

TIETO & TRENDIT

Tilastokeskus

Talous- ja hyvinvointikatsaus

4•2015

TYÖ JA TYÖTTÖMYYS

Digitalisaatiolla
vetoa talouteen

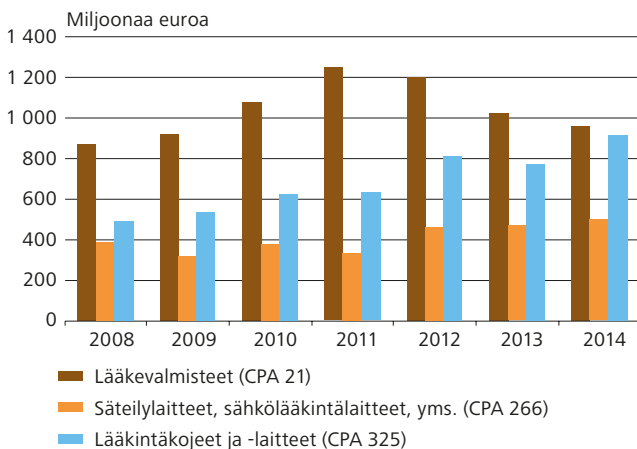
Viekö kone työsi?

Terveysteknologiasta
vientivaltti

21

Ikäntymishaasteesta alusta vientituotteiden kehittelylle

Terveysteknologialla Suomi voisi kääntää ongelmansa voitoksi. Lääkintälaitteiden ja -kojeiden viennin arvo on jo lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2008.

10

Pähkinöitä popsitaan kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä

Suomalaisten ruokatottumukset ovat nyt terveellisempiä kuin 1980-luvulla. Pitsoja kuluu silti edelleen nuorten miesten talouksissa. Nuoret naiset puolestaan ovat perunalastujen suurkuluttajia.

PÄÄKIRJOITUS

- 5** Visio Suomesta elää
Heli Mikkeli

TRENDIT

- 6** Robottien käyttäjistä valtaosa pitää niistä
- 7** Viennin markkinaosuuksia on menetetty ennätystahdilla
- 8** Maahanmuutto hidastui ennen kriisiä
- 8** Työtunnin kustannus nousi yksityisellä sektorilla ja kunnissa
- 9** Heinäkuussa enemmän ulkomaisia, vähemmän kotimaisia matkailijoita
- 10** Hyvästit maksalaatikolle – nyt syödään kanaa ja rahkaa
Kristiina Aalto ja Juha Nurmela
- 16** Digitaalisuus vauhdittaa taloutta vuoteen 2030
Samuli Rikama
- 19** Informaatio- ja viestintäala myllerryksessä
- 19** Digitaalisesti suuntautuneet yritykset ovat voimakkaasti kasvuhakuisia
- 21** Terveysteknologiasta haasteet voitetaan teknologialla
Pekka Lith
- 25** Venäjänkielisiä yli 70 000 Suomessa
Aku Alanen

Pixhill.com

Suomalaiset työolot yhä enemmän riippuvaisia kansainvälisestä kehityksestä

Eri vuosikymmenillä voi selvästi nähdä ristiriitaisia tendenssejä työelämän kehittämisen ja työntekijälähtöisten periaatteiden ja toisaalta ulkoisista paineista tulevien vastakkaisesti vaikuttavien tekijöiden välillä, kirjoittaa työelämäutkija Anna-Maija Lehto.

U. Östlund

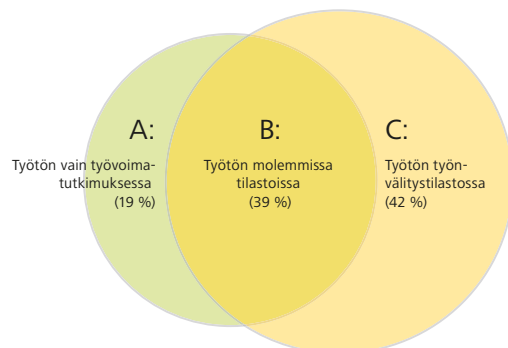
TEEMA: TYÖ JA TYÖTTÖMYYS

- 28** Työelämän pitkä kaari – työolot yhä riippuvaisempia kansainvälisestä kehityksestä
Anna-Maija Lehto
- 36** Työttömyystilastot tilastoivat eri kohderyhmiä
Liisa Larja ja Topias Pyykkönen
- 42** Nais- ja miesjohtajilla eroa perheellisyydessä ja mahdollisuudessa puolison tukeen
Miina Keski-Petäjä, Antti Katainen ja Marjut Pietiläinen
- 50** Pitkät työajat hankaloittavat perheen ja työn yhteensovittamista
Hanna Sutela
- 58** Itsensätyöllistäjien tulotaso on alhainen
Anna Pärnänen
- 62** Kone hoitaa tulevaisuudessa joka kolmannen työn
Antti Katainen
- 66** Tulevaisuudessa työtä tehdään tarpeen ja ympäristön ehdoilla
Antti Kasvio
- 68** Työsyrijännän seurantamalli parantaa tietopohjaa
Marjut Pietiläinen ja Miina Keski-Petäjä
- 76** Kulttuurin ja käsityön aloilla elanto tulee pienistä puroista
Kaisa Weckström
- 80** Korkeakouluista valmistuneiden työllisyysnäkyviä seurataan monilla indikaattoreilla
Jari-Matti Riiheläinen

Nais- ja miesjohtajien perheellisyydessä eroa

Johtajana toimivat miehet ovat naisia useammin naimisissa ja heillä on keskimäärin enemmän lapsia kuin naisjohtajilla. Suurin osa johtajanaisista on silti perheellisiä.

Tilastokeskuksen ja TEM:n työttömyysluvut poikkeavat toisistaan, koska tietotarpeet ja käsitteet ovat erilaiset.

- 86** Kysymyksillä on yhä paikkansa
Petri Godenhjelm ja Jussi Rouhunkoski
- 90** Kaksi sosiaalitaloustoinnin uranuurtajaa –
Vera Hjelt ja Tekla Hultin
Kirsti Ahlqvist
- 94** Hyvinvointi edellyttää tasa-arvon
ja sosiaalisen pääoman lisäämistä
Tarja Nieminen
- 97** KIRJOJA
- 97** Hauras työ – vahvat markkinat
- 98** Monisäikeinen huono-osaisuus
- 100** Eettiset kysymykset, hiljaisuus, julkisuus –
vaiettujen asioiden tutkimisen vaikeuksia
- 102** KOTIMAAN KATSAUS
- 106** Yli 200 miljoonaa työtöntä

66

Millaiseen työn
tulevaisuuteen tähtäämme,
pohtii Antti Kasvio
kolumnissaan.

94

Talousnäkökohdat ohjaavat laivaa ja niiden
uskotaan tuovan hyvinvointia. Voisiko asiaa
katsoa toisesta – sosiaalisen pääoman –
näkökulmasta, kysyy Tarja Nieminen.

Vastavalo/Arj. Andersin

KESKUSTELE BLOGISSA
TIETOTRENDITBLOGI.STAT.FI

Työttömyysaste – ravistettuna, ei sekoitettuna
Sunnuntaityö – kuka sitä tekee?
Biotaloudellako vientitulot nousuun?
Suomessa tehdään töitä EU-keskiarvoa enemmän
Kuumat luvut tehtävä huolella
Julkisen talouden luvut suurennuslasin alla

Tilastokeskus

JULKAISIJA
Tilastokeskus
www.tilastokeskus.fi/tietotrendit
Työpajankatu 13, 00022
Tilastokeskus
tietotrendit@stat.fi
etu.sukunimi@stat.fi
ISSN 1795–9799

• **VASTAAVA PÄÄTOIMITTAJA** Heli Mikkela puh. 029 551 3200 **ARTIKKELIPÄÄTOIMITTAJA** Riitta Harala **TOIMITUS:** Kirsti Ahlqvist, Jouni Kotkavuori, Päivi Linna-Koski, Majja Metsä-Pauri, Informaatikko: Mikko T. Mäkinen **GRAAFINEN ILME JA TAITTO** Riikka Turunen **PAINATUS** Multiprint **TILAUSEHDOT:** Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus ilmestyy viisi kertaa vuodessa. Kestotilauksen hinta on 98 euroa vuodessa. Tilaus alkaa heti seuraavasta numerosta ja jatkuu kestotilauksena ilman eri ilmoitusta. Irtonumeron hinta on 22 euroa. **TILAUKSET:** Edita Publishing Oy, puh. 020 450 05, asiakaspalvelu.publishing@edita.fi tai tietotrendit@stat.fi **TOIMITUSNEUVOSTO:** Jaana Huhta, Marjaana Järvensivu, Johanna Laiho-Kauranne (Luke), Aura Pasila, Pekka Räsänen (Turun yliopisto), Olli Savela, Eero Savolainen (Suomen Pankki), Tuukka Tammi (THL).
• Julkaisun artikkelit eivät ole Tilastokeskuksen kannanottoja vaan niistä vastaavat tekijät. Julkaisun tietoja saa lainata, lähde mainiten.

HELI MIKKELÄ
YLIJOHTAJA

Visio Suomesta elää

Joukko yhteiskunnan päättäjiä ja vaikuttajia kokoontuu yhteen. Syntyy visio Suomesta – visio, jonka toteutuessa Suomi kuuluu kolmen menestyneimmän kansakunnan joukkoon maailmassa:

- Suomi on osaamisen ja innovatiivisuuden kärkimaa.
- Suomi tarjoaa ihmisille ja yrityksille houkuttelevan asuin- ja toimintaympäristön, missä hyvinvointi ja kilpailukyky ovat maailman parhaita.
- Suomi on sosiaalisesti turvallinen ja ympäristöstään huolehtiva oikeusvaltio, jossa oikeudenmukaisuuden, yhteisvastuun, kestävän kehityksen sisältö ja toteuttamisen keinot on määritelty uudelleen menestyäksemme globaalitaloudessa ja estääksemme sosiaalisen pirstoutumisen.
- Suomalaiset kantavat oman ja yhteisen vastuun terveydestään ja perheestään.

Näin visioitiin vuonna 2002 ilmestyneessä Sitran julkaisussa ”Suomi 2015”, joka perustui päättäjille järjestettyyn Suomi 2015 -ohjelmaan.

Visiota laadittaessa muutosajureiksi tunnistettiin perinteisten työvoimavaltaisten alojen aseman heikkeneminen Suomessa, hyvinvointierojen kasvu kansallisesti ja globaalisti sekä globaalien riippuvuussuhteiden voimistuminen. Euroopan unionin ennakoitiin laajenevan ja Venäjän integroituvan länteen.

Onnistumisen eväät nähtiin kyvyssä tarttua mahdollisuuksiin, kohdata haasteita ja olla valmiina tekemään päätöksiä. Menestyksen mahdollistajiksi nostettiin osaaminen, innovaatiot, luottamusyhteiskunta ja turvallisuus, työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen sekä Suomen vetovoimaisuuden vahvistaminen niin yritysten kuin yksittäisten ihmistenkin näkökulmasta.

Pahimmassa tapauksessa nähtiin, että ”Suomi voi ajautua tielle, jonka varrella uuden talouden paratiisista tuleekin arkinen helvetti”.

Tällä tiellä yhteiskuntajärjestelmän uusiutumiskyvyn ja keskinäisen luottamuksen heikkeneminen johtavat demokratian ja oikeusjärjestyksen kriisiin. Turvallisuus ja tasa-arvo murenevat, työmarkkinat ajautuvat suuriin ongelmiin ja yksilön oikeudet ja mahdollisuudet kapenevat. It-

sekkyy lisääntyä ja yhteisvastuu heikkenee. Teknologisen uusiutumiskyvyn ja osaamisen rapautuminen johtaa taloudellisen kehityksen pysähtymiseen ja osajien pakenemiseen maasta. Työttömyys lisääntyy sama aikaan kun työvoimapula kasvaa. Julkinen talous kriisiytyy tulopohjan romahtamiseen ja veroaste täytyy pitää entistä korkeampana, jotta voidaan tuottaa riittävästi palveluja ikääntyvälle väestölle. – Tämä siis kauhuskenaario vuodelta 2002.

Syylisiä vuonna 2002 tehdyn tulevaisuudenvision osuuttomuudelle ei kannata etsiä. Visio perustui arvovaltaisen ja oppineen osallistujajoukon vahvaan tiedolliseen ja poliittiseen kokemukseen ja asiantuntemukseen. Ja luottamukseen siihen, että asioihin voidaan ja halutaan vaikuttaa. Käytettävissä olivat parhaat mahdolliset tietolähteet ja osaaminen.

Monet tekijät kuitenkin muuttuivat matkan varrella. Ei osattu ennakoida Euroopan talous- ja turvallisuuspoliittisen tilanteen muutosta, ei myöskään vuoden 2008–2009 lamaa, kansallisen kilpailukyvyn romahtamista, Nokian kuristumista. Pirullisia ongelmia toisensa perään.

Parhaillaan teemme vastaavaa harjoitusta visiosta vuosille 2025–2030. Pirullisia ongelma on edessä jatkossakin.

Tietoon – kuten luotettaviin tilastoihin ja tutkimukseen – kannattaa edelleenkin nojata tulevaisuuteen varauduttaessa. Tiedon lisäksi tarvitaan herkkyyttä tunnistaa muutoksia ja kykyä tarkentaa toimintasuunnitelmia muutosten myötä. Ja tarvitaan entistä vahvempaa ymmärrystä ihmisten käyttäytymisestä. Se, millaiseksi tulevaisuus aikanaan muodostuu, riippuu ennen kaikkea teoistamme ja valinnoistamme.

YHTEISKUNNAN KEHITYKSEN
HAHMOTTAMISEEN TARVITAAN
IHMISTEN YMMÄRTÄMISTÄ

	Bkt:n vuosi- muutos, %	Teollisuus- tuot. vuosi- muutos, %	Yhdenmuk. inflaatio v. muutos %	Työttö- myys- aste, %
	2. nelj. 2015	2. nelj. 2015	elok. 2015	heinäk. 2015
Suomi	0,2	-3,1	-0,2	9,7
Alankomaat	1,6e	2,4	0,4	6,8
Belgia	1,3	-1,0	0,8	8,5
Espanja	3,2e	3,7	-0,5	22,2
Irlanti	6,7	10,1	0,2	9,5
Italia	1,0	1,4	0,4	12,0
Itävalta	0,5	1,3	0,9	5,8
Kreikka	1,7e	-1,0	-0,4	25,2*
Kypros	1,2	2,3	-1,9	16,3
Latvia	2,7	6,2	0,2	10,1
Liettua**	1,4	3,6	-1,0	9,6
Luxemburg	4,9*	0,1	0,1	5,7
Malta	5,2	9,5	1,4	5,1
Portugali	1,8	1,2	0,7	12,1
Ranska	1,0	1,2	0,1	10,4
Saksa	1,6	1,3	0,1	4,7
Slovakia	3,2	3,5	-0,2	11,7
Slovenia	2,6	5,6	-0,6	9,1
Viro	2,0	0,1	0,2	6,1*
Euroalue	1,6	1,7	0,1	10,9
Britannia	2,3	0,4	0,0	5,5*
Bulgaria	2,4e	3,7	-0,8	9,4
Kroatia	1,2	3,3	-0,1	15,1
Puola	3,6	4,8	-0,4	7,6
Romania	3,3e	2,3	-1,7	6,8
Ruotsi	3,8	3,0	0,6	7,3
Tanska	2,0	2,9	0,3	6,2
Tšekki	4,4	6,6	0,2	5,1
Unkari	2,7	6,9	0,1	6,9*
EU28	1,9	1,9	0,0	9,5
Norja	2,2	-2,4	1,8	4,5*
Sveitsi	1,2	-3,1*	-1,2	3,1
Venäjä	-4,6	-6,8*	15,8	5,3
Kiina	7,0	6,8*	2,0	4,0*
Intia	7,0	4,7*	3,7	4,9*
Japani	0,8	0,1*	0,2*	3,3
Yhdysvallat	2,7	1,4*	0,2	5,3

Lähteet: Eurostat, Tradingeconomics.com
(e) ennakkoluku

* POIKKEUKSET:

Bkt: Luxemburg 1. nelj. 2015

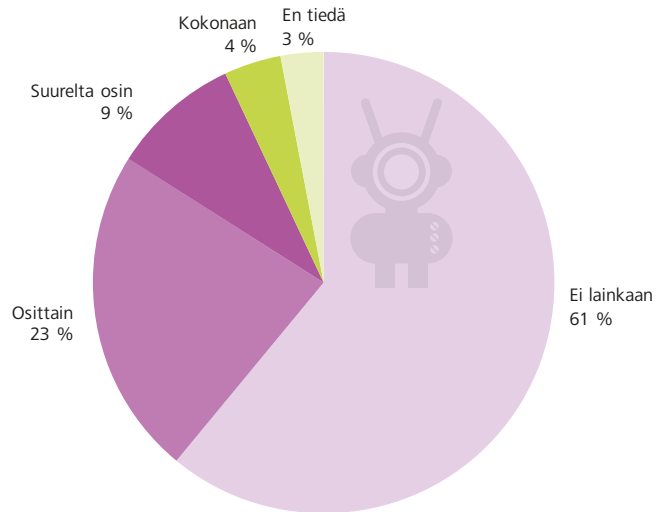
Teollisuustuotanto, työpäiväkorjattu: Sveitsi kesäk. 2015; Venäjä, Kiina, Yhdysvallat elok. 2015; Intia, Japani heinäk. 2015

Yhdenmuk. inflaatio: Japani heinäk. 2015

Työttömyysaste: Kreikka, Viro, Britannia, Unkari, Norja kesäk. 2015; Kiina 2. nelj. 2015; Intia 2013

** Liettua liittyy euroalueeseen 1.1.2015

Oletko sitä mieltä, että robotti voisi tehdä nykyisen työsi tulevaisuudessa?

Lähde: Euroopan komissio, Special Eurobarometer 427, "Autonomous Systems"

Eurobarometri:

Robottien käyttäjistä valtaosa pitää niistä

Euroopan komission kuluvan vuoden kesäkuussa julkaiseman kyselytutkimuksen mukaan kasvava joukko eurooppalaisia kohtaa robotteja joko työssä tai kotona. Käyttökokemus vaikuttaa ihmisiin myönteisesti. Vuoteen 2012 verrattuna myönteisesti robotteihin suhtautuvien määrä on kuitenkin vähentynyt 6 prosenttiyksikköä. Positiivisinta suhtautuminen on Pohjoismaissa ja Hollannissa, negatiivisinta etelä-, ja itä-Euroopan maissa

Marras-joulukuussa 2014 Eurobarometrin kyselytutkimukseen vastanneista 64 prosenttia suhtautui robotteihin myönteisesti. Reilut 80 prosenttia robottien käyttäjistä ajattelee niistä hyvää ja 90 prosenttia ostaisi sellaisen. Joka viides voisi harkita robotin hankkimista kotiinsa ja joka kymmenes voisi hankkia sellaisen seuraavan viiden vuoden sisällä.

Nuorista eurooppalaisista 74 prosenttia suhtautuu robotteihin myönteisesti ja 77

prosenttia uskoo, että roboteista on hyötyä yhteiskunnalle, koska ne auttavat ihmisiä.

Ruotsissa ja Tanskassa roboteilla on eniten (84 %) kannattajia. Suomalaisista 73 prosenttia kokee robotit myönteisenä, mutta verrattuna vuoteen 2012 kannattajien osuus on pienentynyt 12 prosenttiyksikköä.

Robotit varastavat ihmisten työt, näin ajattelee 70 prosenttia eurooppalaisista. 36 prosenttia arvelee, että robotit voivat tulevaisuudessa tehdä heidän nykyisen työnsä joko osittain (23 %), suurelta osin (9 %) tai kokonaan (4 %). Pelko töiden menettämisestä roboteille on suurin Bulgariassa (53 %), Puolassa (53 %), Kroatiassa (51 %) ja Unkarissa (50 %), joissa yli puolet vastaajista arvioi, että robotit voivat tulevaisuudessa tehdä ainakin osittain heidän nykyisen työnsä. ■

Lähde: Euroopan komissio, Special Eurobarometer 427, Autonomous systems

Viennin markkinaosuuksia on menetetty ennätystahdilla

Suomen talouden heikkoon tilaan on odotettu vauhtia viennin vedosta. Nokian kännykkäbisnes kuopattiin jo vuosia sitten, mutta alamäki on vain jatkunut. Vuosina 2013 ja 2014 Suomi menetti markkinaosuuksiaan eniten kaikista EU-maista.

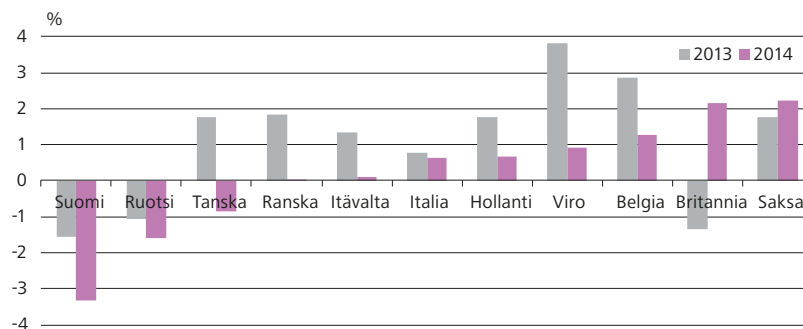
Vientiosuuksia on menetetty maailmanmarkkinoilla joka vuosi sitten vuoden 2007. Erityisen voimakkaasti vientimarkkinoita menetettiin vuosina 2009 ja 2010, kumpanakin vuonna yli 10 prosenttia edellisvuodesta.

Hyvänä uutisena voidaan kuitenkin pitää sitä, että arvonlisäpohjainen vientimme on laskenut selvästi vähemmän viennin huippuvuosista 2007 ja 2008. Tämä siksi, että vientimme näinä vuosina sisälsi merkittävän määrän tuontikomponentteja eli myös tuotimme oli huomattavaa.

Verrokkimaista Ruotsin kehitys on ollut vuodesta 2008 lähtien samankaltaista, mutta Ruotsi ei ole menettänyt vientimarkkinoita yhtä rajusti kuin Suomi. Myös Tanska on menettänyt osuuksiaan viennissä vuodesta 2008 lähtien muutamaa kasvuvuotta lukuun ottamatta.

Vientimarkkinoiden menetyksen taustalla saattaa olla myös tuotannon siirtyminen yhä enemmän ulkomaisille tytäryhtiöille, mikä osaltaan heikentää vientiä.

Vientimarkkinoiden osuuden muutos edellisvuodesta

Lähde: Eurostat

Viennin markkinaosuus lasketaan maan viennin osuutena koko maailman viennistä. Indikaattori kuvaa maan globaalin viennin kehitystä. Maa voi menettää osuuksia vientimarkkinoista, jos vienti ei kasva samaa tahtia globaalin viennin kasvun kanssa.

Sekä Suomella, Ruotsilla että Tanskalla on huomattava määrä globaalisti toimivia tytäryrityksiä lähellä kasvavia markkinoita. Näiden ulkomailla toimivien tytäryhtiöiden tuotanto ei kirjaudu Suomen, Ruotsin tai Tanskan vienniksi.

Suurista EU-maista Saksa ja Britannia valtasivat merkittävästi markkinaosuuksia viime vuonna. Ranska säilytti niukasti markkinaosuutensa ja Italian osuus kasvoi vain vähän. Viron viennin kehitys on myös ollut vakuuttavaa, etenkin vuonna 2013 viennin markkinaosuus kasvoi 4 prosenttia. ■

SAMULI RIKAMA,
EKONOMISTI, TEM

Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus

SEURAA MEITÄ VERKOSSA: TIETOTRENDIT.STAT.FI LÖYDÄT KIINNOSTAVIA NÄKÖKULMIA JA LUKIJAKESKUSTELUJA ASIAANTUNTIJABLOGISSA: TIETOTRENDITBLOGI.STAT.FI

Tilaukset tilauslomakkeella (qr-koodi) tai puh. 020 450 05, Edita Publishing Oy. Kestotilauksen vuosihinta on 98 euroa.

[VÄESTÖ]

Maahanmuutto hidastui ennen kriisiä

Suomen väkiluku oli ennakkotietojen mukaan elokuun lopussa 5 480 840. Ennen syyskuussa kääjättyä pakolaiskriisiä maamme väkiluku kasvoi tammi–elokuun aikana reilulla 9 000 hengellä, mikä on lähes 8 000 henkeä vähemmän kuin vastaavana ajanjaksona vuosi sitten. Syynä oli maahanmuuton hidastuminen alkuvuonna.

Suurin syy väestönlisäykseen oli kuitenkin muuttovoitto ulkomailta: maahanmuuttoja oli 6 640 enemmän kuin maastamuuttoja. Luonnollinen väestönlisäys eli syntyneiden enemmys kuolleisiin nähden oli 2 450 henkeä.

Lähes 8 400 tulijaa vähemmän tammi–elokuussa

Elokuun ennakkotilaston mukaan ulkomailta muutti Suomeen 16 190 henkeä ja Suomesta muutti pois 9 560 henkeä.

Väestönmuutokset						
	1. nelj. 2014	2. nelj. 2014	3. nelj. 2014	4. nelj. 2014	1. nelj. 2015*	2. nelj. 2015*
Elävänä syntyneet	13 939	14 560	15 344	13 389	13 380	13 857
Kuolleet	13 113	13 054	12 875	13 144	13 941	12 610
Syntyneiden enemmys	826	1 506	2 469	245	-561	1 247
Maahan muuttaneet	6 934	7 281	10 351	6 941	5 409	5 469
Maasta muuttaneet	3 300	3 431	5 026	3 729	3 284	3 122
Nettomaahanmuutto	3 634	3 850	5 325	3 212	2 125	2 347
Väestönlisäys ¹	4 460	5 356	7 794	2 873	1 564	3 594
Väkiluku²	5 455 730	5 461 086	5 468 880	5 471 753	5 473 317	5 476 911

* Ennakkotieto

¹ Sisältää rekisterikorjaukset lopullisten tietojen 4. neljänneksellä

² Ajankohdan lopussa

Maahanmuuttoja oli 8 370 vähemmän ja maastamuuttoja 2 200 vähemmän kuin edellisvuoden tammi–elokuussa. Suomen kansalaisia maahanmuuttajista oli 5 230 ja maastamuuttajista 6 540 henkeä.

Tammi–elokuun aikana syntyi 37 220 lasta eli 1 560 lasta vähemmän

kuin vastaavana aikana vuonna 2014. Kuolleiden määrä oli 34 770, mikä on 10 enemmän kuin vuotta aiemmin. ■

Lähde:

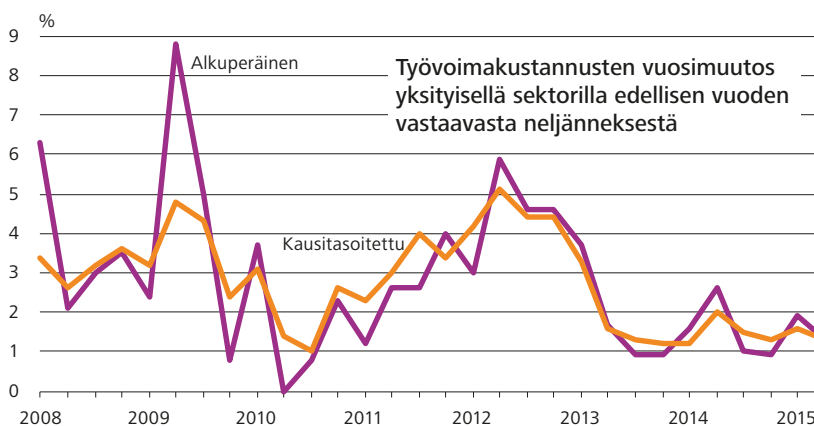
Tilastokeskus, väestöttilastot

[TYÖVOIMAKUSTANNUKSET]

Työtunnin kustannus nousi yksityisellä sektorilla ja kunnissa

Yksityisen sektorin työvoimakustannukset nousivat huhti–kesäkuussa 1,3 prosenttia verrattuna vuoden 2014 vastaavaan ajankohtaan. Työvoimakustannukset ilman kertaluonteisia palkkaeriä, kuten tulospalkkioita, nousivat yhden prosentin edellisen vuoden vastaavasta ajankohdasta. Samalla ajanjaksolla ansiotasoindeksi nousi yksityisellä sektorilla 1,2 prosenttia.

Myös kuntasektorilla tehdyn työtunnin kustannukset kasvoivat huhti–kesäkuussa. Kasvua oli 2,1 prosenttia edellisvuoden vastaavasta ajankohdasta. Ilman kertaluonteisia palkkaeriä kustannukset nousivat 1,8 prosenttia. Samalla ajanjaksolla ansiotasoindeksi nousi kuntasektorilla 1,0 prosenttia. Kuntasektorin palkkakustannukset kasvoivat työvoimakustannusindeksin mukaan 0,9 prosenttia ja tehdyt työtunnit vähenivät

Lähde: Tilastokeskus, palkat ja työvoimakustannukset

0,9 prosenttia edellisvuoden vastaavasta ajankohdasta. Sosiaalikulujen nousu kiihdytti osaltaan kuntasektorin tehdyn työtunnin kustannusten kasvua.

Valtiolla puolestaan tehdyn työtunnin kustannukset laskivat huhti–kesäkuussa 0,6 prosenttia verrattuna edellisvuoden vastaavaan ajankohtaan. Ilman ker-

talunteisia palkkaeriä työvoimakustannukset laskivat 1,2 prosenttia vastaavalla ajankohdalla. Samalla ajanjaksolla ansio-tasoindeksi nousi valtiolla 1,7 prosenttia.

Kustannukset kasvoivat metsä-, laskivat metalliteollisuudessa

Teollisuuden toimialoilla tehdyn työtun- nien kustannus pieneni 0,2 prosenttia. Ra- kentamisessa kustannus kasvoi 0,3 pro- senttia ja yritystalouden palvelu-aloilla 2,4 prosenttia.

Teollisuuden toimialoilla tehtyjen tuntien määrän kasvu (2,7 %) edellis- vuoden vastaavaan neljännekseen verrat-

tuna hidasti kustannusten kasvua. Palk- kakustannukset nousivat samaan aikaan 2,1 prosenttia työvoimakustannusindek- sin tietojen mukaan.

Rakentamisessa sekä palkkakustan- nukset että tehdyt tunnit vähenivät. Yri- tystalouden palvelu-aloilla palkkakustan- nukset laskivat 0,5 prosenttia ja tehdyt tunnit vähenivät 3,2 prosenttia.

Teollisuuden toimialoista suurin teh- dyn tunnin kustannuskasvu oli metsäte- ollisuudessa, 3,4 prosenttia. Metalliteol- lisuudessa se laski 1,3 prosenttia.

Palvelu-aloilla suurin kasvu oli infor- maation ja viestinnän toimialalla, 6,2 prosenttia. Rahoituksen ja vakuutustoi-

minnan toimialalla kustannusten kasvu oli 1,7 prosenttia.

Työvoimakustannusindeksi mittaa työvoimakustannusten muutosta tehtyä työtuntia kohti. Tehdyllä työajalla tarkoi- tetaan sitä työaika, jolloin palkansaaja on tehnyt varsinaisia työtehtäviään. Teh- ty työaika sisältää sunnuntai- ja ylityötun- nit muttei palkallisen vapaan tunteja, ku- ten vuosilomien, arkipyhien tai palkalli- sen sairauspoissaoloajan tunteja. ■

Lähde: Tilastokeskus, palkat ja työvoimakustannukset

[MATKAILU]

Heinäkuussa enemmän ulkomaisia, vähemmän kotimaisia matkailijoita

Ulkomaisten matkailijoiden yöpy- misiä kirjattiin Suomen majoit- tusliikkeissä heinäkuussa runsaat 760 000 vuorokautta, mikä oli 6,5 pro- senttia enemmän kuin heinäkuussa 2014.

Sitä vastoin kotimaisten matkaili- joiden yöpymiset vähenivät prosentin. Heille tilastoitiin majoitusliikkeissä va- jaat 2,2 miljoonaa yöpymisvuorokautta.

Ulkomaiset matkailijat riittivät nostaa- maan kokonaismäärän vajaan prosentin viimevuotista suuremmaksi.

Suuret kansainväliset tapahtumat ku- ten voimistelutapahtuma Gymnaestrada kasvattivat ulkomaisten vieraiden mää- rää heinäkuussa. Venäjää ja Ranskaa lu- kuun ottamatta kaikkien tärkeimpien Suomeen suuntautuvien matkailijamai- den yöpymiset lisääntyivät tai säilyivät edellisvuoden tasolla.

Sveitsiläisten yöpymiset lisääntyivät eniten, peräti 74 prosenttia, mikä nos- ti heidät viidenneksi suurimmaksi mat-

kailijamaaksi lähes 44 000 yöpymisellä.

Ruotsalaiset olivat kuitenkin suurin ul- komaisten matkailijoiden ryhmä runsaalla 125 000 yöpymisellä. Kasvua viime vuo- desta oli 6,2 prosenttia. Venäläiset tuli- vat seuraavana 91 000 yöpymisellä, vai- ka heille kirjattiin 37,5 prosenttia vähem- män yöpymisiä kuin vuotta aiemmin. Sak- salaiset olivat kolmantena lähes 89 000 yö- pymisvuorokaudella, heille tilastoitiin ma- joitusliikkeissä 18,8 prosenttia enemmän yöpymisiä kuin heinäkuussa 2014.

Voimakas kasvu kirjattiin myös nor- jalaisille, 27 prosenttia. Kiinalaisten yö- pymiset ovat lisääntyneet koko kuluvan vuoden, heinäkuussa yöpymisten kasvu oli 47,2 prosenttia.

Koko vuosi vielä miinuksella

Tammi–heinäkuussa Suomen majoit- tusliikkeissä yövyttiin noin 12 miljoonaa kertaa. Määrä oli 1,5 prosenttia vä-

hemmän kuin viime vuoden vastaavana ajanjaksona.

Kotimaisten matkailijoiden yöpymi- set ovat säilyneet viime vuoden tasolla, lisäystä ainoastaan 0,2 prosenttia. Ulko- maisten matkailijoiden yöpymiset ovat heinäkuun piristymisestä huolimatta ko- ko vuonna vähentyneet 5,9 prosenttia.

Luvut ovat Tilastokeskuksen majoit- tustilaston ennakkotietoja, ja ne on kerät- ty majoitusliikkeiltä, joissa on vähintään 20 vuodepaikkaa tai sähköpistokkeel- la varustettua matkailuvaunupaikkaa. ■

Lähde: Tilastokeskus, majoitustilasto.

Yöpymiset¹ kaikissa majoitus- liikkeissä, tammi–heinäk. 2015*

Yöpyneiden asuinmaa	Yöpymisvuorokaudet majoitusliikkeissä	
	Kaikki majoitusliikkeet	Yöpymisten vuosimuutos, %
Kaikki yhteensä	11 968 429	-1,5
Suomi	8 716 005	0,2
Ulkomaat	3 252 424	-5,9
Venäjä	512 845	-42,4
Ruotsi	348 341	5,8
Saksa	342 334	10,1
Britannia	221 939	1,8
Ranska	148 250	5,1
Norja	123 737	9,8
Yhdysvallat	118 026	-3,4
Viro	112 695	1,6
Sveitsi	111 039	23,2
Alankomaat	107 073	-2,3
Japani	103 105	-3,7

* Ennakkotieto

Majoitustoiminta*¹

	Heinäkuu 2015	Vuosimuutos %	Tammi–heinäkuu 2015	Vuosimuutos %
Yöpymisiä kaikissa majoitusliikkeissä, 1 000	2 956,0	0,7	11 968,4	-1,5
ulkomaalaisten yöpymisiä, 1 000	760,4	6,5	3 252,4	-5,9
Yöpymisiä hotelleissa, 1 000	1 977,7	4,7	9 361,0	0,0
ulkomaalaisten yöpymisiä, 1 000	546,1	9,1	2 672,0	-6,0
Hotellihuoneiden käyttöaste, %	61,7	2,5	52,1	0,6

* Ennakkotieto

¹ Hotellit ym. majoitusliikkeet, joissa on vähintään 20 vuodepaikkaa, tai sähköpistokkeella varustettua matkailuvaunu-/autopaikkaa sekä retkeilymajat

KRISTIINA AALTO JA JUHA NURMELA

Hyvästit maksalaatikolle – nyt syödään kanaa ja rahkaa

Suomalaisten ruokatottumukset ovat muuttuneet 1980-luvulta tähän päivään. Vaikka korkeakoulutetut ovat olleet muutosten airueita, emme kuitenkaan ole ruokakulttuuriltamme kahden kerroksen väkeä.

Kotitalouksien ruokaostoksissa on tapahtunut isojakin muutoksia vuodesta 1985 vuoteen 2012. Tässä artikkelissa muutoksia tarkastellaan muutaman tyyppielintarvikkeen avulla. Mittarina käytetään tietoa siitä, onko tuotetta ostettu kotiin kahden viikon mittaisella jaksolla, jonka ajalta kulutustutkimukseen osallistuvat taloudet keräävät päivittäistavaroiden ostokuitit ja toimittavat ne Tilastokeskukseen tallennettaviksi.

Elintarvikkeiden ostot ovat arkista vakiintunutta toimintaa, jossa tavoilla ja tottumuksilla on suuri merkitys. Ostosten valintaa helpottavat rutiinit hidastavat muutoksia, mutta toisaalta arkeen kuuluu myös uutuuksien kokeilu ja tapojen muuttaminen. Ruoka ja terveys kietoutuvat myös läheisesti toisiinsa, ja lisäksi ruokaan ja syömiseen liittyy mo-

nia kulttuurisia merkityksiä. (Katso Kaj Ilmonen 2007, 167–250)

Kulutustutkimuksen aineistoilla voidaan tarkastella neljännesvuosisadan mittaisia muutoksia ensisijaisesti eri tarkoituksiin käytetyissä rahamäärissä, mutta myös ostojen säännöllisyydestä on tietoa. Sitä käytetään hyväksi tässä artikkelissa kuvaamalla, kuinka moni kotitalous on ostanut eräitä tyyppisiä elintarvikkeita kahden viikon mittaisen kuitienkeruujakson aikana.

Kuvio 1 on hyvä lähtökohta tarkastelulle. Siihen otettiin maksalaatikko ja lenkkimakkara kuvaamaan arkisia perinteisiä ruokia. Virvoitusjuomien ostojen ajateltiin muuttuneen 27 vuodessa. Sulaaseen liittyvät sekä makeannälkä että terveellisyys, kananlihaan sekä terveellisyys että edullisuus. Pähkinät ja rahka ovat terveystuotteita kuten myös luon-

VIRVOITUSJUOMAT JA SUKLAA OVAT KAIKEN AIKAA OLLEET YLEISESTI OSTETTUJA TUOTTEITA.

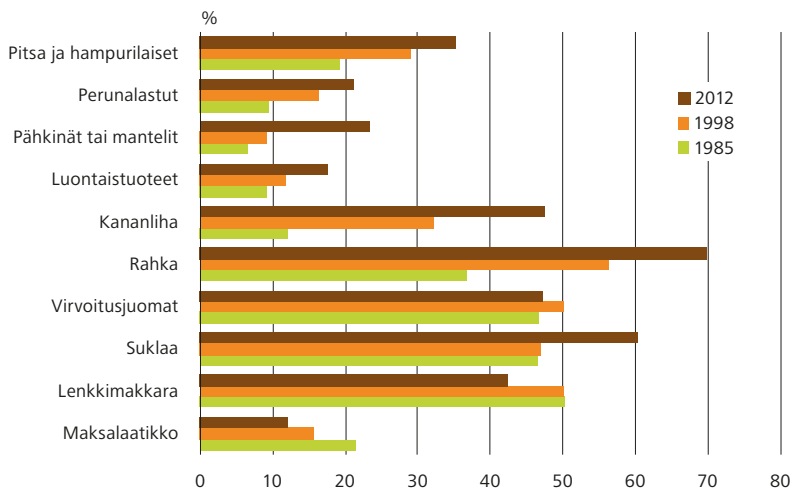
taistuotteet. Sekä perunalastut että pitsa ja hampurilaiset kuulunevat epäterveellisten elintarvikkeiden ryhmään. Ne ovat kiinnostava vertailukohde muille kuvion elintarvikkeille terveellisyyden ja helpouden näkökulmista.

Lenkkimakkara, virvoitusjuomat ja suklaa ovat olleet koko jakson ajan yleisesti ostettuja tuotteita. Maksalaatikkoa säännöllisesti syövien talouksien osuus on puolittunut.

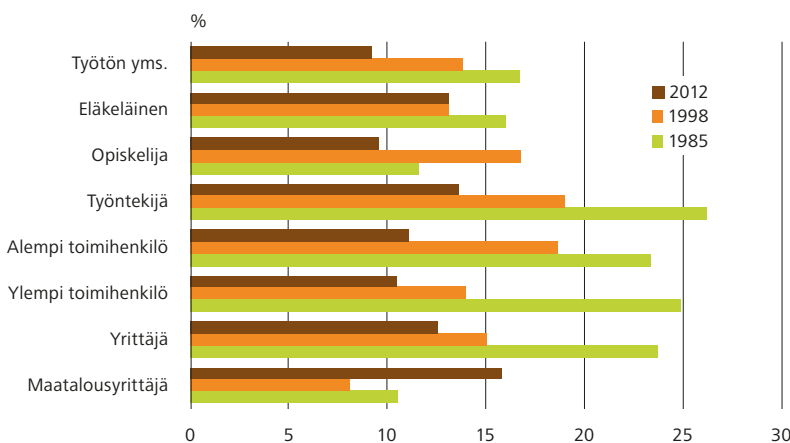
Kananlihan käyttö on yleistynyt nopeasti; sitä ostettiin vuonna 2012 jo yhtä usein kuin lenkkimakkaraa. Luontais- tuotteiden ja pähkinöiden säännöllinen käyttö on myös kasvussa. Hyvin säilyvien kuivatut tuotteiden, joita nautitaan kerralla pienehköjä määriä, ostot eivät toistu niin usein kuin tuoretuotteiden.

Perunalastujen sekä pitsojen ja hampurilaisten kotiin ostojen tiheys on nous-

KUVIO 1. Eräitä elintarvikkeita kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet vuosina 1985, 1998 ja 2012

KUVIO 2. Maksalaatikkoa kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1985, 1990 ja 2012

Kuvioiden lähde: Tilastokeskus, kotitalouksien kulutus

sut tasaisesti. Pitsaa ostetaan kotiin jo lähes yhtä usein kuin lenkkimakkaraa.

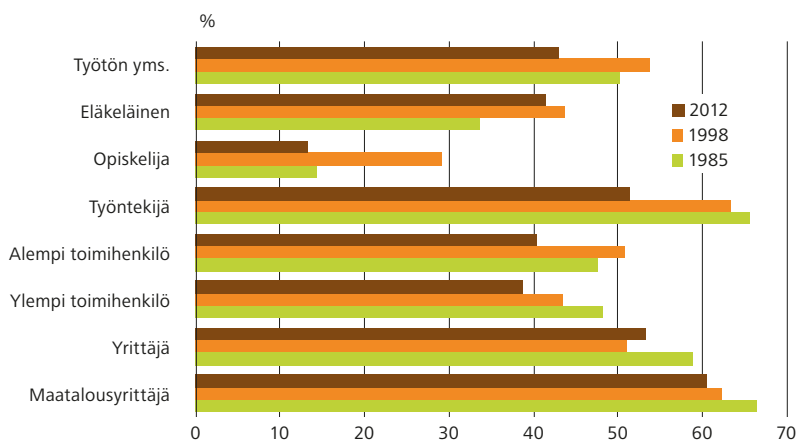
Lenkkimakkara maistuu yhä sinkkumiehille

Kulutustutkimuksessa on käytetty usein ns. trickle down -teoriaa, ajatusmallia, jonka mukaan uutuudet "valuvat" yläluokalta alaspäin muihin väestöryhmiin. Tätä mallia testataan tässä tarkastelemalla muutaman tuotteen ostojen muutoksia sosioekonomisissa ryhmissä vuo-

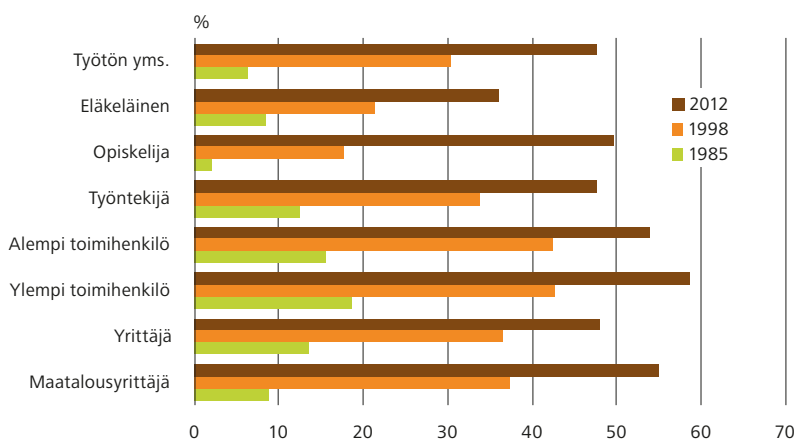
sina 1985, 1998 ja 2011. Oletus on, että ylempien toimihenkilöiden kotitaloudet ovat uutuuksien ensimmäisiä omaksujia, joita muut sosioekonomiset ryhmät seuraavat viiveellä.

Maksalaatikko on ollut koko jakson ajan pienehkön kotitalousjoukon vakioruokaa. Maksalaatikon ostot vähenivät huomattavasti vuodesta 1985 vuoteen 1998. Ylempien toimihenkilöiden kotitalouksissa muutos oli suurinta. Eläkeläistalouksissa maksalaatikkoa ostavien osuus on ollut vakaa. (Kuvio 2.)

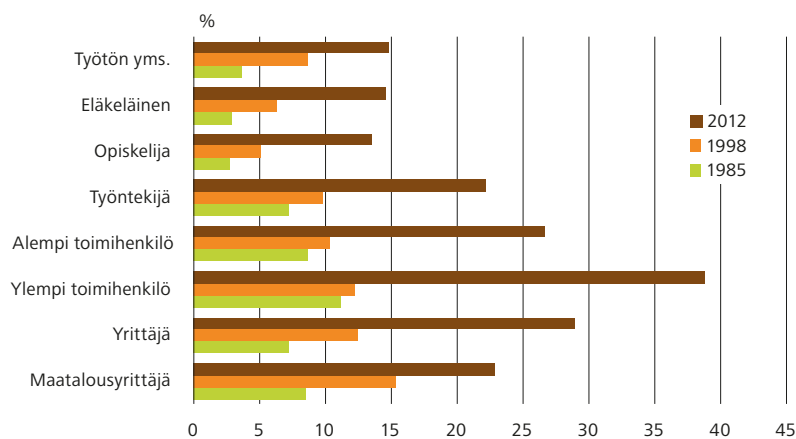
KUVIO 3. Lenkkimakkaraa kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1985, 1998 ja 2012

KUVIO 4. Kananlihaa kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1985, 1998 ja 2012

KUVIO 5. Pähkinöitä tai manteleita kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1985, 1998 ja 2012

Maksalaatikon hankintamäärät kotitalouksiin ovat vähentyneet vuosien 1998 ja 2012 välillä 1,4 kilosta 1,1 kiloon henkilöä kohden vuodessa, mutta yksin asuvien eläkeläisten talouksissa maksalaatikkoo kului yli kaksi kiloa (Aalto & Peltoniemi 2014). Maksalaatikkoo säännöllisesti syövien kotitalouksien lukumääräkin on pienentynyt, vaikka kotitalouksien määrä on lisääntynyt 27 vuodessa puolella miljoonalla.

Lenkkimakkara on ollut jatkuvasti lähes joka toisen kotitalouden säännöllisellä ostoslistalla, mutta sitä ostettiin vuonna 2012 enää 5,3 kiloa henkilöä kohden, mikä on lähes 2,5 kiloa vähemmän kuin vuonna 1985.

Keski-ikäisillä (45–65-vuotiailla), yksin asuvilla miehillä lenkkimakkaraa kului yhä yli 10 kiloa vuonna 2012 (Aalto & Peltoniemi 2014). Sen käyttö on vähentynyt jälkimmäisellä tarkastelujaksolla erityisesti työntekijöiden ja alempien toimihenkilöiden kotitalouksissa, kun ylempien toimihenkilöiden ja yrittäjien talouksissa ostot harvenivat jo ensimmäisellä jaksolla (Kuvio 3).

PÄHKINÄT JA
MANTELIT OVAT
ERITYISESTI YLEMPIEN
TOIMIHENKILÖIDEN
TALOUKSISSA
VAKIINTUNEEN
KÄYTÖSSÄ.

Pixhill.com

Vuonna 2012 työntekijöiden talouksissa makkara ja maksalaatikko ovat jonkin verran useammin ostoslistalla kuin toimihenkilöiden talouksissa. Kyse voi olla sekä rahasta että ruokamieltymyksen eroista.

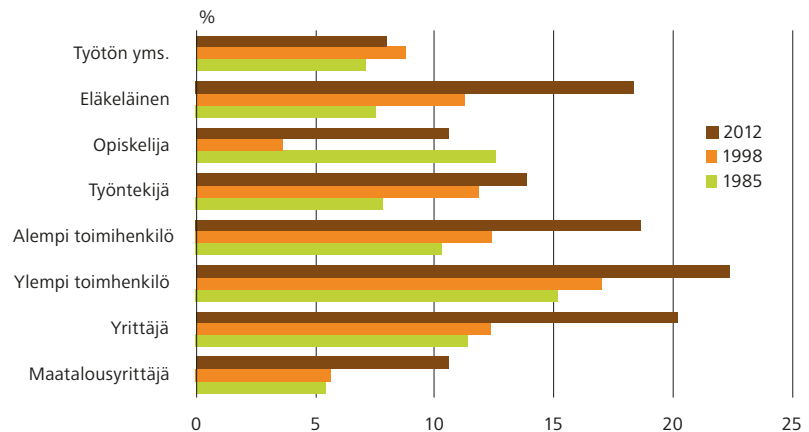
Kiinnostavin elintarvike on kananliha, jota ostavien kotitalouksien osuus on noussut lenkkimakkaran tasolle. Samalla siipikarjan lihan hankintamäärät ovat ohittaneet jopa aiemmin eniten ostetun sianlihan. Vuodesta 1998 vuoteen 2012 siipikarjan lihan hankintamäärät ovat lähes kaksinkertaistuneet 4,4 kilosta 8,3 kiloon henkilöä kohden laskettuina.

Eniten siipikarjanlihaa ostivat alle 25-vuotiaiden taloudet, yli 10 kiloa henkilöä kohden (Aalto & Peltoniemi 2014). Kuvio 4 osoittaa hyvin, että siipikarjan lihan suosio nousi nopeasti ensimmäisellä tarkastelujaksolla sosiaaliryhmästä riippumatta. Vain opiskelijoiden ja eläkeläisten talouksissa suosio on kasvanut nopeammin jälkimmäisellä jaksolla.

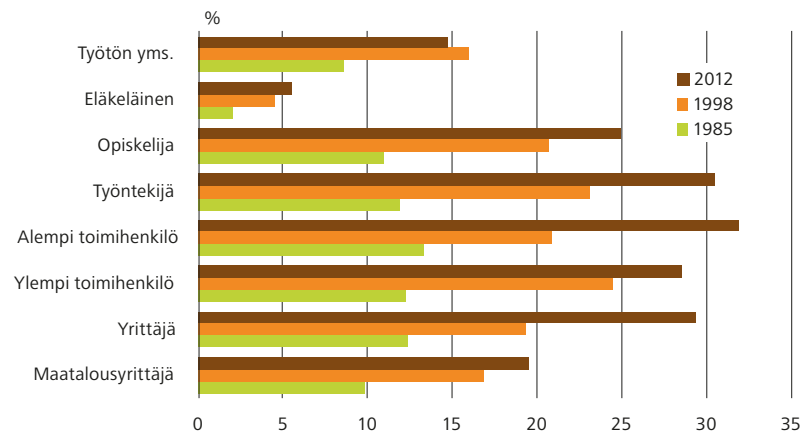
Terveyselintarvikkeiden kulutus on "valunut alaspäin"...

Kuviot 5 ja 6 osoittavat, että kahden terveellisen tuotteen perusteella arvioituna valumista ylemmistä sosiaaliryhmistä

KUVIO 6. Luontaistuotteita kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1985, 1998 ja 2012

KUVIO 7. Perunalastuja kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1985, 1998 ja 2012

Kuvioiden lähde: Tilastokeskus, kotitalouksien kulutus

alempiin on tapahtunut Suomen kotitalouksissa 27 vuoden jaksolla. Kummankin käyttö on yleistynyt 2000-luvulla.

Pähkinät ja mantelit ovat erityisesti ylempien toimihenkilöiden talouksissa vakiintuneessa käytössä. Kotitaloustyypeistä niitä syödään eniten 45–64-vuotiaiden yksin asuvien naisten ja lapsettomien parien talouksissa, jotka ostavat niitä yli neljä kiloa henkilöä kohden vuodessa, kun keskimäärin niitä hankitaan 2,5 kiloa vuodessa (Aalto & Peltoniemi 2014).

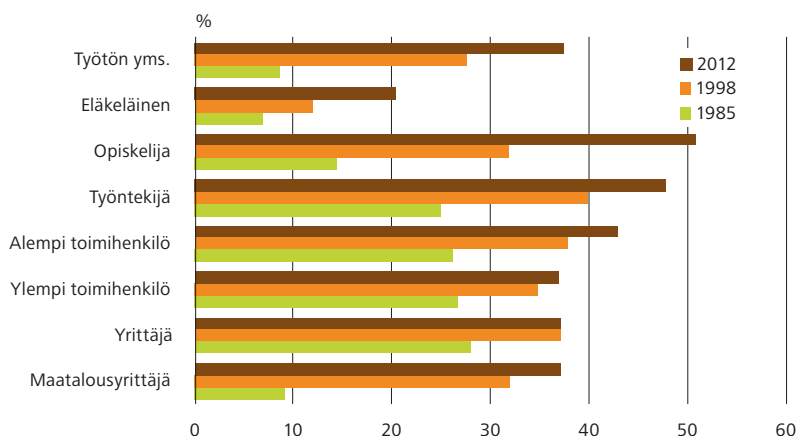
Niin ikään luontaistuotteiden käyttö on kasvanut erityisesti 2000-luvulla, eni-

ten yrittäjien, eläkeläisten ja alempien toimihenkilöiden talouksissa. Ylemmät toimihenkilöt ovat hankineet ja hankkivat edelleen luontaistuotteita muita useammin, joskin ero yrittäjiin ja alempiin toimihenkilöihin on tasoittunut.

...mutta roskaruokien ei

Sekä perunalastuja että pitsoja ja hamurilaisia pidetään epäterveellisinä ruokina. Kuviot 7 ja 8 osoittavat että alaspäin valumisen teoria ei toteudu niiden osalta; vaikka niitä ostettiin paljon yle-

KUVIO 8. Pitsaa tai hampurilaisia kahden viikon aikana ostaneiden kotitalouksien prosenttiosuudet sosioekonomisen aseman mukaan vuosina 1985, 1998 ja 2012

Lähde: Tilastokeskus, kotitalouksien kulutus

NUORET,
YKSIN ASUVAT NAISET
OVAT PERUNALASTUJEN
SUURKULUTTAJIA.

pien toimihenkilöiden talouksissa vuonna 1985, niin sen jälkeen ylempien toimihenkilöiden talouksissa säännöllisten ostajien osuus on kasvanut hitaammin muissa sosioekonomisissa ryhmissä.

Pitsojen ja hampurilaisten osalta muutos tapahtui jo 1990-luvulla ja perunalastujien osalta 2000-luvulla. Varsinkin opiskelijatalouksissa pitsat ja hampurilaiset ovat säännöllisesti ostoslistalla.

Pitsojen kulutus on edelleen kasvanut vuodesta 1998, kun taas hampurilaisten ostot ovat pysyneet lähes ennallaan. Kotiin ostettujen pitsojen keskimääräinen kulutus henkilöä kohden vuonna 2012 oli 3,4 kiloa, hampurilaisten 700 grammaa ja perunalastujien yksi kilo.

Erilaisista kotitalouksista pitsoja kuluu runsaasti yksin asuvilla miehillä, erityisesti alle 25-vuotiaalla, jotka söivät vuonna 2012 yli 14 kiloa kaupan valmispitsoja. He ostivat kaupasta kotiinsa myös muita enemmän hampurilaisia (2 kiloa/henkilö) ja perunalastuja (1,8 kg/henkilö).

Perunalastujien suurkuluttajia puolestaan olivat alle 25-vuotiaat yksin asuvat naiset, joilla niitä kului 2,5 kiloa vuodessa (Aalto & Peltoniemi 2014).

Muutosten airueita kaikissa ryhmissä, ei eliittiä

Kokonaisuutena katsoen tämän suppean tarkastelun mukaan ruokakulttuurissa

ylempien toimihenkilöiden taloudet ovat olleet ruokaostoksissa muutosten airuena, kun sitä on mitattu ostotiheydellä kahden viikon jaksolta. Heidän talouksiaan ovat seuranneet pian yrittäjien ja alempien toimihenkilöiden taloudet. Työntekijätaloudetkin ovat omaksuneet ruokamuodit muutaman vuoden viiveellä.

Kuitenkin sekä perunalastujien että pitsojen ja hampurilaisten ostoissa muut sosioekonomiset ryhmät eivät ole seuranneet ylempien toimihenkilöiden talouksia. Viimeksi mainituissa erot sosioekonomisten luokkien välillä ovat pienet, mutta ikä ja kotitaloustyyppi selittävät todennäköisesti niiden käyttöä enemmän kuin sosioekonominen asema.

Näyttää siltä, että Suomessa ei ole ruokakulttuurissa selvästi erottuvaa kahden kerroksen väkeä – eliittiä ja muita – vaan kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä merkittävä osa kotitalouksista on aikaansa seuraavia muutosten omaksujia. ■

Kristiina Aalto on projektisuunnittelija Helsingin yliopiston Kuluttajatutkimuskeskuksessa. Juha Nurmela on Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen tiimin vetäjä.

Lähteet:

Aalto, Kristiina & Peltoniemi, Ari 2014.

Elintarvikkeiden kulutusmuutokset

kotitalouksissa 2006–2012.

Kuluttajatutkimuskeskus tutkimuksia ja selvityksiä 10/2014.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152259/Elintarvikkeiden_kulutusmuutokset_kotitalouksissa_2006-2012.pdf?sequence=1.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152259/Elintarvikkeiden_kulutusmuutokset_kotitalouksissa_2006-2012.pdf?sequence=1.

Ilmonen, Kaj 2007. Johan on markkinat; Kulutuksen sosiologista tarkastelua. Tampere: Vastapaino.

Tilastokeskus 2014. Kulutustutkimus 2012.

Käyttäjän käsikirja. Käsikirjoja 46.

http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yksk46_201200_2014_12558_net.pdf.

Tilastokeskus. Kotitalouksien kulutus.

<http://tilastokeskus.fi/til/ktutk/index.html>.

TILASTOKESKUS KOULUTTAA

SYKSYN 2015 KURSSITARJONTAA

TILASTOTIETOKANTOJEN JA AVOIMEN DATAN KÄYTTÖMAHDOLLISUUDET 27.10.2015

Kurssilla perehdytään Tilastokeskuksen tilastotietokantojen käyttöön, miten tietokannoista haetaan dataa sekä tutustutaan metatietojen rakenteeseen ja siihen miten metatietoja voidaan hyödyntää. Kurssilla esitellään Tilastokeskuksen avoimet aineistot ja käydään läpi esimerkkejä avoimien rajapintojen (API) hyödyntämisestä.

MITEN KÄYTÄN JA LASKEN INDEKSEJÄ 10.11.2015

Kurssilla perehdytään indeksien perusteisiin, muodostamistapaan ja käyttöön. Tutuiksi tulevat myös indekseillä laskemisen periaatteet ja oikean indeksin valinta oikeaan tilanteeseen.

RAHAVIRRAT SUOMEN KANSANTALOUDESSA 17.11.2015

Kurssilla tarkastellaan rahavirtoja ja rahoitusrakenteita ja niiden vaikutusta koko talouteen. Kurssilla saat tietoa siitä, miten rahatalouden vaikeudet heijastuivat nopeasti reaalityöelämään. Millainen yhteys vallitsee rahatalouden ja kulutuksen sekä rahatalouden ja tuotannon välillä? Mitkä ovat rahatalouden vaikutukset kaupankäyntiin, vientiin ja tuontiin?

MAAHANMUUTTO JA KOTOUTUMINEN 1.12.2015

Kurssilla saat tilastoihin perustuvaa tietoa maahanmuuttoon ja maastamuuttoon liittyvien ihmisten määrästä, elinoloista ja vaikutuksesta Suomen väestö- ja työvoimarakenteeseen. Miten maahanmuuttaja määritellään tilastoissa. Onko hän siirtolainen vai ”tavanomainen” suomalaisen työvoimaan kuuluva? Kenet voidaan ja kenet tulee määritellä siirtolaiseksi ja kenet ulkomaalaiseksi? Milloin maahanmuuttaja on pakolainen?

Kurssit järjestetään Tilastokeskuksessa osoitteessa Työpajankatu 13, 00580 Helsinki

Kurssien ohjelmat ja hintatiedot löytyvät kotisivuiltamme:
TILASTOKESKUS.FI/KOULUTUSPALVELUT

Lisätietoja: koulutuspalvelut@tilastokeskus.fi
puh. 029 551 3681

PERUSTIETOJA TILASTOISTA JA
NIIDEN KÄYTTÖMAHDOLLISUUKSISTA –
TUTUSTU TILASTOKOULUUN
TILASTOKOULU.STAT.FI

Tilastokeskus

SAMULI RIKAMA

Digitaalisuus vauhdittaa taloutta vuoteen 2030

Digitaalinen vallankumous mullistaa yritysten liiketoimintaa kuten myös kuluttajien ja julkisen sektorin toimintaa. Digitaalisuus on globaali ilmiö, ei enää vain kehittyneiden maiden etuoikeus. Tiedon määrä kasvaa eksponentiaalisesti, ja data siirtyy pilveen. Samanaikaisesti kasvaa tietoturvallisuuden merkitys.

Digitaalisuus koko yhteiskuntaa läpileikkaavana ilmiönä on keskeinen talouden ajuri seuraavien vuosikymmenien aikana. Euroopan komission raportti Preparing the Commission for future opportunities tunnistaa digitaalisuuden lisäksi myös muita nopeasti kehittyviä alueita kuten terveys, hyvinvointi, biotekniikka, ympäristö ja energia.

Palvelut pilveen...

Pilvipalvelujen nopea lisääntyminen vaikuttaa yritysten ja organisaatioiden toimintaan monin tavoin. Pilvipalvelut tar-

joavat periaatteessa rajattomat mahdollisuudet tietojen varastointiin ja massiiviseen laskentakapasiteetin käyttöön ilman merkittäviä omia investointeja tietotekniikkaan.

Yrityksille pilvipalveluiden läpilyönti tarjoaa valtavia mahdollisuuksia kehittää uutta ja tehostaa toimintojaan. Periaatteessa rajattoman laskentakapasiteetin käyttömahdollisuus tarjoaa erinomaisen alustan uusille innovaatioille ja yritystoiminnalle. Tietotekniikkaan liittyvät kustannukset pienenevät ja esteet uudelle liiketoiminnalle vähenevät, kun pääomatarve laskee.

pixhill.com

Joustavien palvelujen käyttö lisääntyy, ja pilvipalvelujen käyttö muuttaja nyt yritysten tapaa toimia. Muutosvauhdin odotetaan vain kiihtyvän tulevaisuudessa.

...Suomi EU:n etunenässä

Suomen pitkän aikavälin potentiaali yritysten pilvipalvelujen käytössä näyttääsi ainakin lähtötason perusteella olevan erittäin hyvä. Suomalaisista yli 10 henkilön yrityksistä yli puolet käyttää maksullisia pilvipalveluja, kun EU28-keskiarvo on 19 prosenttia. Suomi on myös selvästi Tanskaa ja Ruotsia edellä.

Ehkä hieman yllättäen taloudeltaan vahva Saksa ja tietotekniikan käytössä profiloitunut Viro ovat molemmat varsin heikkoja pilvipalvelujen käytössä. Tyypillisesti EU-maissa tieto- ja viestintätietotekniikan yritykset ovat ahkerimpia pilvipalvelujen käyttäjiä. Pilvipalvelujen käyttöä vaikeuttaa puolestaan niiden heikko tuntemus. Myös pilvipalveluihin liittyvä tietoturva askarruttaa yrityksiä.

Suomen kannalta olisi nyt tärkeää hyödyntää yritystemme kärkiasema pilvipalvelujen käytössä siten, että saisimme osuutemme näistä valtavassa kasvussa olevista markkinoista.

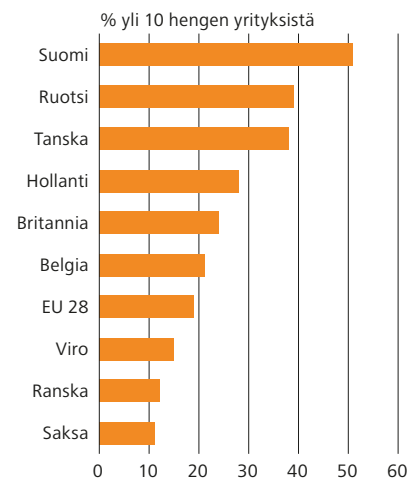
Pilvipalveluja käyttävistä suomalaisyrityksistä yleisimmän yritykset käyttivät sähköpostia (66 %) ja tiedostojen tallennusta (54 %). Myös kirjanpitosovellukset (39 %), toimisto-ohjelmistot (39 %), yrityksen tietokantojen ylläpito (38 %) ja asiakkuuden hallinta (29 %) olivat suhteellisen yleisiä pilvipalvelujen käyttötarkeituuksia. Laskentatehoa sovellusten ajamiseen pilvipalveluna käytti 13 prosenttia pilvipalveluja käyttävistä yrityksistä.

Kustannuksia pienemmiksi

Pilvipalvelujen taloudelliset vaikutukset riippuvat paljon käyttäjien luovuudesta ja toimintatapojen muutoksesta. Niiden käyttö kuitenkin edellyttää ihmisten luottamusta pilven sovelluksiin. EU-komissio näkee oman roolinsa luottamuksen rakentajana merkittävänä.

Pilven etuja on kustannusten pieneminen kuluttajille ja yrityksille. Se mahdollistaa esimerkiksi tietotekniikan käytön opetuksen apuvälineenä uudella tavalla ja paikasta riippumatta. Monet

KUVIO 1: Pilvipalveluja käytti 2014

Lähde: Eurostat

paljon laskentatehoa tarvitsevat tieteenalat hyötyvät pilvestä, joka lisää myös yhteistyömahdollisuuksia tehokkaasti.

Pilvipalveluilla odotetaan olevan mitattavia taloudellisia vaikutuksia – niiden odotetaan kasvattavan EU-maiden yhteenlaskettua bruttokansantuotetta 250 miljardia euroa vuoteen 2020 mennessä. Samana aikana odotetaan syntyvän 400 000 uutta pk-yritystä, mikä osaltaan vauhdittaa elinkeinorakenteen muutosta. Lisäksi pilven käyttö lisää huomattavasti yritysten tehokkuutta ja sitä kautta myös kilpailukykyä.

Tehoa politiikantekoon

Kehittyvä data-analytiikka, laskentatehujen nousu ja simulaatiot vahvistavat evidenssiin perustuvaa politiikan harjoittamista (evidence based policy making),

jonka vakiintuneesta käytöstä EU-maissa on toistaiseksi vain vähän näyttöä ja kokemusta.

Tietotekninen kehitys mahdollistaa talouden ja ympäristön ilmiöiden paremman mallintamisen, jonka avulla tilannekuva päivittyy. Tällöin myös ilmiöiden ennakointi ja tulkinta paranevat ja politiikantekijöiden reaktionopeus kasvaa. Tämä mahdollistaa päätöksentekijöiltä kohdennetut ja perustellut politiikkatoimet.

Kyberturvallisuus haastaa lainsäätäjät

Kauppa, media ja julkaisutoiminta ovat arkipäivää verkossa. Myös demokraattiset prosessit, kuten äänestäminen, ovat menossa nettiin, mikä edellyttää vahvaa luottamusta järjestelmän turvallisuuteen. Käytön ja järjestelmän turvallisuuden ilmiöissä, jotka nojaavat tietotekniikan edistykseen käyttöön.

Kyberturvallisuus viittaa yleensä turvatoimiin tietotekniikan ja verkkojen käytössä sekä siviili- että sotilaallisilla alueilla. Kyberturvallisuuden tavoitteena on pitää aineistot verkoissa turvassa ulkopuolisilta.

Kyberrikollisuuden kasvu, petokset verkossa ja laajemmat verkkohyökkäykset vaarantavat myös yksilöiden tietoturvasuutta. Näihin uhiin tulee EU-politiikassa kiinnittää yhä enemmän huomiota. Esimerkiksi Horisontti 2020 -ohjelman alla olevien tutkimushakkeiden tulisi vahvistaa turvallisten tietotekniikkatyökalujen ja palvelujen kehittämistä.

Esineiden internet muuttaa maailmaa

Internet of Things (IoT), esineiden internet, on keskeinen elementti tulevaisuuden tietotekniikkasovelluksissa, jotka muuttavat radikaalisti maailmaa ja nimenomaan yritysten toimintatapoja. Suuret alan toimijat, kuten Google ja Apple, ovat jo asemoineet itseään vahvasti IoT-maailmaan. Globaalien tietoverkoston kasvu on myös vakuuttavaa.

EU-maiden intressissä on kannustaa jäsenmaiden yrityksiä integroitumaan näille kasvumarkkinoille ja nappaamaan arvoa globaaleista toiminnoista. Tämä edellyttää myös viimeisimmän ja kilpailukyisen teknologian saatavuutta niin

Hallituksen ja komission silmäterä

Suomen uusi hallitus on nostanut digitalisaation ja sen vahvan hyödyntämisen yhdeksi strategiseksi kärkihankkeekseen. Tavoitteena on kymmenessä vuodessa ottaa tuottavuusloikka julkisissa palveluissa ja yksityisellä sektorilla tarttumalla digitalisaation mahdollisuuksiin ja purkamalla turhaa sääntelyä ja byrokratiaa.

Jo hallituskauden päättyessä pitäisi olla määrätietoisella johtamismallilla kehitettyinä käyttäjälähtöiset, tuottavuutta ja tuloksellisuutta nostavat yhden luukun digitaaliset julkiset palvelut. Julkinen päätöksenteko on tuolloin innovatiivisesti myös mahdollistanut ja luonut Suomeen suotuisan toimintaympäristön digitaalisille palveluille ja teollisen internetin sovelluksille ja uusille liiketoimintamalleille.

Hallitus painottaa toimissaan julkisen sektorin digitalisaatioita. Toimintatavat uudistaen rakennetaan julkiset palvelut käyttäjälähtöisiksi ja ensisijaisesti digitaalisiksi, jotta julkisen ta-

louden kannalta välttämätön tuottavuusloikka onnistuu. Kehittämisessä priorisoidaan palvelut, joissa tuottavuushyöty on suurin.

Samanaikaisesti kehitetään myös digitaalisen liiketoiminnan kasvuympäristöä ja tuetaan innovaatio- ja palvelualustojen syntyä sektoreilla, joilla julkishallinnolla on rooli markkinoiden toimivuuden kannalta. Tällaisia sektoreita ovat esimerkiksi liikenne, terveydenhuolto, oppiminen sekä teollinen internet. Lainsäädäntötoimin edistetään uuden teknologian, digitalisaation ja uusien liiketoimintakonseptien käyttöönottoa. Myös avoimella datalla ja tietovarantojen paremmalla hyödyntämisellä luodaan edellytyksiä uusille liiketoimintamalleille.

Digitaaliset sisämarkkinat

Myös EU haluaa olla mukana muutoksessa ja avata digitaalitaloudesta tarjoutuvat mahdollisuudet ihmisille ja yrityksille. Euroopan komis-

sio on asettanut digitaalisten sisämarkkinoiden luomisen yhdeksi painopistealueistaan.

Nykyiset sähköisen toiminnan esteet haittaavat kuluttajia tavaroiden ja palvelujen hankinnassa. Vain 15 prosenttia kuluttajista tekee verkko-ostoksia toisesta EU-maasta. Internet-yritykset ja aloittelevat yritykset eivät pysty hyödyntämään kaikkia verkon tarjoamia kasvumahdollisuuksia: vain 7 prosenttia pk-yrityksistä myy tuotteitaan kotimaansa ulkopuolelle. Tässä tilanteessa yritykset eivät saa digitaalisista välineistä täyttä hyötyä.

Digitaalisten sisämarkkinoiden on tarkoitus purkaa sääntelystä johtuvat raja-aidat ja yhdistää vihdoin 28 kansallista markkina-aluetta yhtenäiseksi sisämarkkinoiksi. Kunnolla toimivat digitaaliset sisämarkkinat voisivat kasvattaa EU:n taloutta jopa yli 400 miljardilla eurolla vuodessa ja luoda satoja tuhansia työpaikkoja.

yrityksissä kuin julkisella sektorilla.

Yksityinen sektori voi hyötyä vahvasti kasvavista markkinoista tarjoamalla palveluja ja tuotteita sekä parantuvan tuottavuuden kautta. Julkinen sektori hyöttyy toimintojen tehostumisesta monilla sen vastuulla olevilla aloilla kuten terveydenhuollossa ja koulutuksessa.

Tietoturvaan liittyvät ongelmat ovat keskeisiä esineiden internetin käyttöön ja leviämiseen kytkeytyviä haasteita. Siksi näiden ongelmien ratkaiseminen on tärkeää ja tukee IoT-teknologioihin nojaavaa kasvuloikkaa yrityksissä.

Big data osaksi arvoketjuja

Big dataan kytkeytyvät sellaiset teknologiat, joiden avulla valtavia tietomassoja voidaan käsitellä tehokkaasti. Nämä tiedot

ovat usein nopeasti muuttuvia ja peräisin useista lähteistä. Big dataan nojautuvia arvoketjuja ilmestyy monille taloudenaloille, kun tietotekniikan käyttöalat laajenevat.

Vuoteen 2030 mennessä ihmiset ovat integroituneet osaksi globaaleja informaatioverkkoja. Innovaatiot ja niiden sovellukset kietoutuvat myös kiinteästi näihin verkkoihin.

Yksilöiden kannalta big datan sovellukset voivat tarkoittaa personoituja tuotteita. Kytkeviä on vaikkapa terveydenhuollon ja koulutukseen alueilla. Esimerkiksi henkilökohtaisten genomitietojen avulla voidaan määrittää riskitekijöitä ja vaikuttaa parempaan ennakkointiin ja hoitoon.

Big dataan liittyvän teknologian ja palvelujen odotetaan kasvavan 40 prosentin vuosivauhtia. Samaan aikaan big

datan merkitys kaupassa ja markkinoinnissa kasvaa nopeasti. Big datan hyödyntämisessä tulee ratkaistavaksi kysymyksiä datan omistajuudesta ja anonymiteetistä. Nämä ovat merkittäviä uusia haasteita lainsäätäjille ja kytkeytyvät myös läheisesti kyberturvallisuuteen.

Big data -teknologioita käytetään jo ympäristön monitorointiin sensorien avulla. Myös ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia voidaan arvioida big datan avulla ja suunnitella politiikkatoimia. ■

Informaatio- ja viestintäala myllerryksessä

Digitaalisuus myllertää yritysten toimintatapoja ja vaikuttaa rajusti myös toimialarakenteisiin.

Muutosvaikutusten kärjessä on informaatio- ja viestintäala, joka on viime vuosikymmeninä kasvanut ripeästi. Kehitys on kuitenkin epäyhtenäistä. Ohjelmistopalvelut kasvavat peliteollisuuden vetämänä vahvasti, kun taas mediamurroksesta kärsivä kustannustoiminta on vaikeuksissa.

Informaatio- ja viestintäsektorin kasvu on tullut etenkin voimakkaasta tuottavuuden kasvusta, joka on ollut parhaina vuosina lähes kymmenen prosenttia. Myös työllisten määrä toimialalla on viime vuosina kasvanut selvästi.

Sen sijaan investointien ja pääomakannan kasvu informaatio- ja viestintä-

toiminnassa on ollut selvästi hitaampaa kuin kansantaloudessa yleensä. Toimialan tuotanto nojaakin pääosin työntekijöiden osaamiseen ja korkeaan tuottavuuteen.

Henkilöstö ripeässä kasvussa

Alan työllisten määrän kasvu tasaantuu 2020-luvulla. Vuonna 2030 sillä arvioidaan työskentelevän lähes 140 000 henkilöä eli 30 000 enemmän kuin nyt. Toimiala on siis yksi suurimmista työllistäjistä Suomessa.

Erityisesti ohjelmistopalvelut ovat olleet Nokian parhaina vuosina tiiviisti kytköksissä elektroniikkateollisuuden menestykseen. Ohjelmistoalan kehitys on tällä hetkellä laajapohjaista ja etenkin digitalisaatio sekä uudet teknologiat vauhdittavat alan tuotantoa ja kysyntää.

Informaatio- ja viestintäalan kysyntärakenteen ei odoteta sanottavasti muuttuvan, ja kotimaisen kysynnän sekä vientikysynnän arvioidaan kasvavan tulevana vuosina suurin piirtein samaa vauhtia.

Alan osuus kokonaisarvonlisäyksestä on noin viisi prosenttia, ja sen ennakoidaan kasvavan noin 5,7 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä. Arvio lienee melko konservatiivinen, jos ottaa huomioon digitaalisen liiketoiminnan valtavan potentiaalin tulevina vuosikymmeninä. ■

Lähde: VATT Tutkimukset 181, 2015.

Työvoiman tarve Suomen taloudessa vuosina 2015–2030.

http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/t181.pdf.

VATTin uusi ennuste arvioi toimialojen kehitystä vuoteen 2030

VATT tekee talouden ennakkointityötä yhdessä usean ministeriön kanssa. Tuore raportti valottaa Suomen näkymiä vuoteen 2030. Siinä on arvioitu koko talouden ja erikseen noin 30 toimialan näkymiä.

Digitaalisesti suuntautuneet yritykset ovat voimakkaasti kasvuhakuisia

Pixhill.com

Digitaalisia työkaluja paljon hyödyntävät yritykset poikkeavat monelta osin perinteisistä pk-yrityksistä. Digitaalisesti suuntautuneet yritykset ovat tyypillisesti nuoria ja oman alansa edelläkävijöitä.

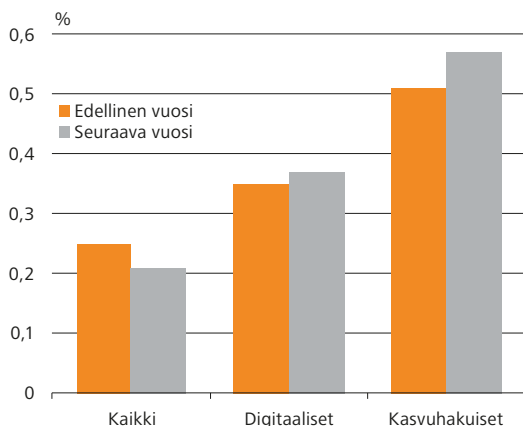
Digitaalisesti suuntautuneiksi yrityksiksi määritellään sellaiset yritykset, jotka käyttävät useita eri digitaalisia työkaluja, kuten sosiaalista mediaa, pilvipalveluja, big dataa, verkko-ostoksia ja -myyntiä ja digitaalisia jakelukanavia.

Työ- ja elinkeinoministeriön katsauksen mukaan 35 prosentilla digitaalisesti suuntautuneista yrityksistä suhdannekuva

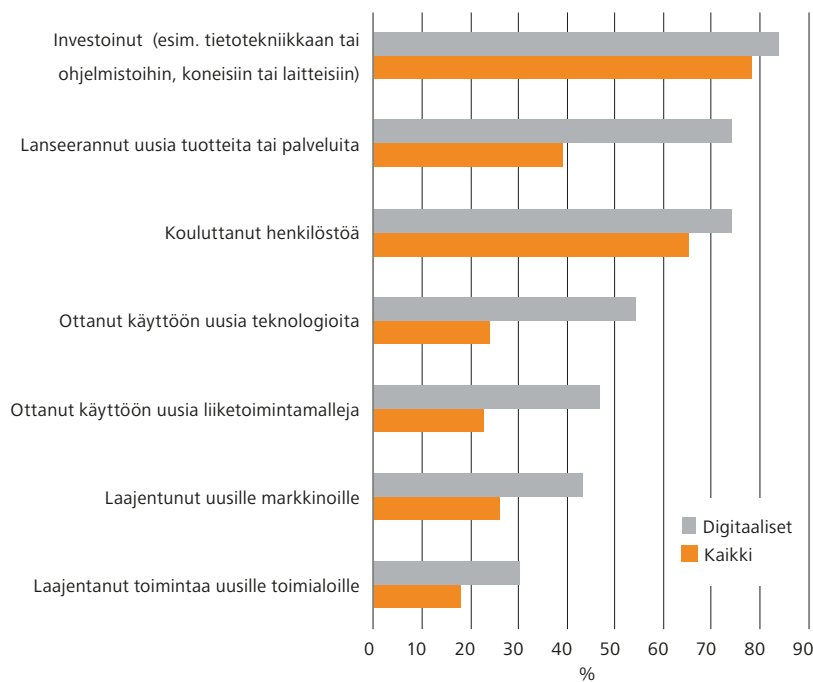
on parantunut viimeisen vuoden aikana ja edelleen seuraavalle vuodelle noin 37 prosenttia yrityksistä odotti suhdanteen kohenevan (kuvio 1). Seuraavan vuoden suhdanneodotus oli digitaalisesti suuntautuneilla yrityksillä positiivinen kaksi kertaa yleisemmin kuin muilla pk-yrityksillä.

Neljännes digitaalisesti suuntautuneista yrityksistä on voimakkaasti kasvuhakuisia. Kaikista pk-yrityksistä vain

KUVIO 1. Paranevia suhdanneodotuksia seuraavan vuoden aikana ja edellisen vuoden toteutuma, % pk-yrityksistä

KUVIO 2. Mitä seuraavista yrityksenne on tehnyt viimeisen vuoden aikana

Kuvioiden lähde: TEM 5/2015, Digitaalisesti suuntautuneet pk-yritykset.

7 prosenttia ilmoittaa olevansa voimakkaasti kasvuhakuisia. Myös kasvua mahdollisuuksien mukaan hakevia on digitaalisesti suuntautuneissa yrityksissä selvästi enemmän kuin pk-yrityksissä yleensä.

On ilmeistä, että kasvuhakuisuus ja digitaalisten työkalujen omaksuminen ja käyttö ovat yhteydessä toisiinsa. Digitaaliset työkalut tarjoavat myös kan-

sainvälistymiseen ja globaalien markkinoiden valloitukseen ennennäkemättömiä mahdollisuuksia. Yritykset näyttävät myös oivaltaneen tämän.

Digitaalisuudella uusiutumaan

Digitaalisuus kytkeytyy myös yrityksen uusiutumiseen. TEM:n selvityksessä

yrityksiltä kysyttiin, miten liiketoimintaa on laajennettu tai uudistettu, onko otettu käyttöön uutta teknologiaa ja mitä vaikutuksia näillä on ollut henkilöstön koulutukseen tai liiketoimintamalleihin.

Digitaalisesti suuntautuneet yritykset olivat lanseeranneet kaksi kertaa muita pk-yrityksiä yleisemmin uusia tuotteita tai palveluja markkinoille ja myös ottaneet käyttöön uutta teknologiaa (kuvio 2). Digitaalisten työkalujen voimakas hyödyntäminen heijastuu myös tapaan tehdä liiketoimintaa. Digitaalisesti suuntautuneista yrityksistä lähes puolet oli ottanut käyttöön uusia liiketoimintamalleja, kun pk-yrityksistä näin oli tehnyt vain reilut 20 prosenttia.

Menestyksellinen ja aktiivinen innovaatiotoiminta synnyttää yritysten pitkän aikavälin kasvua ja edesauttaa kansainvälistymistä. Noin kolmannes digitaalisesti suuntautuneista yrityksistä oli lisännyt innovaatiotoimintaa tai tuotannon ja tuotteiden kehitystä edellisvuoden aikana, ja lähes 50 prosenttia aikoi tehdä näin seuraavan vuoden aikana. Kaikista pk-yrityksistä vain 26 prosenttia aikoi lisätä innovaatiotoimintaa seuraavan vuoden aikana. ■

Samuli Rikama on ekonomisti työ- ja elinkeinoministeriössä.

Lähteet:

Tilastokeskus. Tietotekniikan käyttö yrityksissä 2014.

Euroopan Komissio. Lehdistötiedote 6.5.2015 digitaalisista sisämarkkinoista.

Euroopan Komissio working document. Preparing the Commission for future opportunities, foresight network fiches 2030.

Eurostat 2014. Cloud computing – statistics on the use by enterprises.

TEM 5/2015. Digitaalisesti suuntautuneet pk-yritykset.

Valtioneuvoston kanslia. Hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015.

VATT Tutkimukset 181, 2015: Työvoiman tarve Suomen taloudessa vuosina 2015-2030.

PEKKA LITH

Terveydenhuollon haasteet voitetaan teknologialla

freepik.com

Ikääntyvän väestön aiheuttamaa palvelujen lisätarvetta ei pystytä kattamaan ilman uusia teknologisia ratkaisuja, joiden kehittämisessä Suomi voisi olla edelläkävijä. Samalla voimme tarjota lääke- ja terveysteknologian yrityksille alustan kehittää tuotteitaan myös kansainvälisille markkinoille.

Suomessa toimi vuonna 2013 noin 1 530 terveysalan yritystä, jotka työllistivät arviolta yli 19 000 henkilöä ja liikevaihto noin 7,7 miljardia euroa. Tiedot on koottu Tilastokeskuksen yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilastosta, joita on täydennetty Patentti- ja rekisterihallituksen kaupparekisteriin toimitetuilla yritysakohtaisilla tilinpäätöstiedoilla.

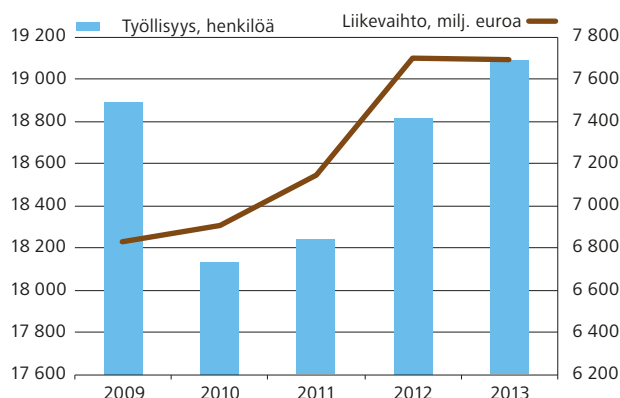
Terveysala on monialainen kokonaisuus, joka koostuu lääketeollisuudesta, terveysalan laitteiden ja tarvikkeiden valmistuksesta, lääkkeiden ja terveysalan tuotteiden tukkukaupasta, bioteknisestä, lääke- ja luonnontieteellisestä tutkimus- ja kehittämistoiminnasta sekä terveydenhuollossa käytettävien tietojärjestelmien ja ohjelmistojen suunnittelusta.

Terveysala on osa laajempaa hyvinvointiin ja terveyteen liittyvää Life Science -alaa, johon voidaan lukea yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelut, elintarvikkeiden valmistus, liikuntapalvelut sekä urheilu- ja liikuntavälineiden valmistus ja tukkukauppa. Life Science -alojen yritykset työllistivät Suomessa yli 121 000 henkilöä ja niiden liikevaihto oli lähes 24 miljardia euroa vuonna 2013.

Toimialat kasvavat eri tahtia

Terveysalan yritysten työllisyys kasvoi keskimäärin prosenttia ja liikevaihto yli kymmenen prosenttia vuosina 2009–13 (kuvio 1). Toimialakohtaiset erot voivat olla kuitenkin suuria.

KUVIO 1. Terveysalan työllisyyden ja liikevaihdon kehitys 2009–13

Lähteet: Tilastokeskus, yritystilastot, PRH:n kaupparekisteri, Lith Consulting Group

Työllisyyttään ja liikevaihtoaan kasvattaneisiin toimialoihin kuuluvat erityisesti ohjelmointi- ja tietopalveluala, luontais- tuotteiden tukkukauppa ja joidenkin terveysteknologiatuotteiden valmistus.

Myös lääketeollisuus, optisen alan tukkukauppa sekä bioteknisen ja lääke- ja luonnontieteellisen tutkimuksen ja kehittämisen toimialat ovat kasvattaneet liikevaihtoaan.

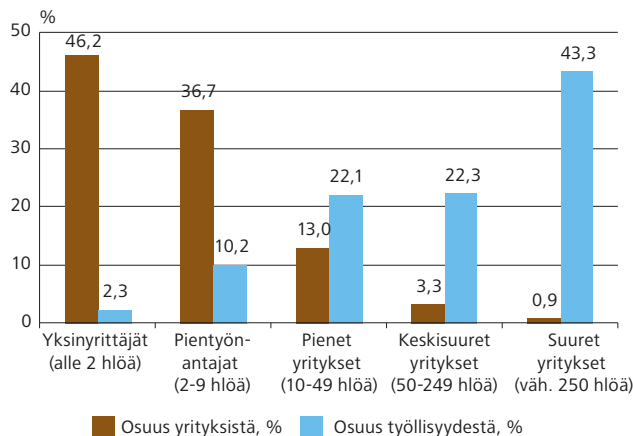
Sen sijaan lääketukku- ja laite- ja tarviketeollisuuteen kuuluvassa lääkintäinstrumenttien ja -tarvikkeiden valmistuksessa työllisyyden ja liikevaihdon kehitys on ollut heikompaa.

Paljon mikroyrityksiä

Yksinyrittäjien ja 2–9 henkilöä työllistävien pientyönantajien osuus oli yli 80 prosenttia terveysalan yrityksistä vuonna 2013. Suuresta määrästä huolimatta yksinyrittäjien ja pientyönantajien osuus terveysalan yrityksistä on pienempi kuin Suomen yrityssectissä keskimäärin, minkä lisäksi ne työllistivät vain runsaan kymmenesosan toimialan työllisyydestä.

Suuria, vähintään 250 henkilöä työllistäviä yrityksiä oli vain yksi prosentti, mutta ne työllistivät yli 40 prosenttia terveysalan työllisistä. Lääketeollisuus sekä terveysalan laite- ja tarviketeollisuus ovat ▶

KUVIO 2. Terveysalan yritykset henkilöstön kokoluokittain 2012

Lähde: Tilastokeskus, yritys- ja toimipaikkarekisteri

lääkintäinstrumenttien ja -tarvikkeiden valmistusta lukuun ottamatta keskittynyt suhteellisen harvalukuisen joukkoon suuria yrityksiä samoin kuin terveysalan ohjelmointi- ja tietopalvelut (kuvio 2).

Ulkomaisilla yrityksillä vahva asema

Ulkomaisten yritysten osuus alan työllisyydestä on yli 40 prosenttia ja liikevaihdosta yli 60 prosenttia. Osuudet ovat suuremmat kuin koko yrityssectässä keskimäärin.

Vahvinta ulkomaisten yritysten ote on lääkkeiden ja optisen alan tukkukaupassa. Työllisyydellä ja liikevaihdolla mitattuna ulkomaisten yritysten asema on suuri myös säteily-, lääkintä- ja terapia-tuotteiden valmistuksessa.

Lääkintäinstrumenttien ja -tarvikkeiden valmistus sekä bioteknisen, lääketieteellisen ja luonnontieteellisen tutkimuksen ja kehittämisen alalla toimivat yritykset ovat pääosin kotimaaisessa omistuksessa.

Lääketeollisuudessa kotimaisten tuotantolaitosten merkitys on Orionin vuoksi yhä suuri, mutta yli kaksi kolmasosaa yrityksen liikevaihdosta tulee jo muualta kuin Suomesta.

Teknologiatuotteista pääosa kansainvälisille markkinoille

Lääkkeiden kotimaaisesta tuotannosta arviolta noin 70 prosenttia ja muista ter-

veysteknologian tuotteista, kuten lääkintälaitteista ja -kojeista, peräti yli 90 prosenttia myydään kansainvälisille markkinoille. Lääkeaineiden ja muiden terveysalan tuotteiden vienti asettui 2,4–2,8 miljardiin euroon vuonna 2014 riippuen käytetyistä laskentamenetelmistä ja ulkomaankaupan luokituksista.

Varsinkin lääkintälaitteiden ja -kojeiden vienti on ollut Suomelle menestystarina. Niiden viennin arvo on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 2008 lukien. (Kuvio 3)

Myös säteilylaitteiden sekä sähkölääkintä- ja sähköterapialaitteiden vienti on kasvanut reippaasti. Tuotteiden laadullisesta kilpailukyvyistä kertoo se, että vuonna 2014 noin 34–41 prosenttia viennistä suuntautui Pohjois-Amerikkaan (taulukko 1).

Lääkkeiden kehitystyö alamäessä

Lääkevalmisteiden vienti on sitä vastoin kääntynyt loivaan laskuun. Suomen lääkealan viennin pääasialliset markkinat sijaitsevat EU:n ulkopuolisessa Euroopassa Venäjällä ja Sveitsissä.

Lääkealan ulkomaankauppa on Suomelle vahvasti alijäämäistä. Vientiä voi olla vaikea lisätä, sillä erityisesti Venäjän kysyntä on heikentynyt, vaikka lääkkeet eivät ole Venäjän asettamalla vastapakkotteiden listalla.

Lääketeollisuuden kasvunäkymiä heikentää se, että lääkekehittelyn tutkimusmenot yrityksissä ovat kehittyneet vai-

susti 2010-luvulla. Tätä Tilastokeskuksen teknologiatilastoissa näkyvää kehitystä vahvistavat Lääketeollisuus ry:n jäsenyrityskyselyt, joiden mukaan käynnissä olevien tutkimusten ja niihin osallistuvien potilaiden määrä on vähentynyt.

Lääke- ja terveystieteiden menot ovat supistuneet myös korkeakouluissa ja julkisrahoitteisissa organisaatioissa etenkin kliinisen lääketieteen osalta 2010-luvulla. Lääkekehittelyä ja markkinoille saapuvien uusien lääkkeiden määriä on vähentänyt tutkimustyön kallistuminen. Asiaan ovat myötävaikuttaneet lääkkeiden turvallisuutta sekä tehoa ja laatua koskevien vaatimusten tiukentuminen.

Toteutunut kehitys on valitettavaa, koska Suomi on aiemmin ollut kansainvälisesti kiinnostava maa lääketutkimuksen näkökulmasta ja epidemiologinen ja kliininen tutkimus on ollut meillä laadullisesti varsin korkeatasoista. Tätä on edesauttanut se, että tutkimuksen apuna ovat olleet kattavat tietokannat kansalaisten terveydestä, väestö- ja sairausaineistot, biopankit ja vahva ICT-osaaminen.

Terveyspalvelujen tarve kasvaa radikaalisti

Kotimaiseen terveydenhuoltoon tarvitaan kuitenkin lääke- ja terveysteknologiaa, jotta palvelujen kysynnän nopeaan kasvuun voidaan vastata. Palvelukysynnän kasvun taustalla ovat elämäntapasairauksien yleistymisen ja väestön ikääntyminen ja niistä johtuva ihmisten sairasta-

TAULUKKO 1. Eräiden terveysalan teknologiatuotteiden vienti alueittain CPA-luokituksen*) mukaan 2014, prosenttia viennin arvosta

	LÄÄKEVALMISTEET (CPA 21)	SÄTEILYLAITTEET, SÄHKÖ- LÄÄKINTÄLAITTEET, YMS. (CPA 266)	LÄÄKINTÄKOJEET JA -LAITTEET (CPA 325)	YHTEENSÄ
EU-maat	30,7	33,4	37,9	34,0
Muu Eurooppa (Venäjä, Sveitsi, yms.)	43,5	6,8	7,1	21,7
Pohjois-Amerikka	13,7	33,9	41,0	28,5
Aasia	7,7	17,4	7,1	9,5
Latinalainen Amerikka	1,4	4,9	3,1	2,8
Oseania	1,2	2,4	3,1	2,2
Afrikka	1,9	1,3	0,7	1,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tullin ulkomaankauppatilastot *) Classification of Products by Activities

vuoden lisääntyminen, mikä lisää hoidon tarvetta ja kustannuksia.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen laskelmien mukaan terveysmenot kasvavat jyrkästi iän karttuessa. 65 vuotta täyttäneet käyttävät jo 50 prosenttia kaikista terveysmenoista, vaikka heidän osuutensa väestöstä on vasta viidennes. Vastaavasti 85 vuotta täyttäneet, jotka muodostavat arviolta kolme prosenttia väestöstä, kuluttavat 15 prosenttia terveysmenoista.

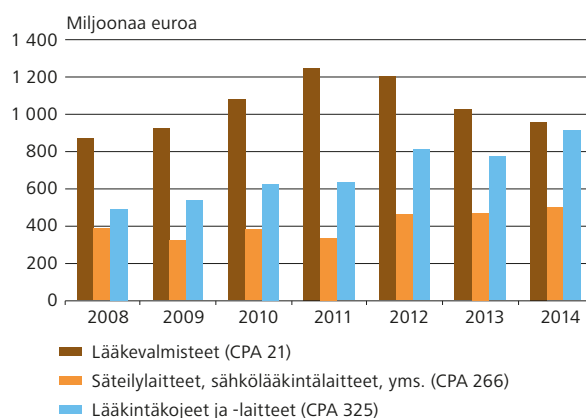
Väestöennusteiden mukaan 65 vuotta täyttäneiden määrä kasvaa nykyisestä yli 200 000 henkilöllä vuoteen 2020 mennessä ja yli 400 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Nopeinta kehitys on 85 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä. Työmäärien kasvaessa työntekijöiden ja terveyshuollon budjettien riittävyys ja hoidon laatu joutuvat koetukselle. (Kuvio 4)

Väestön ikääntymistä ja siitä aiheutuvaa sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeen ja julkisten menojen kasvua voidaan kuvata laskennallisesti myös kestävyysvajeen avulla. Valtionvarainministeriön mukaan kestävyysvaje on viisi prosenttia bkt:sta eli noin kymmenen miljardia euroa ja välittömien sopeutustoimien tarve on kuusi miljardia euroa vuoteen 2019 mennessä.

Painopistettä perusterveydenhuoltoon

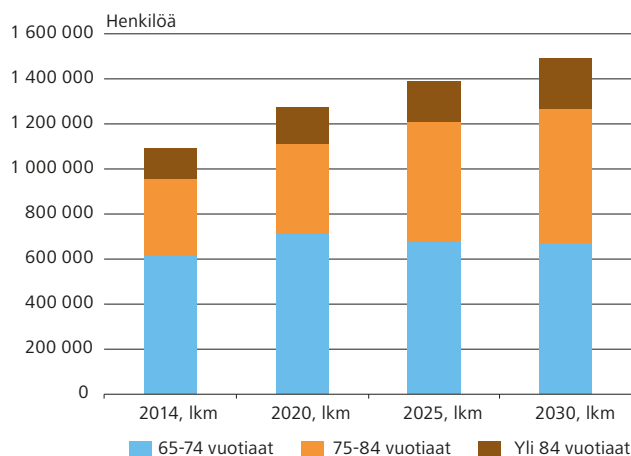
Suomen heikko talouskehitys pahentaa tilannetta. Siksi on löydettävä uusia keinoja, jotka lisäävät tehokkuutta, varmuutta ja laatua terveyspalveluiden pro- ➤

KUVIO 3. Eräiden terveysalan teknologiatuotteiden vienti CPA-luokituksen mukaan 2008–14

Lähde: Tullin ulkomaankauppatilastot

KUVIO 4. Väestön ikärakenne 2014 ja ennustettu kehitys 2020–30

Lähde: Tilastokeskus, väestötilastot

sesseissa ja alan ammattilaisten työssä. Painopisteen tulisi olla perusterveydenhuollossa, jolla voidaan toimia ennaltaehkäisevästi ja vaikuttaa parhaiten kansalaisten terveydentilaan ja säästää kalliin erikoissairaanhoidon kustannuksissa.

Tärkeintä olisi muuttaa terveyspalvelujen tuotantotavat ja yksinkertaistaa nykyinen monikanavainen julkinen rahoitusjärjestelmä siten, että kaikki yksityiset ja julkiset terveydenhuollon osaamiseen käytettävissä olevat voimavarat valjastettaisiin tuottamaan kansalaisille samoin ehdoin terveydenhuollon palveluja julkisella rahoituksella ja valvonnalla ilman ideologisia esteitä.

Omat haasteet terveysteknologian kasvualustaksi

Markkinamekanismien hallittu hyödyntäminen kuten esimerkiksi asiakkaan valinnanvapaus perusterveydenhuollossa voisi toimia katalysaattorina. Tämä kannustaisi palveluntuottajia kehittämään oman organisaationsa tuottavuutta ja etsimään asiakkaille parhaat mahdolliset ratkaisut. Se antaa edelleen impulsseja terveysteknologiaa tarjoaville yrityksille.

Väestön ikääntymisestä aiheutuvaan terveydenhoitoon kehitetyt teknologiset ratkaisut voisivat luoda maahamme sa-

malla myös kokonaan nykyistä suuremman terveysalan osaamisklusterin ja kansantalouden tukijalan. Sellaisen tuotteille on kysyntää maailmanlaajuisesti maissa, jotka ovat tulossa väestön vanhenemisen suhteen samaan tilanteeseen kuin Suomi.

Terveysteknologiaan perustuvat viennituotteet olisivat Suomen kaltaiselle maalle hyviä siksi, että kysyntää on rajattomasti ja asiakkaat koostuvat pääosin vakaalla pohjalla toimivista terveydenhuollon palveluntuottajista. Alan tuotteiden kysyntää eivät heilauta kuluttajien lyhyen ajan mieltymykset tai suhdannevaihtelut kuten monissa investointihyödykkeissä.

Robottiikka vähentää työn kuormitusta

Suuria potentiaalisia liiketoiminnan mahdollisuuksia liittyy robotiikkaan. Sillä olisi mahdollista lisätä tuottavuutta ja vähentää työvoiman lisätarvetta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä saavuttaa huomattavia laadullisia parannuksia asiakkaiden näkökulmasta katsoen. Esimerkiksi kirurgiassa robotin tarkkuus on omaa luokkaansa telekirurgiasta puhumattakaan.

Sairaaloissa ja laitoshoidossa robotiikan sovellutuksia ovat palvelurobotit ja sosiaaliset robotit. Palveluroboteilla olisi mahdollista vähentää hoitajakunnan

fyysistä työkuormitusta potilaiden nostamisessa, kääntelyssä ja kuntoutuksessa. Sosiaaliset tai terapeuttiset virikerobotit voisivat toimia hoitohenkilöstön apuna esimerkiksi muistisairaiden ja autististen potilaiden hoidossa.

Terveysteknologian piiriin kuuluvat myös aiempaa laadukkaammat implanit, proteesit ja keino nivelet, joiden valmistuksessa voidaan hyödyntää 3D-tekniikkaa. Etenkin nykyistä kestävämpien ja yksilöille räätälöityjen tekonivelen kehittämistyössä voisi olla Suomessa työsarkaa, kun väestö ikääntyy. Nykyisin keino nivelet ovat Suomessa pitkälti Yhdysvalloissa valmistettua tuontitavaraa.

Esineiden internet liittää fyysisen maailman sähköiseen

RFID (Radio-frequency identification) on yleisnimitys radiotaajuuksilla toimiville tekniikoille, joita käytetään erilaisen tuotteiden ja asioiden havainnointiin ja tunnistamiseen. Siihen perustuvilla ratkaisuilla voidaan lyhentää potilaiden joutusaikoja, vähentää hoitovirheitä, parantaa potilasturvallisuutta, nostaa huomasti tuottavuutta terveydenhoidossa ja alentaa terveyspalveluiden kustannuksia.

RFID:n suurimmat hyödyt syntyvät asiantuntijoiden mukaan potilaiden, henkilökunnan, lääkkeiden, hoitovälineiden ja -laitteiden tunnistamisesta sekä seurannasta. Sen avulla voidaan mitata potilaiden terveydentilaa, esimerkiksi etämitata ruumiinlämpöä tai syketä ilman terveysteknologiassa tapahtuvaa käyntiä, mikä vähentää hoitohenkilökunnan työtä ja pienentää infektioriskejä.

Digitaaliseen ympäristöön nojaavassa terveysteknologiassa asioiden tai esineiden internet eli IoT (Internet of Things) merkitsee uutta ulottuvuutta, joka parantaa mullistavalla tavalla terveydenhuollon palveluprosesseja. IoT:lla tarkoitetaan ilmiötä, jossa laitteita, tuotteita ja sensoreita kytketään internetiin, jossa ne pystyvät keskustelemaan toistensa kanssa ja niiden ohjaukseen kehitetään älykkäitä järjestelmiä.

Uudet teknologiat voivat auttaa hätätilanteissa ja antaa terveydellisistä ongelmista kärsiville ja vanhuksille mahdollisuuden asua turvallisesti kotona. Kotihoitoon tarve lisääntyy nopeasti suurten ikäluokkien jäätyä eläkkeellä. Etävalvonnalla

on myös mahdollista seurata, ovatko arki-rutiinit kuten syöminen ja peseytyminen hoidettu ja lääkkeet otettu tai onko vanhus noussut ylös tai tullut kotiin. ■

Kirjoittaa työskentelee omistamassaan yrityksessä (Lith Consulting Group)

Lähteitä: Lith, Pekka 2014: Terveysalan tilastokatsaus, Raportti osaamisalan yritystoiminnan laajuudesta, yritysrakenteesta ja kasvusta. Lith Consulting Group, Helsinki.

Lith, Pekka 2015: Kuntien julkinen ja yksityinen sosiaali- ja terveystalouden kysyntä sairaanhoitopiireittäin ja maakunnittain 2013, Lith Consulting Group, Helsinki.

Tilastokeskus: Yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR ja yritysten rakenne- ja tilinpäätöstilaston tilastoja 2008-13.

Tulli: Ulkomaankaupan tilastoja 2008-14 (Uljas-tietokanta).

Työ- ja elinkeinoministeriö 2014: Terveysalan tutkimus- ja innovaatiotoiminnan kasvustrategia, elinkeino- ja innovaatio-osasto, TEM raportteja 12/2014, Helsinki.

AKU ALANEN

Venäjänkielisiä yli 70 000 Suomessa

Suomen väkiluvun kasvu on viime vuosina perustunut maahanmuuttoon, jonka keskeinen osa ovat olleet Venäjältä muuttaneet. Suomessa vakinaisesti asuvia venäjänkielisiä on jo yli 70 000. Venäjänkielisten määrän vuotuinen kasvu, josta luonnollista väestönkasvua on myös merkittävä osa, on ollut viime vuosina 3 000 – 4 000 henkilöä.

Venäjänkieliset ovat keskittyneet alueellisesti lähinnä pääkaupunkiseudulle ja Itä-Suomeen mutta myös muun Suomen suurimpiin kaupunkeihin. Venäjänkielis-

ten osuus väestöstä maakunnissa on suurinta Etelä-Karjalassa (3,2 %), Kymenlaaksossa (2,7 %) ja Uudellamaalla (2,2 %). Kuten taulukosta 1 näkyy, venäjänkieliset ovat keskittyneet pääosin samoihin paikkoihin kuin muutkin vieraskieliset.

Venäjänkieliset muodostavat edelleen suurimman vieraskielisten ryhmän, vaikka kasvu on ollut viime vuosina vieraskielisten keskikasvua hitaampaa (kuviokuva 1). Viime vuosina erityisesti Lähi-idän ja Aasian kieliä puhuvien määrä on kasvanut eniten (taulukko 2). Aivan kymme-

nen eniten puhutun vieraan kielen kärjen tuntumassa ovat vietnamin, turkin ja espanjan puhujat.

Suhteellisesti nopeimmin ovat kasvaneet hyvin pienet kieliryhmät, määrällisesti eniten kuitenkin viron, venäjän, arabian ja englannin puhujien ryhmät.

Ruotsia rannikoilla, venäjää Itä- ja Etelä-Suomessa

Venäjänkielisiä on ruotsinkielisiä enemmän huomattavasti useammassa kun-

TAULUKKO 1: Venäjänkielisten 10 kärkikaupunkia 2014 lopussa

	VENÄJÄNKIELISIÄ	ASUKKAISTA, %	VIERASKIELISISTÄ, %
Helsinki	16 592	2,7	13,5
Vantaa	6 436	3,1	14,4
Espoo	5 335	2,0	13,3
Turku	2 935	1,6	9,6
Lappeenranta	2 771	3,8	6,3
Tampere	2 699	1,2	6,6
Lahti	2 584	2,5	5,9
Kotka	2 363	4,3	8,3
Joensuu	1 622	2,2	3,9
Jyväskylä	1 548	1,1	4,2

Lähde kaikissa: Tilastokeskus, väestötalostat

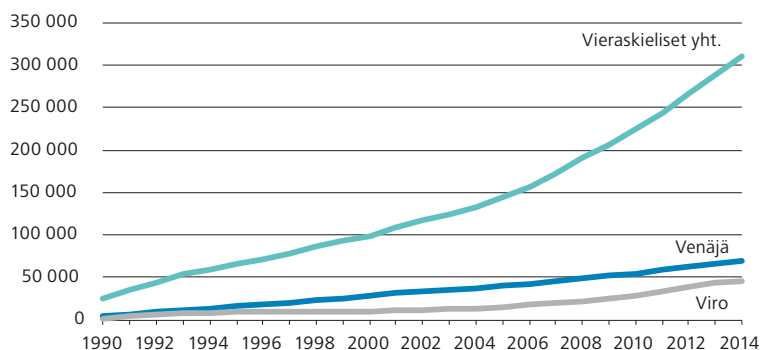
Kansalaisuus, kieli, lähtömaa...

Maahanmuuttoa voi tarkastella tilastoissa kansalaisuuden, kielen sekä lähtömaan mukaan, ja eri kriteereillä saadaan aivan eri lukuja.

Venäjänkielisten määrän tulevan kehityksen arviointia vaikeuttaa erityisesti se, että osa Venäjän kansalaisista on äidinkieltään jotain muuta ja osa muiden maiden tänne tulevista kansalaisista on venäjänkielisiä.

Venäjänkielisten määrä lisääntyi Suomessa vuoden 2014 aikana 3 235 hengellä. Samana aikana 3 461 Venäjän kansalaista sai oleskeluluvan.

KUVIO: Vieraskielisten määrä Suomessa 1990–2014

Lähde: Tilastokeskus, väestötilastot

TAULUKKO 2: Vieraskielisiä 2014 lopussa

	KIELEN PUHUJIA 31.12.2014	KASVUA 2014 AIKANA, %
Vieraskieliset yhteensä	310 306	7,3
venäjä	69 614	4,9
viro	46 195	7,6
englanti	16 732	7,5
somali	16 721	5,9
arabia	14 825	12,6
kurdi	10 731	6,5
kiina	10 110	6,5
albania	8 754	6,6
persia	8 103	11,3
thai	8 038	7,0
vietnam	7 532	7,7
turkki	6 766	5,0
espanja	6 583	9,3

Lähde: Tilastokeskus., väestötilastot

nassa kuin päinvastoin (kartta 1). Kaikkiaan ruotsinkielisiä on edelleen moninkertainen määrä venäjänkielisiin verrattuna. Ruotsinkielinen väestö vain keskittyy rannikkoseuduille ja venäjänkielinen hajautuu laajemmalle alueelle (kartta 2).

Ruotsinkielisten ei toistaiseksi tarvitse pelätä jäämistä kolmanneksi puhutuimmaksi kieleksi Suomessa. Nykytrendillä sellainen tilanne voi syntyä aikaisintaan vuosisadan toisella puoliskolla.

Kasvu hidastuu

Venäjänkielisten maahanmuutossa on tähän asti ollut pääosin kyse perhesuh-

teista, opiskelusta, työstä tai paluumuutosta eli suomalaisen etnisen taustan omaavien ihmisten muutosta.

Lisäksi jo maassa asuville syntyvät lapset luonnollisesti kasvattavat venäjänkielisten kokonaismäärää. Silti voi arvioida, että venäjänkielisten määrän kasvu tulee ainakin lähitulevaisuudessa hidastumaan, ellei sitten jotain isompaa käännettä tapahdu politiikan, vaikkapa viisumivapauden, tai talouskasvun saralla.

Liittoja tasaiseen tahtiin

Suomalais-venäläisissä avio- tai avoliitoissa on pääosin ollut kyse venäläisen naisen ja suomalaisen miehen liitoista.

Näiden määrä on viime vuosina muuttunut hyvin vähän. Sama koskee suomalaisen naisen ja venäläisen miehen liittoja.

Tämän muuttoperusteen tarkempaa tilastollista tarkastelua hankaloittaa se, että avioliiton solmija voi tulla Suomeen myös ensin muista syistä ja solmia vasta myöhemmin avioliiton. Välillisesti asiaan liittyvät myös ne tapaukset, joissa venäläisen naisen aiemmin Venäjällä saadut lapset saattavat myöhemmin muuttaa äidin perässä Suomeen.

Uusi, joskin määrällisesti vähäinen ilmiö on sateenkaariperheiden muutto. Taustalla on Venäjän viime aikojen kielteinen suhtautuminen perinteisestä heteronormatiivisuudesta poikkeaviin ihmisiin. Ilmapiiriä pakenevat haluavat kuitenkin asua lähellä entistä kotimaataan helppojen sukulaisvierailujen takia.

Venäjänkielisiä lapsiperheitä on Suomessa runsaat 10 000. Määrä on kasvanut noin 10 prosentin vuosivauhtia. Perheistä eniten on sellaisia, joissa molemmat vanhemmat ovat venäjänkielisiä.

Opiskelemaan tultu paljon

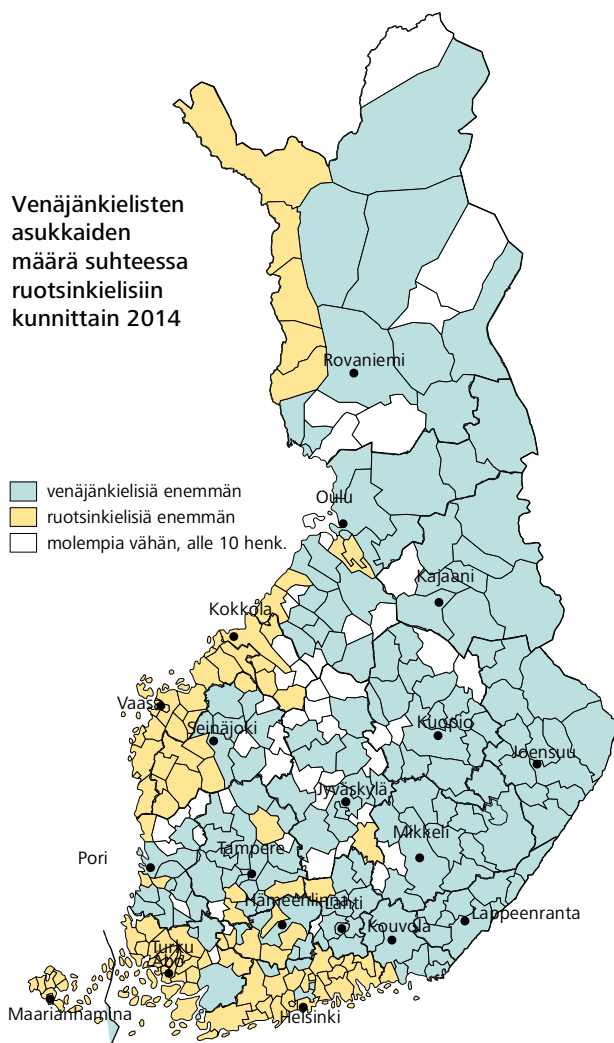
Opiskelu on viime vuosina ollut tärkeimpiä perusteita Venäjältä Suomeen muuttamiselle. Opiskelemaan on tullut vuosittain noin tuhat venäjänkielisiä, joista iso osa jää pysyvämminkin asumaan Suomeen.

Kaikkiaan venäjänkielisiä opiskelijoita on noin 6 000, joista suuri osa on alun perin tullut maahan jonkun muun väylän kuin pelkän opiskeluperusteen kautta. Tilastoista on hankalaa erottaa pelkästään opiskelemaan tulleita.

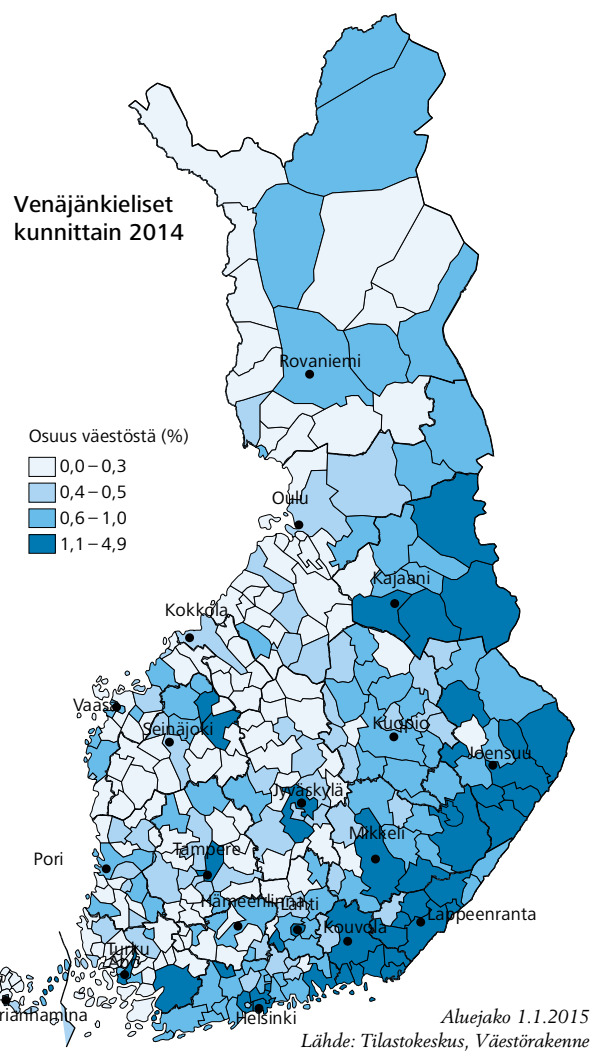
Uuden hallitusohjelman mukaan EU- ja Eta-alueiden ulkopuolisten maiden opiskelijoilta vaaditaan lukukausimaksut. Tämä tulee vähentämään myös venäläisten opiskelijoiden virtaa Suomeen huomattavasti.

Paluumuutto päättyy

Iso osa Venäjältä tapahtuneesta maahanmuutosta on ollut vuosittain suomensukuisia paluumuuttajia, jotka ovat ilmoittautuneet ns. paluumuuttojonoon. Todellisten tulijoiden määrä on tosin viime vuosina hieman vähentynyt, ja ensi vuoden jälkeen tämä väylä sulkeutuu. Väylän käyttö on edellyttänyt

KARTTA 1.

KARTTA 2.

kielikokeen suorittamista, mutta monet sen suorittaneet eivät ole viime aikoina käyttäneet oikeuttaan ja muuttaneet Suomeen.

Erityisesti Pietarin työmarkkinoilla on ollut Venäjän huonosta taloustilanteesta huolimatta edelleenkin kysyntää suomenkielisen taitoisille, ja monet inkeriläistäustaiset ovat päättäneet jäädä Pietariin. Eniten paluumuutto-oikeutta onkin käytetty Venäjän Karjalassa erityisesti Petroskoissa. Toki nyt Venäjälle jääneet voivat myöhemmin pyrkiä Suomeen työn, opiskelun tai jonkun muun väylän kautta.

Työperäinen muutto vähentynyt

Suomen talustilanteen vuoksi on työperäinen maahanmuutto Venäjältä vähen-

tynyt. Venäjällä asuvien Venäjän kansalaisten työperusteisten oleskelulupahakemusten määrä on pienentynyt lähes puoleen vuosien 2011 ja 2014 välisenä aikana.

Vastaavasti myönnettyjen työlupien määrä on vähentynyt Maahanmuuttoviraston tilastojen mukaan. Mitään kiristymistä lupien myönnessä ainakaan venäläisille ei tilastojen perusteella ole tapahtunut, pikemminkin päinvastoin. Työlupa pääasiallisena oleskeluluvan myöntöperusteena annettiin 2014 enää runsaalle 600 venäläiselle. Kasvua työluissa on vain erityisasiantuntijoiden ja valmentajien määrällisesti pienien ryhmien kohdalla.

Työperäisen maahanmuuton kokonaisarviossa on toki muistettava, että melkoinen osuus Virosta Suomeen töihin tulevista on äidinkieltään venäjänkielisiä.

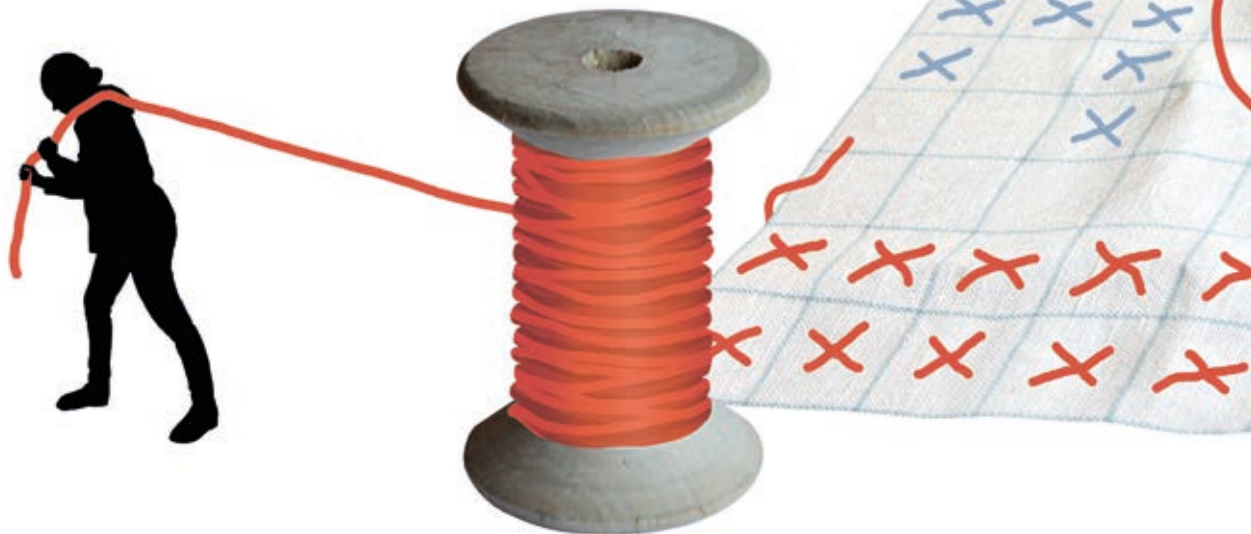
Venäjän kansalaisten osuus laskussa

Koska Venäjältä muuttaneet saavat tyypillisesti muutaman vuoden sisällä Suomen kansalaisuuden, kieli on mielekkäin tilastollinen peruste määrien arvioimiseksi. Maahanmuuton kasvaessa 1990-luvulla alkoi myös Venäjän kansalaisten osuus venäjänkielisistä kasvaa nopeasti, mutta vuodesta 2001 lähtien osuus on laskenut aluksi hitaasti mutta myöhemmin selvästi. Nykyään reilusti yli puolet venäjänkielisistä on jo Suomen kansalaisia. ■

Kirjoittaja on yliaktuaari Tilastokeskuksen talous- ja ympäristötilastot-yksikössä.

ANNA-MAIJA LEHTO

Työelämän pitkä kaari – työolot yhä riippuvaisempia kansainvälisestä kehityksestä

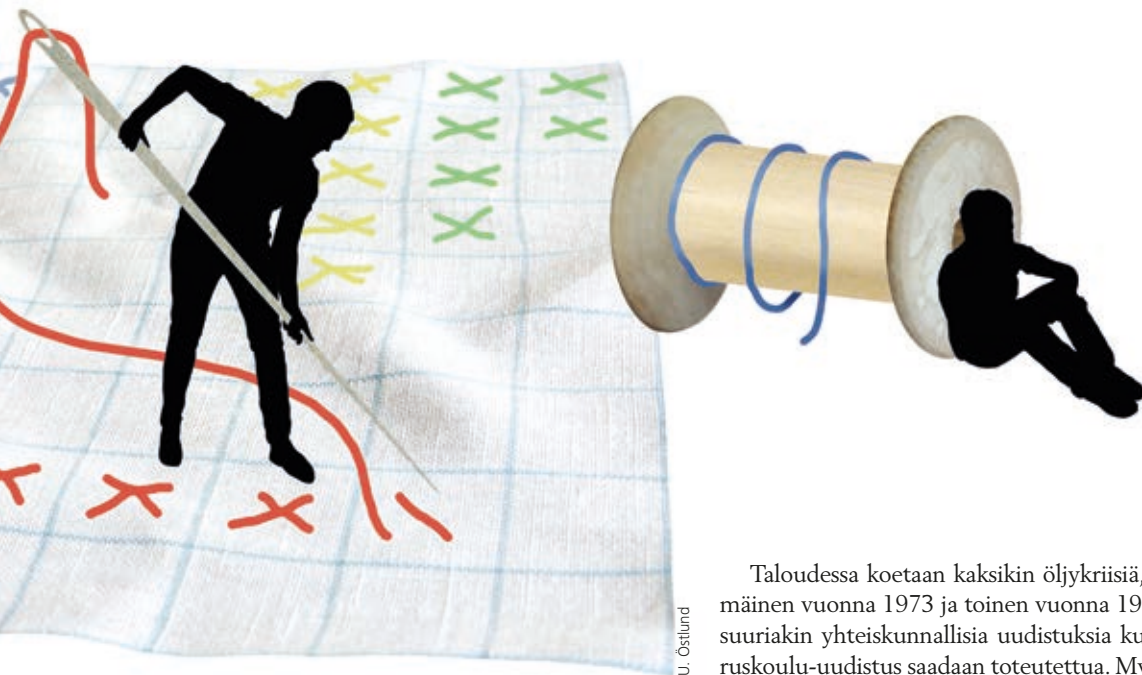

Suomen työmarkkinoilla on viiden vuosikymmenen aikana koettu merkittäviä rakennemuutoksia. Työoloja on pitkälle kehitetty pohjoismaisia turvallisuuden ja sitoutumisen periaatteita noudattaen. Viime aikoina lisääntynyt kansainvälinen talouskilpailu on tuonut mukanaan ristiriitaisia muutostrendejä.

Työelämän muutosten tutkimisessa eräs parhaista välineistä on Tilastokeskuksen työolotutkimus. Se on pitkäaikaisin, laajin ja luotettavin haastattelututkimusjärjestelmä, joka kertoo suomalaisista työoloista jo viidellä vuosikymmenellä.

Tarkastelen artikkelissani eri vuosikymmenten työoloja pohtien ensinnäkin työllisyystilannetta, työvoiman rakennemuutoksia ja taloustilannet-

ta kunakin aikana. Lisäksi hahmotan kokonaiskuvaa työolotutkimusten avulla kunkin vuosikymmenen tärkeimmistä työolo-ongelmista. Pohdin myös, millainen merkitys työvoiman käyttötapojen muutoksella, työelämän tutkimus- ja kehittämistoiminnalla sekä julkisuudella on ollut kunkin aikana suomalaiseen työelämään. Piirrän kunkin vuosikymmenen kuvaa aina 1970-luvulta lähtien yhdistämällä näitä eri näkökulmia toisiinsa.

U. Ostlund

Rakennemuutos 1970-luvulla: työvoima siirtyi palveluihin ja teollisuuteen

1970-lukua luonnehtii kaikkein selvimmän voimakas rakennemuutos, jolla viitataan työvoiman siirtymiseen maataloudesta palveluihin ja teollisuuteen. Maa- ja metsätalouden työllisyys laskee vuosikymmenen aikana 200 000 hengellä. Yksityisissä ja julkisissa palveluissa työllisyys sen sijaan kasvaa suunnilleen yhtä paljon (200 000). Teollisuuskin kasvaa toimialana (50 000).

Työvoiman koulutustaso on vielä varsin alhainen, sillä yli puolella (55 %) palkansaajista ei ole mitään perusasteen jälkeistä koulutusta. Palkansaajakunnan keski-ikä on myös alhainen, hieman päälle 36 vuotta.

Taloudessa koetaan kaksikin öljykriisiä, ensimmäinen vuonna 1973 ja toinen vuonna 1979. Silti suuriakin yhteiskunnallisia uudistuksia kuten peruskoulu-uudistus saadaan toteutettua. Myös sosiaaliturvaa ja yhteiskunnallisia palveluja kehitetään.

Monilla aloilla työ on fyysisesti raskasta ja yksitoikkoista. Työajat ovat joustamattomia, mutta merkittävä uudistus 40 tunnin työajasta saadaan toteutettua juuri vuosikymmenen alussa. Myös lauantait tulevat vapaiksi työaika-uudistuksen myötä. Työoloista ja palkoista käydään osin kiivastakin kamppailua, sillä työntekijöiden järjestäytymisaste on jo 1970-luvulla varsin korkea ja ”luokkataistelua” käydään lakkoilemalla.

Työvoiman käyttöä luonnehtii se, että työ on vielä hyvin tarkkaan valvottua ja säänneltyä.

Työelämään tai työoloihin kohdistuvaa tutkimusta ei 1970-luvulla ole vielä laajamittaisesti. Tutkimus koski yleensä miehiä. Tälle käytännölle oli luotu pohja jo 1950-luvun kuuluisissa väitöskirjoissa (Mauno Koivisto, Jouko Siipi, Paavo Koli ja Paavo Seppänen). (Julkunen 1984.) Niissä usein mainitaan, että naisten mukaan ottaminen olisi sotkenut tutkimusasetelmia.

Myös työelämän kehittämistoiminta on 1970-luvulla varsin vähäistä. Työt ovat hyvin tayloristisesti organisoituja ja työtä koskeva tut- ➤

TYÖ OLI VIELÄ 1970-LUVULLA HYVIN TARKKAAN VALVOTTUA JA SÄÄNNELTYÄ.

kimus on lähinnä rationalisointia ("kellokallet"). Taylorismin kritiikki alkaa kuitenkin nousta, ja siihen ovat vaikuttamassa Pohjoismaiden työsuojelu- ja yritysdemokratia uudistukset. Näkemys hyvästä ja kehittävästä työstä rantautuu Suomeenkin.

OECD:n piirissä alkaa kehittyä sosiaali-indikaattori-liike, josta työolotutkimuskin saa alkunsa. Vuonna 1972 tehdään ensimmäinen, koeluontoinen työolotutkimus Tilastokeskuksessa. Sen ponttimena oli ajatus, että tarvitaan tietoa siitä, miten työntekijät kokevat työnsä ja työolonsa. Aiemmin oli ollut käytettävissä vain rekisteritietoa työtapaturmista ja ammattitaudeista.

Julkisuus käsittelee 1970-luvulla työoloja vielä varsin vähän, mutta "Meteli"-tutkimuksesta nousee meteli. 1970-luvun alussa tehty tutkimus toi esiin metalliteollisuustyön ongelmia, mutta työnantajapiirit huolestuivat niiden julkistulosta ja vaikutuksista työturvallisuuslain valmisteluun. Jo ennen tutkimuksen julkistamista se leimattiin "nollatutkimukseksi", joka jäi terminä sittemmin elämään. (Kirjonen 2010.)

Julkiset hyvinvointipalvelut lisäävät naisten työllisyyttä 1980-luvulla

Työllisyyskehityksen kannalta 1980-lukua voidaan pitää kasvun vuosikymmenenä. Vaikka maatalouden työllisyys vähenee noin 100 000 hengellä, kasvavat julkiset palvelut lähes 200 000 hengellä ja yksityisetkin palvelut 100 000:lla. Teollisuus alkaa lievästi supistua automaation vuoksi, mutta kaiken kaikkiaan työllisten määrän nettolisäys on noin 150 000.

Rakennemuutosta luonnehtii se, että naisten työllisyys lisääntyy. Lisääntyminen johtuu ennen muuta siitä, että julkisiin hyvinvointipalveluihin tulee uusia työpaikkoja. Myös osaamisen taso kasvaa, sillä yleinen koulutustaso nousee juuri tällä vuosikymmenellä kohisten. Vuosikymmenen lopussa enää 33 prosenttia palkansaajista on vailla mitään perusasteen jälkeistä tutkintoa, kun edellisellä vuosikymmenellä osuus oli 55 prosenttia.

Osaamiselle on kovaa kysyntää, sillä uutta tietotekniikkaa sovelletaan vauhdikkaasti työelämään.

Talouden muutoksia luonnehtii se, että USA:ssa Ronald Reagan ja Britanniassa Margaret Thatcher viitoittavat tietä sääntelyn purkamiselle, veronalennuksille, sosiaaliturvan heikennyksille, yksin pärjäämiselle ja yleensä uusliberalismille. Suomessa saadaan tästä vaikutteita: Rahamarkkinoiden sääntelyä puretaan. Kotimainen kysyntä lähtee kasvuun ja synnytetään uusia työpaikkoja, mutta samalla vaihtotaseen vaje kasvaa.

Suurimpina työolo-ongelmina näyttäytyvät työpaineiden kasvu ja kiireen lisääntyminen. Kiireen haittaavuus kaksinkertaistuu työolotutkimusten mukaan 1980-luvun aikana, mikä mitä ilmeisemmin liittyy taloudellisen aktiviteetin lisääntymiseen, mutta myös kiireelle alttiiden hyvinvointipalvelujen kasvuun. Myös työpaikan riskitiedat ja kilpailuhenki lisääntyvät voimakkaasti.

Työvoiman käyttötapojen muutosta kuvaa se, että Suomessakin koetaan paineita sääntelyn purkamiseen. Britanniassa lanseerataan "joustavan yrityksen malli". Siinä esitellään erilaisia joustavuuden muotoja (numeerinen, toiminnallinen ja taloudellinen eli palkkajousto), joilla yritykset voivat pyrkiä vastaamaan ulkoisiin paineisiin muuttamalla työvoiman käyttötapoja aiempaa joustavammiksi. (Atkinson 1987.) Näitä jouston muotoja aletaan soveltaa Suomessa laajasti kuitenkin vasta 1990-luvulla.

Työelämän tutkimus- ja kehittämistyö alkaa varsinaisesti 1980-luvulla. Työntekijän näkökulma tulee tärkeäksi ja apuna käytetään muun muassa sosioteknisiä menetelmiä, joissa pohjoismaisen mallin mukaisesti arvostetaan työsuhteiden turvallisuutta, pitkäjänteisyyttä, työntekijöiden sitoutumista, osaamisen syventämistä, osallistumista ja yhteistoimintaa kuten tiimityötä.

Pohjana on pohjoismaainen työelämän kehittämisen malli Ruotsista ja Norjasta. Mallissa tuetaan kaikkien osallistumista yrityksen päätöksentekoon ja oman työn suunnitteluun. Keskeinen käsite on "demokraattinen dialogi". (Gustavsen 1990.)

Työpsykologian puolella työn vaatimukset/kontrolli -malli (Karasek 1979) otetaan käyttöön Suomessa.

Sukupuolten tasa-arvon tutkimus työelämässä alkaa. Vuoden 1984 työolotutkimuksessa tutkitaan keskeisesti myös naisille tyypillistä työtä ja sen työolo-ongelmia. Aiemmin työoloista oli selvitetty lähinnä miesten työlle tyypillisiä piirteitä, kuten fyysistä rasittavuutta ja yleensä työturvallisuuskysymyksiä.

1980-luvulla julkisuus luo optimismia työelämän kehittämiseen ja uskoa yhteistoimintaan. Työllisyyden voimakas kasvu on myös uskoa antavaa. Samoin myönteinen suhtautuminen hyvinvointipalvelujen kehittämiseen saa tukea julkisuudesta.

Lama luonnehtii 1990-luvun taloutta ja työmarkkinoita

Talouden lama alkaa vuonna 1991, ja se johtaa nopeasti työttömyyden kasvuun sekä työllisyyden ja palkansaajien määrän pudotukseen. Vuoteen 1995 mennessä Suomessa on lähes 400 000 työllistä vähemmän kuin vuosikymmenen alussa. Teollisuudesta on hävinnyt 100 000 työpaikkaa, samoin rakentamisesta lähes 100 000. Yksityisistä palveluista on poistunut noin 100 000 ja julkisistakin palveluista 50 000 työllistä, samoin maataloudesta.

Vuosikymmenen loppuun mennessä osa menetetystä työpaikoista saadaan takaisin siten, että yksityiset palvelut lisääntyvät 50 000:lla ja julkiset palvelut kasvavat lamaa edeltävälle tasolle. Teollisuuteen ja rakentamiseen tulee takaisin 100 000 työpaikkaa. Kaiken kaikkiaan nettomuutoksena vuoden 1990 aikana työllisyys pienenee noin 200 000 työllisellä. Naisilla ja miehillä vähennys on yhtä suuri, 100 000 kummallakin. Palkansaajien nettovähennys on noin 150 000 henkeä. Naiset saavuttavat enemmistön palkansaajista vuoden 1990 tienoilla ja uudelleen 2000-luvun vaihteessa.

Työttömyysongelmaa lievittää ratkaisevasti se, että 1990-luvun aikana on vielä mahdollista päästä erilaisille varhaiseläkkeille ja työttömyysputkeen sekä sitä kautta työttömyyseläkkeelle. Tuoloin lasketaankin, että vain joka kymmenes työntekijä poistuu työelämästä normaalille vanhuuseläkkeelle ja lain määrittelemässä iässä. Vertailun vuoksi voidaan sanoa, että vastaava osuus on tällä hetkellä, vuonna 2015, jo 70 prosenttia.

Työvoiman rakennetta kuvaava 1990-luvulla myös se, että työvoiman koulutustaso paranee koko ajan. Tällä vuosikymmenellä naiset menevät miesten ohi koulutustasoissa koulutusvuosien määrällä mitattuna.

Suomen taloudellista tilannetta luonnehtii ennätysmäinen lama. Laman taustalla on monia epäonnisia vaiheita rahamarkkinoilla: ylikuumentuneet rahamarkkinat ja Suomen Pankin vahvan markan politiikka, joiden seurauksena korot nousivat. Seuraa pakkodevalvaatio, markka pannaan kellumaan ja sen arvo laskee 20 prosenttia.

SUURIMPIA TYÖOLO-
ONGELMIA 1980-LUVULLA
OLIVAT TYÖPAINEIDEN KASVU
JA KIIREEN LISÄÄNTYMINEN.

Yrityksiä menee nurin joukoittain. Työelämässä toimivien kannalta olennaista on se, että pankkituki rahoitetaan julkisin varoin, jolloin julkisessa taloudessa joudutaan rankkoihin säästöohjelmiin. Tällä on kielteisiä vaikutuksia erityisesti julkisella sektorilla työskenteleville.

Pahin työttömyysvuosi on 1994. Ensimmäiset nousun merkit alkavat kuitenkin pian tämän jälkeen metsä- ja koneteollisuudessa. Vuoden 1995 jälkeen alkaa myös Nokian nousu.

Työolotutkimuksissa 1990-luvun laman ongelmat eivät näy selvästi, koska vuoden 1990 tutkimuksessa ei vielä ollut aavistustakaan laman tulosta ja vuoden 1997 tutkimuksen aikoihin elettiin jo nousun aikaa. Työolojen ongelmia luonnehtii ennen muuta se, että kiire lisääntyy 1990-luvun aikana. Myös työsuhteiden määräaikaisuus on selvässä kasvussa. Kuntasektori alkaa voida huonosti työolojen suhteen, sillä sekä kiireen että työsuhteiden määräaikaisuuden lisääntyminen ovat erityisen tyypillisiä kuntasektorille.

Kiire johtuu julkisella sektorilla lähinnä siitä, että työt vain lisääntyvät, mutta henkilökuntaa ei saada lisää. Yksityisellä sektorilla sen sijaan häviävät työt ja kilpailu kiristyy sekä kansainvälistyy, mikä lisää tuottavuusvaatimuksia ja työpaineita.

Sektorit eroava myös siinä, miten joustoja sovelletaan. Julkisella sektorilla määräaikaiset työsuhteet lisääntyvät, koska ei voida palkata henkilöitä pysyviin työsuhteisiin. Valtiolla mutta varsinkin kunnissa työntekijöitä otetaan määräaikaisiin työsuhteisiin, sillä työntekijätarve on huutava, eikä pysyviä työpaikkoja voida perustaa. Yksityisellä sektorilla joustoja toteutetaan irtisanomisina ja työpaikkojen sulkemisina 1990-luvun alkupuolella.

Ylipäänsä jouston muodot kehitetään huippuunsa lamavuosina ja sen jälkeen. ”Joustavan yrityksen” mallin mukaisesti varsinkin numeeriset joustot tulevat ahkeraan käyttöön irtisanomisina ja myöhemmin 1990-luvulla voimakkaasti lisääntyvinä ylitöinä.

Noususuhdanteessa tuottavuuden lisäämistä tulee avainsana. Tuottavuuden lisääminen on sinänsä positiivista, mutta se saa myös muotoja, joissa palkansaajat voivat huonosti: alkaa työn tuloksen jatkuva tarkkailu. Siirrytään myös yksilöllisempään palkkaukseen.

Työelämän kehittäminen kiihtyy

Tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueella tapahtuu paljon lamasta huolimatta. Juuri ennen lamaa asetettu työolokomitea saa toimeksiannokseen mieltä, miten vastataan tuleviin haasteisiin työvoimapolusta. Tehtävänasettelu muuttuikin sitten radikaalisti laman myötä: mietitään sitä, miten työelämä selviytyy laman vaikutuksista. (Työolokomitean ►

mietintö 1991.) Perustetaan vuosittainen seuranta-järjestelmä, eli Työolobarometri, jossa tutkitaan väestön kokemuksia muutoksista.

Myös muu työelämän kehittäminen kiihtyy, varsinkin vuoden 1995 jälkeen. Kehittäminen yhdistyy erilaisiin tuottavuustalkoihin ja -ohjelmiin. Tässä vaiheessa havahdutaan myös ikääntymisen ongelmaan, koska niin suuret joukot lähtevät työelämästä ennalta-aikaisesti. Perustetaan useita ikäohjelmia, jotka sitten myöhemmin saavat tärkeän esimerkki-aseman, kun muissakin Euroopan unionin maissa huomataan työvoiman ikääntyminen ongelmaiseksi.

Kehittämistoiminnassa luodaan ”hyvän työn kriteereitä”, ne ohjaavat sekä valtakunnallista että paikallista työelämän kehittämistä. Kun Suomi liittyy vuonna 1995 Euroopan unioniin, alkaa kehittämistyö myös kansainvälistyä ja eurooppalaiset työolojen seuranta-järjestelmät tuovat lisätehokkuutta suomalaiseen työn organisointiin.

Julkisuusnäkökulmasta on kiinnostavaa, että patkätyöt tuodaan keskusteluun. Samalla alkaa puhe prekariaatista, normaalityösuhteista syrjäytyneistä ja heidän työehdoistaan. Taustalla on kansainvälistä keskustelua palkkatyöyhteiskunnan kriisistä ja työn loppumisesta teknologisen muutoksen seurauksena (Beck 1992; Rifkin 1995). Julkisuus myös tuottaa hyviä seuraamuksia: viimeistään 2000-luvulla aletaan määrääaikaista työsuhteita valvoa enemmän. Määrääaikaaisuudet tulee perustella ja aletaan soveltaa ketjutuskieltoja.

1990-luvun saavutuksiin julkisuuden kautta voidaan lukea myös se, että Suomessa vältetään halpatyömarkkinoiden synty, joka muussa tapauksessa olisi ollut luonteva seuraus laajasta työttömyysongelmasta. Matalapalkka-alojen kasvua on selvästi nähtävissä monessa muussa maassa (USA, Britannia, Saksa). Suomea ehkä auttavat ”hyvän työn kriteerit”, sillä työsuhteiden korkea laatua pidetään tärkeänä arvona: töiden pitää sisältää kehittymismahdollisuuksia ja niistä pitää saada kohtuullinen palkka.

Myös kiireongelma lopultakin tunnustetaan 1990-luvun lopulla. Työpainoiden kasvu koko palkansaajakunnan osalta pysähtyykin vuosikymmenen vaihteessa, kuntasektorilla se jatkaa kasvuaan.

Naisten asema työelämässä ja tasa-arvokysymykset ovat paljon esillä julkisuudessa. Päivähoidot ovat käytössä täydessä mitassaan ja päivähoidon kehittämistä pidetään tärkeänä. Työelämän tutkimuksessa ja julkisuudessa puhutaan paljon työn ja perheen yhteensovittamisesta.

Työllisyys lisääntyy vuoteen 2008 asti

Työllisyys kasvaa laman jälkeen vuoteen 2008 asti 200 000 hengellä. Työllisten naisten määrä kasvaa hieman enemmän kuin työllisten miesten määrä. Ero kasvussa on noin 20 000 henkeä. Yksityiset palvelut (kauppa, liike-elämän palvelut) ovat suurin kasvuala, 150 000 työllisen lisäksi. Terveyspalveluihin ja rakentamiseen tulee 80 000 uutta työpaikkaa. Teollisuudessa työpaikat sen sijaan vähenevät.

Työllisyydessä on pieni notkahdus alaspäin vuosina 2003 ja 2004 niin sanotun teknologia-kuplan puhkeamisen seurauksena. Varsinainen pudotus työllisyydessä alkaa vuoden 2009 alusta, mutta pudotus ei ole läheskään niin suuri kuin 1990-luvun lamassa. Kahdessa vuodessa työllisten määrä vähenee 90 000, joista puolet on kuitenkin opiskelijoita. Monet työssäkävvät opiskelijat siirtyvät päätoimiseksi opiskelijoiksi. Ennen taantumaa opiskelijoita on työssä noin 300 000 keskimäärin kuukaudessa, myös lukukausien aikana.

Ikääntyneiden työllisyys kasvaa reippaasti: kun 1990-luvun alun aikana (vuonna 1994) 60–64-vuotiaiden työllisyysaste oli 17 prosenttia, on saman ikäisten työllisyysaste noussut 2000-luvun lopussa (2009) jo 40 prosenttiin. Myös palkansaajien keski-ikä nousee.

Vuoteen 2008 saakka eletään hyvää jaksoa Suomen kansantaloudessa, sillä työllisyys lisääntyy kohtien. Vuoden 2008 jälkeen koittavatkin kovemmat ajat, kun USA:sta alkanut finanssikriisi vuoden 2008 lopulla leviää myös Eurooppaan ja Suomeen.

Koko 2000-luku on voimakasta työvoiman ulkoistamisen aikaa. Yritykset karsivat ja siirtävät toimintonsa ulkoistetuille yksiköille. Työtä ulkoistetaan tai yrityksiä siirtyy Suomea halvemman palkkatason maihin kuten Viroon, Kiinaan ja Intiaan.

Patkätyöt saadaan sikäli kuriin, että lainsäädännössä kielletään työsuhteiden ketjuttaminen ja määrääaikaiset työsuhteet joudutaan erikseen perustelemaan. Myös vuokra- ja halpatyöt pystytään pitämään kohtuullisissa mitoissa.

Työaikajoukot yleistyvät, mikä merkitsee myös työntekijöiden kannalta myönteisten jous-

EUROOPPALAISET TYÖOLOJEN SEURANTAJÄRJESTELMÄT TUOVAT LISÄTEHOKKUUTTA SUOMALAISEEN TYÖN ORGANISOINTIIN.

U. Östlund

tojen lisäämistä. Eurooppalainen työolotutkimus osoittaa, että myönteiset työaikajoukot ovat Suomessa eurooppalaista huippua.

2000-luvun tilannetta kuvaa kuitenkin kärjistyvä ristiriita: työntekijöiden oma orientaatio pysyvien työsuhteiden ja pitkäjänteisen työssä kehittymisen suuntaan törmää toistuvasti muutoksiin, joissa korostetaan yksilökeskeisyyttä yhteisöllisyyden sijaan, liikkuvuutta sitoutumisen korvikkeena, työorganisaation tarpeiden mukaisia joustavuutta ja jatkuvaa tuottavuuden kasvua työntekijän tarpeista lähtevän ajattelun sijaan.

Työolotutkimukset tehdään vuosina 2003 ja 2008. Vuoden 2003 tutkimuksen keskeinen tulos on, että tiedonsaanti organisaatiota koskevista muutoksista on heikentynyt varsinkin yksityisellä sektorilla. Tähän on paljon syynä pörssiyrityksiä koskeva lainsäädäntö, jonka mukaan tulossa olevista muutoksista ei tiedoteta etukäteen. Työntekijöiden kokemuksena tämä merkitsee kuitenkin jatkuvaa epävarmuutta. Se puolestaan hankaloittaa oman tulevaisuuden suunnittelua.

TYÖELÄMÄN TUTKIMUKSESSA JA JULKISUUDESSA PUHUTAAN PALJON TYÖN JA PERHEEN YHTEENSOVITTAMISESTA.

Vuoden 2008 tutkimuksen tulosten perusteella havahdutaan valtiosektorin ongelmiin: Työntekijöiden hyvinvointi on heikentynyt selvästi. Erityisesti kokemukset työtahdin lisääntymisestä ja henkilöstön riittämättömyydestä ilmenevät valtiosektorilla. Tämä näyttää olevan yhteydessä valtion ”tuottavuusohjelmaan”, jonka nojalla työntekijöitä vähennetään tuntuvasti. Muutos on suuri, sillä aiemmin valtio on koettu varsin esimerkillisenä työnantajana. Kuntien tilanne on kuitenkin edelleen huonoin, koska siellä kiire säilyy hyvin ongelmallisena.

Työelämää tutkitaan ja kehitetään monella eritavalla. Työurien pidentämistä edistetään eläkeuudistuksella, joka astuu voimaan vuonna 2005. Yleiskäsitteeksi työelämän kehittämisessä otetaan ”työhyvinvointi”. Työn uusina organisointimuotoina kehitetään erityisesti tiimityötä, otetaan käyttöön uusia palkkausmuotoja ja käytetään laajasti työelämäkonsultteja. Uudistuksiin kuuluvat myös työaikajoukkojen kehittäminen sekä liikkuvan työn ja etätöiden mahdollistaminen.

Julkisuus on koko 2000-luvun ajan vielä hyvin myönteistä työelämän kehittämisen suhteen. Norkia on voimissaan, vaikka merkkejä hiipumisesta on jo 2000-luvun lopulla nähtävissä.

Epävarmuus lisääntyy 2010-luvulla

Suomi on taantumien kourissa, mutta työllisyys pysyy vuosina 2010–2013 miltei ennallaan (2 483 000 työllistä). Opiskelijoiden työllisyys joustaa edelleen, ja työssäkäyviä opiskelijoita siirtyy päätoimisiksi opiskelijoiksi. Kuitenkin ikääntyvät jatkavat työntekoa aiempaa pitempään: 60–64-vuotiaiden työllisyysaste on vuonna 2014 jo 44 prosenttia, kun se 1990-luvun alussa oli vain 17 prosenttia.

Työttömyys kasvaa. Eniten lisääntyy yli 55-vuotiaiden työttömyys ja piilotyöttömyys. Iäkkäiden työttömien joukossa on paljon niitä, jotka olisivat aiemmin päässeet työttömyys- tai muulle varhaiseläkkeelle. Vastavalmistuneiden työnsaanti vaikeutuu, sillä mobiili- ja digitekniikka vähentävät työpaikkoja varsinkin tietotyössä (media, posti, julkinen sektori).

Työvoiman ikä-rakennetta kuvaa se, että keski-ikä on selvästi noussut. Palkansaajien keski-ikä on vuonna 2013 työolotutkimuksen mukaan jo 43,6 vuotta, kun se vuonna 1977 oli 36,2 vuotta. Tähän vaikuttavat ennen muuta ikääntyneiden pitkittyneet työurat.

2010-luvulla työvoiman sukupuolijakaumalle on ominaista se, että naisilla on palkansaajien keskuudessa selvä enemmistö. Kun vuonna 2013 naispalkansaajia on 1 090 000 ja miespalkansaajia 1 036 000, on erotus naisten hyväksi jo 54 000 henkeä.

Suomen kansantaloudessa on paljon ulkoapäin tulevaa epävarmuutta: Yhdysvalloista käynnistynyt pankkikriisi, euromaiden yhteisvastuu talousongelmista kärsivistä maista, Suomen viennin supistuminen, erityisesti Venäjälle.

Työoloja koskevat epävarmuuden kokemukset ovat huipussaan. Näin osoittavat vuoden 2013 lopulla tehdyn työolotutkimuksen tulokset (Sutela & Lehto 2014). Osittain tämä johtuu siitä, että työolotutkimus ei aiemmin ole osunut syvimpään taantumiaan tai lamaan.

Epävarmuuden kokemusten ohella on kuitenkin huomattava, että aiemmin havaitut ongelmat – henkinen rasittavuus, huonot sosiaaliset suhteet, kiire, määräaikaaisuudet, tiedon saannin puute ja valtion työolojen huonontuminen – ovat kaikki hieman helpottaneet. Työolot ovat kehittyneet myös myönteisesti: oppiminen ja kehittyminen ovat parantuneet koko ajan, samoin työntekijälähtöiset joustot.

Työelämän sääntely tuntuu purevan: määräaikaaisuudet tai vuokratyö eivät enää lisäänty. Ulkoistamista toki esiintyy edelleen ja itsensä työllistäjien määrä kasvaa. Työpaikkojen siirtäminen halpamaihinkin kuitenkin vähenee.

Työolojen tutkimisen mahdollisuudet kapenevat: julkisen sektorin supistukset vähentävät työ- ▶

TAULUKKO. Ristiriitaisia muutostrendejä

TURVALLISUUS: – työsuhteiden turvallisuus, pitkät työurat, koulutuksen vastaavuus	JOUSTAVUUS: – kielteiset joustot, työ/perhe vaikeudet, prekarisaatio
SITOUTUMINEN: – pysyvyys, oman elämän suunnittelu	LIKKUVUUS: – irtisanomisen helpottaminen, liikkuvuuden lisääminen
OSAAMISEN SYVENTÄMINEN: – osaamisen kehittäminen, polarisaation tilalle jatkumo	TUOTTAVUUS: – tehokkuuden ylikorostus, lyhyen aikavälin voitot, halpatyöt
YHTEISTOIMINTA: – tiimityön kehittäminen, yhdessä tekeminen ja oppiminen	YKSILÖLLISTÄMINEN: – työsuoritusten mittaaminen, yksilöllinen palkkaus, yhteistyön vähentyminen

elämän tutkimusta. Yksityinenkin sektori panostaa entistä vähemmän työorganisaatioiden kehittämiseen. Tutkijoita kuitenkin yhdistää edelleen muun muassa Työelämän tutkimuspäivät joka-vuotuisena laajana tapahtumana.

Työelämää käsittelevä julkisuus on 2010-luvulla hämmäntävään negatiivista. Media on täynnä uhkakuvia: väitetään muun muassa, että työvoima jakautuu hyviin ja huonoihin töihin, tietotekniikka hävittää puolet työpaikoista tai kaikki joutuvat vaihtamaan alaa ja kouluttautumaan uudelleen.

Ainakaan toistaiseksi väitteille ei löydy perusteita Suomea koskevista tilastoista tai tutkimuksista, mutta uhkakuvia halutaan tuoda muualta maailmasta, jossa työvoima todella on kahtiajakautunutta, vähemmän koulutettua ja maahanmuuttajavaltaisempaa (esim. USA, Britannia, Saksa). Uhkakuvat palvelevat sitä, että yritykset voivat toimia vapaammin välittämättä sääntelypyrkimyksistä. Uhkakuvat myös luovat ilmapiiriä, jossa irtisanomiset koetaan entistä hyväksyttävämpinä.

Ristiriitaisia muutostrendejä

Viiden vuosikymmenen tarkastelun perusteella on nähtävissä, että suomalaiset työolot ovat tulleet globalisaation myötä yhä enemmän riippuvaisiksi kansainvälisestä kehityksestä ja niistä muutoksista, joita työvoiman käyttötavoissa on nähtävissä. Tilannetta eri vuosikymmenillä voidaan hahmottaa sen mukaan, millaisia ristiriitaisia tendenssejä on nähtävissä toisaalta työelämän kehittämisen hyvien ja työntekijälähtöisten periaatteiden ja toisaalta ulkoisista paineista tulevien vastakkaisesti vaikuttavien tekijöiden välillä.

Suomessa vallitsi pitkään 1990-luvulle saakka pohjoismainen painotus työolojen kehittämisessä. Siinä on korostettu työsuhteiden turvallisuutta ja työntekijöiden osallistumista työpaikkakohtaiseen päätöksentekoon. 1990-luvulta lähtien on ollut nähtävissä myös vastakkaisuuntaista muutosta työvoiman käyttötavoissa. Nämä suuntaukset tu-

2000-LUVUN TILANNETTA KUVAA VASTAKOHTAISTEN TRENDIEN KÄRJISTÄMÄ RISTIRIITA.

levat paljolti kansainvälisen taloudellisen kilpailun myötä ja niissä pyritään sääntelyn purkamiseen ja työnantajälähtöisten joustojen lisäämiseen. Ristiriitaiset suuntaukset on koottu oheiseen taulukkoon.

Seuraavat periaatteet kuvaavat pohjoismaisesta traditiosta lähtevää ajattelua, jossa ”hyvän työn kriteerit” ja ”työelämän laatu” ovat olleet johto-ajatuksia.

- **Turvallisuus:** Työntekijöiden työsuhteiden turvallisuus pyritään takaamaan, samoin työmarkkina-asema ja työsuhteiden laatu pyritään säilyttämään mahdollisimman pitkällä tähtäimellä niin, että työurat ovat keskeytymättömiä ja pitkäkestoisia. Työt vastaavat hankittua koulutusta.
- **Sitoutuminen:** Työntekijät ovat sitoutuneita työhönsä ja työnantajaansa. He eivät pyri jatkuvasti vaihtamaan työpaikkaansa. He voivat suunnitella työuraansa mahdollisimman pitkälle ja kehittää itseään sen mukaisesti.
- **Osaamisen syventäminen:** Turvallisissa työsuhteissa työntekijät voivat kehittää osaamistaan ja soveltaa ajatusta elinikäisestä oppimisesta.
- **Yhteistoiminta:** Ihanteellinen yhteistoiminta merkitsee mahdollisuutta hyvään tiimityöhön, yhdenvertaista osallistumista päätöksentekoon ja yhteistoiminnallista oppimista.

Seuraavat trendit – edellisten vastakohtana – tulevat kansainvälisestä kilpailusta, sääntelyn purkamisen ajatuksesta, uusliberalismista ja erityisesti ”joustavan yrityksen” mallista. Äärimuodossaan niillä voidaan katsoa olevan seuraavia kielteisiä vaikutuksia, jotka ovat ristiriidassa edellä mainittujen työelämän kehittämisen ideaalien kanssa.

- **Joustavuus:** Joustavuuskäsite merkitsee joustavan yrityksen mallissa numeerista, toiminnallista tai taloudellista joustoa. Ne ovat kaikki työnantajan keinoja sopeuttaa yrityksen toimintaa ulkoisiin vaatimuksiin. Työntekijöille ne merkitsevät määräaikaista työsuhteita, ylityötä, työttömyyttä, prekarisaatiota ja työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia.
- **Liikkuvuus:** Työnantajien näkökulmasta on optimaalista helpottaa irtisanomisia tai lomauttamisia. Tämä johtaa lisääntyvään liikkuvuuteen, joka on positiivista – lyhyellä tähtäimellä – työnantajalle, mutta työntekijän näkökulmasta negatiivista.
- **Tuottavuus:** Jos tuottavuus nähdään vain lyhyen aikavälin voittolina, se merkitsee tehokkuuden ylikorostusta, joka johtaa kovaan työpaineeseen ja henkisen rasittavuuden lisääntymiseen. Lyhyen aikavälin voittoihin pyrkiminen johtaa myös halpatöiden lisääntymiseen.
- **Yksilöllistäminen:** Jotta yksilöiden työsuorituksia voidaan seurata, on niitä jatkuvasti mitattava ja kehitettävä monimutkaisia arviointimenetelmiä. Tämä mittaaminen ja yksilöllinen palkkaus voivat haitata hyvää tiimityötä ja työrauhaa.

Työolojen tulevaisuudesta

Työolojen tulevaisuuden kannalta on olennaista muistaa, että muutokset eivät tapahdu itsestään. Muutosten suuntaan voidaan myös vaikuttaa monella tavalla kansallisesti, vaikka kansainväliset trendit ovatkin voimakkaita. Suomessa on tärkeää nähdä työvoiman monet kansalliset vahvuudet, kuten hyvä koulutustaso, työntekijöiden voimakas sitoutuminen, halu kehittyä työssään ja halu jatkaa pidempään työelämässä.

Suomessa ei tarvitse vain hyväksyä sitä, että työllisyyden parantamisen nimissä usein vaaditaan sääntelyn radikaaliakin purkamista. Ei ole myöskään mitään itsestään selviä trendejä, kuten työvoiman kahtiajakautuminen hyviin ja huonoihin töihin, tai työpaikkojen ja ammattien voimakas häviäminen digitalisoitumisen tai robottien vuoksi. Liian usein nämä muutokset otetaan annettuina. Suomalaiset työelämätilastot kertovat tapahtuvista muutoksista aivan muuta.

Työpolitiikalla on vaihtoehtoja ja työllisyyttä voidaan tukea muutenkin kuin työehtoja heikentämällä. Aiemmat vuosikymmenet ovat osoittaneet, että työelämän laadun heikkenemiseen voidaan puuttua: kiirettä ja henkistä rasittuneisuutta on voitu vähentää ja pätkätyöiden tai halpatöiden yleistymisen on voitu pysäyttää.

Työolojen historiakatsaus osoittaa kuitenkin ainakin yhden asian, jossa muutos on ollut huonompaan suuntaan. Varsin suurelle osalle ikääntyneis-

tä (yli 55-vuotiaista) ei tunnu löytyvän nykyisessä taantumatilanteessa töitä, mutta ei myöskään varhaiseläkkeelle siirtymisen mahdollisuuksia – kuten aiemmin. Ongelma vain pahenee, kun eläkkeen alarajaksi tulee 65 vuotta. Tässä on eräs esimerkki ongelmasta, johon julkisen keskustelun ja työpolitiikan avulla tulisi nyt nopeasti puuttua. ■

Kirjoittaja on tutkimuspäällikkö Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä. Hän on tehnyt pitkän kansallisen ja kansainvälisen työuran työelämän tutkijana.

Kommentoi verkossa
tietotrendit.stat.fi

Kirjallisuutta:

Atkinson, John 1987. Flexibility or Fragmentation? The United Kingdom labour markets in the 1980s. Labour and Society. Vol. 12, No 1.

Bauman, Zygmunt 2001. The Individualized Society. Polity Press 2001.

Beck, Ulrich 1992. Risk Society. London: Sage.

Beck, Ulrich & Giddens, Antony & Lash, Scott 1995. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino.

Gustavsen, Björn 1990. Vägen till bättre arbetsliv. Stockholm: Arbetslivscentrum.

Gallie, David 2003. The quality of working life: Is Scandinavia different? European Sociological Review 19 (1).

Green, Francis 2006. Demanding work. The paradox of job quality in the affluent economy. Princeton University Press.

Julkunen, Raija 1984. Nainen suomalaisessa työnsosiologiassa. Sosiologia 2/1984.

Karasek, Robert 1979. Job demands, job decision latitude and mental strain: Implications for job redesign. Administrative Science Quarterly, Vol. 24. 1979.

Kirjonen, Juhani 2010. Ulos rautahäkistä – Metelin historia. Jyväskylä: Likes.

Rifkin, Jeremy 1995. The End of Work. New York: Tarcher/ Putnam.

Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija 2014. Työolojen muutokset 1977–2013. Helsinki: Tilastokeskus.

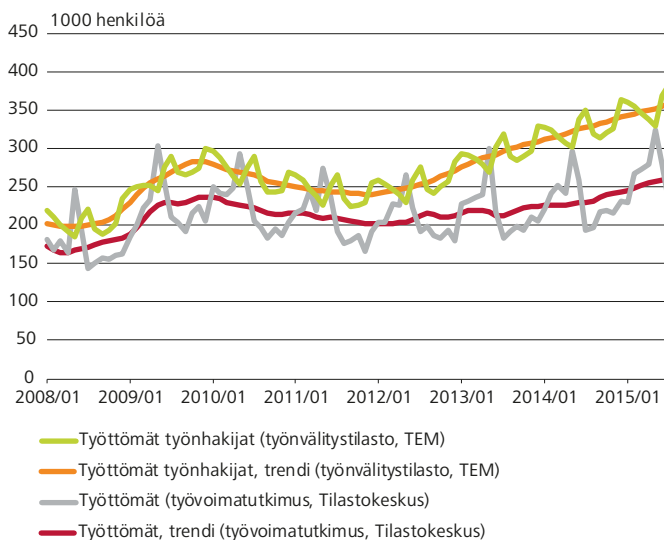
Työolokomitean mietintö. Komiteamietintö 1991:38.

LIISA LARJA JA TOPIAS PYYKKÖNEN

Työttömyystilastot tilastoivat eri kohderyhmiä

Eri tietolähteistä tuotetut työttömyysluvut eroavat toisistaan. Työvoimatutkimuksen työttömistä ja työnvälitystilaston työttömistä työnhakijoista vain 40 prosenttia on samoja henkilöitä. Erojen taustalla ovat erilaiset tietotarpeet ja käsitteelliset eroavuudet.

KUVIO 1. Työttömien trendi työnvälitystilastossa ja työvoimatutkimuksessa 2008/01–2015/07

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus; työ- ja elinkeinoministeriö, työnvälitystilasto

Työttömyyttä tilastoidaan Suomessa Tilastokeskuksen tuottaman työvoimatutkimuksen ja työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) julkaiseman työnvälitystilaston perusteella. Työvoimatutkimus on otantaan perustuva haastattelututkimus, joten sen tulokset ovat aina estimaatteja, joihin sisältyy virhemarginaali.

Työvoimatutkimus on EU-harmonisoitu (Labour Force Survey, LFS) tilasto, jonka perusteella lasketaan Suomen virallinen työttömyysaste ja jonka tietoja voidaan verrata muiden maiden vastaaviin tietoihin.

TEM:n tiedot pohjautuvat TE-toimistojen työnhakijarekisterin tietoihin, joten tilasto kattaa kaikki TE-toimistoihin rekisteröityneet työttömät, jotka täyttävät työnvälityksen säädökset. Säädökset ovat sidoksissa kansalliseen lainsäädäntöön, joten vertailu muiden maiden rekistereihin ei ole mielekästä. Vertailukelpoisuus kärsii myös lainsäädännön muutoksista.

Eri tietolähteistä ja eri työttömyyden määrittelyistä johtuen työvoimatutkimus ja työnvälitystilasto tuottavat eri työttömyysluvut. Tilastojen välisiä eroja on vertailtu säännöllisesti (esim. Kovalainen & Lehtoranta 1984; Pinomaa 1988; Tilastokeskus 1997; Sihto & Myrskylä 2000; Tilastokeskus 2015a). Viime vuosina ero tilastojen välillä on kuitenkin kasvanut (kuvio 1), mistä johtuen erojen syytä on tarpeen tarkastella uudelleen.

Määritelmät ja menetelmät erojen taustalla?

Työvoimatutkimuksen ja työnvälitystilaston välisen erojen syiksi on tunnistettu mm. erot työttömän määritelmässä (mm. opiskelijat, piilotyöttömät) sekä otantatutkimuksesta johtuva epävarmuus ja kadon vaikutus (Kovalainen & Lehtoranta 1984; Pinomaa 1988; Sihto & Myrskylä 2000; Tilastokeskus 2015a).

Opiskelijat ovat klassinen esimerkki tilastojen välisistä määritelmäeroista. Useimpina vuosina työvoimatutkimuksessa työttömien määrä ylittää toukokuussa hetkellisesti työttömien määrän työnvälitystilastossa, kun kesätöitä hakevat opiskelijat kirjataan työttömiksi.

Kun oppilaitoksessa kirjoilla oleva opiskelija ilmoittaa työvoimatutkimuksessa haluavansa työtä, etsineensä sitä ja voivansa ottaa työn vastaan, luokitellaan hänet työttömäksi. Tilaston näkökulmasta ratkaisu on aivan perusteltu: kyseinen henkilö on työmarkkinoiden käytettävissä ja on toiminut niillä aktiivisesti.

Työnvälitystilastossa sen sijaan opiskelijasta tulee työtön vasta tutkinnon valmistuttua, vaikka loma-aikoina opetusta ei olisiakaan ja opiskelija olisi halukas kesätöihin tai osa-aikatyöhön. Ratkaisu on jälleen perusteltu: voidaan ajatella, ettei opiskelijan pääasiallinen toiminta ole työttömyys (vaan opiskelu), ja tilaston tulisi kuvata henkilöiden pääasiallista toimintaa.

Seuraavassa arvioimme, miten paljon määritelmäerot ja kadon vaikutus selittävät tilastojen välisestä erosta uusimpien tietojen valossa. Määritelmistä seuraavien erojen merkitystä tutkimme tarkastelemalla työvoimatutkimukseen vastanneita henkilöitä suhteessa rekistereistä saataviin tietoihin. Tämän jälkeen pohdimme, missä määrin otantatutkimus menetelmänä tuottaa eroa eri tilastojen välille. Selvityksessä käytetyn aineiston muodostaminen on kuvattu tietolaatikossa.

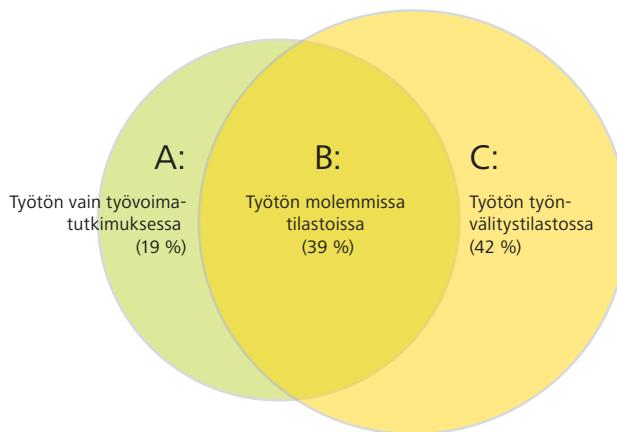
Tilastot kuvaavat eri ryhmiä

Työvoimatutkimuksen työttömät ja työnvälitystilaston työttömät työnhakijat kuvaavat varsin erilaisia ryhmiä. Vuonna 2014 kaikista työvoimatutkimuksen työttömistä ja työnvälitystilaston työttömistä samoja henkilöitä oli vain 39 prosenttia.

Yhtenevästi luokiteltavien osuus vaihtelee kuukausittain. Vuoden 2014 tammikuussa yhtenevästi luokiteltujen osuus oli 41 prosenttia, kun toukokuussa se oli vain 33 prosenttia. Touko- ja kesäkuussa yhtenevästi luokiteltavien osuutta laskee opiskelijoiden erilainen käsittely tilastoissa.

Tilastojen eroja voi havainnollistaa oheisella Venn-diagrammilla (ks. kuvio 2). Kuvioon on otettu

KUVIO 2. Vuonna 2014 työvoimatutkimukseen vastanneiden henkilöiden luokittuminen työttömäksi sekä työvoimatutkimuksen että työnvälitystilaston määritelmien mukaisesti

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, työssäkäyntitilasto

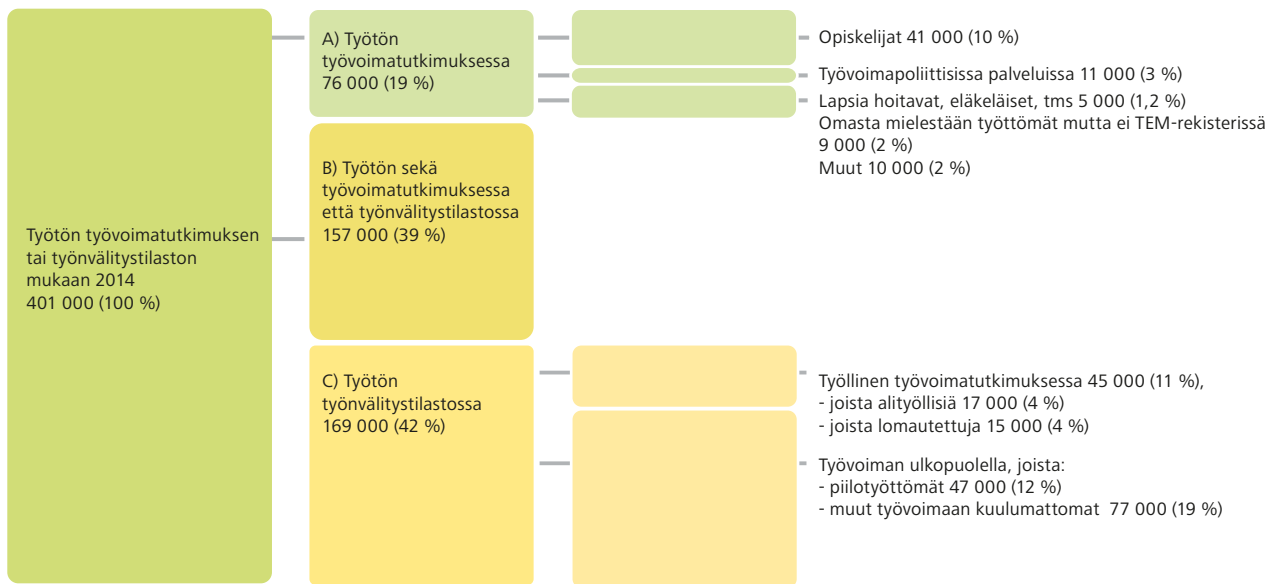
tarkasteltavaksi vuonna 2014 työvoimatutkimukseen vastanneet, jotka olivat työttömiä joko työvoimatutkimuksen tai työnhakijarekisterin mukaan. Tämä joukko voidaan jakaa kolmeen erilliseen ryhmään:

- A) Työtön pelkästään työvoimatutkimuksen mukaan
- B) Työtön molempien tilastojen mukaan
- C) Työtön pelkästään työnhakijarekisterin mukaan

Ehkä hieman intuition vastaisesti suurin ryhmä ei olekaan B vaan C eli henkilöt, jotka ovat työttömiä vain rekisterissä (42 % kaikista tapauksista). Yhteneväisesti luokiteltujen ryhmän (B-ryhmä, 39 %) ulkopuolelle jää siis 61 prosenttia kaikista jommassakummassa tilastossa työttömäksi luettavista. Suurin osa henkilöistä on siis työttömänä vain jommassakummassa tilastossa (ryhmät A + C). Tilastojen työttömät kuvaavat siis varsin erilaisia väestöryhmiä.

Kuvio 2 herättää luonnollisesti kysymyksen, miksi tilastot eivät tilastoi samoja työttömiä ja minkälaisia henkilöitä kuhunkin ryhmään kuuluu. Yhteneväisesti luokiteltujen ryhmän ulkopuolelle jääviä henkilöitä (eli A ja C ryhmiin kuuluvat) voidaan jakaa alaryhmiin, jotka auttavat ymmärtämään tilastojen välisiä eroja. Seuraavassa pohdimme siis, minkälaisia alaryhmiä joukkojen A ja C alta löytyy ja miten paljon näillä voidaan selittää tilastojen välisistä eroista. ▶

KUVIO 3. Työvoimatutkimukseen vastanneet, jotka olivat työttömiä joko työvoimatutkimuksen tai työnhakijarekisterin mukaan 2014

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, työssäkäyntitilasto

A-ryhmä: Opiskelijat mukana työvoimatutkimuksessa

Ryhmään A (ks. kuvio 3) laskimme henkilöt, jotka luokiteltiin työvoimatutkimuksessa työttömiksi, mutta jotka eivät olleet työttömiä työnhakijoina työnvälitystilaston mukaan. Tällaisia oli noin joka viides (19 %) kaikista niistä henkilöistä, jotka luetaan työttömäksi joko työvoimatutkimuksen tai työnvälitystilaston mukaan. Joukkoon kuului noin 76 000 henkilöä.

Keskeisin selitys ryhmälle A on opiskelijoiden erilainen käsittely tilastoissa: **opiskelijat** voivat olla työvoimatutkimuksessa työttömiä, jos täyttävät työttömyyden kriteerit, mutta työnvälitystilastoon heitä ei hyväksytä työttömiksi työnhakijoiksi. Opiskelijoiden erilainen luokittelu selittää yli puolet ryhmän A koosta eli henkilöistä, jotka olivat työttömiä pelkästään työvoimatutkimuksen mukaan (ks. kuvio 3). Ryhmään A kuuluvia opiskelijoita oli 41 000.

Ryhmään A kuuluu myös ns. **työvoimapolitiisissa palveluissa** olevia henkilöitä. Palveluihin kuuluvat esimerkiksi erilaiset työ- ja elinkeinohallinnon työnhakijoille järjestämät tai rahoittamat palkkatukijärjestelyt, työharjoittelut ja työvoimakoulutukset. Työnvälitystilastossa työvoimapolitiisissa palveluissa olevia henkilöitä ei lasketa työttömiin työnhakijoihin. Palveluiden piirissä oli 11 000 henkilöä ryhmästä A.

Muilta osin ryhmä A koostuu erilaisista pienemmistä ryhmistä, kuten eläkkeellä olevista henkilöistä, lapsia tai muita omaisiaan hoitavista (2 %) tai henkilöistä, jotka omasta mielestään ovat työt-

Yleisin piilotyöttömyyden syy on, että työttömät eivät usko työtä olevan tarjolla.

Miten tilastojen vertailu tehtiin?

Lähdimme liikkeelle valitsemalla tarkasteluun kaikki vuonna 2014 työvoimatutkimuksessa haastatellut henkilöt (n=104 000). Tämän jälkeen yhdistimme aineistoon työ- ja elinkeinoministeriön työnhakijarekisterin tiedot henkilötietojen, haastatteluajankohdan sekä työttömyys- tai lomautusjakson alkamis- ja päättymispäivän avulla. Työnhakijarekisterin tiedot on poimittu Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tilastoaineistosta. Näin työvoimatutkimuksen haastattelussa kysymysten kohteena oleva viikko ja mahdollinen työnhakijarekisterin työttömyys- tai lomautusjakso osuivat yhteen. Yhdistelyn myötä syntyi aineisto, jonka perusteella voitiin tarkastella työvoimatutkimuksen ja työnhakijarekisterin tietojen vastaavuutta yksilötasolla.

Kyseistä aineistosta valitsimme jatkotarkasteluun kaikki henkilöt, jotka olivat työttömiä joko työvoimatutkimuksen, työnhakijarekisterin tai molempien mukaan. Kaikista 104 000 havainnosta tällaisia havaintoja oli 9 000. Näille tapauksille liitimme taustatiedoksi lisäksi työvoimatutkimuksessa kerättyjä tietoja sekä työ- ja elinkeinoministeriön asiakasrekisterin tietoja.

Koska artikkelissa esitetyt luvut on laadittu otostutkimuksen perusteella, vaikuttaa niiden luotettavuuteen vastauskato, mitausvirheet ja otannasta johtuvat satunnaisvaihtelu. Vastauskaton vaikutuksia tuloksiin on korjattu käyttämällä työvoimatutkimuksen painokertoimia. On syytä ottaa huomioon, että kaik-

ki artikkelissa esitetyt luvut ovat ns. estimaatteja. Estimaatilla tarkoitetaan otoshavaintojen perusteella laskettua arviota tutkimuksen kohteena olevan perusjoukon ominaisuudesta (ks. tarkemmin Tilastokeskus 2015b.)

Työttömyys määritellään työvoimatutkimuksessa ja työnvälitystilastossa eri tavoin:

Työtön (työvoimatutkimus): Työtön on henkilö, joka tutkimusviikolla on työtä vailla (ei ollut palkkatyössä tai tehnyt työtä yrittäjänä), on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisen neljän viikon aikana palkansaajana tai yrittäjänä ja voisi aloittaa työn kahden viikon kuluessa. Myös henkilö, joka on työtä vailla ja odottaa sovitun työn alkamista kolmen kuukauden kuluessa, luetaan työttömäksi, jos hän voisi aloittaa työn kahden viikon kuluessa. Työttömäksi luetaan myös työpaikastaan toistaiseksi lomautettu, joka täyttää edellä mainitut kriteerit.

Työtön työnhakija (työnvälitystilasto): Työttömänä pidetään työnhakijaa, joka ei ole työsuhteessa eikä työttömyysturvalain 2 luvussa tarkoitettulla tavalla työllistyy päätoimisesti yritystoiminnassa tai omassa työssään ja joka ei ole työttömyysturvalain 2 luvussa tarkoitettu päätoiminen opiskelija. Työttömänä pidetään myös työsuhteessa olevaa, joka on kokonaan lomautettu tai jonka säännöllinen viikoittainen työskentelyaika on alle 4 tuntia. Päätoimisia koululaisia ja opiskelijoita ei lueta työttömiksi myöskään lomien aikana.

tömiä, mutta eivät olleet rekisteröityneet TE-toimistojen asiakasrekisteriin (2 %). Tähän viimeimpään ryhmään kuuluvat olivat lähes kaikki alle 30 vuotiaita, tyypillisesti nuoria miehiä.

Nuoret eivät välttämättä rekisteröidy TE-toimistoihin, mikäli eivät ole tietoisia palveluista tai koe niitä hyödylliseksi. Kaikki eivät myöskään ole oikeutettuja työttömyysturvaan. Jäljelle jää vielä muutama prosentti muita henkilöitä, joilla tilastoero näyttää johtuvan siirtymävaiheesta työttömyyden ja muiden toimintojen välillä, sillä rekisterin mukaan työttömyys oli alkanut tai päättynyt hieman ennen tai jälkeen haastatteluajankohtaa.

C-ryhmä: Piilotyöttömät, lomautetut ja alityölliset mukana työnhakijarekisterissä

Kun aineistosta poimitaan kaikki henkilöt, jotka ovat työttömiä joko työvoimatutkimuksen tai työnvälitystilaston mukaan (yht. 401 000 henkilöä, ks. kuvio 3), havaitaan, että 42 prosenttia tästä joukosta on työtön työnhakija työnvälitystilaston mukaan, mutta ei työtön työvoimatutkimuk-

sen mukaan (ryhmä C). Syy eroavaan luokitteluun selittyy kolmella väestöryhmällä: työssäkäyvät, piilotyöttömät ja muut työvoiman ulkopuoliset.

Työlliset. Ryhmään C kuuluvista vastaajista vajaa kolmannes luokiteltiin työvoimatutkimuksessa työllisiksi.

Näennäisesti ristiriitaista tilannetta selittää se, että työtön-työllinen-jaottelun väliin mahtuu paljon harmaata aluetta eli elämäntilanteita, joita voi samanaikaisesti kuvailla sekä työttömyydeksi että työssäkäynniksi. Tällaisissa elämäntilanteissa ovat esimerkiksi alityöllistetyt ja lomautetut. **Alityöllisellä** tarkoitetaan työvoimatutkimuksessa työllistä, joka haluaisi tehdä enemmän töitä kuin mitä on saatavilla. Vajaa 40 prosenttia työvoimatutkimuksessa työllisiksi luokitelluista työnvälitystilaston työttömistä työnhakijoista olikin alityöllisiä.

Työlliseksi työvoimatutkimuksessa luokiteltavia **lomautettuja** oli 15 000 (joista samaan aikaan myös alityöllisiä 4 000). Lomautettu henkilö voi olla työvoimatutkimuksessa työllinen, työtön tai työvoimaan kuulumaton riippuen mm. lomautuksen kestosta ja määräaikaaisuudesta – toistai- ➤

Työvoimatutkimus tarjoaa kuvan työvoiman tarjonnasta kansantaloudessa.

seksi lomautetut ovat aina ei-työllisiä, mutta alle kolme kuukautta määräajaksi lomautettuna olleet lasketaan työllisiin. Sen sijaan työnvälitystilastossa kokoaikaisesti lomautetut lasketaan aina työttömiin työnhakijoihin.

Piilotyöttömät. Piilotyöttömällä tarkoitetaan henkilöä, joka muuten luokiteltaisiin työvoimatutkimuksessa työttömäksi (haluaisi ansiotyötä ja olisi käytettävissä työhön kahden viikon kuluessa), mutta hän ei ole etsinyt töitä viimeisen neljän viikon aikana. Noin neljännes C-ryhmän henkilöistä (47 000) onkin piilotyöttömiä. Yleisin syy miksi henkilö ei ole hakenut työtä on, että hän ei usko työtä olevan tarjolla. Muita syitä ovat esim. opiskelu, lasten hoito tai terveydelliset syyt. (Piilotyöttömyyden rakenteesta ks. Larja 2013, 2014).

Muut työvoiman ulkopuoliset. Kun piilotyöttömät, lomautetut ja alityölliset on otettu huomioon, ryhmään C jää 77 000 henkilöä. Tämä joukko on muita ikäännyneempää. Kyseisestä ryhmästä lähes kolmasosa oli 60 vuotta täyttäneitä ja suurin osa oli ollut rekisterin mukaan vähintään 180 päivää työttömänä samana vuonna.

Samasta joukosta lähes 80 prosenttia ei työvoimatutkimuksen haastatteluviikolla ollut etsinyt töitä eikä olisi halunnut tehdä ansiotyötä tuolla viikolla. Yleisin syy siihen, että työtä ei ollut etsitty eikä sitä olisi haluttu, oli oma sairaus tai vamma (n. 30 %), muut henkilökohtaiset syyt (25 %) tai usko siihen, että työtä ei ollut saatavilla (13 %). Joukossa oli myös niitä, joilla haastatteluviikolla työn vastaanottamisen esteenä oli lastenhoitoon ja perhevelvollisuuksiin, eläkkeeseen tai opiskeluun liittyviä syitä.

Työttömyyseläkkeen asteittainen poistuminen ilmenee 60 vuotta täyttäneiden pitkäaikaisyöttömien lisääntymisenä työttömissä työnhakijoissa. Nämä henkilöt ovat nyt työttömyysetuuden lisäpäivillä, kun aiemmin he olisivat päässeet työttömyyseläkkeelle ja siten poistuneet tilastos-

ta. Talouspolitiikan arviointineuvoston laskelmien mukaan työttömyyseläkkeen poistuminen selittää työvoimatutkimuksen ja työnvälitystilaston välisen työttömyyslukujen eron kasvua (VATT 2015, 25). Myös vuoden 2013 alusta voimaan tullut lakimuutos työttömän työnhakijan määritelmässä sekä saman vuoden heinäkuussa tapahtunut lomautusmenettelyn muutos lisäävät jonkin verran työttömien työnhakijoiden lukumäärää työnvälitystilastossa (Tilastokeskus 2015a).

Työvoimatutkimuksen kato ei selitä tilastoeroa

Työvoimatutkimuksen ja työnvälitystilaston eroja on aikaisemmin selitetty kadon vaikutuksella. Esimerkiksi vuonna 1982 työvoimatutkimuksen katoon jääneistä 9,5 prosentilla oli työnhakuvoimassa työvoimatoimistossa, kun vastanneista työnhaku oli voimassa vain 5,9 prosentilla (Pinomaa 1988, 3). Nykyään ero on hieman pienempi. Vuoden 2014 työvoimatutkimukseen vastanneista 6,9 prosenttia oli rekisteröity työttömäksi työnhakijaksi, kun katoon jääneistä näitä oli 9,1 prosenttia. Työnvälitystilaston korkeampien työttömyyslukujen onkin sanottu johtuvan siitä, että työvoimatutkimuksessa työttömät jättävät vastaamatta haastatteluun, eivätkä siten tule lasketuksi mukaan työttömyysasteeseen.

Vuodesta 1997 työvoimatutkimuksessa on korjattu kadon vaikutusta kalibrointimenetelmällä käyttäen apuna erilaisia rekisteritietoja, mm. työnhakijarekisterin tietoa edellisen kuukauden työnhausta (Tilastokeskus 2015b). Menetelmän ansiosta työttömien heikomman vastausosuuden ei pitäisi aiheuttaa harhaa tuloksiin.

Katokorjauksen onnistumista voidaan havainnollistaa laskemalla työvoimatutkimuksen aineiston perusteella estimaatti työttömien työnhakijoiden määrästä ja vertaamalla sitä työnvälitystilastossa julkaistuihin työttömien työnhakijoiden määrään. Vuonna 2014 työttömiä työnhakijoita oli työnvälitystilaston mukaan 325 653. Työvoimatutkimuksen haastatteluun 2014 vastanneista koostuvasta aineistosta laskettu estimaatti työttömistä työnhakijoista taas on 325 645 (ks. kuvio 2, ryhmät B + C). Havaitaan, että aineiston painotus korjaa kadon vaikutuksen lähes täydellisesti. Voidaan siis esittää, että kadon vaikutus ei selitä tilastojen välisiä eroja työttömien määrästä, vaan erot johtuvat erilaisista määrittelmistä.

Erilaiset tietotarpeet määrittävät tilastoinnin tapaa

Työn ja työttömyyden tilastoinnissa hämmennystä ja närkästystä herättää ihmisten jakami-

nen työllisten ja työttömien kategorioihin. Vällillä hämmästellään, miten on mahdollista, ettei niinkin yksinkertaista asiaa kuin työttömyys saada luokiteltua yhtenäisellä tavalla eri tilastoissa. Ajoittain puolestaan päivitellään, miten yksinkertaistavan kuvan maailmasta tilastot antavat jakamalla ihmiset karkeisiin kategorioihin ”arpalogikalla” (Pikkanen 2015). Tilasto on siis samanaikaisesti yksinkertaistava ja liian sekava.

Kumpikin närkästyksen aihe on osittain perusteltu. Tilasto on yksinkertaistuis maailmasta, mutta ei mielivaltainen yksinkertaistus. Juuri mielivaltaisuuden puute tekee tilastosta tilaston – sitä tehdään vuodesta toiseen samoin säännöin.

Luokittelusäännöt eivät ole samoja eri tilastoissa, vaikka tilastot käyttävät samoja termejä. Työttömällä ei tarkoiteta samaa asiaa työvoimatutkimuksessa ja työnvälitystilastossa. Opiskelija-kategoria on tästä käypä esimerkki. Opiskelija voi olla yhdessä tilastossa työtön ja toisessa ei – ja vielä aivan perustellusti.

Työvoimatutkimus tarjoaa kuvan työvoiman tarjonnasta kansantaloudessa. Työvoima koostuu työllisistä ja työttömistä. Työttömyyttä tilastoidaan, jotta tiedetään, paljonko kansantaloudessa on henkilöitä, jotka ovat vailla työtä, halukkaita työhön ja etsivät sitä aktiivisesti (esim. ovat lukeneet työnantajien jättämiä työpaikkailmoituksia) – eli mikä on työvoiman tarjonnan taso työmarkkinoilla.

Rekisteripohjaisissa työttömyystilastoissa työvoiman tarjonnan arviointi on vaikeampaa, koska kaikki rekisteröityneet työttömät eivät etsi tai halua työtä ja osa työtä etsivistä ei ole rekisteröitynyt (esim. opiskelijat). Työnvälitystilasto kuvaa kuitenkin työttömyyttä hallinnon näkökulmasta ja sen tarpeisiin. Rekisteritietojen avulla voidaan paremmin arvioida esimerkiksi eri kunnissa työttömyyskorvauksiin kuluvia resursseja tai koulutuksen järjestämisen tarvetta. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastossa kyseistä rekisteriä käytetään väestölaskennan tarpeisiin ja alueellisesti yksityiskohtaiseen (esim. kuntatason) työvoiman ja työttömyyden tilastointiin.

Näkökulmaeron lisäksi taustalla vaikuttavat käytännön syyt. Rekistereiden käyttö väestölaskennassa on merkittävästi huokeampaa (ja siksi vuosittain toistettavissa) kuin perinteinen lomakelaskenta. Rekisterin pohjalta voidaan tarkastella työttömyyttä ja työssäkäyntiä hyvinkin yksityiskohtaisista näkökulmista ilman, että tarvitsee huolehtia otoksen koosta. Työvoimatutkimus puolestaan tarjoaa nopean, kansainvälisesti vertailukelpoisen näkökulman työvoiman tarjonnasta kansantaloudessa. ■

Liisa Larja ja Topias Pyykkönen ovat yliaktuaareja Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

- Kovalainen, Heli & Lehtoranta, Olavi 1984. *Työnvälityksen ja työvoimatutkimuksen työttömien vertailu 1982*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Larja, Liisa 2014. *Piilotyöttömiä ja alityöllisiä*. *Tieto & trendit* 6.10.2014. <http://tietotrenditblogi.stat.fi/piilotyottomia-ja-alityollisia/>.
- Larja, Liisa 2013. *Epävarmuus ruokkii piilotyöttömyyttä*. *Tieto & trendit* 24.9.2013. <http://tietotrenditblogi.stat.fi/epavarmuus-ruokkii-piilotyottomytta/>.
- Pikkanen, Antti 2015. *Minä, nuorisotyötön*. *Pääkirjoitus. Ylioppilaslehti* 15.5.2015. <http://ylioppilaslehti.fi/2015/05/mina-nuorisotyoton/>.
- Pinomaa, Simo 1988. *Liikkuvuus selvitys osa 3: Työnhakijarekisterin liittäminen työvoiman liikkuvuutta selvittävään kokeiluun*. Työvoimaministeriön ja Tilastokeskuksen työttömyystilastojen vertailu. Helsinki: Tilastokeskus.
- Sihto, Matti & Myrskylä, Mikko 2000. *Erilaisia työttömiä erilaisissa tilastoissa*. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* (96), 4/2000.
- Tilastokeskus 1997. *Työttömyys ja työllisyys tilastoissa*. Tilastokeskuksen ja Työministeriön tilastojen vertailua. *Työmarkkinat* 1997:3. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus 2015a. *Työvoimatutkimus*. Tilastokeskuksen ja työ- ja elinkeinoministeriön työttömyystilastojen vertailu. http://stat.fi/til/tyti/tyti_2015-04-28_men_001.html.
- Tilastokeskus 2015b. *Työvoimatutkimus 2015*. *Laatuseloste*. http://www.stat.fi/til/tyti/2015/07/tyti_2015_07_2015-08-25_laa_001_fi.html#2. *Tilastotutkimuksen menetelmäkuvaus*.
- VATT 2015. *Talouspolitiikan arviointineuvoston raportti 2014*. http://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/images/docs/tpan_raportti_2014.pdf.

Tuoreimmat Tilastokeskuksen ja TEM:n työttömyysluvut sivulla 104.

MIINA KESKI-PETÄJÄ, ANTTI KATAINEN
JA MARJUT PIETILÄINEN

Nais- ja miesjohtajilla eroa perheellisyydessä ja mahdollisuudessa puolison tukeen

Naisten pientä osuutta yritysjohdossa on selitetty muun muassa perheen ja työn yhdistämisen vaikeudella. Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastojen rekistereihin pohjautuva tarkastelu osoittaa selviä eroja johtajana toimivien miesten ja naisten perheellisyydessä. Johtajamiehillä on johtajanaisia useammin puoliso ja keskimäärin enemmän lapsia.

U. Östlund

Naisten osuus suomalaisyritysten ylimmässä johdossa on edelleen suhteellisen pieni. Erityisesti johtoryhmissä naisten osuus on kasvanut hitaasti. Sosiaali- ja terveysministeriön *Tasa-arvoa johtajien urakehitykseen TASURI* -hankkeen tuoreen tilastaselvityksen mukaan pörssiyritysten johtoryhmissä naisia oli 17 prosenttia, listaamattomien yhtiöiden johtoryhmissä 18 prosenttia ja valtio-omisteisten yhtiöiden johtoryhmissä 26 prosenttia vuonna 2013. (Pietiläinen, Keski-Petäjä & Katainen 2015.)

Naisten vähäistä osuutta on selitetty mm. naisten ja miesten asenteilla ja koulutus- ja uravaihtelulla, miesjohtajien pitkällä perinteellä sekä toisaalta hitaasti muuttuvilla työnantajakulttuureilla, joissa naisille tarjotaan vähemmän vaativia tehtäviä (esim. Lämsä & Hiillos 2008; Ekonen 2007; Puttonen 2006; Kauhanen & Napari 2009). Yhtenä keskeisenä selityksenä on tarjottu myös perheen ja työn yhdistämisen vaikeutta, joka etenkin yksilötasolla voi estää naisia nousemasta johtopaikoille.

Perheissä hoivavastuu jää edelleenkin useammin naisille kuin miehille (THL 2015). Pienten lasten vanhemmuus päivähoitoineen ei ole välttämättä helposti sovitettavissa johtajan työajattomaan työkuvaan ilman tukiverkkoa. Tutkimusten mukaan (esim. Heikkinen 2015; Heikkinen, Lämsä & Hiillos, 2013) erityisesti puolison tuella näyttää olevan positiivinen vaikutus perheen ja työn yhdistämiseen sekä johtajien urakehitykseen. Rekistereihin perustuvia tarkasteluja johtajien perhetaustoista on Suomessa tehty vain joitakin ja ne ovat keskittyneet lähinnä työssäkäyntitilaston johtajat-ammattiluokkaan (ks. Harala 1994; Keinänen 1994; Kartovaara 2003; Pajunen 2013). Tässä artikkelissa tarkastellaan ensimmäistä kertaa yritysten ylimmän johdon perhetaustatietoja rekisteriaineistoista.

Artikkelissa selvitetään suurimmissa suomalaisyrityksissä työskentelevien johtajien siviilisäätyä, perheellisyyttä sekä puolison taustatietoja. Perhetietoja tarkastellaan sekä yritysten ylimmän johdon että ns. keskijohdon osalta. Johtajien ja heidän puolisoitensa välistä työnjakoa selvittääksemme tarkastelu ulotetaan myös johtajien puolisoitensa pääasialliseen toimintaan¹, ammattiin ja koulutukseen.

Tutkimuskohteena ovat pörssiyritysten, liikevaihdon suurimpien listaamattomien yhtiöiden sekä valtio-omisteisten yhtiöiden ylin joh-

to (yhtiöiden johtoryhmiin kuuluvat johtajat)². Johtajien taustatietoja tarkastellaan perheese- man, siviilisäädyn, lasten lukumäärän, pääasiallisen toiminnan, ammatin ja koulutuksen mukaan. Ylimmän johdon rinnalla tarkastellaan vastaavien suomalaisyritysten kaikkia johtajia. Aineisto on koottu työssäkäyntitilaston ammattiluokituksen johtajat-luokasta, joka koostuu pääasiassa ns. keskijohdossa toimivista johtajista.

Suurimpien suomalaisyritysten ylimmässä johdossa eli johtoryhmissä toimi lähes 1 000 johtajaa, joista lähes 20 prosenttia (200) oli naisia. Suurimpien yritysten koko johdossa oli puolestaan 9 200 johtajaa (ammattiluokituksen johtajat-luokka), joista 24 prosenttia (2 180) oli naisia. Ylimmän johdon aineisto on vuodelta 2013 ja koko johdon aineisto vuodelta 2012.

Tulosten tulkinnassa on huomioitava, että johtajanaisia oli kaikkiaan selvästi vähemmän kuin johtajamiehiä, ja ikäluokittain tarkastellut ryhmät saattavat olla hyvin pieniä. Erityisesti 60–69-vuotiaita johtajanaisia oli hyvin vähän. Pienet määrät selittävät osaltaan joidenkin ikäluokkien vaihtelevia jakaumia.

Johtajanaiset useammin naimattomia tai eronneita

Suurin osa sekä johtajanaisista että johtajamiehistä oli naimisissa (ml. rekisteröidyt parisuhteet). Miehillä naimisissa olo oli kuitenkin selvästi yleisempää kuin naisilla: ylimmän johdon miehistä naimisissa oli 86 prosenttia, kun naisista naimisissa oli 68 prosenttia. Johtajanaiset olivat sitä vastoin miehiä useammin siviilisäädyltään naimattomia tai eronneita. Naisista useampi kuin joka kymmenes (13 %) oli naimaton, miehistä naimattomia oli vain 7 prosenttia. Suurin ero naisten ja miesten välillä oli kuitenkin eronneisuudessa: johtajanaisista lähes viidennes oli eronnut, kun johtajamiehistä eronneita oli vain 7 prosenttia vuonna 2013.

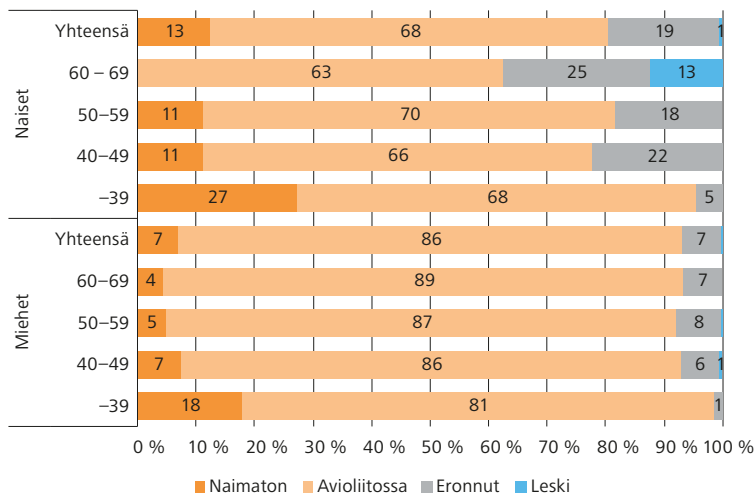
Miehillä naimattomien ja eronneiden osuus oli kaikissa ikäluokissa pieni lukuun ottamatta alle 40-vuotiaita johtajamiehiä, joista lähes viidennes oli naimattomia.

Myös naisilla naimattomien osuus oli suurin alle 40-vuotiailla, jopa 27 prosenttia. Kuitenkin sekä 40–49-vuotiaista että 50–59-vuotiaista johtajanaisista 11 prosenttia oli naimattomia, kun taas samanikäisillä miehillä vastaavat osuudet olivat 7 ja 5 prosenttia.

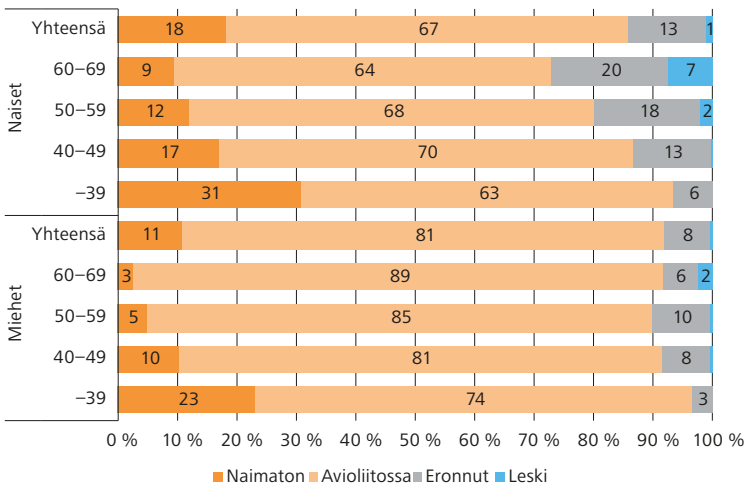
¹ Pääasiallisella toiminnalla tarkoitetaan henkilön taloudellista toimintaa. Luokituksessa henkilöt jaetaan työvoimaan kuuluviksi (työlliset ja työttömät) ja työvoiman ulkopuolelle kuuluviksi (0–14-vuotiaat, opiskelijat, eläkeläiset, varusmiehet tai siviilipalvelusmiehet, muut).

² Koska artikkelissa tarkastellaan johtajan työssä toimivia henkilöitä, ylimpään johtoon tavallisimmin lukeutuvat yhtiöiden hallitusten jäsenet on jätetty pois tarkastelusta.

KUVIO 1. Ylin johto iän ja siviilisäädyn mukaan 2013

KUVIO 2. Johtajat (ylin johto ja keskijohto) iän ja siviilisäädyn mukaan 2012

Kuvioiden lähde: Tilastokeskus, väestö- ja elinolosuhteet

Naisjohtajien eronneisuus painottui selvästi vanhempiin ikäluokkiin. Neljännes 60–69-vuotiaista oli eronneita. Kaikista vastaavan ikäisistä työllisistä naisista eronneita oli hieman vähemmän, 21 prosenttia. Johtajamiesten eronneisuus oli kaikissa ikäluokissa selvästi naisia pienempi. Yli 60–69-vuotiaista johtajamiehistä vain 7 prosenttia oli eronneita, kun vastaavan ikäisten työllisten miesten eronneiden osuus oli 14 prosenttia.

Keskijohdossa toimivilla naisilla naimisissa oli yhtä yleistä (67 %) kuin ylimmän johdon naisilla. Kaikista johtajamiehistä naimisissa oli 81 prosenttia, mikä oli hieman vähemmän kuin ylimmän johdon miesten naimisissa olevien osuus

U. Östlund

Sekä ylimmässä johdossa että keskijohdossa miesten avioliitot ovat yleisempiä.

(86 %). Myös keskijohdossa naisten eronneisuus oli yleisempää kuin miesten.

Siviilisäätietoa tarkasteltaessa on otettava huomioon, ettei siviilisäätö välttämättä kerro henkilön todellisesta elämäntilanteesta vaan väestötietojärjestelmässä vuoden lopussa olevan tiedon henkilön siviilisäädystä. Esimerkiksi naimattomat, eronneet tai lesket voivat hyvin asua avioliitossa ja olla siten perheellisiä. Toisaalta henkilö voi olla naimisissa (tai rekisteröidyssä parisuhteessa), vaikka ei enää puolisonsa kanssa asuisikaan. Lisäksi avioliitossa olevalla voi olla eroja takanaan.

Johtajamiehillä useammin ja enemmän lapsia

Johtajamiehillä oli useammin lapsia kuin johtajamiesillä. Ylimmässä johdossa työskentelevistä miehistä jopa 93 prosentilla oli lapsia, kun taas

Artikkelin aineistona on käytetty Sosiaali- ja terveysministeriön toteuttaman Tasa-arvoa johtajien urakehitykseen (TASURI) -hankkeen tilastaselvityksen toteuttamisen myötä kertynyttä tutkimusaineistoa, jota ei kaikilta osin käytetty hankkeen selvityksessä. Tilastaselvityksen toteutti Tilastokeskus. Selvityksen aineisto pohjautuu Tilastokeskuksen yritystilastoihin, väestö- ja perhetilastoihin, koulutusrakennetilastoon, työssäkäyntitilastoon sekä Suomen Asiakastieto Oy:n aineistoihin vuosilta 2007, 2012 ja 2013. Aineisto kattaa yritysten ylimmän johdon, toisin sanoen hallitukset ja johtoryhmät. Selvitykseen valittiin tarkasteluvuoden lopun tilanteen mukaiset tiedot.

Tämän artikkelin tarkastelunäkökulma rajoittui ylimmän johdon osalta yritysten johtoryhmiin vuodelta 2013. Johtoryhmä koostuu yleensä operatiivisesta liike-toimintajohdosta. Toimitusjohtaja toimii usein johtoryhmän puheenjohtajana ja sisältyy näin ollen tarkasteltavaan aineistoon. Ylimmän johdon lisäksi artikkelissa tarkastellaan ”keskijohtoa”, jonka määrittelyssä hyödynnettiin työssäkäyntitilaston ammattitietoja. Keskijohdon tarkastelut sekä ammattitietoihin liittyvä tulokset on laskettu vuoden 2012 aineistolla.

Tiedot johtoryhmien jäsenyyksistä on kerätty yritysten internet-sivuilta sekä osittain myös yrityksiltä suoralta tiedonkeruulla. Toimitusjohtajien tiedot on hankittu Suomen Asiakastieto Oy:stä. Tässä artikkelissa on mukana ainoastaan ne henkilöt, joille on tiedossa henkilötunnus ja joille saadaan yhdistettyä puolisoiden ja perheiden tietoja. Aineisto kattaa pörssiyritykset, suurimmat

listaamattomat yhtiöt sekä valtio-omisteiset yhtiöt. Yhtiötyyppejä ei tarkastella artikkelissa erikseen vaan ainoastaan kokonaisuutena.

Pörssiyritykset on muodostettu valitsemalla NASDAQ OMX NORDICin Helsingissä tilastovuoden joulukuussa noteeratuista pörssiyrityksistä ne yhtiöt, jotka ovat listattu päälistalle ja jotka ovat suomalaisia yhtiöitä. Muutamassa tapauksessa mukaan otettiin myös pörssissä julkisen kaupan kohteena olevan ruotsalaisen konsernin suomalainen tytäryhtiö. Kaiken kaikkiaan aineistossa on 121 pörssiyritystä vuodelta 2013 ja 122 yhtiötä vuodelta 2012.

Listamattomien yhtiöiden tiedot on muodostettu siten, että Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteristä poimittiin vuonna 2012 liikevaihdoltaan 100 suurinta suomalaisyhtiötä, joita ei ole noteerattu NASDAQ OMX NORDIC pörssissä tarkasteluvuoden lopussa. Vuoden 2013 aineistoon valittiin liikevaihdon mukaan 150 suurinta listaamatonta yhtiötä.

Valtio-omisteisten yhtiöiden nimet on kerätty aineiston muodostamista varten valtioneuvoston kanslian tuottamista vuosikertomuksista. Osa vuosikertomuksissa mainituista yhtiöistä rajattiin lopullisen tarkastelujoukon ulkopuolelle, sillä osalta yhtiöistä valtio-omisteisuus oli poistunut tarkasteluvuoden aikana tai yhtiöllä on sellainen erityisrooli, että yhtiötä ei ollut perusteltua ottaa mukaan selvitykseen. Vuodelta 2013 aineistossa on mukana 58 valtio-omisteisen yhtiön tiedot ja 57 yhtiön tiedot vuodelta 2012.

Ylimmän johdon miehillä huomattavasti enemmän pieniä lapsia kuin naisilla.

Ylimmän johdon naisista lapsia oli 78 prosentilla. Sukupuolten välillä on selvä ero jo alle 40-vuotiaissa: lapsia oli neljällä viidestä miehestä, mutta naisista vain puolella.

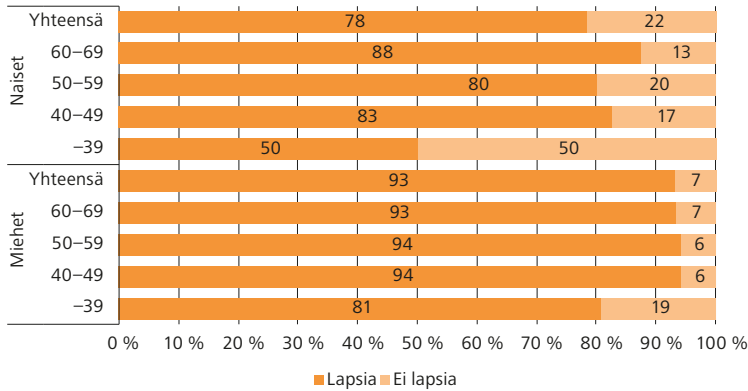
Ylimmässä johdossa tilanne on täysin päinvastainen kaikkiin työllisiin verrattuna: alle 40-vuotiailla johtajamiehillä on selvästi enemmän lapsia ja johtajanaisilla taas vähemmän lapsia kuin samanikäisillä työllisillä keskimäärin. Esimerkiksi 30–39-vuotiaista työllisistä naisista lapsia oli 69 prosentilla ja miehistä 60 prosentilla vuonna 2013. Miesten pienempi osuus selittyi sillä, että miehet tulevat vanhemmiksi vanhemmalla iällä kuin naiset³.

Ylimmässä johdossa työskentelevät miehet olivat huomattavasti useammin pienten lasten vanhempia kuin naiset. Alle 40-vuotiaista johtajamiehistä 39 prosentilla ja naisista 20 prosentilla oli alle 3-vuotiaita lapsia. Miehillä oli selvästi enemmän myös alle kouluikäisiä lapsia: 69 prosentilla ylimmän johdon alle 40-vuotiaista miehistä ja 29 prosentilla 40–49-vuotiaista miehistä. Alle 40-vuotiaista johtajanaisista vain 45 prosentilla oli alle 7-vuotiaita lapsia ja 40–49-vuotiaista 10 prosentilla.

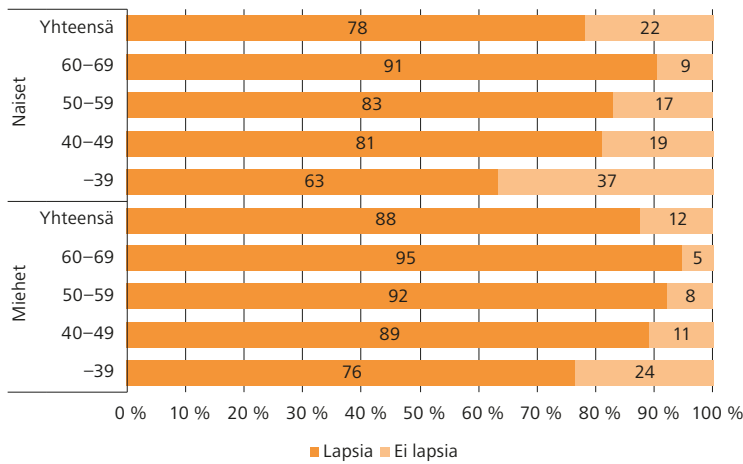
Alle 40-vuotiaita naisjohtajia on suhteellisen vähän, joten prosentuaaliset osuudet voivat vaihdella vuosittain jonkin verran. Toisaalta pieni lukumäärä itsessään viestinee naisten suuremmasta lasten hoivavastuusta, joka saattaa hidastuttaa perheellistymisikäisten naisten etenemistä työmarkkinoilla. ►

³ Naisten keskimääräinen äidiksi tuloikä 28,6 vuotta, miesten keskimääräinen isäksi tuloikä 30,7 vuotta vuonna 2014.

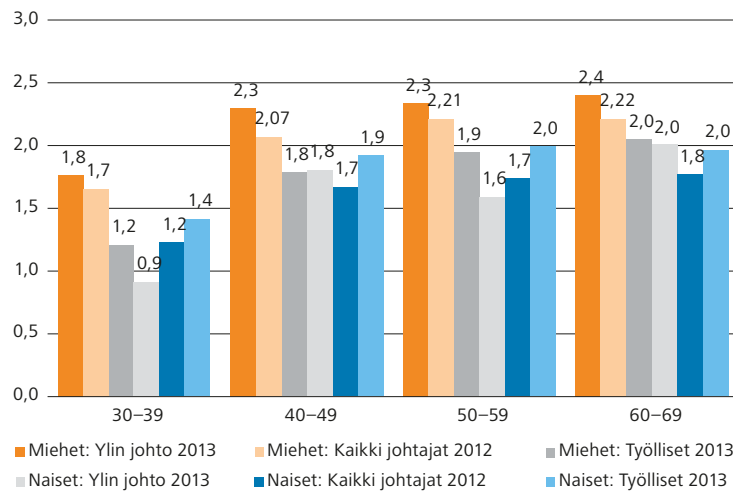
KUVIO 3. Ylimmän johdon perheellisyys iän mukaan 2013

KUVIO 4. Johtajien (ylin johto ja keskijohto) perheellisyys iän mukaan 2012

KUVIO 5. Johtajina toimivien sekä työllisten naisten ja miesten keskimääräinen lapsiluku iän mukaan

Kuvioiden lähde: Tilastokeskus, väestö- ja elinoloilastot

Keskijohdossa erot naisten ja miesten perheellisyudessa pienenevät hieman. Kaikista johtajana työskentelevistä miehistä (ylin johto ja keskijohto) 88 prosentilla ja naisista 78 prosentilla oli lapsia. Sekä miehillä että naisilla lapsia oli sitä useammalla, mitä vanhemmasta ikäluokasta oli kyse. Koko johdossa työskentelevät naiset ja miehet olivat lähes yhtä usein pienten lasten vanhempia, eikä ylimmän johdon kaltaisia eroja sukupuolten välillä pienten lasten vanhemmuudessa ollut. Johtajamielistä 38 prosentilla ja johtajainaisista 37 prosentilla oli alle 3-vuotiaita lapsia. Miehet olivat hieman naisia useammin alle kouluikäisten vanhempia: 72 prosentilla alle 40-vuotiaista ja 28 prosentilla 40–49-vuotiaista miehistä oli alle 7-vuotiaita lapsia, kun alle 40-vuotiaista naisista 59 prosentilla ja 40–49-vuotiaista 18 prosentilla oli tämän ikäisiä lapsia.

Ylimmässä johdossa miehillä oli selvästi enemmän ja koko johdossa jonkin verran enemmän lapsia kuin väestön työllisillä miehillä keskimäärin. Ylimmän johdon miehistä lapsettomia oli vain 6 prosenttia ja koko johdosta noin kymmenesosa, kun 40–49-vuotiaista työllisistä miehistä lapsettomia oli 23 prosenttia ja 50–59-vuotiaista 19 prosenttia vuonna 2013. Naisilla taas johtotehtävissä toimivilla oli keskimäärin vähemmän lapsia kuin työllisillä naisilla: 40–49-vuotiaista ja 50–59-vuotiaista lapsettomia oli karkeasti ottaen alle viidennes. Osuus on hieman suurempi kuin vastaavien ikäluokkien työllisillä naisilla vuonna 2013 (17 %, 14 %).

Lapsilla tarkoitetaan tässä sekä biologisia että adoptoituja lapsia. Mukana ovat myös täysi-ikäiset lapset sekä lapset, jotka eivät asu yhdessä vanhempansa tai vanhempiensa kanssa (esimerkiksi jo itsenäistyneet lapset tai toisen vanhemman kanssa asuvat).

Johtajamiesten puoliset useammin työelämän ulkopuolella

Johtajan työn ja perheen yhdistämisen kannalta on keskeistä tarkastella puolisoitten välistä työnjakoa, jossa tärkeää on ymmärtää myös sukupuoliroolien merkitys. Puolison tuki on merkittävä tekijä johtajien uran kannalta. Voidaan ajatella, että johtajamiehen perheessä miehen saama tuki ei vaadi muutosta perinteisiin sukupuolirooleihin. Mies on perinteisesti nähty ensisijaisesti perheen elättäjänä, kun taas naisen rooliin on kuulunut perheestä ja kodista huolehtiminen. Johtajanaisen saamaan puolison tukeen vaikuttaa näin ollen vahvasti se, miten perinteisesti tai joustavasti sukupuolirooleja ymmärretään. (Heikkinen 2015.)

Vaikka rekisterien perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä puolisoitten tuesta sen psyko-

sosiaalisessa merkityksessä, aineisto antaa kuitenkin taustatietoa johtajien ja puolisoiden työnjaosta henkilöiden pääasiallisen toiminnan kautta. Puolisolla tarkoitetaan tässä tarkastelussa avo- tai avio-puolisoa tai puolisoa rekisteröidyssä parisuhteessa.

Kaikkien johtajanaisten ja -miesten puolisoista valtaosa oli työelämässä kuten väestöön kuuluvat työkäiset henkilöt ylipäänsä. Ylimmän johdon johtajanaisten puolisoista 86 prosenttia ja johtajamiesten puolisoista 83 prosenttia oli työllisiä.

Johtajamiesten puolisoista joka kymmenes kuului ryhmään ”muut työvoiman ulkopuolella olevat”. Tämä tarkoittaa, että henkilöt eivät olleet työllisiä, työttömiä, eläkeläisiä, opiskelijoita tai varusmiehiä. Vastaavasti johtajanaisten puolisoista vain 3 prosenttia kuului edellä mainittuun ryhmään. Työvoimaan kuulumattomien osuus oli selvästi korkeampi kuin koko väestön 30–59-vuotiaiden puolisoiden: vain 5 prosenttia naispuolisista ja 2 prosenttia väestön miespuolisista oli työvoiman ulkopuolella. Johtajat, joiden puoliso oli työvoiman ulkopuolella, jakautuivat tasaisesti pääasiassa alle 60-vuotiaiden ikäluokkiin. Puolisot siis olivat kotona usein myös ilman lastenhoitovelvoitetta.

Kun tarkasteluun otetaan mukaan keskijohto, sukupuolten väliset erot puolisoiden pääasiallisessa toiminnassa pienenevät hieman. Kaikkien johtajina toimivien puolisoit olivat hieman ylimmän johdon puolisoita harvemmin työvoiman ulkopuolella tai työttömiä. Johtajamiesten puolisoit olivat kuitenkin selvästi yleisemmin (6 %) työvoiman ulkopuolella kuin johtajanaisten puolisoit (2 %) myös kaikkia johtajia tarkasteltaessa.

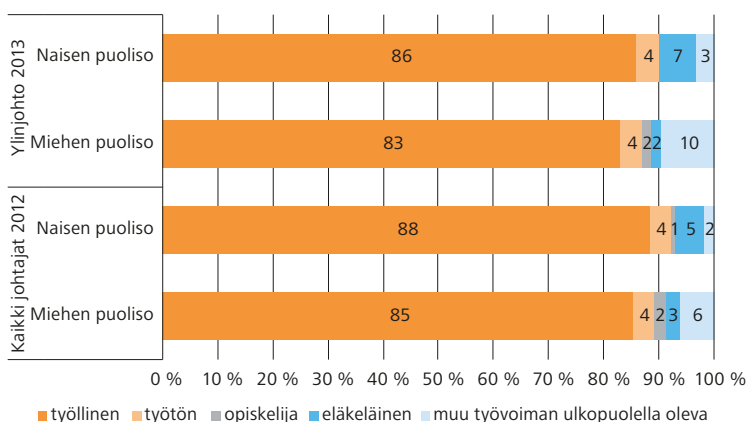
Ylimmän johdon naisten puolisoista 7 prosenttia ja koko johdon naisten puolisoista 5 prosenttia oli eläkkeellä, mikä oli selvästi enemmän kuin eläkkeellä olevien osuus miesten puolisoista. Eläkkeellä olevien puolisoitien osuutta selittää luonnollisesti se, että johtajanaisten puolisoit olivat usein naisia vanhempia.

Valtaosa niin mies- kuin naisjohtajienkin puolisoista työskenteli itse johto- tai asiantuntijatehtävissä. Johtajanaisilla oli todennäköisemmin myös johtajana toimiva puoliso. Ylimmässä johdossa toimivien naisten puolisoista 36 prosenttia oli ammatiltaan johtajia ja 40 prosenttia erityisasiantuntijoita. Ylimmän johdon miesten puolisoista taas lähes puolet oli ammatiltaan erityisasiantuntijoita, mutta vain 13 prosenttia toimi johtajina.

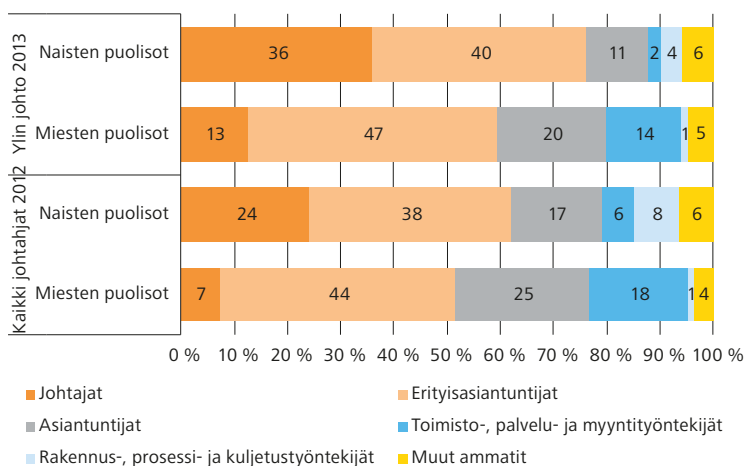
Myös koko johdon osalta johtajanaisilla oli johtajamiehiä useammin puoliso, joka oli ammatiltaan johtaja. Johtajamiesten ja johtajanaisten väliset erot puolisoitien ammanteissa olivat kuitenkin kaikilla johtajilla pienempiä kuin ylimmässä johdossa.

Johtajien puolisoitien ammattijakaumassa näkyy selvästi työelämän sukupuolen mukainen segregatio eli työmarkkinoiden jako miesten ja naisten am-

KUVIO 6. Ylimmässä johdossa sekä koko johdossa (ylin johto ja keskijohto) työskentelevien johtajien puolisoitien pääasiallinen toiminta

KUVIO 7. Ylimmässä johdossa sekä koko johdossa (ylin johto ja keskijohto) työskentelevien johtajien puolisoitien ammatti

Kuvioitien lähde: Tilastokeskus, väestö- ja elinotilastot

Johtajanaisilla oli johtajamiehiä todennäköisemmin myös johtajana toimiva puoliso.

matteihin ja aloihin. Johtajamiesten puolisoit toimivat johto- ja asiantuntijatyön lisäksi usein toimisto-, palvelu- ja myyntityössä, kun taas johtajanaisten puolisoille tyypillisempi ammatti oli rakennus-, prosessi- ja kuljetustyössä. Myös se, että miehet työskentelevät ylipäänsä naisia useammin johtotehtävissä, johtaa tilanteeseen, jossa johtajanaisilla on johtajamiehiä todennäköisemmin johtajapuoliso. ▶

Sen lisäksi, että johtajanaisten puoliset toimivat hieman useammin johtavissa tai erityisasiantuntemusta vaativissa tehtävissä, johtajanaisten puoliset olivat myös koulutetumpia. Johtajanaisten puolisoista, pääosin siis miehistä, 56 prosenttia oli ylempään korkeakoulutuksen suorittaneita, kun taas johtajamiesten puolisoista, pääosin naisista, 51 prosentilla oli ylempi korkeakoulututkinto. Tulos on kiinnostava, sillä koko väestössä naiset ovat keskimäärin miehiä koulutetumpia: 30–70-vuotiaista naisista ylempään korkeakoulututkinnon oli suorittanut 14 prosenttia, kun vastaavan ikäisestä miehistä ainoastaan 11 prosentilla oli ylempi korkeakoulututkinto. (Väestön koulutus rakenne 2013.).

Perheen ja johtajuuden yhdistämiselle tulisi olla yhtäläiset edellytykset

Tarkastelun tulokset osoittavat, että johtajanaisten ja -miesten avioitumisessa, eronneisuudessa, lasten lukumäärässä sekä puolison pääasiallisessa toiminnassa ja ammatissa on sukupuolittaisia eroja.

Johtajina toimivat naiset olivat miehiä useammin siviilisäädyltään naimattomia ja eronneita ja heillä oli keskimäärin vähemmän lapsia kuin miehillä. Kaikkiin työllisiin naisiin verrattuna johtajanaissilla ei ollut eroa naimisissa olon suhteen, mutta eronneisuus oli johtajanaissilla yleisempää kuin kaikilla työllisillä naisilla. Johtajamiesten eronneisuus oli sen sijaan selvästi harvinaisempaa kuin kaikilla työllisillä miehillä.

Tutkimusten mukaan puolison ja perheen tulla on suuri merkitys johtajan uralle (esim. Heikkinen 2015). Jo siviilisäätyn pohjautuvat tarkastelut osoittavat johtajamiehillä olevan johtajanaisia enemmän mahdollisuuksia tähän tukeen. Johtajamiehillä oli myös naisia useammin puoliso, joka ei käynyt töissä. Lisäksi johtajamiesten puoliset olivat harvemmin itse ammatiltaan johtajia. Ammattitietojen ja pääasiallisen toiminnan perusteella voidaan siis varovasti arvioida johtajamiesten puolisoitten työllisyystilanteen tai työmarkkina-aseman mahdollistavan johtajauran tukemisen paremmin kuin johtajanaisten puolisoitten.

Tulos tukee tutkimuksessa esitettyjä näkemyksiä johtajamiesten puolisoiltaan saamasta tuesta ja avusta kodin ja lastenhoidossa. Miesjohtajien on hyväksyttävämpää olla poissa perheen ja kodin parista kuin naisjohtajien, vaikka yhteiskunnassa sekä naisen että miehen työn ja perheen välinen suhde nähdään yleensä muuten melko samankaltaisena. (Heikkinen 2015.) Rekisteritiedot eivät kuitenkaan kuvaa sitä, miten sukupuoliroolit käsitetään ja miten arkielämä järjestetään todellisuudessa.

Johtajana toimivilla miehillä oli keskimäärin enemmän lapsia kuin johtajana toimivilla naisil-

la. Ero oli selvin ylimmässä johdossa, jossa alle 40-vuotiaista naisista puolella ei ollut lapsia, kun taas vain alle viidesosa saman ikäisestä miehistä oli lapsettomia. Ylimmässä johdossa naisilla oli myös selvästi vähemmän pieniä lapsia kuin miehillä.

Ylimmän johdon naisilla lasten lukumäärä oli selvästi pienempi kuin keskijohdossa toimivilla naisilla. Ylimmän johdon johtajamiehillä oli puolestaan jopa hieman useammin lapsia kuin keskijohdossa toimivilla miehillä. Näyttäisikin siltä, että ylimmässä johdossa toimiminen ja pienten lasten vanhemmuus on hankalamminkin yhdistettävissä naisilla kuin miehillä. Jos naiset perheellistymisen takia etenevät ylimpään johtoon miehiä hitaammin, miehillä lastenhankinta ei näytä juurikaan jarruttavan johtopaikoille etenemistä, pikemminkin päinvastoin.

Perheen ja uran yhdistämiselle on 2010-luvun Suomessa suhteellisen hyvät edellytykset. Tästä todisteena naisten koulutusaste ja työhön osallistumisaste ovat korkeita ja naiset ovat yhä enenevässä määrin päättävässä asemassa niin politiikassa kuin työelämässäkkin. Perheen ja työn sujuva yhdistäminen takaisi yrityksille ja yhteiskunnalle tilanteen, jossa molempien sukupuolten johtajapotentiaali saataisiin hyödynnettyä.

Tänä päivänä monissa yrityksissä työn ja perheen yhdistämistä tuetaan monipuolisesti. Yritysjohdon rekrytointia tutkineen Tuija Koivusen (2015) mukaan rekrytoijat olivat varsin yksimielisiä siitä, etteivät perhe ja lapset ole este johtajana toimimiselle. Myös suomalaiset johtajanaiset itse ovat kokeneet äitiyden positiivisena resurssina pikemminkin kuin esteenä johtajauralle (Lämsä & Piilola 2015).

Viime vuosina on pyritty aktiivisesti edistämään naisten ja miesten tasapuolista osuutta yritysten ylimmässä johdossa. Naisten osuus onkin noussut etenkin hallitusten jäsenien osalta. Johtoryhmissä kehitys on kuitenkin ollut hitaampaa (Keskuskaupakamari 2013 & 2014). Sukupuolten tasaisemman edustuksen lisäämisen näkökulmasta on huolestuttavaa, että nuorissa ikäluokissa naisten osuus ei välttämättä ole vanhempia ikäluokkia korkeampi (Pietiläinen, ym. 2015). Nuorten ikäluokkien vähäistä edustusta voi osaksi selittää se, että perheellistymisiässä olevat naiset jäävät lastenhoitosyistä kotiin.

Artikkelin tulokset osoittavat, että perheen ja johtajatyön yhdistämisen problematiikka liittyy olennaisesti sukupuolten tasapuolisen edustuksen toteutumiseen. On tutkittava, mistä erot johtajanaisten perheellisyydessä verrattuna miehiin tai muihin työllisiin naisiin johtuvat. Lisäksi seuranta tutkimuksen avulla olisi hyödyllistä jatkossa tarkastella missä määrin johtajapolkujensa alussa lapsia hankkineet naiset myöhemmin pääsevät johtopaikoille.

Tällä hetkellä naisten ja miesten edustusta eri

yhtiötyyppien ylimmässä johdossa ei tilastoida tai kerätä rekistereihin säännöllisesti. Sosiaali- ja terveysministeriön toteuttamassa Tasa-arvoa johtajien urakehitykseen (TASURI) -hankkeen tilastotyöryhmässä (2013–2015) on kehitetty sukupuolen mukaan eriteltyjen johtajuustilastoinnin säännöllistä tuottamista laajassa yhteistyössä. Työryhmä on antanut kesällä 2015 kehittämisehdotukset sukupuolen mukaan eriteltyjen johtajuustilastojen tuotannon vakiinnuttamiseksi. Keskeistä sukupuolten tasapuolisuuden edustuksen kannalta on, kasvaako naisten osuus johtajista nuorempien sukupolvien myötä, ja murtuvatko perinteiset sukupuoliroolit tulevaisuudessa. Kattavat rekisteriaineistot mahdollistaisivat tulevaisuudessa naisten ja miesten urakehityksen paremman ja ajantasaisen seurannan, esimerkiksi siirtymien tarkastelun yritysten keskijohdosta ylimpään johtoon, myös työn ja perheen yhdistämisen näkökulmasta. ■

Miina Keski-Petäjä on yliaktuaari, Marjut Pietiläinen erikoistutkija ja Antti Katainen tilastopäällikkö Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet ja kirjallisuus:

Ekonen, Marianne 2007. *Moninaiset urat – Narratiivinen tutkimus naisjohtajien urakehityksestä, Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunnan julkaisuja 170/2007. Lisensiaattitutkimus.*

Harala, Riitta 1994. *Naisjohtajat elinkeinoelämän suurissa yrityksissä. Julkaisussa Naiset huipulla – Selvitys naisista elinkeinoelämän johtotehtävissä. Tilastokeskus, Tutkimuksia 206. Helsinki 1994.*

Heikkinen, Suvi 2015. *Teoksessa Significant Others: The Role of the Spouse in Women and Men Managers' Careers in Finland. Jyväskylä Studies in Business and Economics 158. University of Jyväskylä.*

Heikkinen, Suvi, Lämsä, Anna-Maija. & Hiillos, Minna 2014. *Narratives by women managers about spousal support for their careers. Scandinavian Journal of Management 30(1): 27-39.*

Kartovaara, Leena 2003. *Miesjohtajilla ura ja perhe, entä naisjohtajalla? Hyvinvointikatsaus 1/2003. Tilastokeskus.*

Kauhanen, Antti & Napari Sami 2009. *Työurat Suomessa – onko sukupuolella merkitystä? Tutkimus teollisuustoimihenkilöistä 1981–2006. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos B 238.*

Keinänen, Päivi 1994. *Nais- ja miesjohtajien perheet ja taloudellinen asema. Julkaisussa Naiset huipulla – Selvitys naisista elinkeinoelämän johtotehtävissä. Tilastokeskus, Tutkimuksia 206.*

Koivunen, Tuija 2015. *Sukupuolten tasa-arvo yritysten ylimmän johdon rekrytoinneissa. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2015:5.*

Keskuskauppakamari 2014. *Naiset ottavat vastuuta johtoryhmissä. Keskuskauppakamarin neljäs naisjohtajaselvitys.*

Keskuskauppakamari 2013. *Menestystä hallituksissa, haasteita johtoryhmissä. Keskuskauppakamarin kolmas naisjohtajaselvitys.*

Lämsä, Anna-Maija & Hiillos, Minna 2008. *Career counselling for women managers at mid-career: Developing an autobiographical approach. Gender in Management: An International Journal 23(6), 395–408.*

Lämsä, Anna-Maija & Piilola, Arja 2015. *Women's Leadership in Finland: The Meaning of Motherhood as Related to Leadership for Women Managers. Teoksessa Ngunjiri, F.W. & Madsen, S.R. (toim.). Women and Leadership Around the World (sarjassa Women and Leadership: Research, Theory, and Practice).*

Mikkela, Elina 2013. *Naisten ja miesten ammatit ja työt. Teoksessa Pietiläinen, M. (toim.): Työ, talous ja tasa-arvo. Tilastokeskus.*

Pajunen, Airi 2013. *Ammattiryhmien välillä on eroja perheellistymisessä. Teoksessa Pietiläinen, M. (toim.): Työ, talous ja tasa-arvo. Tilastokeskus.*

Pietiläinen, Marjut, Keski-Petäjä, Miina & Katainen, Antti 2015. *Naisten ja miesten edustus yritysten ylimmässä johdossa. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2015:3.*

Puttonen, Tuomas 2006. *Naisten johtamisuriin vaikuttavat tekijät. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunnan julkaisuja N:o 328/2006.*

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL). *Tilastotietoa perhevapaiden käytöstä. [Viitattu 13.7.2015.]*

Tilastokeskus, Väestön koulutusrakenne.

Kommentoi verkossa
tietotrendit.stat.fi

HANNA SUTELA

U. Östlund

Pitkät työajat hankaloittavat perheen ja työn yhteensovittamista

Lapsiperheiden vanhemmat tekevät usein pitkiä työpäiviä kokopäivätyössä. Perheen ja työn yhteensovittaminen aiheuttaa monille ristiriitaisia tunteita. Monet vanhemmat kokevat, että he laiminlyövät kotiasioita työn vuoksi.

Suomalaisista palkansaajista ja itsensätyöllistäjistä suurimmalla osalla on puoliso. Noin joka toisen kotitaloudessa asuu lapsia. Osa elää yksin, mutta myös heillä voi olla hoivavastuita kotitalouden ulkopuolisista aikuisista tai lapsista; toisilla näitä hoivavastuita on niin omassa kotitaloudessa kuin sen ulkopuolellakin. Työn ja perheen yhteensovittaminen tulee tutuksi varsin monelle työssäkäyvälle ainakin jossain muodossa ja jossain vaiheessa työuraa.

Intensiivisintä pikkulapsiperhevaihetta eletään usein samaan aikaan, kun työmarkkinoilla vakiinnutetaan jalansijaa. Mahdollisuudet panostaa työhön paranevat monilla keski-iässä ruuhkavuosien helpottaessa, kun perheen pilit ovat kasvaneet isoiksi. Kulman takana voi kuitenkin odottaa jo iltaruuhkan aika, kun iäkkäät sukulaiset alkavat

tarvita tukea arkeensa ja omien lasten perheellistymisen tuoksi kuvioon isovanhemmuuden. Työn ja perheen yhteensovittamisen haasteet vaihtelevat työuran aikana suurestikin.

Tarkastelen tässä artikkelissa työn ja perheen yhteensovittamista Tilastokeskuksen työolotutkimusten aineistolla (Sutela & Lehto 2014) lähinnä työssäkäyvien palkansaajavanhempien näkökulmasta (ks. tietolaatikko). Soveltuvien osin käsittelen myös yksin yrittäjinä tai yrittäjämäisesti työskentelevien tilannetta Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen tulosten valossa (Pärnänen & Sutela 2014). Kotitalouden ulkopuoliset huolenpitovastuut jäävät tämän artikkelin rajauksen ulkopuolelle; niitä on käsitelty aiemmin työolotutkimuksen tulosten yhteydessä (Sutela & Lehto 2014).

Perherakenteet muuttuneet – lapsia silti noin puolella työssäkävivistä

Valtaosalla palkansaajia on joko puoliso tai lapsia tai molemmat. Tässä suhteessa tilanne ei ole juurikaan muuttunut viimeisen parin vuosikymmenen aikana. Perhetyyppien yleisyydessä on sen sijaan tapahtunut muutoksia palkansaajakunnan ikääntymisen myötä: lapsettomassa parisuhteessa elävien osuus on kasvanut, kun yhä useampi palkansaaja asuu puolison kanssa lasten muutettua jo pois kotoa. (Sutela & Lehto 2014.)

Vuonna 2013 noin kaksi viidestä palkansaajasta (naiset 41 %, miehet 37 %) asui puolison kanssa ilman lapsia. Jotakuinkin yhtä monella oli samassa kotitaloudessa pysyvästi asuvia (omia tai puolison) lapsia, kolmella prosentilla lapsia asui kotitaloudessa osan aikaa (jaettu huoltajuus) ja noin prosentilla oli sekä pysyvästi että osan aikaa kotona asuvia lapsia. Kaiken kaikkiaan vajaa kolmannes naispalkansaajista (31 %) asui kahden aikuisen lapsiperheessä kuuden prosentin ollessa yksinhuoltajia tai ilman uutta kumppania asuvia etävanhempia. Miehillä vastaavat osuudet olivat 39 ja kolme prosenttia. Itsensätyöllistäjien perherakenne on hyvin samanlainen kuin palkansaajilla (Pärnänen & Sutela 2014).

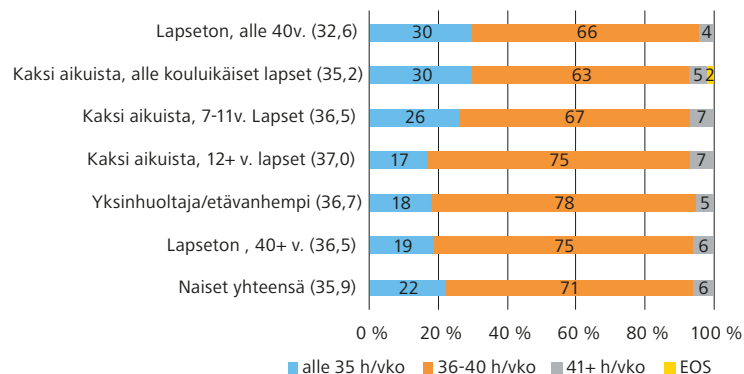
Parisuhteessa elävien palkansaajien ja itsensätyöllistäjien puolisoista noin neljä viidesosa käy työssä (Pärnänen & Sutela 2014, 21). Yleisen työllisyystilanteen heikkenemisestä huolimatta palkansaajien puoliset olivat vuonna 2013 työssäkävymiä useammin kuin esimerkiksi 2000-luvun alussa. Tähän vaikuttaa osaltaan työurien pidentyminen: palkansaajat ovat ikääntyneet, mutta myös yhä useamman palkansaajan ikääntynyt puoliso jatkaa työssä.

Työmarkkina-asemien on todettu kasautuvan samoihin pariskuntiin. Tämä koskee työttömyyden kasautumista (esim. Virmasalo 2002), mutta myös epätyypillisiä työsuhteita (Sutela 2013).

Työmarkkina-asemien kasautuminen koskee myös yrittäjyyttä. Itsensätyöllistäjien työllinen puoliso toimii yrittäjänä tai freelancerina yli kaksi kertaa niin usein kuin palkansaajien työllinen puoliso. Työttömien sekä eläköityneiden/pitkäaikaisesti sairaiden puolisojen osuus on samaa luokkaa niin palkansaajilla kuin itsensätyöllistäjilläkin. (Pärnänen & Sutela 2014, 21.)

Palkansaajapariskuntien kokonaistyöpanos on suurimmillaan 35–54-vuotiaiden ikäryhmissä sekä perheissä, joissa on kouluikäisiä lapsia. Suurimmasa osassa palkansaajaperheitä, joissa on alle 3-vuotiaita lapsia, isä käy kokoaikatyössä, mutta äiti ei: hän on joko perhevapaalla, osa-aikatyössä, työtön, opiskelee tai on muuten työvoiman ulkopuolella. Ikääntyneiden työpanoksen lisääntyminen ilmenee

KUVIO 1. Naispalkansaajien säännöllisen työajan pituus luokiteltuna (ja keskiarvona) perhevaiheen mukaan

Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013

sitä, että yli 55-vuotiaiden palkansaajien perheissä joko molemmat tai toinen puolisoista kävi vuonna 2013 kokoaikatyössä aiempaa useammin.

Palkansaajavanhempien työajat pidemmät kuin lapsettomien

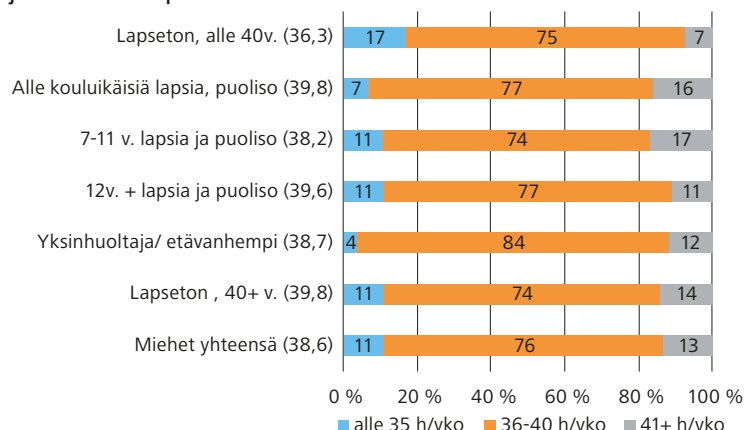
Perhevapaalta palaavat palkansaajaäidit jatkavat Suomessa yleensä kokoaikatyössä, vaikka osa-aikatyö perheen ja työn yhdistämisen keinona on 2000-luvulla yleistynyt. Vuoden 2013 työvoimatutkimuksen mukaan palkansaajanaaisia 19 prosenttia ja miehistä 9 prosenttia teki osa-aikatyötä. Osa-aikatyö on yleisintä yhtäältä nuorten perheettömien ja toisaalta vanhimpien, osa-aika-eläkkeeseen oikeutettujen palkansaajien parissa.

Työolotutkimuksen 2013 mukaan kahden aikuisen lapsiperheissä asuvista naisista 14 prosenttia ja miehistä 3 prosenttia teki osa-aikatyötä. Osa-aikatyötä tekevien äitien osuus vaihtelee kuitenkin lasten iän mukaan ollen 18 prosenttia alle kouluikäisten äideillä, 13 prosenttia alakouluikäisten 7–11-vuotiaiden lasten äideillä ja alle 10 prosenttia vähintään 12-vuotiaiden äideillä. Kokoaikainen työssäkäynti onkin kaikkein yleisintä naisille, joilla on kouluikäisiä lapsia.

Kuviossa 1 on esitetty, kuinka naispalkansaajien työviikon pituus vaihtelee perhevaiheen mukaan. Kouluikäisten lasten puolisoäidit tekevät naisista yleisimmin yli 40 tunnin työviikkoa, ja alle kouluikäisten puolisoäidit sekä nuoret lapsettomat naiset – jotka usein ovat vielä opiskelijoita – muita yleisemmin lyhyttä, alle 35 tunnin työviikkoa.

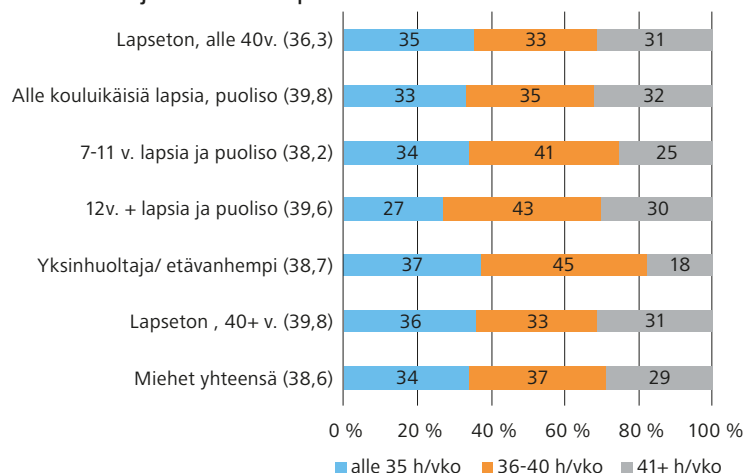
Miesten parissa lyhyen työviikon tekeminen ➤

KUVIO 2. Miespalkansaajien säännöllisen työajan pituus luokiteltuna ja keskiarvona perhevaiheen mukaan

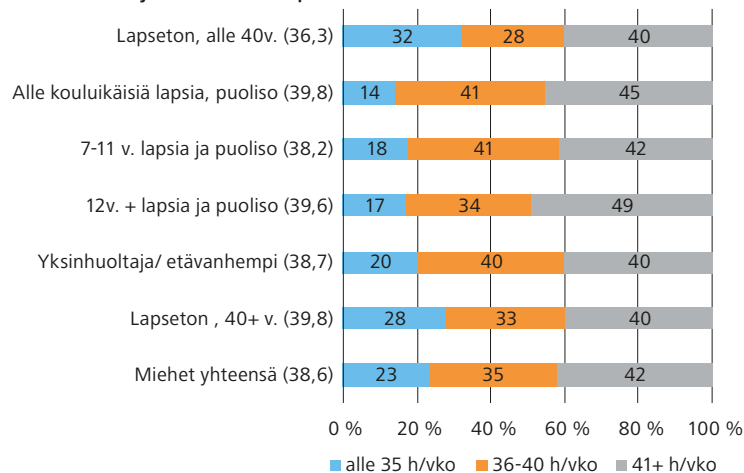
Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013

KUVIO 3. Itsensä työllistävien naisten säännöllisen työajan pituus luokiteltuna ja keskiarvona perhevaiheen mukaan

Lähde: Tilastokeskus, Itsensätyöllistäjät 2013

KUVIO 4. Itsensä työllistävien miesten säännöllisen työajan pituus luokiteltuna ja keskiarvona perhevaiheen mukaan

Lähde: Tilastokeskus, Itsensätyöllistäjät 2013

on yleisintä alle 40-vuotiailla, usein vielä opiskelevilla lapsettomilla miehillä. Pitkät työviikot taas ovat yleisimpiä alle kouluikäisten ja alakouluikäisten lasten parisuhteessa asuvilla isillä. (Kuvio 2.) Kaiken kaikkiaan keskimääräinen viikkotyöaika venyy äideillä (36,3 tuntia) ja isillä (39,4 tuntia) pidemmäksi kuin lapsettomilla naisilla (35,5 tuntia) ja lapsettomilla miehillä (38,0).

Perhetilanne ei vaikuta itsensätyöllistäjien työaikaan

Itsensätyöllistäjien työviikon pituus on selvästi polarisoituneempi kuin palkansaajilla. Sekä lyhyet että pitkät työviikot ovat heillä yleisempiä kuin palkansaajilla. Toisaalta työviikon pituus ei vaihtele yhtä selvästi perhetilanteen mukaan kuin palkansaajilla. Naisista reilu kolmannes tekee alle 35 tunnin viikkoa perhetilanteesta riippumatta – ainoana poikkeuksena ovat teini-ikäisten puolisoäidit, joilla osuus on alhaisempi (kuvio 3). Vähintään 40 prosenttia miehistä tekee yli 40 tunnin työviikkoa perhetilanteesta riippumatta; lyhyet työviikot ovat tosin suhteellisen yleisiä lapsettomilla miehillä (kuvio 4).

Myös itsensätyöllistäjillä isien (42,6) keskimääräinen viikkotyöaika on pidempi kuin lapsettomien miesten (39,7). Äitien keskimääräinen säännöllinen työaika ei kuitenkaan eroa lapsettomien naisten työajasta (36,2).

Teinien äideillä ja alakoululaisten isillä eniten ylitöitä

Ylitöiden tekeminen on hieman vähentynyt vuodesta 2008 lähtien talouden taantuman myötä. Äidit tekevät ylipäänsä yleisemmin ylitöitä kuin lapsettomat naiset (kuvio 5). Naisilla viikoittainen ylityön teko – yhteenlaskettuna korvatut ylityöt ja ilman korvausta tehtävä, sovitun työajan ylittävä työ – on yleisintä kouluikäisten lasten puolisoäideillä, joista lähes joka kolmas teki ylitöitä vuonna 2013. Korkeasti koulutetut ja ylempät toimihenkilöt tekevät yleisemmin ylitöitä kuin matalammin koulutetut ja muut sosioekonomiset ryhmät.

Miesten joukossa kouluikäisten puolisoisät, erityisesti alakouluikäisten isät, tekivät muita yleisemmin ylitöitä vuonna 2013. Muiden ryhmien välillä eroa ei juurikaan ole. (Kuvio 6.)

Pitkä työpäivä vie voimat

Palkansaajista kokemus siitä, ettei jaksakaan tehdä työpäivän jälkeen asioita joista nauttii, on yleisempi naisille (44 %) kuin miehille (33 %). Itsensätyöllistäjien parissa sukupuolten välillä ei ole juurikaan eroa tässä suhteessa (naiset 40 %, mie-

Pitkät työviikot ovat yleisimpiä alle kouluikäisten ja alakouluikäisten lasten parisuhteessa asuville isille.

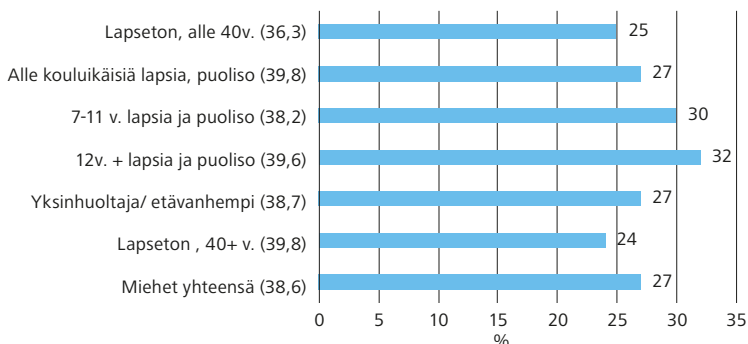
het 42 %). (Kuvio 7.)

Tällainen väsymys on selkeässä yhteydessä työviikon keskimääräiseen pituuteen. Itsensätyöllistäjien keskimäärin pitkät työajat selittävätkin suuren osan palkansaajien ja itsensätyöllistäjien välisistä eroista. Yli 40 tunnin työviikkoa tekevistä palkansaajajanaisista 59 prosenttia ja itsensätyöllistäväistä naisista 54 prosenttia kokee olevansa työn jälkeen liian väsynyt tekemään itselleen mieluisia asioita.

Lyhyttä työviikkoa tekevillä palkansaajajanaisilla väsymisen tunne (43 %) on kuitenkin yleisempi kuin lyhyttä työviikkoa tekevillä itsensätyöllistäjänaisilla (30 %). Keskipitkää viikkoa tekevillä naisilla palkansaajien (43 %) ja itsensätyöllistäjien (40 %) luvut ovat samaa tasoa. Pitkää työviikkoa tekevistä miehistä noin puolet (palkansaajat 46 %, itsensätyöllistäjistä 50 %) koki väsymystä vuonna 2013. Korkeintaan 40 tunnin työviikossa pysyvillä palkansaajamiehillä osuus oli 31 prosenttia ja itsensätyöllistäjillä 36 prosenttia.

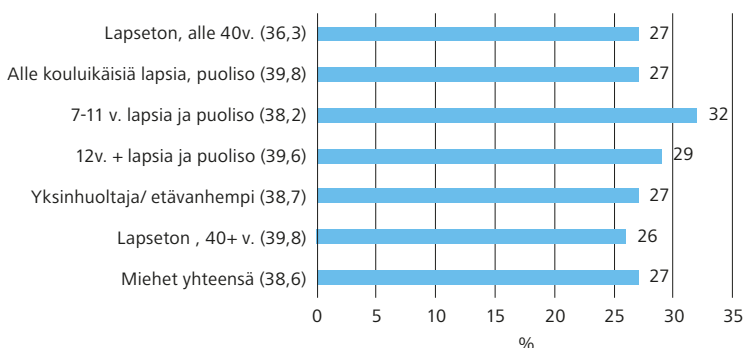
Yhteys ammattiasemaan ja lasten ikään ei ole

KUVIO 5. Naispalkansaajien ylityön tekeminen perhevaiheen mukaan

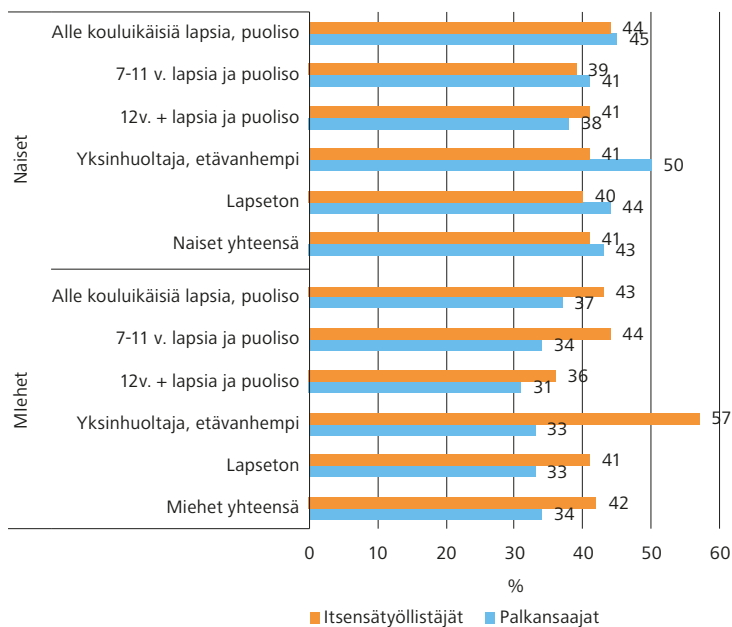
Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013

KUVIO 6. Miespalkansaajien ylityön tekeminen perhevaiheen mukaan

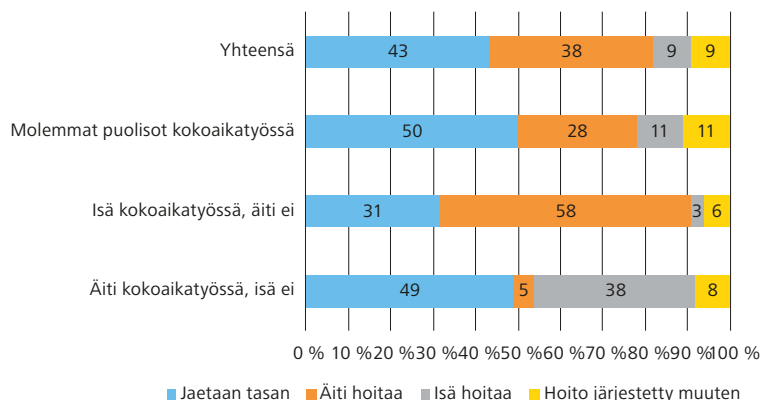
Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013

KUVIO 7. "Olen töiden jälkeen usein niin väsynyt, etten jaksa tehdä asioita, joista nautin". Palkansaajat ja itsensätyöllistäjät sukupuolen ja perhevaiheen mukaan

Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013 ja Itsensätyöllistäjät 2013

KUVIO 8. "Miten pääasiassa järjestätte sairaan lapsen hoidon?", alle 10-vuotiaiden lasten palkansaajavanhemmat

Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013

Itsensä työllistävästä isistä yli puolet – nuorimman lapsen iästä tai puolison olemassa olosta riippumatta – kokee syyllisyyttä kotiasioiden laiminlyönnistä.

tässä suhteessa yhtä voimakas kuin yhteys työviikon pituuteen. Etenkin naisilla erot ovat hyvin pieniä. Palkansaajina toimivat yksinhuoltaja-äidit erottuvat ryhmänä, jossa uupumisen tunne on yleisin. Miesten joukossa itsensä työllistävät isät ja lapsettomat miehet kokevat yleisemmin työpäivän jälkeistä uupumusta kuin palkansaajat. Itsensä työllistävät yksinhuoltajat/etäisät poikkeavat selvästi muista siinä, että tunne on heillä erittäin yleinen (57 %) – tosin ryhmässä on ainoastaan 30 havaintoa, joten tulos on suuntaa antava.

Työpaikan suhtautumisella miesten perhevapaisiin merkitystä

Lähes kaikki palkansaajanaiset, joilla on alle 18-vuotiaita lapsia, ovat olleet pois työelämästä lastenhoidon vuoksi. Naiset ovat olleet kotona keskimäärin noin puolitoista vuotta lasta kohden. Myös perhevapaita pitäneiden isien osuus on lisääntynyt: Vuonna 1997 kaikista miespalkansaajista, joiden taloudessa asui alle 18-vuotiaita lapsia, 43 prosenttia oli pitänyt perhevapaita. Vuonna 2008 osuus oli jo 70 prosenttia ja se on edelleen kasvanut 75 prosenttiin vuonna 2013. Vuoden 2013 työolotutkimuksen mukaan kaikista alle 18-vuotiaiden isistä vähintään

70 prosenttia oli ollut perhevapaalla riippumatta sosioekonomisesta ryhmästä tai työnantajasektorista. Tosin vain noin joka kymmenes yhden lapsen vuoksi perhevapaalla olleista palkansaajaisista oli ollut vapaalla kauemmin kuin puoli vuotta. (Ks. lähemmin Sutela & Lehto 2014, 163–164.)

Vuoden 2013 työolotutkimuksessa kysyttiin alle 10-vuotiaiden lasten vanhemmilta, miten heidän työpaikallaan suhtaudutaan äitien ja isien erilaisiin poissaoloihin lastenhoidon vuoksi. Reilu viidennes (21 %) alle 10-vuotiaiden lasten isistä sanoi, että heidän työpaikallaan miesten oli erittäin helppoa jäädä pitkälle perhevapaalle, ja 46 prosentin mielestä se oli melko helppoa (pl. ”ei sovi” -vastaukset). Noin joka kolmas (33 %) oli kuitenkin sitä mieltä, että perhevapaalle jääminen on miehille melko tai erittäin vaikeaa. Miesten perhevapaita pidettiin helpompina julkisen sektorin työpaikoilla kuin yksityissektorilla. Yli 30 hengen työpaikoilla miesten perhevapaalle jääminen oli helpompaa kuin pienillä työpaikoilla.

Työpaikan suhtautumisella miesten perhevapaisiin on selvästi merkitystä. Kaikista alle 10-vuotiaiden lasten isistä 80 prosenttia oli ollut perhevapaalla. Osuus oli 89 prosenttia niillä miehillä, joiden mukaan työpaikan miesten oli erittäin helppo jäädä pitkälle perhevapaalle, mutta vain 65 prosenttia niillä isillä, jotka kokivat pitkälle perhevapaalle jäämisen työpaikallaan erittäin vaikeaksi.

Alle 10-vuotiaiden lasten äideistä suurin osa (78 %, pl. ”ei sovi”-vastaukset) piti äidin pitkälle perhevapaalle jäämistä työpaikallaan erittäin helppona, kun reilu viidennes (21 %) piti sitä erittäin tai melko vaikeana. Myös äitien työpaikoista julkisen sektorin työpaikat ja yliopisto näyttivät tässä suhteessa hieman myönteisempinä kuin yksityissektorin työpaikat. Alle viiden hengen työpaikoilla työskenteleville äideille perhevapaalle jääminen ei ole aivan yhtä helppoa kuin isommilla työpaikoilla työskenteleville. Tällä ei toisaalta ole juuri vaikutusta siihen, pitävätkö äidit perhevapaita vai eivät: lähes kaikki alle 10-vuotiaiden lasten äidit olivat olleet perhevapaalla riippumatta siitä, miten helppoa tai vaikeaa se heidän työpaikkansa kannalta oli.

Isä jää sairasta lasta hoitamaan, jos se työpaikalle sopii

Tilapäinen hoitovapaa mahdollistaa sen, että alle 10-vuotiaan lapsen vanhempi voi jäädä kotiin neljäksi päiväksi lapsen äkillisesti sairastuessa. Vapaa on tarkoitettu lapsen hoidon järjestämiseen ja se koskee myös etävanhempia, jotka eivät asu lapsensa kanssa samassa taloudessa.

Vuoden 2013 työolotutkimukseen osallistuneista alle 10-vuotiaiden äideistä 67 prosenttia ja

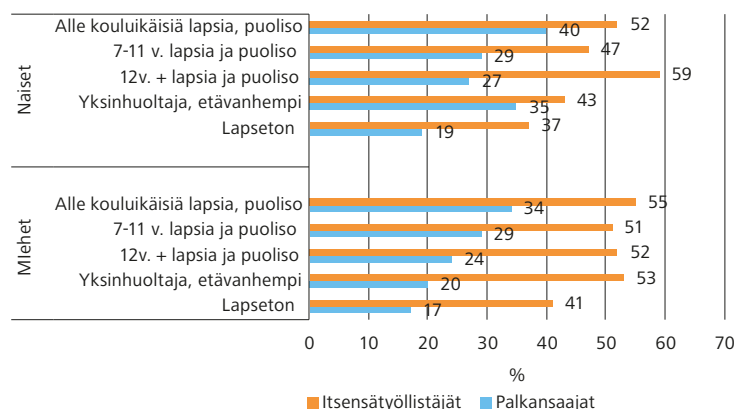
isistä 52 prosenttia oli ollut pois töistä sairaasta lastaan hoitavassa edellisten 12 kuukauden aikana. Näille äideille poissalopäiviä oli kertynyt vuodessa keskimäärin noin kuusi ja isille viisi. Sukupuolten ero kapenee, jos tarkastellaan vain sellaisia paris-kuntia, joissa molemmat vanhemmat käyvät koko-aikatyössä: äideistä 71 prosenttia ja isistä 60 prosenttia oli ollut sairaan lapsen vuoksi pois töistä.

Vuoden 2013 työolotutkimuksessa kysyttiin alle 10-vuotiaiden lasten vanhemmilta, miten sairaan lapsen hoito on heidän perheessään pääasias-sa järjestetty. Yleisin vaihtoehto (43 %) oli pyrki-mys jakaa hoito tasapuolisesti vanhempien kesken. Lähes yhtä monessa (38 %) perheessä äiti hoiti las-ta useimmiten. Noin joka kymmenes (9 %) ker-toi pääasiassa isän hoitavan ja lähes joka kymme-nennellä (9 %) hoito oli järjestetty muulla tavoin. Hoito jaettiin tasan yleisimmin perheissä, joissa molemmat vanhemmat olivat kokoaikatyössä, se-kä perheissä, joissa ainoastaan äiti teki kokoai-kaityötä ja isä oli joko osa-aikatyössä, työtön tai työ-elämän ulkopuolella. (Kuvio 8.) Korkeakoulutut-kinnon suorittaneet äidit (50 %) vastasivat muita äitejä (37 %) yleisemmin, että heillä sairaan lap-sen hoito pyritään järjestämään tasapuolisesti puo-lisoiden kesken. Tässä ryhmässä vastaavasti se, et-tä äiti jäisi useimmiten kotiin, oli harvinaisempaa (28 %) kuin muilla äideillä (37 %).

Työpaikan suhtautumisella on merkitystä til-päpäisen hoitovapaan pitoon. Tämä käy ilmi, kun tarkastellaan palkansaajamiehiä, joilla on alle 10-vuotiaita lapsia ja kokoaikatyössä oleva vaimo. Jos miesten tilapäiselle hoitovapaalle jääminen on työpaikalla erittäin tai melko helppoa, yli puolet (55 %) isistä kertoi jakavansa sairaan lap-sen hoidon jotakuinkin tasan lapsen äidin kanssa; jos poisjäänti koettiin melko tai erittäin vaikeaksi, harvemman kuin joka kolmannen (30 %) isän perheessä hoito jaettiin tasan. Poisjäännin erittäin helpoksi kokevista miehistä 17 prosenttia oli pää-vastuussa sairaan lapsen hoidosta, kun muilla isil-lä osuus oli alle 10 prosenttia. Poisjäännin erittäin helpoksi kokevien miesten perheissä ainoastaan 17 prosentissa tapauksia äiti yleensä hoiti sairaan lapsen, kun poisjäätinsä melko tai erittäin vai-keaksi kokevista miehistä noin puolet (48 %) ker-toi äidin jäävän yleensä kotiin lapsen sairastuessa.

Edellä todettiin, että äidit olivat pitäneet per-hevapaata riippumatta siitä, miten helpoksi tai vaikeaksi he kokivat perhevapaalle jäämisen työ-paikallaan. Työpaikan asenteilla ja käytännöillä on kuitenkin merkitystä tilapäisen hoitovapaan pitä-miseen myös naisilla. Jos naisten on töissä hel-po jäädä hoitamaan sairaasta lasta, äiti jää yleensä hoitamaan lasta (31 %) tai hoito jaetaan vanhem-pien kesken tasan (50 %) useammin kuin silloin, kun äidin poisjääntiin ei suhtauduta myötämieli-

KUVIO 9. Tuntee laiminlyövänsä kotiasioita ansiotyön vuoksi. Palkansaajat ja itsensä työllistäjät perhevaiheen ja sukupuolen mukaan

Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013 ja Itsensä työllistäjät 2013

sesti (äiti hoitaa 20 %; hoito jaetaan tasan 40 %). Kun äidin on vaikea jäädä töistä pois lapsen sairastaessa, isä onkin pääasiallinen hoitaja yleisem-min (22 %) kuin silloin, kun äidin on helppo jää-dä työpaikalta kotiin (7 %).

Tunne kotiasioiden laiminlyönnistä liittyy pitkiin työaikoihin ja lasten ikään

Reilu viidennes palkansaajanaisista (22 %) ja noin joka neljäs mies (24 %) kokee laiminlyövänsä koti-asioitaan työn vuoksi. Taso on pysynyt jotakuinkin samana vuodesta 1990 lähtien. Tosin 1990-luvun lamaa seuranneena nousukautena, vuonna 1997, miehistä peräti 28 prosenttia koki laiminlyövänsä kotiasioita; tuohon aikaan tehtiinkin paljon ylityitä.

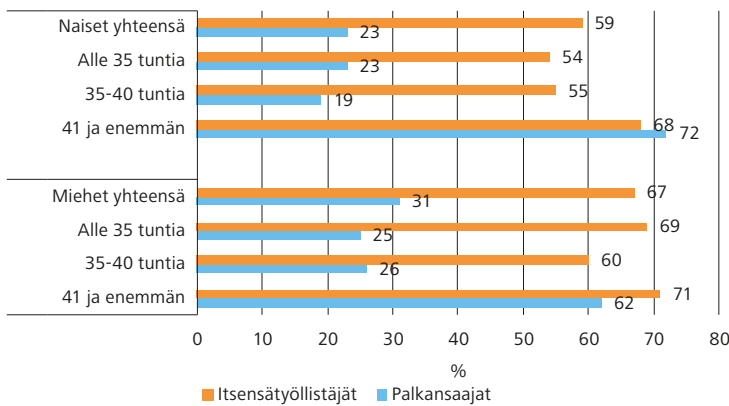
Palkansaajien laiminlyönnin tunteet ovat kuitenkin pientä verrattuna itsensä työllistäjiin, joiden parissa miehistä lähes puolet (46 %) ja naisistakin 42 prosenttia koki laiminlyövänsä kotiasioita ansiotyön vuoksi vuonna 2013. Erot ilmene-vät hyvin kuviossa 9.

Palkansaajanaisilla laiminlyönnin tunteet ovat yleisimpiä alle kouluikäisten lasten äideille ja yksinhuoltajille. Itsensä työllistävistä naisista teini-ikäisten äidit kokevat eniten syyllisyyttä kotiasioiden laiminlyönnistä.

Miesten osalta ilmenee mielenkiintoinen ero: Palkansaajilla tunne kotiasioiden laiminlyönnistä vähenee nuorimman lapsen kasvaessa. Etävanhemmat, yksinhuoltajat ja lapsettomat miehet kokevat sitä harvemmin kuin puolisoisat. Itsensä työllistävistä isistä yli puolet – nuorimman lapsen iästä tai puo-lison olemassa olosta riippumatta – kokee syyllisyy-ttä kotiasioiden laiminlyönnistä. (Kuvio 9.)

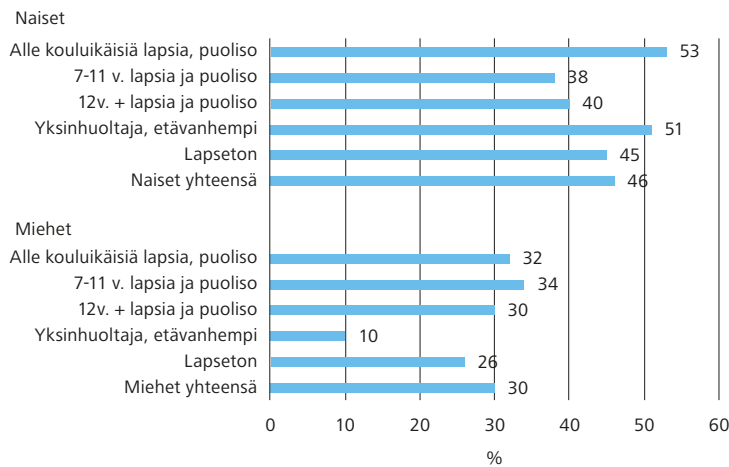
Tunne kotiasioiden laiminlyönnistä työn vuoksi ➤

KUVIO 10. "Työn ja vapaa-ajan raja on kohdallani häilyvä". Pitää täysin tai jokseenkin paikkansa. Palkansaajat ja itsensäyöllistäjät sukupuolen ja säännöllisen työajan mukaan

Lähde: Tilastokeskus, Työolotutkimus 2013 ja Itsensäyöllistäjät 2013

KUVIO 11. "Yrittäjänä toimiminen helpottaa kohdallani työn ja perheen yhteensovittamista". Itsensäyöllistäjät sukupuolen ja perhevaiheen mukaan

Lähde: Tilastokeskus, Itsensäyöllistäjät 2013

AINEISTOT

Vuoden 2013 työolotutkimus (Sutela & Lehto 2014) on Tilastokeskuksen seitsemäs 15–64-vuotiaiden palkansaajien työoloja laajasti kartoittava tutkimus (Tilastokeskus). Aiemmat tutkimukset on kerätty vuosina 1977, 1984, 1990, 1997, 2003 ja 2008. Tutkimus on toteutettu käyntihaastatteluna. Vuoden 2013 tutkimuksessa haastateltiin noin 4 900 palkansaajaa ja sen vastausosuus oli 68 prosenttia.

Tilastokeskuksen vuonna 2013 toteuttamaan Itsensäyöllistäjät 2013-tutkimukseen (Pärnänen & Sutela 2014) osallistui noin 1 600 yksinyrittäjää, ammatinharjoittajaa, freelanceria ja apurahansaajaa. Tiedot kerättiin web-kyselynä ja puhelinhaastatteluin. Tutkimuksen vastausosuus oli 79 prosenttia laskettuna niistä tammi-lokakuussa 2013 työvoimatutkimukseen osallistuneista 15–64-vuotiaista itsensäyöllistäjistä, joille ehdotettiin tutkimukseen osallistumista.

si yhdistyy selvästi pitkiin työaikoihin, ja yrittäjät tekevätkin usein pitkää työviikkoa. Kuitenkin myös alle 35 tuntia viikossa työskentelevät itsensäyöllistäjät kokevat laiminlyövänsä kotiasioita useammin (naiset 29 %, miehet 34 %) kuin lyhyttä työviikkoa tekevät palkansaajat (naiset 20 %, miehet 19 %). Sama ilmenee toisessa ääripäässä: yli 40 tuntia työskentelevät palkansaajat eivät tunne laiminlyövänsä kotiasioita yhtä usein (naiset 37 %, miehet 27 %) kuin yhtä pitkää viikkoa painavat itsensäyöllistäjät (naiset 54 %, miehet 51 %). Pitkien työaikojen lisäksi yrittäjyyteen liit-

U. Östlund

Vanhemmat myöntävät jaksavansa paremmin lasten kanssa, kun käyvät työssä kodin ulkopuolella.

tynee siis myös muita sellaisia työn ja perheen yhteensovittamista hankaloittavia paineita, joita palkansaajilla ei vastaavassa määrin ole.

Esimerkiksi työn ja vapaa-ajan rajojen häilyvyys on itsensätyöllistäjille huomattavasti yleisempää kuin palkansaajille; tunne liittyy selvästi pitkiin työaikoihin. Kuviossa 10 huomio kiinnittyy tosin siihen, että itsensätyöllistäjillä rajat ovat varsin häilyvät myös silloin, kun työviikon pituus on lyhyt tai keskitasoa.

Perheestä voimaa työhön

Perheen ja työn yhteensovittaminen ei ole pelkästään rasite, vaan se voi olla myös rikkaus. Vanhemmat myöntävät jaksavansa paremmin lasten kanssa, kun käyvät työssä kodin ulkopuolella. Palkansaajaaideista 80 prosenttia ja -isistäkin lähes kolme neljästä (71 %) oli tätä mieltä (pl. ”ei sovi”-vastaukset) vuonna 2013. Alle kolmivuotiaiden lasten työssäkäyvistä palkansaajaaideista ajattelivat näin lähes kaikki (85 %). Korkeasti koulutetuille ja ylemmille toimihenkilöaideille (84 %) työssäkäynti oli perhe-elämän kannalta erityisen tärkeää.

Vuoden 2013 työolotutkimuksessa niille palkansaajille, joilla oli puoliso ja/tai lapsia, esitettiin väite ”perhe-elämäni tekee minut tyytyväiseksi ja sen ansiosta olen parempi työntekijä”. Naisista 56 prosenttia ja miehistä 52 prosenttia vastasi tähän ”pitää täysin paikkansa”. Vastausosuuksissa ilmeni jonkin verran eroa erityisesti naisilla sosioekonomisen aseman mukaan (ylemmät toimihenkilöt 62 %, alemmat toimihenkilöt 55 %, työntekijät 47 %). Miesten joukossa ylemmät (55 %) ja alemmat (54 %) toimihenkilöt erottuivat tässä suhteessa työntekijöistä (48 %). Myös perhevaiheella on merkitystä. Eniten asiaa korostivat alle kouluikäisten lasten äidit (62 %) ja isät (56 %), joihin alakouluikäisten lasten äidit (60 %) ja isät (53 %) eivät jääneet tästä kauas. Vähintään 12-vuotiaiden lasten äideillä (49 %) ja isillä (44 %) vastaavat osuudet olivat kuitenkin selvästi matalammat.

Vaikka yrittäjyyteen liittyy pitkien työaikojen lisäksi myös muita työn ja perhe-elämän yhteensovittamista hankaloittavia paineita, näyttää siihen liittyvän myös sellaisia piirteitä – muun muassa mahdollisuutta joustaa työajoissa – jotka helpottavat tuota yhteensovittamista. Tätä mieltä oli itsensä työllistävistä naisista yhteensä 83 prosenttia ja miehistä 69 prosenttia vuonna 2013; naisista liki puolet (46 %) ja miehistä vajaa kolmannes (30 %) piti väitettä täysin paikkansa pitävänä. Erityisesti pienten lasten äidit ja yksinhuoltajaäidit korostivat tätä seikkaa. (Kuvio 11.)

Työn ja perheen yhteensovittaminen koskettaa valtaosaa suomalaisista palkansaajista ja yrittäjäistä ainakin jossain muodossa ja jossain vaiheessa

työuraa. Työn ja perheen yhteensovittamista tukevat politiikat ja työpaikkojen käytännöt eivät siis ole yhdentekeviä: niillä on käytännön merkitystä niin työtä tekevien kuin heidän perheidenkin hyvinvointiin. ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen työelämä-vastuualueella.

Lähteet:

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna 2014.

Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013. Tilastokeskus http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yits_201400_2014_12305_net.pdf.

Sutela, Hanna 2013. *Määräaikainen työ ja perheellistyminen Suomessa 1984–2008*. Tutkimuksia 259, Tilastokeskus. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67983/978-951-44-9064-4.pdf?sequence=1>.

Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Majja 2014: *Työolojen muutokset 1977–2013*. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytmv_197713_2014_12309_net.pdf.

Tilastokeskus. *Työolotutkimus 2013*. <http://tilastokeskus.fi/til/tyoolot/index.html>.

Virmasalo Ilkka 2002. *Perhe, työttömyys ja lama*. *Jyväskylän yliopiston tutkimus julkaisut* 204. Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13347/9513913015.pdf>.

ANNA PÄRNÄNEN

Itsensätyöllistäjien tulotaso on alhainen

Koulutuksesta ja ammatista riippumatta itsensätyöllistäjien tulotaso jää alhaisemmaksi kuin palkansaajilla. Joillakin aloilla kuten tietotyössä ja rakentamisessa itsensätyöllistäjien tulotaso saattaa muodostua korkeaksikin.

Yrittäjyys nähdään nykyisin yhtenä tärkeänä keinona nostaa työllisyyttä ja kasvatetaan kansantaloutta. Yrittäjäksi ryhtymistä tuetaan. Kaikenlainen taloudellinen toimeleikkaus onkin kannustettavaa, sillä parantaa työtä teko toimeentuloa sekä ehkäisee syrjäytymistä ja passivoitumista. Mutta millaisen toimeentulon yrittäjyys tarjoaa?

Moni uusi yrittäjä aloittaa toimintansa yksin perustaen yrityksen tai työskennellen toimintansa kautta ammatinharjoittajana. Alhaisin kynnys aloittaa yrittäjyys on työskennellä freelancer-verokortilla. Näiden **itsensätyöllistäjien** määrä onkin kasvanut viimeksi kuluneen parinkymmenen vuoden aikana, ja nykyisin tällä tavoin elantonsa hankkivia 15–64-vuotiaita on noin 155 000 (Pärnänen & Sutela 2014; Tilastokeskus a).

Tässä artikkelissa valotan itsensätyöllistäjien toimeentuloa. Aineistona käytän työvoimatutkimusta vuodelta 2012 (Tilastokeskus a) ja tulonjaon kokonaisaineistoa (Tilastokeskus b), jonka verotiedot on yhdistetty työvoimatutkimuksen aineistoon.

Itsensätyöllistäjistä lähes puolet alimmassa tuloluokassa

Itsensätyöllistäjien keskinäistä tulotasoa sekä tulotasoa suhteessa muihin työllisiin voidaan tarkastella katsomalla, miten henkilöt sijoittuvat tuloviidenneksiin. Viidennestarkastelussa kaikki työlliset on järjestetty henkilökohtaisten vuositulojen mukaiseen suuruusjärjestykseen ja jaettu viiteen yhtä suureen ryhmään. Ensimmäiseen vii-

dennekseen kuuluu siis pienituloisin 20 prosenttia työllisistä ja viidenteen viidennnekseen suurituloisimmat 20 prosenttia.

Tarkasteluun otettiin käytettävissä olevat rahatulot, jotka koostuvat palkka-, yrittäjä- ja omaisuus-tuloista sekä saaduista tulonsiirroista. Näin muodostuvista bruttotuloista on vähennetty maksetut tulonsiirrot (verot). Tarkastelu rajattiin koskemaan vain sellaisia henkilöitä, jotka työvoimatutkimuksessa luokitellaan työllisiksi. Tämä on hyvä muistuttaa, sillä mikäli koko väestö olisi tarkastelussa mukana, alimpien tuloluokkien tulorajat laskevat opiskelijoiden, eläkeläisten ja työttömien ollessa mukana. Lisäksi aineisto rajattiin koskemaan vain 15–64-vuotiaita.

Kuviossa 1 on esitetty palkansaajien ja itsensätyöllistäjien jakautuminen tuloviidenneksiin. Siitä ilmenee, että itsensätyöllistäjien tulojakauma on vino suhteessa kaikkiin työllisiin. Itsensätyöllistäjistä 44 prosenttia kuuluu alimpaa tuloviidennekseen. Tämä tarkoittaa, että henkilön käytettävissä olevat tulot ovat alle 18 600 euroa vuodessa. Kun tarkastelu tehdään tulokymmenyksittäin, peräti 29 prosentilla itsensätyöllistäjistä käytettävissä olevat tulot jäävät alle 13 200 euroon vuodessa. Itsensätyöllistäjien tulotaso onkin kaikkein alhaisin, kun sitä verrataan muihin ryhmiin: palkansaajiin, maatalousyrittäjiin tai työnantajayrittäjiin (Pärnänen & Sutela 2014).

Mikä sitten selittäisi yksinyrittäjien muita alhaisempaa tulotasoa? Ensimmäisenä mieleen tulee, että vähiten ansaitsevien joukossa on varmasti paljon niitä, jotka ovat juuri aloittaneet yritys-

Jos tulotasosta
ei joudu tinkimään,
yrittäjän vapaus
houkuttaa.

toimintansa: Jos oman yritystoiminnan on vasta käynnistänyt, on varsin oletettavaa, ettei yritys kovin nopeasti tarjoa hyvää toimeentuloa. Niin ikään voi olettaa, että jos yritys ei jollain aikavälillä tarjoa toimeentulon edellytyksiä, siirrytään hankkimaan toimeentuloa muulla tavoin ja näin ollen yrittäjien joukossa on suurta vaihtelevuutta.

Jossain määrin tämä seikka selittääkin itsensätyöllistäjien tuloniukkuutta. Käytettävissä olevia tuloja on sitä enemmän, mitä kauemmin yrittäjätoiminta on jatkunut (keskiarvo ja mediaani, taulukko 1).

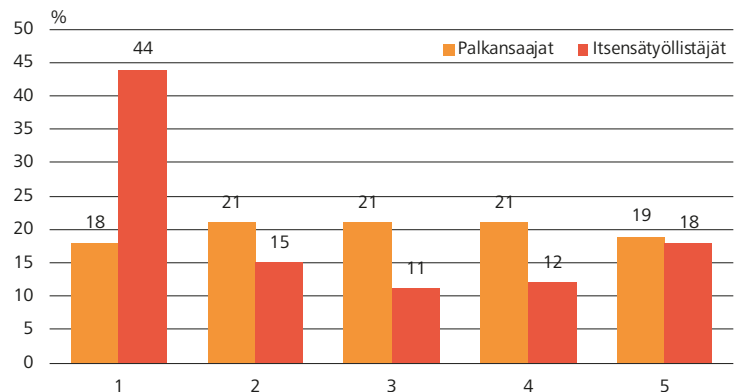
Tämä seikka ei kuitenkaan täysin selitä, miksi itsensätyöllistäjien tulotasoa on palkansaajia alhaisempi. Kuviossa 2 on esitetty itsensätyöllistäjien jakautuminen tuloviidenneksiin, kun he ovat toimineet yrittäjinä joko alle tai yli 3 vuotta. Kuten kuviosta havaitaan, yli kolme vuotta yrittäjinä toimineista jopa 41 prosenttia kuuluu alimpaan tuloviidennekseen. Samalla huomio kiinnittyy tosin myös siihen, että yritystoiminnan jatkuessa pitkempään korkeimpaan tuloviidennekseen kuuluvien osuus on kasvanut viidennekseen.

Korkeakoulutus ei poista tuloniukkuutta

Toinen mahdollinen tulotasoa selittävä tekijä voi olla itsensätyöllistäjien palkansaajia alhaisempi koulutustaso (Pärnänen 2014).

Kuvioissa 3–5 on esitetty palkansaajien ja itsensätyöllistäjien jakautuminen tuloviidenneksiin koulutuksen mukaan. Vain peruskoulutuksen varassa olevien palkansaajien ja itsensätyöl-

KUVIO 1. Itsensätyöllistäjien ja palkansaajien sijoittuminen tuloviidenneksiin, käytettävissä olevat tulot, 2012.

Lukujen taustalla olevien vastaajien määrä on vähäinen alle 3 vuotta yrittäjinä toimineissa tuloviidenneksissä 3 ja 4

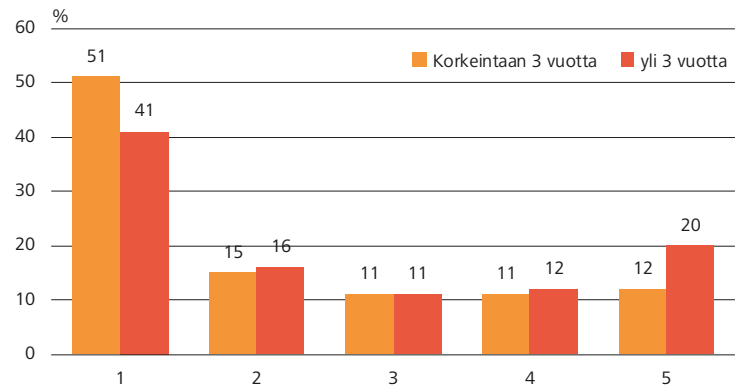
Lähteet: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, tulojaon kokonaistilasto

TAULUKKO 1. Itsensätyöllistäjien käytettävissä olevat tulot, keskiarvo ja mediaani, euroa/v. 2012.

	KESKIARVO	MEDIAANI
Toiminut yrittäjänä alle vuoden	20 000	16 900
Toiminut yrittäjänä 1–3 vuotta	21 600	19 100
Toiminut yrittäjänä yli 3 vuotta	25 900	21 500

Lähteet: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, tulojaon kokonaistilasto

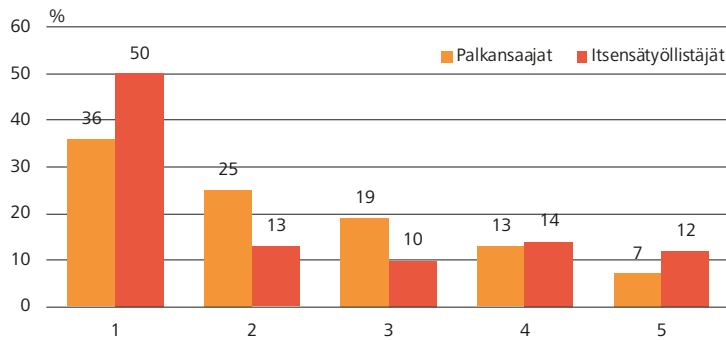
KUVIO 2. Itsensätyöllistäjät tuloviidenneksittäin yrittäjinä toimimisvuosien mukaan 2012

Lukujen taustalla olevien vastaajien määrä on vähäinen alle 3 vuotta yrittäjinä toimineissa tuloviidenneksissä 3 ja 4

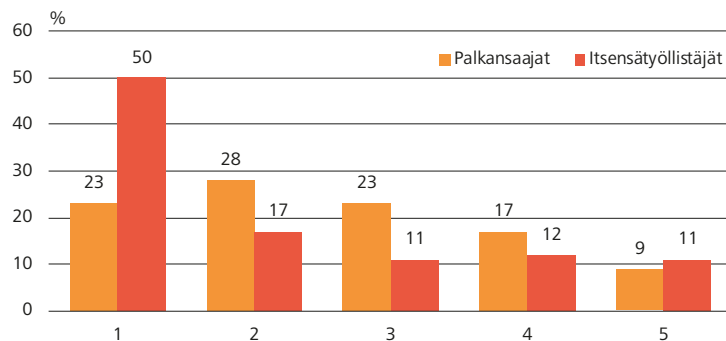
Lähteet: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, tulojaon kokonaistilasto

KUVIO 3. Itsensätyöllistäjien ja palkansaajien sijoittuminen tuloviidenneksiin, käytettävissä olevat tulot, perusaste, 2012

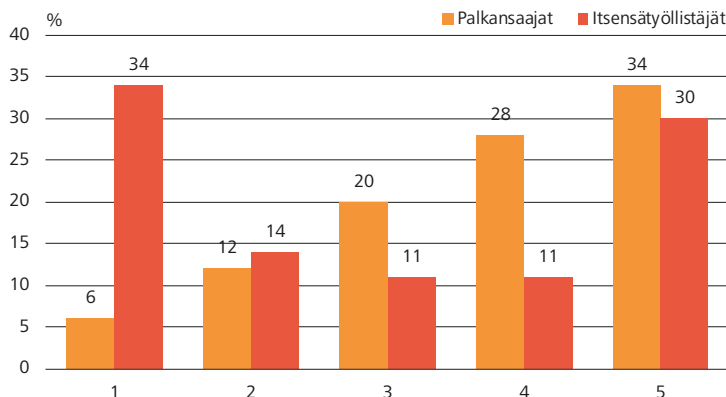
Lukujen taustalla olevien vastaajien määrä on vähäinen itsensätyöllistäjissä viidenneksissä 3-5
Lähteet: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, tulojaon kokonaistilasto

KUVIO 4. Itsensätyöllistäjien ja palkansaajien sijoittuminen tuloviidenneksiin, käytettävissä olevat tulot, keskiaste, 2012

Lukujen taustalla olevien vastaajien määrä on vähäinen alle 3 vuotta yrittäjinä toimineissa tuloviidenneksissä 3 ja 4
Lähteet: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, tulojaon kokonaistilasto

KUVIO 5. Itsensätyöllistäjien ja palkansaajien sijoittuminen tuloviidenneksiin, käytettävissä olevat tulot, korkea-aste, 2012

Lukujen taustalla olevien vastaajien määrä on vähäinen alle 3 vuotta yrittäjinä toimineissa tuloviidenneksissä 3 ja 4
Lähteet: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, tulojaon kokonaistilasto

listäjien tulojakaumat ovat samantapaiset – jos kohta yrittäjinä toimivia on enemmän alimmas-
sa tuloluokassa (kuvio 3).

Ero palkansaajiin kasvaa, kun koulutustaso nousee. Kaikkein suurin ero on korkeakoulutuksen omaavien tulojakaumissa (kuvio 5). Siinä missä korkeakoulutettujen palkansaajien osuus nousee tasaisesti kohti korkeampia tuloluokkia, on itsensätyöllistäjiä eniten alimmassa ja ylimmässä tuloluokassa.

Yksi selittävä tekijä itsensätyöllistäjien palkansaajia alhaisempaan tulotasoon näyttää siis olevan se, ettei korkeakoulutus takaa heille hyvää tulokehitystä samalla tavalla kuin palkansaajille. Tässä vaiheessa herää kysymys, onko itsensätyöllistäjien ammattirakenne syynä ryhmän alhaiseen tulotasoon, kun korkeakoulutukseen ei tuo parempaa ansiotasoa? Kun tiedetään, että itsensätyöllistäjissä on verrattain paljon kulttuurialan korkeakoulutuksen saaneita ja silti varsin penituloisia työntekijöitä, selittääkö tämä ryhmän alhaista tulotasoa? Seuraavassa tarkastellaan tulotasoa ammattiryhmittäin.

Itsensätyöllistäjien tulot ovat kaikissa ammattiryhmissä pienemmät kuin palkansaajilla

Itsensätyöllistäjien joukko on ammattirakenteeltaan hyvin heterogeeninen ja määrä on verrattain pieni. Niinpä ryhmän ammattirakennetta ei voi tarkastella järkevästi yleisen ammattiluokituksen perusteella, vaan tarkastelua varten pitää luoda oma ammattiryhmittely. Kuviossa 6 on esitetty, millaiseen ammattiryhmittelyyn päädyimme Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksessa (Pärnänen & Sutela 2014).

Samaan luokitteluun pohjautuen taulukossa 2 on esitetty itsensätyöllistäjien ja palkansaajien käytettävissä olevien tulojen keskiarvot ja mediaanit. Voidaan havaita, että itsensätyöllistäjien tulotaso jää kaikissa ryhmissä palkansaajien tulotasoa alemmaksi. Tietotyön erityisasiantuntijoiden ryhmässä itsensätyöllistäjien keskiarvo on toki palkansaajien ryhmää suurempi, mutta mediaani jää alle palkansaajien tason. Tämä tarkoittaa sitä, että itsensätyöllistäjissä on joitakin erittäin hyvin ansaitsevia, jotka nostavat keskiarvoa korkeaksi.

Mediaaneja tarkasteltaessa suurin tuloero on kulttuurialan toimijoiden välillä: palkansaajien käytettävissä olevien tulojen mediaani on lähes 10 000 euroa enemmän vuodessa kuin samoissa ammateissa toimivien itsensätyöllistäjien.

Pienin tuloero on rakennuksen, kuljetuksen ja teollisuuden ammateissa toimivilla. Tässä ryhmässä itsensätyöllistäjissä on poikkeuksellisesti palkansaajia enemmän ylimpään tuloluokkaan kuuluvia. Tämä selittää myös alojen itsensätyöllistäjyyden kasvua (Pärnänen 2013). Jos tulotasosta ei juurikaan joudu tinkimään, mutta tilalle saa yrittäjän

KUVIO 6. Itsensätyöllistäjien ammattiluokittelu

TIETOTYÖN ERITYISASiantuntijat (15 %) Korkea-asteen tutkinto 81 % Miehiä 64 % Konsultteja, sovellusarkkitehteja, psykologeja, markkinoinnin erikoisasiantuntijoita...	KULTTUURIALA JA KÄSITYÖLÄISET (17 %) Korkea-aste 46 % Miehiä, naisia n. 50–50 % Muusikoita, toimittajia, kääntäjiä, graafikoita, valokuvaajia, vaatesuunnittelijoita...	KAUPAN, TERVEYDEN JA TIETOTYÖN ASiantuntijat (14 %) Korkea-asteen tutkinto 61 % Miehiä, naisia n. 50–50 % Fysioterapeutteja, myyntiedustajia, kirjanpitäjiä, kiinteistövälittäjiä, hammasteknikoita...
PALVELUALOJEN TYÖNTEKIJÄT (24 %) Keski-asteen tutkinto 63 % Naisia 73 % Kampaajia, partureita, kosmetologeja, pienkauppiaita, hieroja, siivoojia...	RAKENNUS-, KULJETUS- JA TEOLLISUUSALAN TYÖNTEKIJÄT (31 %) Keski-asteen tutkinto 66 % Miehiä 93 % Talonrakentajia, kuorma-auton ja erikoisajoneuvojen-, taksi- ja pakettiautojen kuljettajia, kirvesmiehiä, puuseppiä, moottoriajoneuvojen asentajia ja korjaajia...	

Lähde: Pärnänen & Sutela 2014

vapauden, tämä työnteon tapa houkuttelee.

Tulojen keskiarvoja ja mediaaneja tarkasteltaessa on syytä kuitenkin muistaa, että itsensätyöllistäjien tietyissä ammattiryhmissä on myös hyvätuloisia. Tällaisia ryhmiä ovat tietotyön erityisasiantuntijat, terveyden ja kaupan asiantuntijat sekä rakennus-, kuljetus- ja teollisuusalojen työntekijät. Itsensätyöllistäjyys on siis joillekin myös tie hyvätuloisuuteen ja jopa vaurauteen.

Itsensätyöllistäjät ovat tyytyväisempiä kuin palkansaajat

Voidaanko edellä esitetystä sitten päätellä, että juuri työnteon tapa on tekijä, joka selittää alhais-ta tulotasoa itsensätyöllistäjillä? Tämän tapainen tarkastelu antaa tähän kyllä viitteitä, mutta aivan suoraan tällaistaakaan johtopäätöstä ei voida tehdä. Oheisen tarkastelun lisäksi pitäisi ottaa huomioon vielä muita tekijöitä – kuten ikä ja sukupuoli – ja käyttää toisenlaisia analyysimenetelmiä ennen varmojen johtopäätösten tekemistä.

Tulokset kuitenkin osoittavat, että itsensätyöllistäjyys tuottaa suuremman riskin pienituloisuuden kuin palkansaajana toimiminen ammattiryhmästä ja koulutustasosta riippumatta.

Matalasta tulotasosta huolimatta itsensätyöllistäjät ovat hyvin tyytyväisiä työhönsä. Kaikilla työn eri osa-alueiden tyytyväisyyksimittareilla itsensätyöllistäjät antavat palkansaajia parempia arvioita tilanteestaan. Niin ikään he kokevat työn imua ja innostusta työhön palkansaajia selvästi enemmän. Työn tekemien ja oman elannon hankkiminen on jotain, josta itsensätyöllistäjät ovat selvästi ylpeitä. (Pärnänen & Sutela 2013.) Tähän on syytä vielä lisätä, että matalahkosta tulotasosta huolimatta itsensätyöllistäjyys tuottaa joka tapauksessa keskimäärin työtömyyttä paremman toimeentulon. ■

TAULUKKO 2. Palkansaajien ja itsensätyöllistäjien käytävissä olevat tulot ammattiryhmän mukaan, keskiarvo ja mediaani, euroa/v. 2012

	KESKIARVO	MEDIAANI
Tietotyön erityisasiantuntijat, palkansaajat	40 900	36 700
Tietotyön erityisasiantuntijat, itsensätyöllistäjät	41 200	32 100
Kulttuuriala ja käsityöläiset, palkansaajat	26 200	25 500
Kulttuuriala ja käsityöläiset, itsensätyöllistäjät	17 600	15 800
Kaupalan alan ja terveyden asiantuntijat, palkansaajat	28 500	27 200
Kaupalan alan ja terveyden asiantuntijat, itsensätyöllistäjät	26 500	23 900
Palvelutyöntekijät, palkansaajat	20 400	21 200
Palvelutyöntekijät, itsensätyöllistäjät	17 400	16 600
Rakennus, kuljetus, teollisuus, palkansaajat	24 600	24 900
Rakennus, kuljetus, teollisuus, itsensätyöllistäjät	24 400	22 700

Lähteet: Tilastokeskus, työvoimatutkimus, tulojen kokonaistilasto

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Lähteet:

Pärnänen, Anna 2014. Itsensä työllistäjän muuttuva kuva. *Tieto&trendit* 1/2014. <http://tietotrendit.stat.fi/mag/article/52/>.

Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna 2014. *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Tilastokeskus.

Tilastokeskus a. Työvoimatutkimus. <http://tilastokeskus.fi/til/tyti/index.html>.

Tilastokeskus b. Tulojen kokonaistilasto. <http://tilastokeskus.fi/til/tjkt/index.html>.

ANTTI KATAINEN

Kone hoitaa tulevaisuudessa joka kolmannen työn

Jopa kolmannes ihmisten tekemistä töistä on vaarassa kadota Suomen työmarkkinoilta seuraavien vuosikymmenten aikana, mikäli ETLAn tekemät arviot käyvät toteen.

Tietokoneistumisesta aiheutuvan työttömyyden uhka on suurin Etelä-Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa.

Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen ETLAn huhtikuussa 2015 julkistaman selvityksen (Computerization Threatens One-Third of Finnish and Norwegian Employment, Pajariinen, ym. 2015) mukaan kaikkein suurimmassa vaarassa vähentyä ovat matalapalkkaiset ja vähemmän koulutusta vaativat tehtävät yksityisellä sektorilla. Paremmassa suojassa tietokoneistumiselta (computerization) ovat julkisella sektorilla työskentelevien tehtävät. Täysin suojautuneita eivät ole muistion mukaan minkään ammatin harjoittajat.

Muistiossa esitetyt ennusteet tehtävien väheneemisestä perustuvat Freyn ja Osbornen (2013) kehittämään metodiin, jossa arvioidaan eri ammat-

tien osatehtävien vaatimuksia koneiden kykyyn suorittaa kyseiset tehtävät. Freyn ja Osbornen selvityksen tulokset pohjautuvat asiantuntijaryhmän tekemiin arvioihin noin 70 eri ammatin (10 %) vaatimuksista Yhdysvalloissa vuonna 2010. Lopuille 90 prosentille ammateista tehtiin ainoastaan tilastollinen arvio.

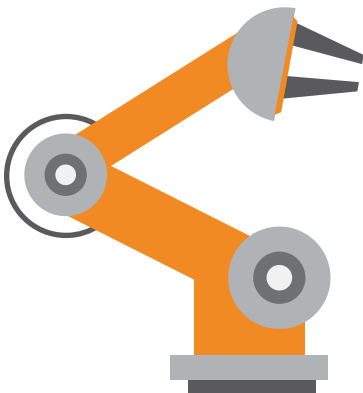
Suomen työmarkkinoita koskevassa selvityksessä Freyn ja Osbornen määrittelemät ammatit ja niiden korvautumistodennäköi-

syidet käännettiin kansainväliseen ammattiluokituksen (International Standard Classification of Occupations), jolloin mukaan tuli 410 eri ammattia. Tausta-aineistona käytettiin Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tietoja vuodelta 2011. Aineisto sisälsi kaikki väestöön kuuluvat työlliset vuoden lopussa.

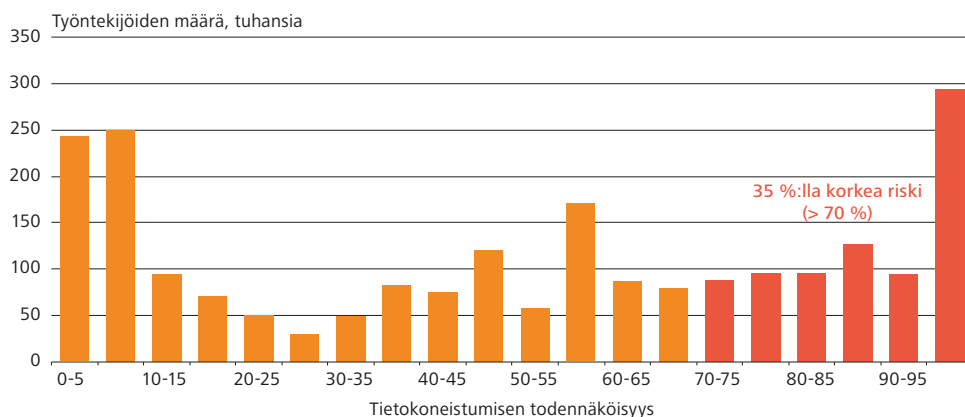
Tulosten mukaan noin 35 prosenttia Suomen työllisistä työskentelee sellaisissa ammateissa, joiden tehtävät tulevat katoamaan hyvin suurella todennäköisyydellä seuraavien vuosikymmenten aikana (kuvio 1).

Kuviosta 1 käy hyvin ilmi, että Suomen työmarkkinat ovat jakautuneet kolmeen osaan siten, että suuri osa työntekijöistä on hyvin suojassa tietokoneistumiselta, kun taas jakauman toisessa päässä merkittävä osa tehtävistä on myös suuressa vaarassa kadota. Keskimääräisen muutoksen ammatteja on Suomen ammattirakenteessa puolestaan melko vähän.

Tulosten mukaan suurin riski kohdistuu pääasiassa matalapalkkaisiin ja lyhyenpää koulutusta edellyttäviin tehtäviin. Paremmassa turvassa ovat puolestaan pidempää koulutusta vaativat palvelutehtävät esimerkiksi terveydenhuollossa. Muutenkin julkisella sektorilla työskentelevien tehtävät ovat yleisesti ottaen paremmassa turvassa tietokoneistumiselta yksityisen sektorin ammatteihin

KUVIO 1. Työllisyys ja tietokoneistumisen todennäköisyys Suomessa, %

Lähde: ETLA (2015).

Jakauman vasemmassa laidassa suuri osa työntekijöistä on hyvin suojassa tietokoneistumiselta. Oikeassa laidassa merkittävä osa on suuressa vaarassa kadota. Tausta-aineistona käytettiin Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston tietoja vuodelta 2011.

hin verrattuna. ETLAn muistiossa ei eritelty riskiryhmässä olevia ammatteja tarkemmin tai käyty läpi, missä päin Suomea suurimmat muutokset työmarkkinoilla tulevat tapahtumaan.

Tietokoneistuminen ravistelee lyhyemmän koulutuksen ammatteja

Tätä artikkeliani varten sain Freyn ja Osbornen alun perin määrittelemät ja Pajarisen ja Rouvisen Suomen ammattiluokitukseen kääntämät ammattilistaukset korvaustodennäköisyyksineen. Jatkoin ilmiön tarkastelua käymällä läpi riskiryhmässä olevia ammatteja tarkemmin alueellises-

ta näkökulmasta vuoden 2011 työssäkäyntitilaston aineistolla. Esittämäni tulosten tulkinnassa on hyvä muistaa, että oikeassa maailmassa ammatit ja niiden sisällöt eivät ole kiinteitä, vaan uusia työpaikkoja ja tehtäviä syntyy vanhojen kuollessa.

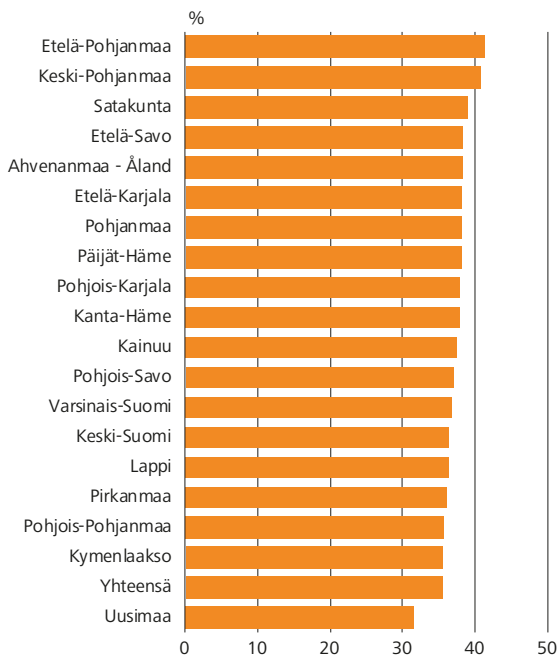
Lisäksi tulosten oikeellisuuteen vaikuttaa tehtävien määrittelyn ja riskiarvioiden onnistumisen ohella se, kuinka hyvin 10 prosentin ammattitoksen tarkempi määrittely ja niiden avulla loppujen 90 prosentin ammattien korvaustodennäköisyyksien estimointi kuvaa Suomen työmarkkinoita kokonaisuudessaan. Tulosten tarkasteluajanjakso on pitkä, seuraavat 10–20 vuotta, joten arvioihin liittyy senkin vuoksi paljon epävarmuutta.

Suurista ammattiryhmistä teknologinen työttömyys uhkaa eniten palvelu- ja myyntityöntekijöitä (ammattiluokituksen pääluokka 5), toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijöitä (4), prosessi- ja kuljetustyöntekijöitä (8) sekä rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijöitä (7).

Ammateittain tarkasteltuna suurimmassa vaarassa kadota ovat muun muassa myyjien (ammattiluokituksen koodi 5223), yleissihteereiden (4120), kirjanpidon ja laskentatoimen asiantuntijoiden (3313), pankki- ym. toimihenkilöiden (4211), toimistoavustajien (4110) ja laskentatoimen erityisasiantuntijoiden sekä tilintarkastajien (2411) tehtävät. Yhteensä näissä ammateissa ►

Koska tuotteiden tai palveluiden loppukäyttäjät ovat myös ihmisiä, ihmisten ja koneiden välisen yhteistyön merkitys korostuu.

KUVIO 2. Korvautumisuhan alla olevien ammattien osuudet maakunnittain, prosenttia työllisistä 2011

Lähde: Tilastokeskus

työskenteli työssäkäyntitilaston mukaan vuonna 2011 yli 220 000 henkilöä.

Vaikka nämä tulokset ovat pelkästään arvioita tehtävien vähenemisestä, osassa edellä luetelluista ammateista tietokoneistuminen on jo johtanut merkittäviin määrällisiin muutoksiin: esimerkiksi pankki- ym. toimihenkilöiden ammattiluokassa työntekijöiden määrä on vähentynyt yli 10 prosentilla viimeisen 10 vuoden aikana.

Mielenkiintoista on myös huomata, että vaikka tietokoneistumisen arvioidaan vaikuttavan merkittävimmin vähäisempää koulutusta edellyttäviin tehtäviin, niin aina korkea koulutus ei kuitenkaan tuo turvaa. Esimerkiksi korkeasti koulutetut lastentatoimen ammattilaiset saattavat kokea merkittäviäkin tehtävämuutoksia tulevaisuudessa.

Pienen työttömyyden uhka on suurista ammattiryhmistä erityisasiantuntijoilla (pääluokka 2) ja asiantuntijoilla (3). Näihin ammattiluokkiin sisältyy sellaisia ammatteja, kuten sairaanhoitajat (ammattikoodi 3221), peruskoulun alaluokkien opettajat (2341), sosiaalialan ohjaajat ja neuvotat ym. (3412), lukion ja peruskoulun yläluokkien opettajat (2330) sekä yliopistojen ja ammatikorkeakoulujen opettajat (2310).

Muista ammattiluokituksen pääryhmistä myös lastenhoitotyöntekijät (5311), talonrakentajat (7111) ja rakennussähköasentajat (7411) ovat tulevaisuudessa paremmissa turvassa teknologiselta työttömyydeltä. Yhteensä näissä ammateissa työskenteli vuonna 2011 yli 230 000 henkilöä.

Riskiammateissa eniten Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla, vähiten Uudellamaalla

Alueittain tarkasteltuna työttömyyden uhka on suurin Etelä-Pohjanmaan ja Keski-Pohjanmaan maakunnissa, joissa 41 prosenttia alueen työllisistä työskenteli vuonna 2011 sellaisissa tehtävissä, jotka tulevaisuudessa mahdollisesti korvautuvat tietokoneiden ja robottien tekemällä työllä (kuvio 2). Kolmanneksi korkein osuus oli Satakunnassa, jossa riskiammateissa työskentelevien osuus kaikista työllisistä oli 39 prosenttia.

Vähiten uhanalaisia ammatteja oli Uudellamaalla, missä suurella todennäköisyydellä korvaantuvien ammattien osuus kaikista työllisistä oli ainoastaan 32 prosenttia ja pienen riskin ammattien (todennäköisyys tietokoneistumiselle alle 30 %) osuus 36 prosenttia. Toiseksi eniten vähäisen riskin ammatteja oli aineiston mukaan Pohjois-Pohjanmaalla, missä ryhmän osuus kaikista työllisistä oli kolmanneks.

Taustalla digitalisaatio, some, mobiililaitteet, robotisaatio

Mistä tehtävien väheneminen eri ammateissa sitten johtuu? ETLAn muistion mukaan merkittäviä syitä on kolme.

Ensimmäkin perinteisiä tehtäviä vähentävät aikaisempaa paremmat mahdollisuudet tallentaa, käsitellä ja siirtää laajoja datamassoja. Digitoitujen dokumenttien ja olemassa olevien tietokantojen lisäksi erilaiset sensorit ja mittalaitteet tuottavat uutta tietoa jatkuvasti tietokoneiden jauhettavaksi. Myös tiedonkäsittelylaitteissa sekä virtalähteissä, esimerkiksi akuissa, on tapahtunut valtaisa kehitystä viimeisten vuosien aikana, jotka

Paras keino pysyä kehityksen kelkassa on koulutus.

mahdollistavat aikaisempaa monipuolisemman, liikkuvamman ja tehokkaamman työnteon.

Toisena seikkana nostetaan esille sosiaalinen media, mobiililaitteiden mahdollistama liikkuva internetin käyttö ja pilvipalveluiden hyödyntäminen tietojen käsittelyssä. Kymmenen vuotta taaksepäin näistä ei juuri tiedetty, mutta tällä hetkellä sosiaalisen median käyttö ja yhteydenpito esimerkiksi Facebookin, Twitterin tai WhatsAppin kautta on varsin yleistä. Arvioiden mukaan esimerkiksi mobiililaitteiden kautta tehdyt internethaut ovat tuplaantuneet vuoden 2014 aikana.

Kolmas perinteisiä tehtäviä vähentävä syy liittyy kehittyneisiin robotteihin, joiden hinnat ovat romahtaneet viime vuosina. Aiempaa tarkempi työnjälki sekä robottien kehittynyt älykkyys ja kyky oppia yhdessä hintojen laskun kanssa ovat johtaneet esimerkiksi siihen, että robotti-imurit tai automaattiset ruohonleikkurit ovat yleistyneet myös normaaleissa kotitalouksissa.

Ihmistä tarvitaan edelleen

Teknologia korvaa tulevaisuudessa laajan määrän perinteistä työtä, mutta ihmisten hoidettavaksi jää edelleen lukuisia erilaisia tehtäviä. Koska tuotteiden tai palveluiden loppukäyttäjät ovat myös ihmisiä, ihmisten ja koneiden välisen yhteistyön merkitys korostuu. Robotit ja tietokoneet valjastetaan tekemään ne asiat, missä ne ovat tehokkaita tai tarkkoja ja ihmiset tekevät jatkosakin ne asiat, mihin koneet eivät pysty.

Vaikka Freyn ja Osbornen (2013) tutkimuksen mukaan jopa 140 miljoonaa tietotyöläistä on vaarassa jäädä koneiden vuoksi ilman työtä maailmanlaajuisesti, niin todennäköisesti osa tästä joukosta tulee työllistymään uudelleen esimerkiksi koneiden suunnitteluun, ohjelmointiin tai kunnossapitoon liittyviin tehtäviin.

Paras keino suojautua tehtävärakenteiden muutoksia vastaan on koulutus, mutta huolestuttavaa on, että kasvava osa ihmisistä uhkaa pudota kehityksen kelkasta (Pajarinen ja Rouvinen 2014). ■

Lähteet:

Frey, C. B. & Osborne, M. A. 2013. *The Future of Employment: How susceptible are jobs to computerization?* OMS Working Papers, September 18. http://www.futuretech.ox.ac.uk/sites/futuretech.ox.ac.uk/files/The_Future_of_Employment_OMS_Working_Paper_0.pdf.

Pajarinen, M., Rouvinen, P., Ekeland, A. 2015. *Computerization Threatens One-Third of Finnish and Norwegian Employment.* ETLA Muistio – ETLA Brief 34, 22 April. <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Muistio-Brief-34.pdf>.

Pajarinen, M., Rouvinen, P. 2014. *Katsaus suomalaisen työn tulevaisuuteen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ- ja yrittäjyys 30/2014.* https://www.tem.fi/files/40889/30_2014_TEM_katsaus_suomalaisen_tyon_tulevaisuuteen_25082014.pdf.

Kirjoittaja työskentelee tilastopäällikkönä Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot – yksikössä.

ANTTI KASVIO
Työelämän tutkija (YT, dosentti)

Tulevaisuudessa työtä tehdään tarpeen ja ympäristön ehdoilla

Talous ja työllisyys ovat kehittyneet teollisuusmaissa viime aikoina suhteellisen tasaisesti. Vaikka OECD-maiden talouskasvu on ollut vitkaista viime vuosikymmenen lopun Suomen Taantumien jälkeen, alueen keskimääräisen työttömyysasteen odotetaan painuvan tänä vuonna alle seitsemän prosentin. Suomi on ikävä kyllä painunut teollisuusmaiden peränpitäjäksi sekä kasvua työllisyyskehityksessä, vaikka viime kuukausilta on saatu lieviä merkkejä mahdollisesta käänteestä astetta positiivisempaan suuntaan.

Päätavoitteena on nykyisin käytännöllisesti katsoen kaikkialla talouskasvun nopeuttaminen niin, että pääsemme lähemmäs täystyöllisyyttä ja että myös hyvinvointiyhteiskunta saadaan rahoitettua ilman julkisen velan jatkuvaa kasvua. Samaan aikaan kuitenkin useat pinnan alla kytevät kehitystrendit pakottavat meidät arvioimaan uudelleen kasvu- ja työllisyyspolitiikan tavoitteenasetteluja.

Suurin yksittäinen muutosvoima on moderneille työmarkkinoille hakeutuvien ihmisten lukumäärän nopea ja kauas tulevaisuuteen jatkuva kasvu. Kymmenet miljoonat kehitysmaiden asukkaat muuttavat vuosittain maalta kaupunkiin samalla kun epävirallisen talouden varassa elävät ihmiset pyrkivät varsinaiseen palkkatyöhön.

Naisten työssäkäynti on edelleen monissa perinteisten arvojen mukaan elävissä yhteiskunnissa harvinaista. Heidän tulonsa työmarkkinoille lisää voimakkaasti työvoiman tarjontaa.

Uudet suuret ikäluokat ovat vasta kasvamassa työkään etenkin Etelä-Aasiassa ja Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Viimeiseksi mainitulla alu-

eella työikäisen väestön kokonaismäärän odotetaan viisinkertaistuvan nykyisestä kuluvaan vuosisadan loppuun mennessä.

TYÖVOIMAN TARJONNAN KASVUN vuoksi maailmantalouden kasvupaineet ovat todella suuria. Yhä useammat kehittyvistä maista ja kasvavista talouksista tulevat ihmiset kilpailevat vastaisuudessa samoista työtilaisuuksista teollisuusmaiden kansalaisten kanssa.

Kilpailuun voidaan vastata teollisuusmaissa lisäämällä työn tuottavuutta, mihin robotisaatio tarjoaa uusia mahdollisuuksia. Maailmalla on saanut paljon julkisuutta brittiläisten **Freyn** ja **Osbornen** arvio, jonka mukaan miltei puolet Yhdysvalloissa nykyisin tehtävistä töistä voivat olla automatisoitavissa lähimmän parin vuosikymmenen aikana.

Robotisaation ohella voimme lukea siitä, miten erilaiset sosiaaliset innovaatiot auttavat ihmisiä vaihtamaan asuntoja ja taksipalveluja keskenään, myymään työsuorituksia verkossa ja tuottamaan itse omat mediansa. Kasvava osa kulutustarvikkeista ostetaan nykyisin verkkokaupasta tai kierrätettyinä. Tällaiset kehitystrendit uhkaavat jo lähitulevaisuudessa todella suurta määrää palvelualojen, kaupan ja viestintäalan työpaikkoja.

Uuden kilpailun puristuksessa organisaatiot kehittävät joustavia työvoiman käyttötapoja. Ihmisiä ei enää palkata normaalityösuhteisiin vain jotta he olisivat tarvittaessa käytettävissä. Palkkaakaan ei haluta maksaa kuin niiltä työtunneilta, jolloin tehty työ tuottaa todellista lisäarvoa asiakkaille ja tätä kautta myös organisaatioille.

Tämä kehitys johtaa töiden pirstoutumiseen

ENTÄ JOS HYVÄKSYISIMME NYKYMAAILMASSA VALLITSEVAT REALITEETIT JA MÄÄRITTELSIMME POLITIIKAN TAVOITTEET UUDELLEEN?

ja ihmisten toimeentulon muuttumiseen epävarmemmaksi. Toisaalta epävarmuuden koettelemat ihmiset oppivat arvostamaan omaan käyttöön jäävän ajan lisääntymistä ja myös hankkimaan laatua elämään pienemmälläkin rahalla. Keinoihin kuuluvat muun muassa palvelujen ja tavaroiden vaihdanta tai kierrätys tavoilla, joista ei koidu yhteiskunnalle läheskään nykyisentasoisten hyvinvointipalveluiden ylläpitämiseen tarvittavia verotuloja.

Näissä oloissa on vaikea kuvitella teollisuusmaiden vielä yltävän kasvuun, jota täystyöllisyyden saavuttaminen ja nykyisenkaltaisen hyvinvointiyhteiskunnan säilyminen edellyttäisivät. Kasvun painopiste siirtyä vanhoista teollisuusmaista – ja työikäisten määrän rajun supistumisen seurauksena myös Itä-Aasiasta – eteläiseen Aasiaan ja Afrikkaan, joissa työvoima kasvaa nopeimmin.

Lisäksi ihmiskunnan taloudelliset toiminnot ovat jo nyt ajautuneet luonnonvarojen riittävyyden ja ympäristön mukautumiskyvyn kannalta katsottuna täysin kestävämmälle pohjalle. Etenkin teollisuusmaat joutuvat pienentämään ekologisen jalanjälkensä murto-osaan nykyisestä ja pitämään kiirettä muutoksen käynnistämisessä, jos sivilisaatiomme halutaan ylipäättään pysyvän hengissä jatkossakin.

SUOMI JA MUUT POHJOISMAAT nousivat viime vuosisadalla edelläkävijöiksi täystyöllisyyteen nojaavan hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa. Olemme tottuneet kantamaan vastuuta myös ympäristöstämme, toihan Norjan entisen pääministerin **Gro Harlem Brundtlandin** johtama komissio aikanaan kestävä kehityksen idean kansainväliseen tietoisuuteen. Olosuhteiden muutos

ei ole kuitenkaan saanut Pohjoismaita luopumaan täystyöllisyyden tavoitteesta, vaikka etenkin me suomalaiset olemme pudonneet todella kauas sen käytännön toteutumisesta.

Entä jos hyväksyisimme nykymaailmassa vallitsevat realiteetit ja määrittelisimme politiikan tavoitteet uudelleen? Voisimme asettaa perinteisen täystyöllisyyden sijasta tavoitteeksemme kaikinpuolisesti kestävä ja kansalaisistaan huolehtivan yhteiskunnan, jossa tehdään työtä monilla eri tavoilla ja vain sen verran, kuin on tarpeen yksilöiden toimeentulon turvaamiseksi ja yhteiskunnan tehtävien hoitamiseksi. Samalla voisimme tavoitella yhteiskuntaa, joka kykenee tarjoamaan mielekkäät tuotavan osallistumisen mahdollisuudet kaikille ja jossa kehitetään aktiivisesti myös muualla maailmassa kaupaksi meneviä kestävä elämän ratkaisuja.

Juuri nyt suomalaisen työelämän keskeisimmät toimijat ovat juuttuneet tiukkaan vääntöön siitä, miten vallitsevat työehdot ja työmarkkinoiden pelisäännöt saadaan sovitettua uusiin taloudellisiin realiteetteihin. Tämä ei tarjoa hyvää pohjaa rakentaville keskusteluille työn pitkän aikavälin kehitysvaihtoehdoista, mistä yhteiskuntasopimuksen kaatuminenkin kertoo.

Mutta ajankohtaisten kiistojen synnyttämien pölyjen laskeuduttua – sen paremmin hallituksen, elinkeinoelämän kuin ammattiyhdistysliikkeenkään piirissä – ei enää voida kovin pitkään väistää kysymyksiä siitä, miten työn maailma on muuttumassa ja miten suomalaisen työn kehitykselle voidaan jatkossa järjestää mahdollisimman hyvät edellytykset. ■

Lainsäädäntö pyrkii turvaamaan yhdenvertaisen kohtelun ja syrjimättömyyden työelämässä – silti sitä esiintyy. Laki ja sen perusteella kielletyt syrjintäperusteet (ks. tietolaatikko) ovat kuitenkin vain yksi puoli asiasta. Vain murto-osa syrjintäkokemuksista tulee viranomaisten tietoon ja siten näkyväksi. Tästä antaa viitteitä myös viimeaikainen kirjoittelu ja keskustelu syrjinnästä lehtien yleisönosastoilla ja sosiaalisessa mediassa.

Syrjinnästä on kuitenkin vaikea saada täsmällistä tietoa, mutta eri tietolähteet valottavat sitä eri näkökulmista. Seuranta onkin oleellista syrjinnän tai eriarvoisen kohtelun ja siinä tapahtuvien muutosten havaitsemiseksi. Seuranta ja tutkimus lisäävät myös tietoisuutta eriarvoisen kohtelun kokemuksista. Tulokset kertovat myös syrjinnän torjumisesta onnistumisesta ja auttavat kohdentamaan resursseja ja toimenpiteitä.

MARJUT PIETILÄINEN JA
MIINA KESKI-PETÄJÄ

Työsyrjinnän seurantamalli parantaa tietopohjaa

Eri aineistot tuottavat työsyrynnästä hieman erilaisen kuvan ja niissä korostuvat eri syrjintäperusteet. Seurantamalli auttaa kokonaiskuvan muodostamisessa.

Yleisiä syrjinnän perusteita ovat terveydentila, syntyperä, sukupuoli ja ikä.

Tässä artikkelissa tarkastelemme työsyrynnän yleisyyttä ja ilmenemismuotoja eri aineistojen – viranomaisaineistojen, kyselytutkimusten ja rekisteriaineistojen – perusteella ja arvioimme aineistoihin liittyviä haasteita ja kehittämismahdollisuuksia.

Syrjinnän tutkiminen on tärkeää siksi, että syrjinnällä on vaikutuksensa esimerkiksi työelämään osallistumiseen, työuriin ja tuottavuuteen. Tutkimustulokset osoittavat, että ikäsyrjintä keskittyy pääosin työmarkkinoille tuloon ja sieltä poistumiseen (Pärnänen 2011). Työntekijän heikentynyt työkyky ja näin menetetty työpanos terveystalouden aiheuttavat odennäköisesti merkittäviä kustannuksia. Laajemmin työsyrynnän vaikutukset ilmenevät epäoikeudenmukaisuuden kokemuksina, joista voi seurata elämän laadun heikkene- mistä ja äärimmillään syrjäytymistä.

Näyttöä on esimerkiksi siitä, että heikko tai kohtalainen terveydentila ja siviilisäätö (ilman parisuhdetta elävä) ennustavat ikäsyrjintäkoke- muksia (Viitasalo 2011). Heikoksi tai kohtalai- seksi terveydentilansa kokevilla on enemmän ikä- syrjintäkokeuksia kuin terveydentilansa hyväksi kokevilla. Koettu ikäsyrjintä on yhteydessä myö- hempään sairaspöissaoloon (Viitasalo & Nätti 2015). Koettu ikäsyrjintä voikin tuoda työural- le ylimääräisiä katkoja ja vaikuttaa siten työuran jäämiseen normaalia lyhemmäksi.

Oleellista syrjinnän raportoinnin kannalta on syrjinnän tiedostaminen ilmiönä, raportointika- navien tuntemus ja käsitys siitä, että raportoin- ti edesauttaa tilannetta. On tärkeää, että aihetta koskevaa informaatiota on helposti saatavilla ym- märrettävässä muodossa (kuten kieliversiot ja ää- niversiot) ja asiaa pidetään esillä. Mitä enemmän ilmiöstä tiedetään, sitä paremmin sitä toivotta- vasti pystytään ehkäisemään ja siihen tarvittaessa puuttumaan. Syrjintää kokevan kannalta on yh- dentekevää, tuleeko tilanteessa eteenpäin autta- va tieto lehtien palstoilta vaiko sosiaalisesta medi- asta, pääasia on, että tietoa on helposti saatavilla.

Tarkastelimme työ- ja elinkeinoministeriön julkaisemassa selvityksessämme (Pietiläinen & Keski-Petäjä 2014) työsyryntää eri näkökulmis- ta eri aineistojen avulla ja muodostimme työsyry- nän seurantamallin kokonaiskuvan saamiseksi ja pohjaksi tulevalle tarkastelulle. Syrjintää on toki tutkittu ja tarkasteltu aiemminkin, mutta useimmiten tarkastelut ovat keskittyneet yksittäi- seen aineistoon tai tutkimukseen ja kokonaisku- van muodostaminen niiden perusteella on jäänyt muodostumatta. Larja ym. (2012) kartoittivat ai- neistoja jo omassa tutkimuksessaan, joka järjestel- mällisen ja yhdenmukaisen tiedonkeruun suosi- tuksineen toimikin hyvänä pohjana vuoden 2014 selvitykselle ja seurantamallille.

Syrjinnän yleisyyden seuraaminen asettaa haas-

teita tarkasteltaville aineistoille. Aineistojen tulee olla mahdollisimman luotettavia ja kattavia, ja ky- selytutkimuksissa vastausosuuksien tulee olla riit- tävät. Lisäksi niiden täytyy olla toistettavia eli riit- tävän stabiileja kysymyksiltään ja sisällöiltään. Ai- neistorajoitusten takia osa aineistoista jätettiin täs- sä vaiheessa työsyrynnän seurantamallin ulkopuo- llelle. Jatkossa tutkimusten, viranomaisaineistojen ja tilastojen kehitystä on syytä tarkastella ja pohtia myös uusien aineistojen mukaan ottamista.

Viranomaisaineistossa terveydentila ja kansallinen alkuperä yleisiä syrjinnän perusteita

Viranomaisaineistot kuvaavat valvontaviranomai- sille ja oikeusjärjestelmään tulleita yhteydenot- toja, valituksia ja oikeustapauksia. Viranomaisten tietoon tulee vain murto-osa koetusta syrjinnästä. Tapaukset kertovat syrjinnän uhrien oikeusturva- keinojen saavutettavuudesta sekä lainvastaiseksi tuomituista syrjintätapauksista Suomessa. Vi- ranomaisaineistot sisältävät tässä työsuojeluvir- anomaisaineistoja, tasa-arvovaltuutetulle tullei- ta yhteydenottoja, poliisin tietoon tulleita työsyry- jintärikosepäilyjä sekä tuomioistuimissa käsitelty- jä työsyryntäkanteluita ja -rikkoksia.

Työsyryntää koskevat yhteydenotot ja kanteet kertovat, kuinka paljon ja millä perusteilla niitä on tehty ja toisaalta mihin yhteydenotot ovat joh- taneet. Viranomaiset arvioivat, täyttääkö tapaus lainsäädännössä määritellyn syrjinnän, ja onko to-

Syrjinnällä on vaikutusta työuriin ja tuottavuuteen.

distusaineisto riittävää asian eteenpäin viemiseksi. Mahdollista syrjintää koskeva päätös annetaan kuitenkin vasta oikeudessa. Tuomioistuimen rat- kaisuja tutkittaessa on syytä huomata, että päätök- set ovat laintulkintaa ja eri oikeusasteet voivat pää- tyä eri lopputuloksiin ja kumota toistensa päätök- set. Tuomitsemiseen ei ole aina riittävää evidens- siä, vaikka kanteen tekijän omakohtainen syrjintä- kokemus olisi kuinka aito.

Viranomaisaineistojen perusteella terveydenti- la ja kansallinen alkuperä ovat yleisimmät syrjintä- ➤

Viranomaisaineistojen kautta tulee näkyväksi vain osa työsyrintätapauksista.

perusteet. Terveydentila, joka oli yleisin työsuojeluviranomaisen yhteydenottojen (N=261) syrjintäperuste, oli yleisimmin ilmoitettu peruste myös poliisin tietoon tulleissa syrjintäpäilyissä, lukuun ottamatta rikosepäilyjä kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Työsuojeluviranomaisen vastaanottamista työsyryntään liittyvistä yhteydenotoista toiseksi yleisin peruste oli etninen tai kansallinen alkuperä. Yhdessä kielen kanssa nämä olivat yleisin työsyryntäperuste kaikissa poliisin tietoon tulleissa työsyryntätapauksissa. Etninen tai kansallinen alkuperä oli myös syrjintärikostuomioissa yleisin syrjintäperuste. Poliisin ja työsuojeluviranomaisen aineistojen mukaan usein ilmoitettiin myös sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä.

Vuonna 2014 tasa-arvovaltuutetun kirjallisesti käsittelemistä syrjintään liittyvistä yhteydenotoista (155 kpl) 54 prosenttia ja puhelinyhteydenotoista 81 prosenttia käsitteli syrjintää työelämässä. Työelämään liittyvistä kirjallisista yhteydenotoista 46 prosenttia ja puhelinyhteydenotoista 59 prosenttia koski raskautta ja vanhemmuutta. (Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2014.)

Tuomioistuimissa tasa-arvolain riita-asiat ja hallinto-oikeuden syrjintää tai yhdenvertaisuutta koskevat asiat käsittelevät useimmiten syrjintää sukupuolen perusteella. Toiseksi yleisin peruste oli ikä. Tuomioistuinten siviiliasiat kuvastavat erityisesti syrjinnän kokemista sekä sitä, millä perusteella syrjintää kokeneet vievät asiaansa eteenpäin. Tuomioistuinten etenkin hallinto-oikeuden valituksissa oli kirjattu myös moniperusteista syrjintää tai eriarvoista kohtelua.

Viranomaisaineistojen kautta tulee näkyväksi vain osa työsyryntätapauksista. Monet tutkimukset (esim. Aaltonen ym. 2013) ovat osoittaneet, etteivät syrjintää kokeneet välttämättä raportoi kokemastaan syrjinnästä monestakaan syystä.

Monet palkansaajat havaitsevat työpaikoillaan eriarvoista kohtelua

Kyselytutkimukset kuvaavat puolestaan vastaajien omakohtaisia kokemuksia ja havaintoja työsyrynnästä, minkä takia ne ovatkin tärkeä lähde työsyrynnän tutkimuksessa. Parhaimmillaan ne mahdollistavat koko väestön syrjintäkokemusten ja -havaintojen määrän varsin kattavan kuvaamisen ja ajallisen seurannan. Tutkimukset voidaan jakaa uhritutkimuksiin ja asennetutkimuksiin. Ensin mainitut tarkastelevat omakohtaisia kokemuksia ja havaintoja sivustakatsojana; jälkimmäiset puolestaan selvittävät suhtautumista erilaisuuteen ja syrjintäperusteisiin. Kyselytutkimuksia voidaan tehdä myös työnantajille, jolloin voidaan kysyä esimerkiksi vähemmistöryhmiin kuuluvien työnhakijoiden rekrytoimisesta. Työsyrynnän seurantamallissa kyselytutkimuksista mukaan otettiin työolotutkimus, työolobarometri, tasa-arvobarometri ja eurobarometri.

Työolotutkimuksen ja työolobarometrin avulla voidaan tarkastella vastaajien havaintoja syrjinnästä sivustaseuraajina ja toisaalta työolotutkimuksen avulla myös koettua syrjintää. Havainnot syrjinnästä työolotutkimuksen ja työolobarometrin perusteella ovat samansuuntaisia.

Vuoden 2013 työolotutkimuksessa yleisin havaittu syrjintäperuste oli suosikkijärjestelmät, joihin perustuvaa syrjintää tai eriarvoista kohtelua oli havainnut noin joka viides palkansaaja (21 %). Toiseksi yleisimpänä havaittuna perusteena palkansaajat pitivät työsuhteen tilapäisyyttä tai osaaikaisuutta (15 %). Nämä perusteet eivät kuitenkaan ole laissa kiellettyjä perusteita työelämässä tapahtuvalle syrjinnälle.

Laissa kielletyistä perusteista yleisin havaittu syrjintäperuste oli terveydentila tai vajaakuntoisuus (12 %), ja tämän jälkeen ikä (vanha ikä 9 % ja nuori ikä 8 %). Syrjintähavainnoissa ilmenee herkyys tulkita oman viiteryhmän kokemuksia: vanhaan ikään kohdistuvaa syrjintää havaitsivat eniten iäkkäimmät palkansaajat, nuoreen ikään perustuvaa nuoret. Toisaalta tuloksissa vaikuttaa myös se, että perinteisesti naiset havaitsevat syrjintää miehiä useammin.

Työolotutkimuksessa syrjintää havainneilta kysytään, ovatko he itse kokeneet syrjintää ja missä tilanteissa. Tilannevaihtoehtoja ovat työhönotto- tai nimitystilanne, palkkaus, arvostuksen saaminen, etenemismahdollisuudet uralla, työn tai työvuorojen jako, työnantajan järjestämään koulutukseen pääsy, tiedon saanti, työsuhte-etujen saaminen sekä työtovereiden tai esimiesten asenteet. Eniten syrjintää koettiin tiedon saannissa sekä työtovereiden ja esimiesten asenteissa, ja vähiten työsuhte-etujen saannissa sekä työhönotos-

sa tai nimitystilanteessa. Mikäli vastaaja ilmoittaa kokeneensa syrjintää tai eriarvoista kohtelua mainituissa tilanteissa, kysytään häneltä, mihin syrjintä hänen mielestään perustui. "Yleisin yhdistelmä oli suosikkijärjestelmiin perustunut syrjintä tai eriarvoinen kohtelu, jota oli koettu tiedon ja arvostuksen saannissa sekä asenteissa. Naisista viisi prosenttia oli kokenut sukupuoleensa perustuvaa eriarvoista kohtelua arvostuksen saannissa ja neljä prosenttia palkkauksessa ja asenteissa." (Sutela & Lehto 2014.)

On muistettava, että työtä vaille jääneet työvoiman ulkopuoliset, jotka ovat mahdollisia työhönottotilanteissa syrjintää kokeneita, eivät ole mukana vastaajajoukossa, joka koostuu palkansaajista. Jotta myös työtä vaille jääneiden kokemus asiasta saataisiin, tulisi esimerkiksi työvoimatutkimukseen lisätä kysymys syrjinnän tai eriarvoisen kohtelun kokemisesta rekrytointitilanteissa.

Työolotutkimuksen aineisto mahdollistaa myös eri vähemmistöjen kokeman syrjinnän tarkastelun, sillä tutkimuksessa haastateltavalta kysytään vähemmistöön kuulumisesta. Esimerkiksi vammaisvähemmistöön kuuluvat ilmoittivat kokevansa eniten syrjintää tai eriarvoista kohtelua tiedon saamisessa ja asenteissa, eli samoissa tilanteissa kuin kaikki palkansaajatkin. Vammaisvähemmistöön kuuluvilla oli työnantajan järjestämään koulutukseen pääsyä lukuun ottamatta kaikissa tilanteissa kaikkia palkansaajia enemmän syrjintäkokenemuksia. Ne eivät kuitenkaan perustuneet yksinomaan terveydentilaan tai vajaakuntoisuuteen vaan useisiin eri perusteisiin.

Seksuaalivähemmistöön kuuluvat olivat kokeneet kaikkia vastaajia useammin syrjintää työhönotossa, työsuhde-etujen saamisessa ja etenemismahdollisuuksissa. Toisaalta seksuaalivähemmistöön kuuluvien syrjintäkokenemukset eivät näytä perustuvan yksinomaan seksuaaliseen suuntautumiseen, vaan useisiin eri syrjintäperusteisiin.

Kyselytutkimukset kuvaavat
työntekijöiden omakohtaisia
kokemuksia syrjinnästä.

siin. Myös uskonnollisen vähemmistön edustajien syrjintäkokenemukset liittyivät muihin syrjintäperusteisiin kuin uskontoon tai vakaumukseen. Koko väestön kattavissa kyselytutkimuksissa vähemmistöväestöjen vastaajasuudet voivat jäädä kuitenkin hyvin pieniksi, mikä on otettava huomioon tulosten tulkinnassa.

Työolobarometrin vuoden 2014 tietojen mukaan vastaajista seitsemän prosenttia arvioi omassa organisaatiossa esiintyvän nuoreen ikään perustuvaa syrjintää ja yhdeksän prosenttia korkeaan ikään perustuvaa syrjintää. Vastaajista seitsemän prosenttia arveli työpaikalla esiintyvän naisiin kohdistuvaa syrjintää; miehiin kohdistuvaa vain prosentti. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015.)

Tasa-arvobarometri käsittelee sukupuolten tasa-arvoon liittyviä asenteita, mielipiteitä ja kokemuksia. Barometrissä ei varsinaisesti kysytä syrjintäperusteesta, vaan palkansaajilta ja yrittäjiltä kysytään sukupuolesta eri tilanteissa koetusta haitasta. Vuoden 2012 tasa-arvobarometrin mukaan hieman yli puolet palkansaajanaolisista oli kokenut sukupuolestaan haittaa työssä, miehistä vajaa viidennes. Naisten haittakokenemukset liittyivät useimmiten palkkaukseen ja uralla etenemiseen, miehillä työpaineiden jakautumiseen. (Kiianmaa 2012.)

Eurobarometrissä kysytään mm. eurooppalaisten näkemyksiä niistä kriteereistä, jotka voivat asettaa työnhakijan toista hakijaa heikompaan asemaan rekrytointitilanteissa, jossa hakijoilla on yhtäläiset taidot ja pätevyys. Näin ollen tulokset eivät ole vertailukelpoisia kansallisten survey-tutkimusten kanssa, mutta antavat mahdollisuuden eurooppalaiseen vertailuun. Vuoden 2012 Eurobarometrin mukaan suomalaiset pitivät yleisimpänä kriteerinä työnhakijan ihonväriä tai etnistä alkuperää – näin ajatteli 60 prosenttia vastaajista, eli selvästi useampi kuin EU-maissa keskimäärin (39 %). Toiseksi yleisimpänä työnhakua heikentävänä kriteerinä suomalaiset pitivät yli 55 vuoden ikää (57 %) ja kolmanneksi vammaisuutta (51 %). EU27-maissa yleisimpänä kriteerinä pidettiin hakijan yli 55-vuoden ikää (54 %) ja toiseksi yleisimpänä hakijan ulkonäköä, kuten puukeutumista tai muuta ulkoasua (45 %). (European Commission 2012.)

Työsyrjintää voidaan tutkia myös kokeellisten tutkimusten avulla – kuten esimerkiksi kenttäkokein tai laboratoriokokein (esim. Aalto ym. 2010; Larja ym. 2012). Kenttäkokeet mahdollistavat syrjinnän yleisyyden tutkimisen melko luotettavasti ilman, että uhrin tai syrjijän poliittinen korrektilius, tietoisuus syrjinnästä tai syrjinnän sekoittuminen eriarvoiseen kohteluun vaikuttaisi tuloksiin. Tyypillisimpiä esimerkkejä kenttäkokeista ovat tilanestetit, joissa tutkija laatii tasaveroisia työhakemusk-

sia, joiden ainoana erona on työnhakijan tausta, kuten sukupuoli tai vieraskielinen nimi. Tämän jälkeen seurataan hakijan taustan vaikutusta haastattelukutsujen määrään. Suomessa toistaiseksi ainoa syrjintää tutkiva kenttäkoe (Larja ym. 2012) osoitti, että venäläistaustaisen työnhakijan täytyi lähettää tuplasti hakemuksia päästäkseen suomalaistaustaisen hakijan kanssa yhtä moneen työhaastatteluun.

Ulkomaalaistaustaisuus vaikuttaa palkkatasoon ja työllisyyteen

Vaikka rekisteriaineistot eivät kerro suoranaisesti syrjinnästä, niiden avulla voidaan kuvata eriarvoista kohtelua tai asemaa yhteiskunnassa, kuten eri väestöryhmien (sukupuoli, ikä, syntyperä) eroja työmarkkinoille osallistumisessa tai palkkaerojen pysyvyyttä eri ryhmien välillä. Rekisteriaineistojen etuna on ennen kaikkea niiden luotettavuus ja objektiivisuus, vertailtavuus ajassa, kattavuus, säännöllisyys ja taustamuuttujien runsaus. Koska tiedot perustuvat kokonaisaineistoon, tulokset ovat yleistettävissä myös koko väestöön.

Työsyrjinnän seuranta Suomessa -selvityksessä (Pietiläinen & Keski-Petäjä 2014) havaittiin ulkomaalaistaustaisuuden vaikuttavan niin palkkatasoon kuin työllisyysasemaankin. Aineistoina tarkastelussa käytettiin Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoa ja palkkarakennetilastoa. Syntyperältään ulkomaalaiset ansaitsivat 90 prosenttia suomalaista syntyperää olevien ansioista. Muiden palkkaan vaikuttavien tekijöiden – kuten sukupuoli, ikä, työsuhteen luonne, koulutusaste, ammatti, toimiala ja maakunta – ottaminen huomioon ja niiden vakioiminen tosin pienensi palkkaeroa viidellä prosenttiyksiköllä.

Rekisteriaineistojen perusteella tehty tarkastelu osoitti työntekijän sukupuolella olevan vaikutusta työllisyysasemaan ja palkkaan. Ero palkkoissa oli tilastollisesti merkitsevä silloinkin, kun muut palkkoihin vaikuttavat ja saatavissa olevat taustamuuttujat vakioitiin. Esimerkiksi vuonna 2011 naisten ja miesten välinen palkkaero (18 %) oli vakioinnin jälkeen kymmenen prosenttia.

Tutkimusaineistojen saatavuus ja laatu on varmistettava

Työsyrjinnän kokonaiskuvan muodostaminen ei ole helppo tehtävä. Eri aineistot tuottavat ilmiötä hieman erilaisen kuvan ja niissä korostuvat osin eri syrjintäperusteet, mihin osaltaan vaikuttavat myös aineistojen erot ja rajoitukset. Esimerkiksi kirjaamiskäytännöt viranomaisaineistoissa vaikuttavat raportoituhiin lukuihin.

Kyselytutkimuksissa ei kerätä tietoja kaikkien laeissa kiellettyjen syrjintäperusteiden osalta

eikä lainsäädäntötermein. Toisaalta kyselytutkimuksissa on mukana muitakin kuin lain edellyttämiä syrjintäperusteita. Kuinka syrjinnän yleisyyttä voidaan sitten arvioida ja mikä evidenssi on riittävää? Vaakakupissa ovat toisaalta sosiaaliteollinen näkökulma ihmisten aitoine ja omakohtaisine syrjintäkokemuksineen ja toisaalta lainsäädännön perusteella määräytyvä syrjintä. Jatkossa on syytä tarkastella tutkimusten, viranomaisaineistojen ja tilastojen kehitystä. Tilastoinnin parantuessa uudet seurantatiedot tai aineistot voivat tulla seurannassa mahdollisiksi.

Ihmisten kokemukset eivät ole yksiselitteisiä. Jokainen syrjintää työpaikalla havainnut tekee tulkintansa kulloisessakin kontekstissa ja syrjintää kokenut kokee syrjintää oman tulkintansa perusteella. Kyselytutkimukset mittaavat vastaajan kokemusta syrjintätapahtumasta, eivätkä kerro, onko eriarvoiseksi koetulle kohtelulle ollut hyväksyttävä peruste. Vastaamiseen vaikuttavat monet tekijät, kuten vastaamistilanne, vastaajan muisti syrjintätilanteesta, syrjinnän tulkinta, kysymyksen muotoilu, vastaajan mieliala ja tietoisuus siitä mikä on syrjintää. Myös syrjintää kokeneen selviytymisprosessi tai siinä epäonnistumi-

Vaakakupissa ovat toisaalta sosiaaliteollinen näkökulma ihmisten aitoine ja omakohtaisine syrjintäkokemuksineen ja toisaalta lainsäädännön perusteella määräytyvä syrjintä.

nen vaikuttavat vastaamiseen. Kulttuuritaustaan liittyviä tekijöitä ei ole syytä unohtaa. Tämä on erityisen tärkeää varsinkin kansainvälisiä vertailuja tehtäessä. Vaikka vastaamiseen vaikuttavia tekijöitä on jo tiedossa, ei kuitenkaan tiedetä, mitä vastaajat syrjintäkysymyksillä tarkalleen ottaneen ymmärtävät. Olisikin tarpeellista selvittää tar-

Mitä on työsyryjä?

Syryjä tarkoittaa henkilön eriarvoista kohtelua tai eriarvoiseen asemaan asettamista ilman hyväksyttävää perustetta. Syryjäperusteeksi kutsutaan erilaisen kohtelun syynä olevaa työnhakijan tai työntekijän henkilöön tai hänen läheiseensä liittyvää ominaisuutta tai seikkaa¹. Moniperusteisesta syryjästä on kyse silloin, kun työntekijä tai työnhakija kohtaa syryjästä samanlaisesti useammalla kuin yhdellä perusteella. Syryjästä voi ilmetä työhönotossa, työsuhteen aikana tai työsuhteen päättymisen yhteydessä.

Lainsäädännössä syryjä työelämässä määrittyy useiden lakien perusteella. Nämä lait ovat perustuslaki, yhdenvertaisuuslaki, tasa-arvolaki, työsopimuslaki, valtion virkamieslaki, kunnallisesta viranhaltijasta annettu laki, merityösuopimuslaki ja rikoslaki. Lisäksi kansainväliset sopimukset syryjästä kiellosta sitovat Suomea.

Vuoden 2015 alusta tuli voimaan uusi yhdenvertaisuuslaki (edellinen yhdenvertaisuuslaki 21/2004). Uuden lain keskeisimpiä muutoksia ovat työnantajan velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta, kohtuullisten mukautusten epäämisen määrittely kielletyksi syryjästä sekä työnantajan velvollisuus kirjallisen selvityksen antamisesta vammaiselle työnhakijalle eräissä tilanteissa. Uusi la-

¹ <http://www.tyosuojelu.fi/fi/syryjintaselvitys>.

LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ MAINITUT KIELLETYT SYRYJÄPERUSTEET OVAT:	
Sukupuoli	Poliittinen toiminta
Ikä	Ammattiyhdistystoiminta
Etninen tai kansallinen alkuperä	Perhesuhteet
Kansalaisuus	Terveystila
Kieli	Vammaisuus
Uskonto	Sukupuolinen suuntautuminen
Vakaumus	(muu henkilöön liittyvä syy)
Mielipide	

ki myös täsmentää syryjästä käsitettä ja lain noudattamisen valvontaan liittyvää viranomaisten toimivaltaa. Lisäksi laki sisältää kiellon syryjästä työpaikkailmoittelusta. Ennaltaehkäisevä toiminta on saanut uuden lain myötä painoarvoa työnantajalle asetettujen yhdenvertaisuuden edistämismittareiden myötä. (Kröger & Siitonen.) Laki velvoittaa työnantaja ja edistämistoimenpiteiden tulee olla tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia siten, että toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet on huomioitu. Vähintään 30 henkilöä säännöllisesti työllistävien työnantajien tulee myös laatia suunnitelma toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

kemmin syryjästä kokeneilta tai sitä havainneilta syryjäkysymysten ymmärtämistä ja tulkintaa sekä vastaamistilanteeseen vaikuttavia tekijöitä.

Tulosten yleistettävyyteen liittyy myös haasteita omakohtaisesti koetun syryjästä tarkastelun osalta, sillä syryjästä on mahdollista kokea joillakin perusteilla ainoastaan, jos kuuluu kyseisen syryjä perusteella mahdollisesti syryjästä ryhmään (esim. vajaakuntoisuus ja seksuaalinen suuntautuminen). Tutkimusten tuloksia tulkittaessa on siis syytä muistaa, että tulokset kertovat kohderyhmien suhteellisesta osuudesta palkansaajien joukossa ja siitä, miten hyvin ryhmä (esim. vammaiset, etniset ryhmät, seksuaalivähemmistöt) on tavoitettu mukaan tutkimukseen. Esimerkiksi työolo-tutkimukseen osallistuminen edellyttää myös kykyä selviytyä noin tunnin mittaisesta haastattelusta suomen- tai ruotsin kielellä. Koko väestön kattavissa survey-tutkimuksissa vähemmistöjen kokemaa syryjästä saa pienen painoarvon ja jää näin usein piiloon, vaikka syryjästä voi olla kyseisen vähemmistön keskuudessa yleistä ja keskeinen ongelma.

Jotta työsyryjästä pystyttäisiin jatkossa tarkastelemaan yhä paremmin ja luotettavammin, tulisi ▶

kiinnittää erityistä huomiota niin aineistojen laatuun kuin luotettavuuteenkin, unohtamatta tietenkään aineistojen saatavuutta. Oleellista seurannan kannalta ovat aineistojen säännöllinen toistaminen. Muutokset tutkimussisällöissä, otoskoossa ja vastausosuuksissa vaikuttanevat myös tutkimusten käytettävyyteen.

Viranomaisten tietojärjestelmiä on kehitettävä

Suunnitellut muutokset oikeus- ja poliisihallinnon aineistonhallinnassa ja tietojärjestelmissä on otettava huomioon jatkossa. Olisi varsin hyödyllistä, että muutokset mahdollistaisivat aiempaa monipuolisemmat luokitukset sekä tarkempien vakiomuuttujamuotoisten tietojen tallentamisen. Poliisin nykyisessä tietojärjestelmässä ei syrjintäperusteita ja -tekoja ole kerätty ns. tilastoitaviksi vakiomuuttujiksi, vaan tiedot on kerättävä manuaalisesti tapauselosteista, mikä on hyvin aikaa vievää ja syrjinnän seurannan kannalta hidasta ja epävarmaa.

Syrjinnän seurantaan helpottaisi, jos poliisin aineistot tarjoaisivat tarkempia tietoja syrjintäperusteista ja -tilanteista ilman tapauksien manuaalista läpikäyntiä. Lisäksi tapauselosteiden kirjauksikäytännöissä on eroja ja toisinaan tiedot niissä ovat puutteelliset. Työsyrjinnän seurannan näkökulmasta olisi tarpeellista, että poliisi merkitsi työsyrjintärikosepäilyn kohdalle tiedon syrjintäperusteesta ja -tilanteesta (rekrytointi, palvelussuhteen aikainen, palvelussuhteen päättymisen).

Myös tasa-arvovaltuutetun tietojen saanti rajoittuu tasa-arvovaltuutetun oman asianhallintajärjestelmän tarjoamiin tietosisältöihin, jotka edellyttävät osittain manuaalista läpikäyntiä. Seurannan kannalta olisi varsin hyödyllistä, jos syrjintää koskevista yhteydenottoista saataisiin jatkossa tarkat lukumääritiedot sekä syrjintätilanteen että syrjintätyypin mukaan. Tämä mahdollistaisi jatkossa aikasarjan yhteydenottoista syrjintäperusteineen ja -tekoineen.

Unohtaa ei sovi myöskään eri viranomaisjärjestelmien kirjauskäytäntöjä, jotka tuntuvat pieniltä asioilta, mutta voivat vaikuttaa oleellisesti siihen, millaisen kuvan viranomaisaineistot asiasta antavat. Eivätkä käytännöt viranomaisjärjestelmässä ole varmaankaan riippumattomia käytettävissä olevista resursseista. Esimerkiksi työsuojeluviranomaisilla on erilaiset käytännöt syrjintäyhteydenottojen käsittelyssä, mikä hankaloittaa yhteydenottojen tarkastelua koko maan tasolla. Aluehallintovirastojen suunnitellut järjestelmämuutokset ja käyttöönotto vaikuttavat merkittävästi työsuojeluviranomaisen aineistojen kattavuuteen ja laatuun.

Vähemmistöryhmien syrjintää helposti piiloon

Osa syrjinnästä jää väistämättä tavoittamattomiin. Useissa tutkimuksissa on todettu, etteivät syrjintää kokeneet välttämättä raportoi kokemastaan työsyrjinnästä, jos eivät esimerkiksi usko raportoinnin (esim. valituksen tekemisen) johtavan mihinkään tai pitävät syrjintää normaalina (esim. Anttila & Nousiainen 2013). Syrjintää kokenut voi myös pelätä työpaikkansa puolesta tai olla tietämätön siitä mihin tilanteestaan raportoi. Syrjintää kokenut ei välttämättä edes tiedosta kokeneensa syrjintää. Hän ei välttämättä osaa kieltä ja tunne lainsäädäntöä. Syrjinnän uhri voi myös pelätä mahdollisia prosessista aiheutuvia kustannuksia.

Syrjintä voi jäädä piiloon myös, jos aihe on syrjintää kokeneelle arkaluonteinen. Survey-tutkimuksissa on huomattu, että vastaajan voi olla lisäksi vaikea eritellä, mitä eriarvoinen kohtelu eri tilanteissa on tai mihin se on perustunut. Vastajien väliset tulkinnat voivat vaihdella ja ne voivat vaihdella myös eri aikoina. Vastaaja ei välttämättä osaa itsekään eritellä kokemansa syrjinnän perustetta, mikä on työolotutkimuksissa näkynyt suhteellisen korkeina prosenttiosuuksina EOS-tai muu syy -vastausten osuuksissa eri tilanteissa syrjintää kokeneilla. (Sutela & Lehto 2014.) Syrjintäkokemukseen voi liittyä myös useampi eri syrjintäperuste (moniperusteinen syrjintä). Todennäköisesti ihmiset, joita kyselytutkimukset eivät tavoita, eivät myöskään tee viranomaiskantelua. Kuitenkin se, että tiedostetaan, mitkä ryhmät todennäköisesti jättävät raportoimatta syrjinnänsä, auttaa hahmottamaan edes hieman piiloon jäävien syrjintäkokemusten yleisyyttä.

Tiedot osoittavat tarpeen tehdä edelleen työtä syrjimättömyyden edistämiseksi.

Mikäli jotkut väestöryhmät eivät säännönmukaisesti tee ilmoitusta kokemastaan syrjinnästä, vääristää se tuloksia ja mahdollisesti joidenkin syrjintäperusteiden yleisyyttä. Piiloon voi ennen kaikkea olettaa jäävän maahanmuuttajataustaisten kokeman syrjinnän; heillä kun ei ole välttämättä kielitaitoa, lainsäädännön tuntemusta ja tietoa siitä, miten tulisi toimia. Toiveita tämänkin ryhmän tietojen saamisen osalta kuitenkin on, sillä Tilastokeskuksessa tekeillä oleva ulkomaalaistaustaisille henkilöille suunnattu työ- ja hyvinvointitutkimus tuo tähän asiaan uutta tietoa. Tämän tutkimuksen ensimmäisiä tietoja julkaistaan lokakuun 2015 aikana ja mukana on tietoa epäoikeudenmukaisen kohtelun kokemuksista.

Myös pelko seurauksista tai leimautumisesta voi kannustaa virallisen valituksen tekemättä jättämiseen (Aaltonen ym. 2013). Tämä voi aiheuttaa vääristymää työsyrynnän kokemuksista saatuaan kuvaan, sillä joku toinen syrjintäperuste voi korostua tuloksissa osittain siksi, että jotkut vähemmistöryhmät säännönmukaisesti jättävät ilmoittamatta kokemastaan syrjinnästä.

Kokonaiskuvaa työsyrynnästä tarvitaan, jotta voidaan arvioida syrjintää ehkäisevien ja torjuvien toimenpiteiden vaikuttavuutta. Tiedot ja evidenssi osoittavat osaltaan myös tarpeen tehdä edelleen työtä syrjimättömyyden edistämiseksi. Lainsäädäntö antaa hyvän perustan, mutta asenteilla on myös ratkaiseva merkitys syrjinnän torjumisessa. Syrjintä heikentää eri-ikäisten, niin naisten kuin miestenkin ja eri vähemmistöryhmiin kuuluvien hyvinvointia työssä ja sillä on vaikutusta myös työurien pituuteen. ■

Marjut Pietiläinen on erikoistutkija ja Miina Keski-Petäjä yliaktuaari Tilastokeskuksen väestö- ja elinoloilastot -yksikössä.

Lähteet:

Aaltonen, Milla & Heino, Päivi & Villa, Susan 2013. "Riiteleminen on pienelle ihmiselle raskasta" *Selvitys syrjinnän uhrien oikeusturvakäytäntöjen saavutettavuudesta ja vaikuttavuudesta. Sisäasiainministeriön julkaisu* 13/2013.

Antila, Outi & Nousiainen, Kevät 2013. *Selvitys tasa-arvolain valvontasäännösten toimivuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita* 2013:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

European Commission 2012. *Discrimination in the EU. Special Eurobarometer 393*. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf.

Kiianmaa, Nelli 2012. *Tasa-arvobarometri 2012. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu* 2012:23.

Kröger, Tarja & Siitonen, Susanna 2015. *Syrjinnän kielloista yhdenvertaisuuden edistämiseen työelämässä. Työpoliittinen Aikakauskirja* 2/2015.

Larja, Liisa & Warius, Johanna & Sundbäck, Liselot & Liebkind, Karmela & Kandolin, Irja & Jasinskaja-Lahti, Inga 2012. *Discrimination in the Finnish Labor Market. Temmi Publications: Employment and Entrepreneurship* 16. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Lyly-Yrjänäinen, Maija 2014. *Työolobarometri – Syksy 2013. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu*. Työ ja yrittäjyys 32/2014.

Pietiläinen, Marjut & Keski-Petäjä, Miina 2014. *Työsyrynnän seuranta Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu*. Työ ja yrittäjyys 53/2014.

Pärnänen, Anna 2011. *Organisaatioiden ikäpolitiikat: strategiat, instituutiot ja moraalit. Tutkimuksia* 255. Helsinki: Tilastokeskus.

Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija 2014. *Työolojen muutokset 1977–2013*. Helsinki: Tilastokeskus.

Tasa-arvovaltuutetun vuosikertomus 2014. Tasa-arvo julkaisu 2015:1. *Tasa-arvovaltuutetun toimisto*. <http://www.tasa-arvo.fi/documents/10181/34936/Tasa-arvovaltuutetun+vuosikertomus+2014/76a75573-6c35-43f5-9657-5d24363bc853>.

Viitasalo, Niina & Nätti, Jouko 2015. *Perceived age Discrimination at Work and Subsequent Long-Term Sickness Absence Among Finnish Employees*. *JOEM*. Volume 57, Issue 7, 2015.

Viitasalo, Niina 2013. *Torjunnasta eristämiseen. Sosiaalisen syrjäyttämisen käytänteitä työssä*. *Janus* vol. 21 (1) 2013.

Viitasalo, Niina 2011. *Ikääntyvien kokemus syrjintä työssä: Ikäsyrynnän yleisyys ja ennustajat*. *Työelämän tutkimus* 9:3.

KAISA WECKSTRÖM

Kulttuurin ja käsityön aloilla elanto tulee pienistä puroista

Kulttuurialalle hakeutuminen kiinnostaa nuoria, vaikka työllistymisen näkymät ovat heikot. Innostus omaan työhön ja siitä saatu ilo houkuttavat.

Kulttuuriala poikkeaa muista aloista siinä suhteessa, että alalla toimii paljon itsensä-työllistäjiä – yksityisyrittäjiä, ammatinharjoittajia, freelancereita sekä apurahojen saajia. Lisäksi useat peräkkäiset ja päällekkäiset työsuhteet ovat yleisiä. Yhä harvempi löytää töitä kulttuuritoimialoilta, joilla työllisiä oli vuonna 2014 noin 110 000 eli yli 10 prosenttia vähemmän kuin vuonna 2010 (taulukko 1).

Kulttuuri- ja viihdetoiminnan vetovoima on kuitenkin pysynyt ennallaan. Ilahduttavaa on, että toimialan työllisyys on saman ajan kuluessa kohentunut noin 13 prosenttia. Kulttuuriammattien työllisyys on pysynyt melko vakaana (kuvio 1). Tähän osasy voi olla se, että artikkelin aiheistona käytetyn Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa työlliseksi määritellään henkilö, joka tutkimusviikolla on tehnyt ansiotyötä vähintään yhden tunnin rahapalkkaa tai luontaisetua vastaan tai voittoa saadakseen, tai on ollut tilapäisesti poissa töistä. Kulttuuriammateissa toimiva henkilö voi työllistyä myös muulla kuin kulttuuritoimialalla. Lisäksi kulttuuritoimialoilla on työsä muitakin kuin kulttuuriammateissa toimivia.

Kulttuuriala ja käsityöläisammatit kiinnostavat nuoria

Kulttuuriala ja käsityöläisammatit kiinnostavat nuoria, vaikka tutkinnon suorittamisen jälkeinen työura onkin epävarma. Ehkä nuoret ovat sisäistäneet taloustieteilijän ja nobelistin Edmund Phelps'in (2014) käsityksen siitä, että koulutuksen tulisi tukea itse kunkin seikkailumieltä, kyseenalaistamista, uusien ideoiden kehittelyä ja it-

sensä toteuttamista. Vaikka kulttuurialan ja käsityöläisammattien ansiotaso on usein epävarma, ja töitä on välillä tehtävä myös muissa kuin oman alan työtehtävissä, on työstä koettu ilo ja innostus työhön suurta.

Kulttuurialan koulutus kasvoi merkittävästi 1980-luvulta lähtien, kun opiskelupaikkoja lisättiin. Rungas valmistuneiden määrä on vaikeuttanut työllistymistä. Kulttuurialan tutkinnon suorittaneiden työttömyysaste onkin tällä vuosituotannella pysynyt kolmesta neljään prosenttiyksikköä korkeampana kuin kaikkien koulutusalojen keskimääräinen työttömyys (taulukko 2).

Opetus- ja kulttuuriministeriö teetti selvityksen koulutustarjonnan tavoitteiksi vuodelle 2025 (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011). Selvityksen mukaan suurimmat vähennystarpeet ovat ammatillisissa peruskoulutuksessa ja ammattikorkeakouluissa, käsi- ja taideteollisuuden ja viestintä- ja informaatiotieteiden opintoaloilla. Yliopistojen osalta yhtä mittavia vähennystarpeita ei ole. Kulttuurialan opiskelun aloituspaikkoja onkin vähennetty jonkin verran viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Koulutustarjontaa vuodelle 2016 suunnitellaan supistettavaksi vuoden 2009 tasosta. Kulttuurialoilla vuonna 2009 opintonsa aloitti 7 707 opiskelijaa. Vuonna 2012 aloittajien määrä oli 9 803. Vuoden 2016 tavoite on 4 745 opiskelijaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012).

Käsi- ja taideteollisuuden aloilla vuonna 2009 aloitti opintonsa 3 068 opiskelijaa. Vuonna 2012 opinnot aloitti 3 800 opiskelijaa. Tavoite vuodelle 2016 on 1 850 opiskelijaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012).

Vuonna 2013 kulttuurialan tutkinnon suorittaneista 6 775 opiskelijasta vuoden kuluttua valmistumisesta sijoittui päätoimisesti työllisiksi 44 prosenttia, noin 18 prosenttia työllisiksi opiskelijoiksi ja 13 prosenttia päätoimisesti opiskelijoiksi. Työttömäksi jäi noin 16 prosenttia. Kaikista valmistuneista päätoimisten työllisten osuus oli 52 prosenttia ja työllisten opiskelijoiden 16 prosenttia sekä työttömien osuus 11 prosenttia.

Työllisyys on epävarmaa ja ansio tiukassa

Kulttuurialan ammatillisille ja käsityöläisille on ominaista, että heillä on paljon päällekkäisiä tai peräkkäisiä työsuhteita, ja työttömyys- ja työllisyyskaudet vaihtelevat. Kulttuurialan ja käsityöläisten toimiminen itsensä-työllistäjänä on yleistä.

Vuonna 2014 julkaistun *Itsensä työllistäjät Suomessa 2013* -tutkimuksen mukaan kulttuurialan ja käsityöläisten työllisistä 60 prosenttia oli toiminut vuoden 2013 aikana myös muussa ammattiasemassa kuin päätyössään (Pärnänen & Sutela 2014).

Yrittäjiksi ryhtyneistä kulttuurialalla tai kä-

TAULUKKO 1. Työlliset kulttuuritoimialoilla 2010–2014

	2010	2011	2012	2013	2014
Kustantaminen	16 611	17 167	17 238	14 109	12 702
Mainonta	12 738	10 431	10 414	9 482	8 856
Kirjastot ja arkistot sekä museot, näyttelyt sekä historiallisten paikkojen ja rakennusten suojelu	11 966	13 983	13 199	9 947	11 625
Kulttuuri- ja viihdetoiminta	16 053	19 245	18 659	20 810	18 133
Muut toimialat	51 375	42 151	40 058	37 207	58 994
Yhteensä	124 483	121 581	117 867	111 912	110 310

Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus

Taulukko 2.

OPINTOALA	TYÖTTÖMYYSASTE, %								
	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2011	2012	2013
Kulttuuriala yhteensä	14	14	14	12	11	12	12	13	16
Kaikki koulutusalat yhteensä	10	10	10	8	8	9	8	9	11

Lähde: Tilastokeskus, henkilötalostat, koulutus

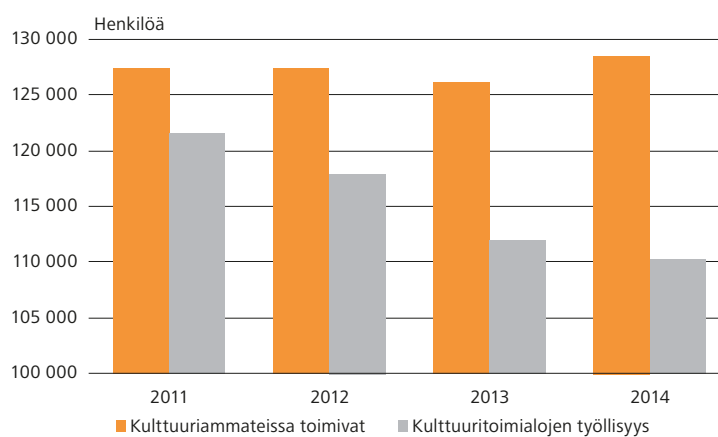
sityön alalla toimivista itsensätyöllistäjistä 56 prosenttia oli ajautunut yrittäjiksi sen takia, että palkkatyötä ei ollut tarjolla ja yrittäjyys tarjosi mahdollisuuden työllistyä. Noin 19 prosenttia ryhtyi yrittäjäksi, koska työnantaja ilmoitti osavansa jatkossa palkkatyön yrittäjätöinä. Kulttuuri- ja käsityöalan yrittäjistä entinen työnantaja on nykyinen asiakas noin 34 prosentilla. Kulttuurialalla näennäisyrittäjyys kuvaakin tilannetta 14 prosentilla yrittäjiksi ryhtyneistä.

Kulttuurin aloilla työskentelevistä olosuhteiden pakottamina itsensätyöllistäjiksi ryhtyi 33 prosenttia ja tilanteeseen ajautuneina ja tilaisuuteen tarttuneina 40 prosenttia. Loput 27 prosenttia olivat yrittäjähakuisia, kun kaikista vastanneista osuus oli yli 40 prosenttia (Pärnänen & Sutela 2014).

Kun Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastosta poimittiin kulttuuri- tai käsityöalan tutkinnon suorittaneita henkilöitä ja heitä verrattiin muun tutkinnon suorittaneisiin, havaittiin että kulttuuri- ja käsityötutkinnon suorittaneiden työsuhteet ja työllisyystilanne vaihtelivat enemmän kuin muun tutkinnon suorittaneiden työsuhteet ja työllisyystilanne. Kulttuuri- tai käsityöalan tutkinnon suorittaneiden työllisyystilanne on epävarmempaa kuin muiden tutkintojen suorittaneiden esimerkiksi siinä suhteessa, että heillä havaittiin peräkkäisinä vuosina keskimääräistä useammin muutoksia työllisyyden ja työttömyyden välillä (kuvio 2).

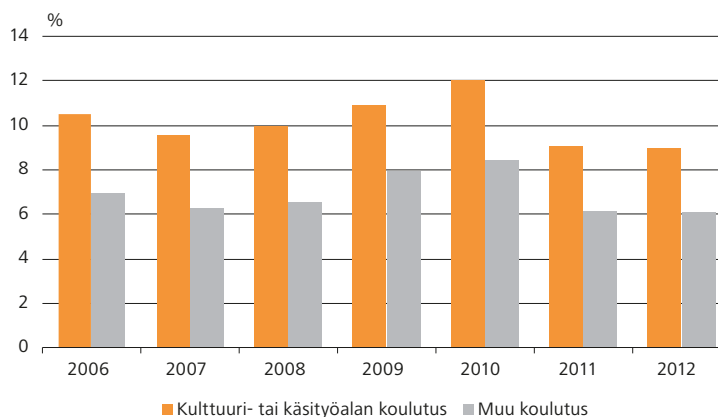
Työllisillä kulttuuri- tai käsityöalan tutkinnon suorittaneilla oli lisäksi keskimäärin vähemmän työpäiviä vuosittain kuin muilla työllisillä. Suurimmillaan työpäivien ero oli vuonna 2006, jolloin työpäiviä oli keskimäärin 15 vähemmän kuin muilla työllisillä. Vuonna 2012 työpäivien erotus oli laskenut noin viiteen työpäivään.

KUVIO 1. Kulttuuritoimialojen ja -ammattien työlliset 2011–2014

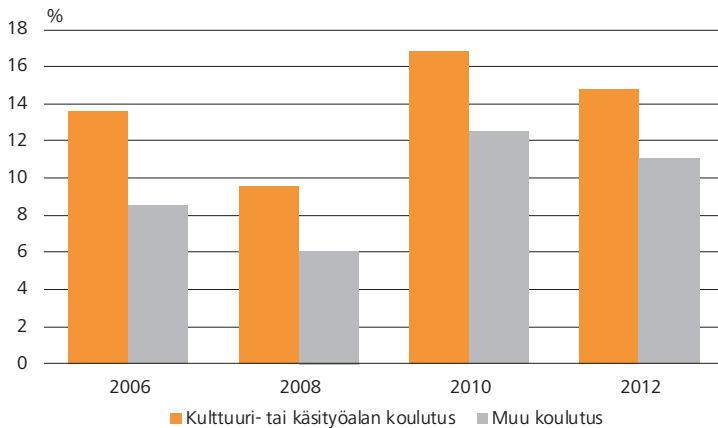
Lähde: Tilastokeskus, työvoimatutkimus

KUVIO 2. Pääasiallisen toiminnan muutoksia työllisen ja työttömän välillä vuoden lopussa

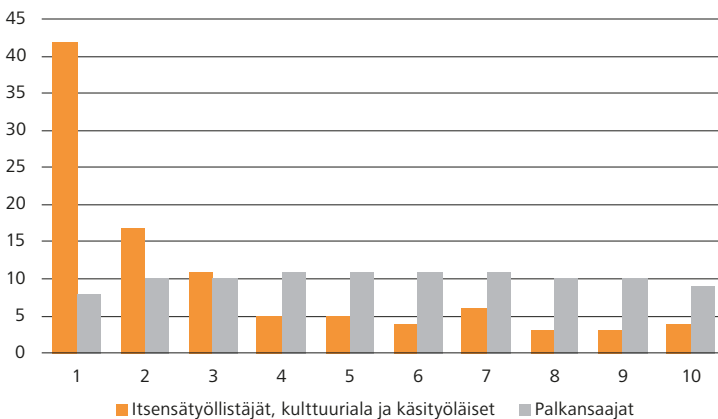
Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

KUVIO 3. Eri toimialalla peräkkäisten vuosien lopussa toimivien työllisten osuus kaikista työllisistä

Lähde Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto

KUVIO 4. Itsensätyöllistäjien ja kaikkien palkansaajien sijoittuminen tulokymmeneksiin 2012

Lähde: Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013, työvoimatutkimus, tulonjaon kokonaistilasto

Työlliset kulttuuri- tai käsityöalan tutkinnon suorittaneet ovat keskimääräistä useammin työssä eri toimialoilla peräkkäisinä vuosina kuin muun koulutuksen saaneet (kuvio 3).

Itsensätyöllistäjät 2013 -tutkimuksen mukaan kulttuurialan ja käsityöläisten itsensätyöllistäjistä 70 prosenttia sijoittui kolmeen alimpaan tulokymmenekseen ja 10 prosenttia kolmeen ylimpään kymmenekseen, kun kaikista itsensätyöllistäjistä yli puolet sijoittui kolmeen alimpaan tulokymmenekseen ja 24 prosenttia kolmeen ylimpään tulokymmenekseen (kuvio 4). Tuloluokitus kuvasi kaikkien työllisten tulojakaumaa.

Kulttuurialan ammattilaiset ja käsityöläiset kantoivat huomattavasti enemmän huolta töiden riittävydestä kuin muut itsensätyöllistäjät. Myös tulojen säännöllisyys vaihteli kulttuurialan ammattilaisilla ja käsityöläisillä paljon enemmän kuin muilla itsensä työllistäjillä keskimäärin ja he kokivat taloutensa epävakaaaksi keskimääräistä useammin.

Tätä kompensoi kuitenkin työn ilo ja henkinen palkitsevuus. Tutkimuksen mukaan 73 prosenttia kulttuurialalla ja käsityöläisinä toimivista tunsivat itsensä tyytyväiseksi ollessaan syventynyt työhön ja 62 prosenttia oli innostunut työstään (Pärnänen & Sutela 2014).

Taiteilijoiden tulotaso jäänyt jälkeen yleisestä tulokehityksestä

Taiteilijan asema 2010 -tutkimuksessa kartoitettiin taiteilijakunnan rakennetta, ammatillista asemaa, työmarkkina-asemaa, tulonlähteitä ja tulotasoa (Rensujeff 2014). Taiteilijaksi määriteltiin taiteilijajärjestöjen jäsenet sekä valtion apurahan saajat vuonna 2010. Tutkimuksessa mukana olevat taiteilijat toimivat seuraavilla taiteenaloilla: elokuvataide, kirjallisuus, kritiikki, kuvataide, näyttämötaide, rakennustaide, säveltaide, taideteollisuus (ml. sarjakuvataide), tanssitaide, valokuvataide, muut (mediataide, sirkustaide, performanssi/esitystaide). Mukana oli myös monialaisia taiteilijoita.

Tutkimuksen mukaan taiteilijoiden määrä on kasvanut Suomessa noin viidenneksellä vuosien 2000 ja 2010 välillä. Taiteenalojen keskinäiset osuudet ovat säilyneet lähes ennallaan, ainoastaan monialaisten taiteilijoiden osuus on noussut merkittävästi.

Työmarkkinoilla taiteilijoiden asema on entistä epävakampi ja taiteilijat toimivat taiteilijammateissaan useissa erilaisissa tehtävissä vuoden mittaan. Työelämä on entistä sirpaleisempää. Vuonna 2010 taiteilijoista oli työttöminä eri pituisia jaksoja 19 prosenttia. Vain noin kolmannes toimi vakinaisessa tai määräaikaisessa työsuhteessa.

Tyypillisimmillään taiteilijat tekivät useaa työtä, sillä vain 39 prosenttia teki ainoastaan taiteellista työtä vuonna 2010.

Lähes 40 prosenttia taiteilijoista piti taiteellista työtä tärkeimpänä toimeentulolähteenään 2010-luvulla. Toiseksi tärkeimpänä toimeentulolähteenä olivat muut tulot eli eläkkeet, työttömyyspäivärahat, opintotuet ja muut vastaavat (23 %). Apurahat olivat tärkein toimeentulolähde lähes joka kymmenennelle taiteilijalle.

Taiteilijoiden tulotasoa tarkasteltiin tutkimuksessa pääasiassa veronalaisten kokonaistulojen, apurahojen sekä niin sanotun konstruoidun kokonaistulon mukaan. Tällä tarkoitetaan veronalaisten kokonaistulojen ja apurahojen yhteenlaskemista siten, että apurahojen verottomuudesta saatu etu otetaan huomioon laskennallisesti tuloksessa. Lisäksi tarkasteltiin eri tulonlähteistä peräisin olevia veronalaisia tuloja. Tarkastelutapa soveltuu taiteilijoiden tulotason arviointiin paremmin kuin palkkatilastojen tiedot, koska taiteilijoilla tyypillisesti on useita ja erilaisia tulonlähteitä, joista osa on ve-

rottomia apurahoja ja osa verotettavista tuloista on ansaittu muusta kuin taiteellisesta työstä.

Tutkimuksessa konstruoitujen kokonaisvuositulojen mediaani nousi vuosien 2000 ja 2010 välillä 11 prosenttia niiden taiteilijoiden osalta, joilla ei ollut työttömyysjaksoja kyseisellä ajanjaksolla. Useilla taiteenaloilla tulotason kehitys on jäänyt jälkeen muun väestön tulotason kehityksestä. Konstruoitujen kokonaistulojen osalta tulotaso oli kehittynyt parhaiten valokuvataiteen, rakennustaiteen, tanssitaiteen ja säveltaiteen aloilla. Negatiivinen muutos oli tapahtunut kriitikoilla, elokuvataiteen ja taideteollisuuden aloilla sekä monialaisilla taiteilijoilla. Valokuvataiteen alalla tulotaso oli nostanut apurahojen lisääntyminen, rakennustaiteen alalla puolestaan taiteellisesta työstä saatujen veronalaisen tulojen nousu.

Vuosien 2000 ja 2010 välillä suurin muutos liittyi taiteellisesta työstä saatuihin veronalaisiin tuloihin. Niiden taso laski kaikkien taiteilijoiden osalta 10 prosenttia. Huonoin kehitys oli valokuvataiteilijoilla, elokuvataiteen alalla, tanssitaiteilijoilla, arvostelijoilla ja taideteollisuuden alalla.

Tutkimuksen mukaan apurahojen vaikutus ei ole 2000-luvulla ratkaissut kaikkia toimeentuloon liittyviä ongelmia. Myös taiteellisesta ja muusta työstä saatavilla tuloilla on ollut suuri merkitys. Esimerkiksi kuvataiteilijoiden tulotaso ei kohentunut vuosien 2000 ja 2010 välillä. Kuvataiteilijoiden keskimääräinen tulotaso näytti noudattavan taiteilijoille suunnattujen työskentelyapurahoihin tehtävää korotusta (Rensujeff 2014).

Kuvataiteilijoiden tilanne on erityisen epävarma

Ammattikorkeakouluista kuvataiteilijoiksi valmistuneiden työttömyysprosentti on ollut yleensä korkeampi kuin muilla kulttuurialan tutkinnon suorittaneilla (Herranen ym. 2013). Kuvataiteilijoista 87 prosenttia teki kuvataiteilijan työtä, kuvataiteeseen liittyvää työtä tai molempia. Kuvataiteilijan työtä ainoana työnä tekeviä oli vain 16 prosenttia vastaajista (n=190) ja muuta kuin kuvataiteilijan tai kuvataiteeseen liittyvää työtä tekeviä kahdeksan prosenttia.

Työttömiä työnhakijoita kaikista vastanneista kuvataiteilijoista oli 17 prosenttia. Suurin osa heistä teki kuitenkin ainakin osa-aikaisesti töitä. Yli puolet vastaajista oli kyselyhetkellä vapaita taiteilijoita. Vapaiksi taiteilijoiksi laskettiin ne, jotka eivät olleet työsuhteessa eivätkä toimekiantosuhteessa. Kuvataiteilijana työskentelevistä apurahansaajia oli noin 20 prosenttia.

Kuvataiteilijat kokivat suurimpina vaikeuksina toimeentulon haasteet, kuvataiteen marginaalisen aseman yhteiskunnassa, yleisen taloudellisen

tilanteen sekä alan kovan kilpailun. Alanvaihtoa oli harkinnut 35 prosenttia vastaajista, kuusi prosenttia vastaajista oli jo lopettanut kuvataiteen harjoittamisen ammattina ja 13 prosenttia ei ollut koskaan aloittanutkaan sitä. Vastaajista 46 prosenttia ei ollut koskaan harkinnut vakavasti lopettavansa kuvataiteen harjoittamista. (Herranen ym. 2013.)

Vastaajia pyydettiin kertomaan veroilmoituksensa perusteella tai arvioimaan vuoden 2011 veronalaiset kokonaisansiotulonsa. Tämä osoittautui vaikeaksi kysymykseksi mm. siksi, että monet tuet, kuten päivä- ja äitiysrahat ja lasten kotihoitotuki, ovat veronalaisia. Näitä ei aina huomattu laskea mukaan kokonaisansioihin. Lisäksi verottomia apurahoja ei ollut tarkoitus laskea mukaan, mutta joissain tapauksissa ne oli huomioitu. Tästä johtuen osa vastauksista jätettiin tarkastelun ulkopuolelle ja osaa korjattiin, kun se on mahdollista. Vastaajien (n=177) veronalaiset ansiotulot vuonna 2011 olivat keskimäärin 16 400 euroa ja veronalaisen ansioiden mediaani 15 000. (Herranen ym. 2013.)

Vaikka kulttuurialan tutkinnon suorittaneiden työllisyys ja toimeentulo ovatkin epävarmempia kuin palkansaajilla, ovat luovan työn mielekkyyden ja työn palkitsevuuden painavia vaakakupissa, että kulttuuri- ja käsityöalan koulutus pysyy suosittuna myös tulevaisuudessa. Kuten haastateltu taiteilija totesi: "Positiivisesti pitää ajatella, jotta jaksaa toimia tässä järjestetyn ihanassa ammatissa!" (Rensujeff 2014). ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinoloilastot -yksikössä.

Lähteet:

- Herranen, Kaisa & Houni, Pia & Karttunen, Sari 2013. "Pitäisi laajentaa työalaansa." *Kuvataiteilijan ammattirooli ja osaamistarpeet tulevaisuuden työelämässä*. Cupore.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011. *Tasapainoiseen työllisyyskehitykseen 2025. Ehdotus koulutustarjonnan tavoitteiksi vuodelle 2016*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:16.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. *Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2012:1.
- Phelps, Edmund 2014. *Mass Flourishing: How Grassroots Innovation Created Jobs, Challenge, and Change*. Brilliance Audio.
- Pärnänen, Anna & Sutela, Hanna 2014. *Itsensätyöllistäjät Suomessa 2013*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Rensujeff, Kaija 2014. *Taiteilijan asema 2010*. Taiteilijakunnan rakenne, työ ja tulonmuodostus. Taiteen edistämiskeskus.

JARI-MATTI RIIHELÄINEN

Korkeakouluista valmistuneiden työllisyysnäkymiä seurataan monilla indikaattoreilla

Osana Bolognan prosessia Euroopan maissa seurataan korkeakoulututkinnon suorittaneiden työllistymisedellytyksiä. Maiden välillä on suuria eroja työllisyydessä, koulutuksen ja työtehtävän vastaavuudessa sekä työmarkkinoiden muutosten ennakkoinnissa.

Kirjoittaja työskentelee Brysselissä Euroopan komission koulutuksen, audiovisuaalialan ja kulttuurin toimeenpanovirastossa, jossa hän toimii koulutuspolitiikan tutkijana Eurydice-tietoverkon koordinoijiksi.

Bolognan julistuksen allekirjoittivat vuonna 1999 korkeakouluista vastaavat ministerit 29:stä Euroopan maasta. Prosessin voidaan kuitenkin katsoa alkaneen jo vuoden 1998 Sorbonnen konferenssista. Bolognan julistuksessa tavoitteeksi asetettiin luoda eurooppalainen korkeakoulualue, joka muodostettiin vuonna 2010. Tämän jälkeen yhteistyön edelleen tiivistyessä yliopistokoulutuksen rakenteet ovat muuttuneet Euroopassa ja sen lähialueilla. Vaikka prosessi on vielä kesken, ovat monet eurooppalaisen korkeakoulualueen maat mm. yhtenäistäneet tutkintorakenteitaan vastamaan Bologna-prosessin tavoitetta kolmiportaisesta tutkintorakenteesta (kandidaatin-, maisterin- ja tohtorintutkinnot). Eurooppalainen korkeakoulualue käsittää tällä hetkellä 47 maata, joihin kuuluvat kaikki EU- ja EEA-maat sekä maita Euroopan kaakkois- ja itäosista, kuten Venäjä, Turkki ja osa Kaukasian maista. Tänä vuonna ministerikokous Armenian Jerevanissa päätti hyväksyä mukaan lisäksi Valko-Venäjän, jolle laadittiin Bolognan prosessin tavoitteiden mukainen korkeakoulujärjestelmän uudistusohjelma (EHEA Ministerial Conference Yerevan 2015).

Eurooppalainen korkeakoulualue on verrattain epäyhtenäinen kulttuurisesti, poliittisesti sekä taloudellisesti, joten eri maiden korkeakoulujärjestelmät eivät useinkaan muistuta ko-

vin paljon toisiaan. Viimeisimmät raportit Bolognan prosessin edistymisestä ovat vuosilta 2012 ja 2015. Vuoden 2012 raportti käsitteli mm. opiskelijoiden ja yliopistotyöntekijöiden liikkuvuutta, yhteistä eurooppalaista tutkintojärjestelmää, sosiaalista ulottuvuutta, elinikäistä oppimista, korkeakoulusta valmistuneiden työllistyvyyttä sekä korkeakoulujen laadunvalvontaa. Vuoden 2015 raportissa kartoitettiin toteutuneita muutoksia.

Esittelen artikkelissani eräitä keskeisiä vuoden 2015 raportissa kuvattuja korkeakouluista *valmistuneiden työllistettävyyden (employability)* ja *työllistyvyyden (employability performance)* keskeisiä indikaattoreita (European Commission/EACEA/Eurydice 2015). Tilastotiedot ovat peräisin EU:n tilastovirasto Eurostatilta. Lisäksi eurooppalaisen korkeakoulualueen maista on kyselylomakkeen avulla kerätty tietoja edellä mainittujen asioiden käsittelystä sekä niihin liittyvistä virallisista määryksistä. Tämä artikkeli tarkastelee tilastotietojen osalta vain osaa raportissa julkaistuista Eurostatin tilastoista, jotta lukija saa selkeämmän yleiskuvan indikaattoreista. Mukaan on otettu Euroopan unionin maita, jotka sijoittuvat indikaattoreissa sekä molempiin ääripäihin että myös keskivaiheille.

Korkeakouluista valmistuneiden työllistettävyyden (employability) on yksi Bolognan prosessin keskeisistä teemoista. Euroopan opetusministerien allekirjoittama Bukarestin päätöslauselma vuo-

Bukarestin päätöslauselma vuodelta 2012 korostaa työnantajien, opiskelijoiden ja korkeakoulujen yhteistyön merkitystä etenkin opinto-ohjelmien suunnittelussa.

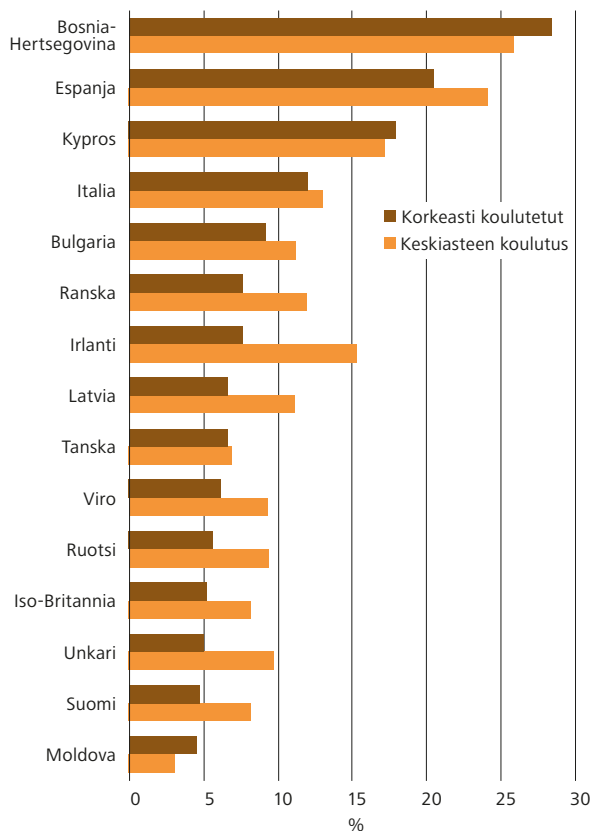
delta 2012 korostaa työnantajien, opiskelijoiden ja korkeakoulujen yhteistyön merkitystä etenkin opinto-ohjelmien suunnittelussa. Yhteistyön tavoitteena on varmistaa, että opiskelijoilla on opintojen päättyessä ainekohtaisten tietojen lisäksi riittävän hyvät oppiainerajat ylittävät valmiudet, jotta ”opiskelijat voivat antaa panoksensa työmarkkinoiden käyttöön ja myös laajemmin yhteiskunnan hyväksi” (European Commission/EACEA/Eurydice, Eurostat and Eurostudent 2012).

Bolognan prosessissa työllistettävyys (employability) ymmärretään ”kykynä saada tarkoituksenmukainen ensimmäinen työpaikka valmistumisen jälkeen, ryhtyä yrittäjäksi, pysyä työpaikassa ja vaihtaa työtä tarpeen mukaan (Working Group on Employability 2009, 5). Korkeakoulujen tehtävänä on ”antaa opiskelijoille työelämässä tarvittavat valmiudet, ja varmistaa, että heillä on valmistuttuaan mahdollisuudet ylläpitää ja päivittää tietojaan ja taitojaan läpi työelämän” (emt.). Tämän määritelmän kohdalla on painotettava, että *työllistettävyys* ei ole sama asia kuin *työllistyvyys*. Tiedot ja taidot, jotka opiskelijat saavat korkeakoulussa, eivät takaa työllisyyttä, vaan voivat ainoastaan helpottaa valmistuneiden työllistymistä. Tämän artikkelin kuviot 1–3 esittävät korkeakouluista valmistuneiden *työllistyvyyttä* (*employability performance*), kun taas kuviot 4 ja 5 esittävät maiden toimenpiteitä valmistuneiden *työllistettävyyden* (*employability*) edistämiseksi. Kuviossa 6 esitetään taas valmistuneiden *työllistävyyden* vaikutuksia korkeakoulujen rahoitukseen.

Korkea koulutus takaa yleensä työpaikan

Kuviossa 1 esitetään 20–34-vuotiaiden korkeasti koulutettujen ja toisen asteen koulutuksen suo-

KUVIO 1. 20–34-vuotiaiden työttömien osuus koulutustason mukaan 2013

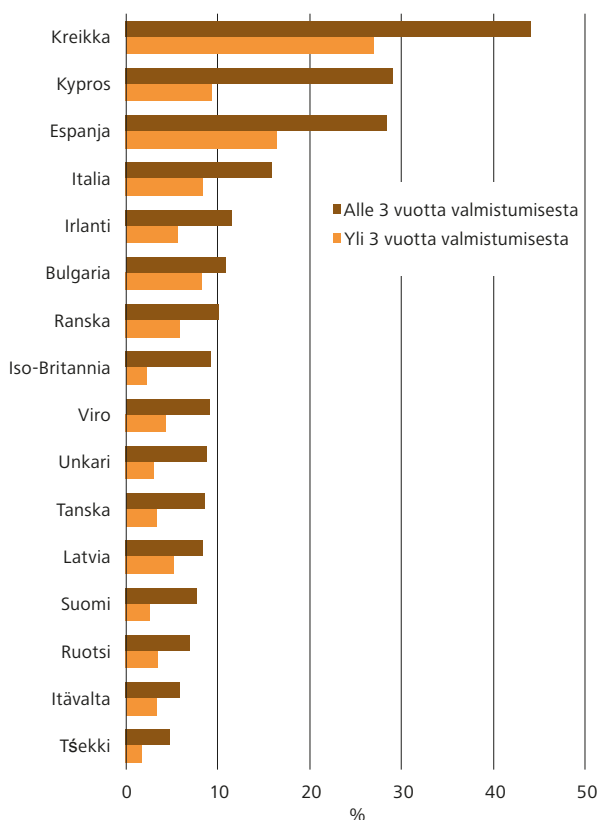

Prosenttiosuus tarkoittaa työttömien osuutta koko ikäluokasta, johon luetaan myös työmarkkinoilta poissa olevat kuten opiskelijat. Korkeasti koulutetut (ISCED 5–6), keskiasteen koulutus (ISCED 3–4). ISCED on kansainvälinen koulutusluokitus, International Classification of Education.

Lähde: European Commission/EACEA/Eurydice 2015.

rittaneiden työttömien osuus 16 eurooppalaiseen korkeakoulualueeseen kuuluvassa maassa. Ensimmäinen havainto on, että ainoastaan Kreikassa ja Kyproksella on työttömänä enemmän korkeasti koulutettuja kuin alemman koulutuksen saaneita. Voidaan todeta, että tarkastelluissa maissa korkeampi koulutus takaa alempaa koulutusta useammin työpaikan. Maiden välillä on kuitenkin huomattavia eroja, kuten myös maiden sisällä eri koulutustason saaneiden joukossa. ➤

KUVIO 2. 20–34-vuotiaiden korkeasti koulutettujen yli ja alle kolme vuotta työttömänä olleiden osuus ikäluokan sisällä 2013

Prosenttiosuus tarkoittaa työttömien osuutta ikäluokan ja koulutustason sisällä koko ikäluokasta, johon luetaan myös työmarkkinoilta poissa olevat kuten opiskelijat. Korkeasti koulutetut (ISCED 5–6).

Luvut perustuvat pieneen otantaan suurimmassa osassa pieniä ja keskiuuria maita.

Lähde : European Commission/EACEA/Eurydice 2015.

Korkeakoulutetut naiset työllistyvät parhaiten Tanskassa, Ruotsissa ja Itävallassa.

Ääripäänä on Kreikka, jossa lähes 32 prosenttia 20–34-vuotiaista korkeasti koulutetuista on työttömänä, kun taas Saksassa alle kolme prosenttia korkeasti koulutetuista ja vain 4,5 prosenttia keskiasteen koulutuksen saaneista on työttömänä. Maiden sisällä suurimmat erot eri koulutustason saaneilla ovat Irlannissa, Latviassa ja Unkarissa.

Kuviossa 2 esitetään korkeakoulusta valmistuneiden työttömien osuus 20–34-vuotiaiden ikäluokasta. Indikaattori on jaettu niihin, joilla on

kulunut yli kolme vuotta valmistumisesta, sekä niihin, jotka ovat valmistuneet alle kolme vuotta ennen tietojen keräämistä. Tästä indikaattorista voidaan päätellä, millaiset työllisyysnäkymät vastavalmistuneilla on heitä kokeneempiin korkeakoulusta valmistuneisiin verrattuna. Kuviosta havaitaan, että kolmen vuoden sisällä valmistuneita on enemmän työttömänä jokaisessa tarkastelussa mukana olleessa maassa. Suurimmat erot voidaan nähdä Kreikassa ja Kyproksella, joissa ero on lähes 20 prosenttiyksikköä.

Koulutusjärjestelmät eivät aina vastaa työelämän vaatimuksia

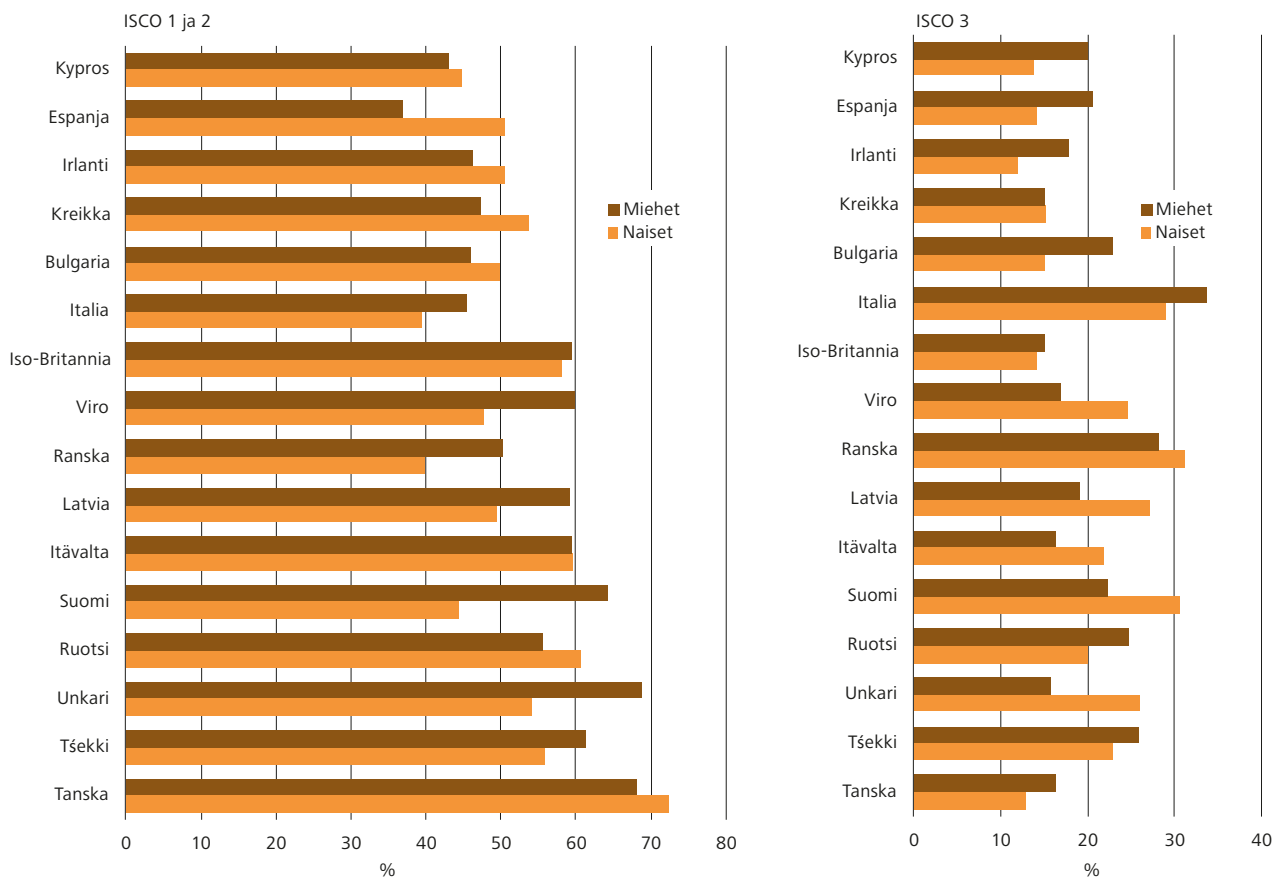
Korkeakoulusta valmistuneiden mahdollisuuksia työmarkkinoilla kuvaa indikaattori, joka esittää korkeakoulutettujen työllistymisen eritasoisissa ammattiryhmissä. Jos suuri osa korkeasti koulutetuista työllistyy koulutustasoaan alemman tason töissä, voidaan puhua koulutuksen ja työpaikan yhteensopivuusongelmasta tai vertikaalisesta epäsuhtadasta (vertical mismatch) työmarkkinoilla. Tällöin valmistuneiden koulutus tai taidot eivät vastaa työn vaatimuksia (Cedefop 2010, 13).

Riippuen siitä, painotetaanko asiaa tutkittaessa koulutusta vai taitoja, voidaan päätyä hyvin erilaisiin johtopäätöksiin. Esimerkiksi Kansainvälisen aikuistutkimuksen (PIAAC) mukaan tutkituissa Euroopan unionin maissa vain 15 prosentilla valmistuneista on sekä heidän työnsä vaatimuksia korkeampi koulutus että paremmat taidot (Flisi ym. 2014, 4).

Kuviossa 3 näkyy ISCO-luokittelun (International Standard Classification of Occupations) mukaan eri vaatimustason töissä työllistyneet korkeakoulutetut 25–34-vuotiaat. Sukupuolten väliset erot ovat kuvion mukaan melko pieniä. Korkeakoulutetut miehet työllistyvät parhaiten korkean vaatimustason töihin Tanskassa, Unkarissa ja Suomessa, kun taas korkeakoulutetut naiset työllistyvät parhaiten Tanskassa, Ruotsissa ja Itävallassa. Toisessa ääripäässä sekä korkeakoulutettujen miesten että naisten työllistyvyydessä ovat Espanja, Kypros ja Irlanti.

Edellä mainitun perusteella voidaan päätellä, että koulutusjärjestelmät eivät aina pysty vastaamaan tehokkaasti työelämän vaatimuksiin. Ylikoulutettujen melko huomattava osuus on merkki siitä, että monet opiskelijat jatkavat opintojaan pitkään, mutta eivät välttämättä saa opinnoistaan työelämässä vaadittavia taitoja. On kuitenkin syytä muistaa, että työmarkkinoiden muutos on korkeakouluista riippumatonta. Korkeakouluthan eivät voi vaikuttaa esimerkiksi nopeisiin vaihteluihin työn kysynnässä, ja niihin sopeutuminen on lyhyellä aikavälillä vaikeaa.

KUVIO 3. 25–34-vuotiaiden työssäkäyvien korkeakoulutettujen osuus (ISCED 5–6) eri ammattiryhmissä sukupuolen mukaan 2013

ISCO 1 tai 2 (johtajat, ylimmät virkamiehet ja järjestöjen johtajat; erityisasiantuntijat), ISCO 3 (asiantuntijat).
Lähde : European Commission/EACEA/Eurydice 2015

Ylikoulutettujen melko huomattava osuus on merkki siitä, että monet opiskelijat jatkavat opintojaan pitkään, mutta eivät välttämättä saa opinnoistaan työelämässä vaadittavia taitoja.

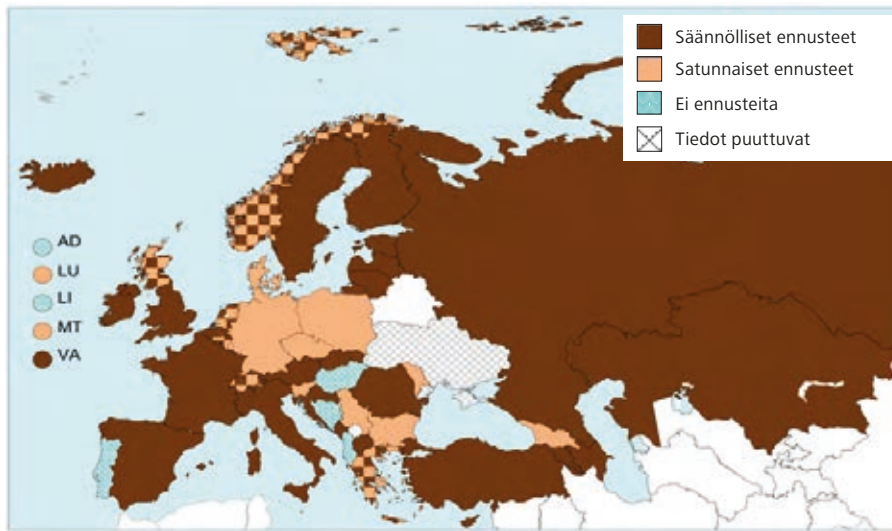
Ennusteet ennakoivat työmarkkinoiden tarpeita

Jotta päätöksentekijät ja korkeakoulut voisivat vastata työmarkkinoiden vaatimuksiin, on heidän seurattava työmarkkinoiden trendien kehitystä. Vaikka tehdyillä ennusteilla onkin rajoituksensa, ne ovat silti yleinen tapa ennakoida työmarkkinoiden tulevia tarpeita. Ennusteita voidaan käyt-

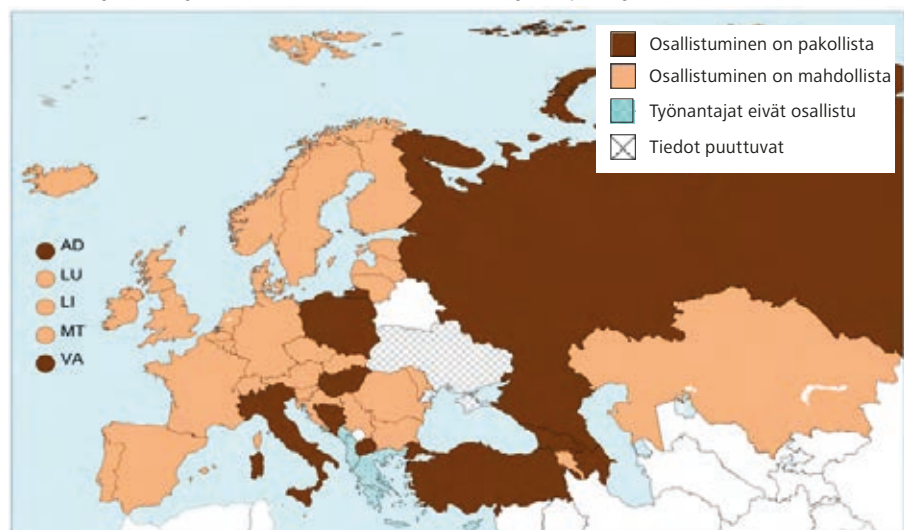
tää esimerkiksi opinto-ohjelmien suunnitteluun. Toisaalta myös opintojen ohjaukseen tarvitaan tietoa siitä, mihin suuntaan työmarkkinat ovat kehittymässä, jotta opiskelijoita voidaan ohjata aloille, joilla on kysyntää työvoimalle.

Suurimmassa osassa eurooppalaisen korkeakoulualan maita työmarkkinaennusteita tehdään säännöllisesti kansallisella tasolla (kuvio 4). Ennusteita tehdään säännöllisesti 17 maassa, jois- ➤

KUVIO 4. Työmarkkinoiden vaatimukset ja opiskelijoiden taitojen yhteensopivuuden ennusteet kansallisella tasolla 2013/14

KUVIO 5. Työnantajien osallistuminen korkeakoulujen opintojen suunnitteluun 2013/14

Opintojen ohjaukseen tarvitaan tietoa siitä, mihin suuntaan työmarkkinat ovat kehittymässä.

ta muutamissa tehdään lisäksi satunnaisia ennusteita. Ainoastaan Albaniassa, Andorrassa, Bosnia-Herzegovinassa, Unkarissa, Liechtensteinissa ja Portugalissa ei ennusteita tehdä.

Bukarestin päätöslauselman mukaan yhteistyö työntajien ja korkeakoulujen välillä on tärkeä keino parantaa korkeasti koulutettujen työllisyyttä. Työnantajien, työnantajajärjestöjen ja muiden yritysmaailman edustajien ottaminen mukaan kehittämään ja arvioimaan opetussuunnitelmia tuottaa tietoa työmarkkinoiden kehityksestä korkeakouluille.

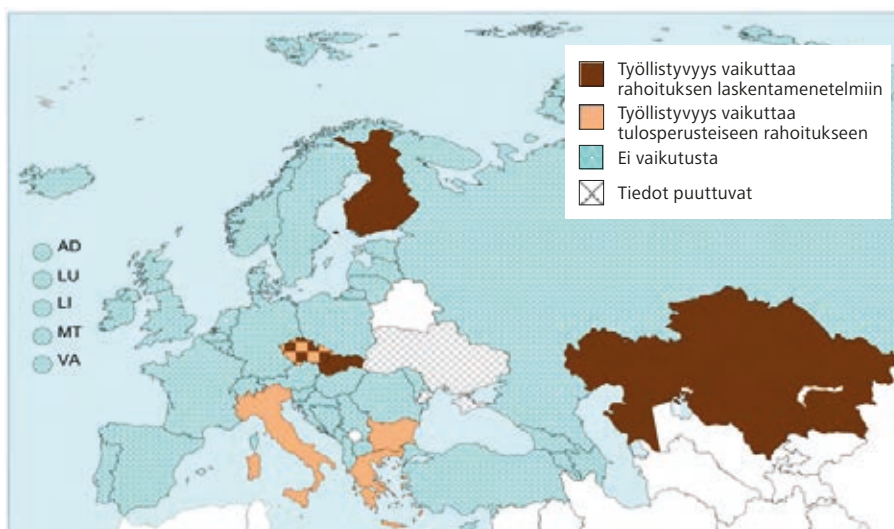
Kuvion 5 mukaan työnantajat osallistuvat opintojen suunnitteluun lähes jokaisessa eurooppalai-

sen korkeakoulualueen maassa. Näistä 11 maassa työnantajien osallistuminen on pakollista kaikissa korkeakouluissa. Näiden lisäksi esimerkiksi Itävallassa ja Alankomaissa osallistuminen on pakollista ammattikorkeakouluissa. Myös maissa, joissa osallistuminen ei ole pakollista, ovat työnantajat yleensä aktiivisesti mukana opintojen suunnittelussa.

Suomessa valmistuneiden työllistettävyyden vaikuttaa korkeakoulujen rahoitukseen

Korkeakouluista valmistuneiden työllistettävyyden on myös yhtenä tekijänä korkeakoulujen tulok-

KUVIO 6. Opiskelijoiden työllistyvyyden vaikutus korkeakoulujen rahoitukseen 2013/14

Karttojen lähde: Kyselylomake eurooppalaisen korkeakoulualueen maille; European Commission/EACEA/Eurydice 2015

sellisuutta mitattaessa. Korkeakouluista valmistuneiden työllistettävyyden vaikutus korkeakoulujen rahoituksen tasoon vain muutamissa maissa: Bulgariassa, Tšekissä, Suomessa, Kreikassa, Italiassa, Kazakstanissa ja Slovakiassa (kuvio 6). Tšekissä, Suomessa, Kazakstanissa ja Slovakiassa korkeakouluista valmistuneiden työllisyys on sisällytetty osaksi korkeakoulujen saamaa rahoitusta. Venäjällä vastaava järjestelmä on suunniteltu otettavaksi käyttöön vuonna 2015. Tšekissä, Kreikassa ja Italiassa korkeakoulut voivat saada lisärahoitusta opiskelijoiden työllistävyyttä kuvaavien suoritusindikaattoreiden mukaan.

Edellä kuvatut indikaattorit (tilastotiedot sekä laadulliset indikaattorit) antavat mahdollisuuden tutkia kunkin maan tilannetta monelta eri näkökannalta, jolloin saadaan monipuolinen käsitys korkeakoulujärjestelmistä sekä niiden toimivuudesta ja tehokkuudesta. Yleisesti ottaen tuloksista voidaan havaita, että eurooppalaisen korkeakoulualueen maiden välillä on tässä suhteessa suuria eroja. Maiden väliset erot kulttuuritaustassa, poliittisessa järjestelmässä ja kansantaloudessa heijastuvat myös korkeakoulujärjestelmiin, joten niiden yhtenäistäminen voi olla vaikeaa. Luonnollisesti myös maan yleinen työttömyysaste ja tarjolla olevien sopivien työpaikkojen määrä vaikuttavat työllistävyyteen riippumatta koulutuksen antamien valmiuksien tasosta. Työllistettävyyden tukeminen ei täten aina suoraan vaikuta työllistävyyteen. ■

Lähteet:

Cedefop (European Centre for the Development of Vocational Training) 2010. *The skill matching challenge. Analysing skill mismatch and policy implications.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EHEA Ministerial Conference Yerevan 2015. *Belarus Roadmap for Higher Education Reform.* http://www.ehea.info/Uploads/SubmittedFiles/5_2015/144839.pdf.

European Commission/EACEA/Eurydice, Eurostat and Eurostudent 2012. *The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission/EACEA/Eurydice 2015. *The Bologna Process Implementation Report.* http://bologna-yerevan2015.ehea.info/files/Bologna_2015_125dpi.pdf.

Flisi, Sara & Goglio, Valentina & Meroni, Elena & Rodrigues, Margarida & Vera-Toscano, Esperanza 2014. *Occupational mismatch in Europe: Understanding overeducation and overskilling for policy making.* JRC Science and Policy Reports. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Working Group on Employability 2009. *Report to Ministers, Bologna Conference.* Leuven/Louvain-la Neuve 28–29 April 2009. http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/2009_employability_WG_report.pdf.

Kysymyksillä on yhä paikkansa

Myös ison datan aikakaudella tarvitaan lomaketutkimuksia. Tietolähteet ovat toisiaan täydentäviä, eivät poissulkevia. Tiedon alkuperä ja tuotantovaiheet on kuitenkin aina tunnettava, ettei niiden pohjalta synny virheellisiä tulkintoja ja johtopäätöksiä.

Tilastoitavat ilmiöt ja tietotarpeet ovat ison datan tulosta huolimatta monesti sellaisia, että tiedot on kerättävä kysymällä eivätkä tarjolla olevat hallinnolliset aineistot tai iso data pysty niitä korvaamaan.

Tilaston ja lomaketutkimukseen perustuvan tutkimuksen, surveyn, mieli on relevantin tiedon tuottamisessa. Samat tavoitteet pätevät myös isoon dataan, joten tiedon käyttäjän on tärkeä osata jäsentää käyttämänsä tiedon lähteitä ja ymmärtää sen alkuperää.

Yrityksiä koskevasta lomaketutkimuksesta on hiljattain julkaistu ensimmäinen kansainvälinen laaja käsikirja (Snjikers ym. 2013, kts. tietolaatiko 1.). Nostamme siitä esiin erityisesti tiedon laatuun liittyviä kysymyksiä sekä tiedonkeruuvälineiden suunnitteluun liittyvää menetelmiä.

Lomakkeesta tuli yhteiskuntatieteiden mittausväline

”Mittaa se mikä on mitattavissa, tee mitattavaksi se, mitä ei voi mitata”. Näillä Galileo Galilein sanoilla Tuukka Perhoniemi kuvaa väitöskirjassaan Mitan muunnelmät (2014) mittaamisen muuttumista luonnontieteen menetelmäksi, jossa havainnot ja matematiikka yhdistyivät. 1800-luvulle tultaessa syntyi uudenlainen malli objektiiviselle tiedolle, kun tilastollisuutta, sattumaa ja vaihtelua, ryhdyttiin pitämään yhtä merkittävänä kuin luonnonlakeja.

Myös suomalainen tilastotoimi kumpuaa tästä mittaamisen historiallisesta perinteestä. Ensimmäiset taloustilastot syntyivät hallinnollisten rekisterien pohjalta, kuten vuodesta 1813 julkaistu Tullihallituksen ulkomaankauppatilasto. Hallinnollisten aineistojen riittämätön tietosisältö ja otantatutkimuksen keksiminen toivat kuitenkin 1900-luvulla kyselylomakkeen tilastolliseen tiedonhankintaan yhteiskuntatieteiden mittausinstrumentiksi, ja kummatkin toimivat edelleen tilastojen tietopohjana.

Kyselylomake on lomaketutkimuksessa se väline, jolla asioita tehdään mitattavaksi. Tilastojen takana ovat teoria yhteiskunnan toiminnasta ja käsitteet, joilla yhteiskuntaa kuvataan. Käsitteet ovat abstrakteja, ja operationalisoinnin kautta niille määritellään konkreettisia ja empiirisesti havaittavia vastineita. Esimerkiksi käsite ”työtön” voidaan operationalisoida henkilöksi, joka etsii työtä aktiivisesti ja joka voi aloittaa työn kahden viikon sisällä.

Luonnontieteissä olion tai lauman käyttäytymistä voitaisiin tarkkailla havaintojen keräämiseksi. Mutta kun kyseessä on ihminen tai ihmisyyhteisö kuten yritys, suullinen tai kirjallinen kommunikatio itse tutkittavan kohteen kanssa on käytännöllisempää ja eettisempää. Havainnot saadaan siis operationalisoinnista johdettujen kysymysten kautta kysymällä.

Kyselylomakkeesta puhumme, kun nämä kysymykset esitetään vastaajalle paperilla tai näytöllä tai haastattelija esittää ne joko puhelimesta tai kasvotusten. Vastaa-

ja saa tehtäväksi lomakkeelle vastaamisen ja tietojen palauttamisen tilaston tekijälle tämän määrittelemässä muodossa. Se, kuinka vastaaja tässä tehtävässä onnistuu, vaikuttaa keskeisesti prosessin lopputuotteen, tilaston laatuun.

Kyselytutkimus onnistuu, kun operationalisoinnin käännteistoimenpiteen eli tulkinnan avulla pystytään aineiston kautta, tässä tapauksessa lomakevastauksista, tarkastelemaan tosielämän säännönmukaisuutta ja teorian paikkaansa pitävyyttä (Sund 2015).

Ruohonjuuritason teoreetikot

Lomaketestauksessa on kyse tilastontekijöiden jalkautumisesta vastaajien luokse koettelemaan kyselylomakkeen sisältöä ja käytettävyyttä. Keskeisinä syinä toiminnalle ovat olleet havainnot siitä, että vastaaminen tilastoviranomaisen lähettämiin kyselyihin ei olekaan niin helppoa kuin on oletettu.

Tällä taas on suora vaikutus tilastoissa ilmenevään mittausvirheeseen ja yrityksiin kohdistuvaan vastausrasitteeseen, joiden minimoiminen on yksi keskeinen virallisen tilastotoimen tavoite myös kansainvälisesti. Toisaalta tiedonkeruuseen liittyvät vaikeudet ovat tilastontekijän näkökulmasta ylimääräinen kustannus, joka syntyy tietojen editoinnista sekä ylimääräisistä yhteydenotoista yrityksiin.

Antiikissa teoria tarkoitti kiinnostuneen ihmisen pidättyväistä tarkkailua siitä, miten asiat ovat; teoreetikko

ei puuttunut asioiden kulkuun, mutta oli osa havaintotilannetta (Perhoniemi 2014). Samassa hengessä menemme lomaketestauksissa yrityksiin ja pyrimme saamaan näkyviin asioiden kulun ja vastaajan ajatukset samalla, kun vastaaja täyttää tiedonkeruulomaketta. Sähköisten tiedonkeruuvälineiden toimivuus on keskeinen kiinnostuksen kohde.

Suurimpana poikkeamana normaaliin vastaamistilanteeseen on se, että pyydämme vastaajaa kertomaan samanaikaisesti, kuinka hän päätyy vastauksiinsa tai mitä mahdollisia ongelmia itse vastaamiseen tai tietojen kokoamiseen vastattavaan muotoon liittyy.

Tiedonkeruulomakkeen käytettävyyden rinnalla myös lomakkeen sisältökysymykset ovat kiinnostuksen kohteena. Yrityskyselyjen kohdalla itse kuvauskohteen, yritysten liiketoimintaympäristön, muutos aiheuttaa haasteita perinteisille kyselyille. Haluttu tieto voi olla pirstaloitunut yrityksen sisällä jopa maailman eri puolille, tai sen tuottaminen vastauslomakkeelle voi osoittautua, jos ei mahdolliseksi, niin ainakin työlääksi tehtäväksi.

Yhteiskunnan ja ilmiöiden muuttuessa yhä nopeammin, myös kieli ja tavat jäsentää asioita muuttuvat. Tämä tarkoittaa, että kysymyksillä tietoja keräävän tahon tulee entistä paremmin ymmärtää vastaajia ja niitä olosuhteita, missä vastaukset syntyvät.

Kun asioista ”tehdään mitattavia” eli ne käsitteellistetään mitattavaksi sopivalla tavalla, korostetaan aina jotakin ominaisuutta toisten kustannuksella (Perhoniemi 2014). Tämä on näkynyt yrityksille suunnatuissa kyselyissä esimerkiksi siinä, että useat muotoilut lomakkeelle sopivat paremmin teollisuusyrityksiin kuin palvelualan yrityksiin. Tällä on luonnolliset historialliset taustansa niin tilastotoimissa kuin yhteiskunnassakin,

Ensimmäinen käsikirja yrityskyselyistä

Designing and Conducting Business Surveys (2013) on laatuaan ensimmäinen yrityskyselyjä koskeva käsikirja, jonka ohjaavana näkökulmana on prosessilaatu. Tietopohjan muodostavat useat eri oppiaineet, kuten laskentatoimi, sosiologia, sosiaalipsykologia, psykologia, organisaatiotiede ja lomaketutkimusmetodologia.

Käsikirja muodostaa kattavan kokonaiskuvan yrityskyselyjen suunnittelusta ja toteutuksesta aina tilastojen ja tutkimusten raportointiin asti. Se on suunnattu yrityskyselyjen parissa toimiville sekä yrityskyselyjen tuloksien ja niistä tehtävien tilastojen käyttäjille.

Kirja tarjoaa tutkimustietoon ja esimerkkeihin perustuvia suosituksia mittausvirheiden, kustannusten ja vastausaristeen hallitsemiseksi. Se avaa myös useita uusia alueita tulevaisuuden tutkimukselle.

joka oli toimialarakenteeltaan hyvin erilainen silloin kun ensimmäisiä yritystiedonkeruulomakkeita suunniteltiin.

Toisaalta tilastotoimen luonteeseen taas kuuluu vakaus ja sen myötä hitaus muutoksissa, koska ilmiöitä halutaan tarkastella ja vertailla kymmenien tai joskus jopa satojen vuosien taakse. Tämä koskee niin luokituksia kuin tiedonkeruulomakkeita, jotka ovat keskeisiä tietojen vertailukelpoisuuden ja aikasarjojen kannalta. Keskeiset kansainväliset luokituspäivitykset esimerkiksi toimialan ja ammatin osalta tapahtuvat usein yli 10 vuoden välein.

Vastaustilanteen ja tiedon laadun yhteys

Iso data syntyy pääsääntöisesti automatisoituina verkkohakuina (web scraping) tai oheistuotteena kuten verkkopalvelun käyttäjien lokitietoina. Tiedonkeruun kohde ei välttämättä tiedä tai jatkuvasti tiedosta, että sen toiminnasta kerätään tietoa.

Yritystilastoinnissa kuitenkin tarvitaan nimenomaan tietoja, joihin vain tilastoinnin kohteena olevalla yrityksellä on pääsy ja myös tiukka intressi säännellä, kenelle tietoja luovutetaan. Tiedonkerääjään on tällöin ymmärrettävä yritysten sisäistä raportointia ja tietojärjestelmiä sekä sitä, mitä tietopyyntöön vastaaminen yritykseltä vaatii.

Snjikers ym. (2013) kuvaavat käsikirjassaan yksityiskohtaisesti tilastoviranomaisen ja vastauksen antavan yrityksen välistä vuorovaikutusta. Kirjoittajien mukaan vastaamisprosessiin, josta itse lomakkeen täyttäminen on vain yksi osa, liittyy erilaisia tehtäviä ja rooleja:

1. Tiedon lähteen kartoitus; mitä tietoa yrityksestä on saatavilla niiden omista rekistereistä ja mihin vastaaja voi vastata muistinvaraisesti
2. Vastaamistehtävän organisointi; kuinka yrityksen puolesta vastaa ja kuinka monta vastaajaa tarvitaan ja millä aikataululla
3. Kysymysten ymmärtäminen ja tulokinta
4. Muistaminen ja tietojen hakeminen
5. Vastauksen sopivuuden arviointi
6. Vastauksen kommunikointi
7. Tietojen tarkistus ja luovutus sekä mahdolliset yrityksen sisäiset järjestelyt luovutettavien tietojen tarkistamiseksi sekä päätökset siitä, mitä tietoa yritys haluaa luovuttaa

Kansainvälistä yhteistyötä kyselyiden kehittämiseksi

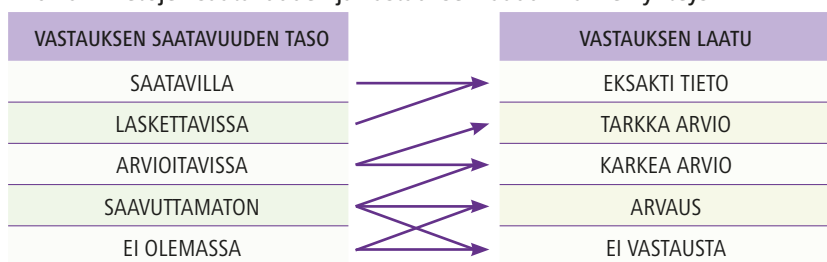
Tilastokeskuksessa pidettiin touku-kuussa 2015 QUEST-työpaja (Questionnaire Evaluation Standards Workshop). QUEST-yhteistyöverkosto muodostuu tiedonkeruulomakkeiden testausta ja siihen liittyvää menetelmällistä tutkimusta ja kehittämistyötä tekevästä yksiköstä tilastovirastoissa ja tutkimuslaitoksissa. Jäseniä ovat mm. Ruotsin, Norjan, Saksan, Hollannin, Iso-Britannian ja Kanadan tilastovirastot, U.S. Census Bureau, National Center for Health Statistics (USA) ja NatCen Social Research (UK).

QUEST järjestetään kahden vuoden välein ja pidettiin ensimmäisen kerran Ruotsissa 1997. Tilastokeskuksen SurveyLaboratorio on verkoston jäsen ja on säännöllisesti osallistunut verkoston koontumisiin vuodesta 1999 alkaen.

Ensi vuoden marraskuussa järjestetään QDET2-konferenssi, joka kokoaa yhteen lomakesuunnittelun, -testaamisen ja menetelmätutkimuksen asiantuntijoita ympäri maailman.

<http://www.amstat.org/meetings/qdet2/>

KUVIO 1. Tietojen saatavuuden ja vastauksen laadun välinen yhteys

Lähde: Bavdaž 2010

KUVIO 2. Sisällön määrittelyvallan ja aineiston koon yhteys

Yritykset raportoivat liiketoiminnastaan lähtökohtaisesti kahdella eri tavalla. Yrityksen johto tarvitsee tietoa liiketoiminnan johtamisen ja ohjaamisen tueksi, jotta tavoitteeseen toiminnan kannattavuudesta päästäisiin. Lainsäädäntö myös asettaa velvoitteita kuten tilinpäätöksen tekemisen ja raportit verotusta varten.

Kyselytutkimuksiin osallistuminen taas tarkoittaa yritykselle sellaisten tietojen raportoimista, mitä ei yrityksissä tehdä lähtökohtaisesti. Vaikka pääosa tilastoviranomaisten tekemistä kyselyistä on lakisääteisiä, yritys ei aina ole varautunut kyselyissä esiintyvien tietojen raportointiin, vaikka yrityksiä tästä ennakkoon informoidaankin. Tämä taas johtaa vastaamistilanteissa erilaisiin haasteisiin.

Vastaajat joutuvat usein pohtimaan sitä, kuinka toimivat tilanteissa, joissa tieto ei ole helposti saatavilla. Tilaston laadun kannalta tällä on taas suuri merkitys. Yh-

teydet tietojen saatavuuden ja vastausten laadun välillä nousevat tavalla tai toisella esiin yrityslomakkeisiin vastaamisessa ja näkyvät lukuisissa testaustilanteissamme. Bavdaž (2010) on mallintanut tätä yhteyttä kuvion 1 mukaisesti.

Kenellä on sisällön määrittelyvalta?

Kuinka voisi jäsentää isoa dataa ja lomaketutkimusaineistoja niin, että tilaston käyttäjät ymmärtäisivät niiden keskeiset eroavaisuudet – ja siten myös niiden käytön reunaehdot? Minkälaisesta tiedosta isossa datassa on kysymys?

Kuten Hannes Heikinheimo ja Antti Ukkonen (2015) toteavat, ison datan tarkoituksena ei lähtökohtaisesti ole ollut tutkia ja ymmärtää lukujen taustalla olevia ilmiöitä vaan toteuttaa ennustavia ja ennakoivia verkkopalveluita. Ison da-

tan soveltamisessa uranuurtajia ovat erityisesti olleet internetyhtiö Google tiedonhakupalveluillaan ja sosiaalisen median palvelut, kuten Facebook, käyttäjälle kohdennetuilla sisällöillä.

Nerokas oivallus on ollut siinä, että valtavissa massa-aineistoissa yksinkertaiset korrelaatiot muuttujien välillä toimivat ennustamisessa paremmin kuin muuttujien syy-seuraus-suhteiden ymmärtäminen ja näiden pohjalta rakennetut monimutkaiset laskentamallit. Aineistoa ja sen yksittäisiä havaintoja ei tarvitse tuntea, kun olennaista on käyttäjälle välittyvä kokemus verkkopalvelun älykkyydestä, eli vaikkapa kuinka hyvin sen onnistuu valikoida kuluttajalleen räätälöityjä hakutuloksia tai ystäviensä tuottamaa sosiaalisen median sisältöä.

Isoa dataa ja sen työkaluja ei siis ole luotu mittareiksi ja mittausvälineiksi, vaikka siihenkin ne taipuvat. Tilastoissa,

Yritykset ovat suhtautuneet myönteisesti haluamme testata lomakkeita ja taltioida täyttötilanteet ruuduntallennusvideoiksi, jotka ovat testausten analyysiaineistoa, toteavat Petri Godenhjelm ja Jussi Rouhunkoski.

ja etenkin lomaketutkimuksissa, asia on juuri päinvastoin. Tilasto on objektiivinen ja puolueeton yhteiskunnallisen ilmiön kvantitatiivinen kuvaus.

Tilastojen kuvaamat faktat toimivat yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjana, mutta iso data algoritmeineen tekee myös itse päätöksiä käyttäjänsä puolesta.

Robert Groves (2011) puhuu lomaketutkimuksen ja ison datan luonteista käsitteillä suunniteltu (designed) data ja orgaaninen (organic) data. Suunniteltuun dataan liittyy aina joku tunnistettava toimija. Kuinka toimija suunnittelun toteuttaa, riippuu tekijästä, mutta toimijalla on joka tapauksessa valta tehdä haluamiaan ratkaisuja tiedonkeruuseen ja kysymyksenasetteluun liittyen.

Tätä valtaa taas kolmannella osapuolella, kuten tilastoviranomaisella, ei ole isoon dataan liittyen, ja hallinnollistenkin aineistojen osalta vain rajallisesti. Esimerkiksi lainsäädäntöön tehtävät muutokset voivat lopettaa tilastojen tekoon sopivan hallinnollisen aineiston tuottamisen.

Tilastojen tekemisen näkökulmasta eri aineistoja voidaan vertailla sisällön määrittelyvallan kautta. Tällä tarkoitamme sitä, missä määrin tilaston tekijä voi määrittellä minkälaiseen sisältöön ja aineistoon tilastot perustuvat. Tätä havainnollistaa kaksikulotteinen kuvio 2, jossa toisena ulottuvuutena on havaintojen ja mittausulottuvuuksien määrä, ja jolla iso data on ylivertainen.

Hallinnollisissa aineistoissa sisällön määrittelyvalta on kullakin asianomaisella viranomaisella. Esimerkiksi Väestötietokeskuksen väestötietojärjestelmässä on perustiedot Suomen kansalaisista ja Suomessa vakinaisesti asuvista ulkomaalaisista.

Sisällön määrittelyvaltaa voidaan tilastojen näkökulmasta käyttää näiden hallinnollisten aineistojen suunnittelussa tilastojen tarpeet huomioiden. Lainsäädännöllä on luonnollisesti keskeinen rooli ja asia on huomioitu uudessa tilastolaissa. Tärkeätä on myös muistaa, että moni hallinnollinen aineisto itsessään kerätään kysymyksillä ja lomakkeilla eli lomaketutkimuksen työkaluilla.

Lomaketutkimuksessa taas tiedon kerääjä on aktiivinen toimija ja kykenee määrittämään, miten ja millä välineillä kysymykset vastaajille esitetään. Tiedon kerääjän ja suunnittelijan etäisyys tiedon ”lopukäyttäjään” on myös läheisempi, kun voidaan suoraan esittää haluttu kysymys.

Laadullinen tutkimus on toinen ääripää; esimerkiksi kouralliseen havaintoja perustuviin haastatteluihin kysytyjä asioita kyetään myös tarkentamaan suoraan vastaajilta ja saamaan vielä yksityiskohtaisempaa tietoa kuin mitä lomaketutkimuksen strukturoiduilla lomakkeilla kyetään keräämään.

Iso data ja lomaketutkimus tulevat varmasti molemmat olemaan tulevaisuudessa keskeisiä yhteiskuntaa kuvaavia tietolähteitä. Lomaketutkimusalan keskeinen järjestö AAPOR (2015) onkin julkaissut hiljattain raportin, jossa kuvataan isoa dataa laajalti ja pohditaan sen käyttöä lomaketutkimuksessa. Raportissa järjestö suosittelee:

- kehittämään standardeja ison datan läpinäkyvään käyttöön lomaketutkimuksessa
- näkemään molemmat tietolähteet toisiaan täydentävinä, ei poissulkevinä
- ryhtymään kouluttamaan organisaatioita ison datan käyttöä

- informoimaan kansalaisia ison dataan hyödyistä ja riskeistä
- selventämään käytettyä terminologiaa
- olemaan aktiivinen toimija julkishallinnon puolella ison datan käytön infrastruktuurin kehittämisessä lomaketutkimuksessa

On data pientä tai isoa, tekstiä tai numeroita, tiedonkäyttäjän tulee olla kriittinen tietolähteiden osalta. Tärkeää on ymmärtää tiedon ja aineiston syntyprosessin alkuvaiheet. Ja jo ennen sitä on hyvä tietää, kuinka tietotarpeet ja tutkimuskysymykset on määritelty. Ovatko ne tehty käytettävissä olevan aineiston perusteella jälkikäteen, vai päinvastoin. ■

Kirjoittajat työskentelevät Tilastokeskuksen tiedonhankinta -yksikön SurveyLaboratoriossa.

---

*Lähteet:
AAPOR Report on Big Data 2015. American Association for Public Opinion research. AAPOR Big Data Task Force.
http://doku.iab.de/grauepap/2015/BigData-TaskForceReport_FINAL_2_12_15.pdf.*

Bavdaž, Mojka 2010. The Multidimensional Integral Business Survey Response Model. Survey Methodology 36.

Groves, R. 2011. "Designed Data" and "Organic Data". The Director's Blog, The U.S. Census Bureau, 31.5.2011.

Heikinheimo, Hannes & Ukkonen Antti 2015. Ison datan alkulähteillä. Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus 2/2015.

Perhoniemi, Tuukka 2014. Mitän muunnelmat – miten määritämme maailmaa, ihmistä ja tietoa. Helsinki: Vastapaino.

Snijders, Ger & Haraldsen, Gustaf & Jones, Jacqui & Willimack, Diana 2013. Designing and conducting business surveys. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons.

Sund, Reijo 2015. Miksi isoon dataan hukutaan? Tieto&trendit – talous- ja hyvinvointikatsaus 2/2015.

Vera Hjelt oli Suomessa ensimmäinen nainen ammattientarkastajana. Hän edisti työväensuojelua ja kehitti sosiaalitilastointia.

Tekla Hultin väitteli Suomessa ensimmäisenä naisena filosofian tohtoriksi. Hän oli toimittaja ja poliitikko sekä työskenteli Tilastollisessa päätoimistossa vuosina 1901–1929.

KIRSTI AHLQVIST

Kaksi sosiaalitilastoinnin uranuurtajaa – Vera Hjelt ja Tekla Hultin

Sosiaalitilastot ovat vanhimpia tilastoja väestötilastojen jälkeen. Niiden synty katsotaan liittyvän ennen kaikkea 1800-luvun yhteiskunnallisiin muutoksiin – teollistumiseen ja teollisuustyöväestön merkittävään kasvuun. Teollisuustyöväestön heikko taloudellinen asema ja kehnot olosuhteet edellyttivät yhteiskunnan sosiaalista säätelyä. Tämä puolestaan edellytti tietoa sosiaalisista olosuhteista. Yksi tapa tuottaa sitä olivat sosiaalitilastot.

Suomessa ns. konkreettisen sosiaalitutkimuksen perinne alkoi kehittyä yhteiskunnallisessa murroksessa 1860-luvulta lähtien (Alapuro & Alastalo 1992). Puolueettomilla tutkimuksilla ajateltiin voitavan painostaa valtiota sosiaalisiin reformeihin. Tutkimuksissa selvitettiin sekä maaseudun tilattoman väestön että kaupunkien teollisuusväestön elinoloja. Tutkimus käynnis-

tyi aluksi eri yhdistysten – Kansantaloudellisen yhdistyksen, Helsingin työväen yhdistyksen – ja komiteoiden toimesta.

Sosiaalitutkimus ja ns. työväenkysymys olivat yhteydessä valtion tilastotoimen uudistamiseen. Useisiin maihin perustettiin vuosina 1880–1900 erillisiä virastoja (labour departments), Suomeen Teollisuushallitus vuonna 1884 (Haatanen & Suonoja 1992, 21). Virastojen

tehtävänä oli luoda tilastollisia indikaattoreita auttamaan lakien luonnostelussa ja arvioimaan niiden vaikutuksia.

Suomessa Teollisuushallitus ja Tilastollinen päätoimisto laativat senaatin toimeksiannosta suunnitelman teollisuudessa toimivien työntekijöiden elinehtoja koskevan tutkimustoiminnan käynnistämiseksi. Tutkimuksia julkaistiin vuosina 1902–1914 kaiken kaikkiaan kuusitoista

Teollisuushallituksen työtilastoa-sarjassa. Vastaavanlaisia tutkimuksia esiteltiin myös Työtilastollisessa Aikakauslehdessä. Kaksitoista tutkimuksista oli Teollisuushallituksen tilasto-osaston johtajan G.R. Snellmannin laatimia. Ne käsittelivät työskentelyolosuhteita ja palkkoja mm. tupakka-, kutoma- ja konepajateollisuudessa.

Tässä artikkelissani en käy läpi suomalaisen sosiaalitalaston historiaa, vaan peilaan sitä kahden siihen vaikuttaneen naisen – Vera Hjeltin (1857–1947) ja Tekla Hultinin (1864–1943) kautta. Etenkin Vera Hjeltin työ liittyi oleellisesti työväensuojeluun ja sen edellyttämään tiedontuotantoon. Vuosina 1902–1914 julkaistuista Työtilasto-sarjan tutkimuksista kaksi oli Vera Hjeltin ja yksi Tekla Hultinin tekemiä. Heille yhteinen alue oli erityisesti kysymys naisten työstä ja työsuojelusta. Aihe toimiikin esimerkkinä yhteiskunnallisia kiistoja aiheuttaneesta ja ratkaisua vaatineesta asiasta ja siihen liittyvistä, eri intresseistä lähtevistä tietotarpeista.

Vera Hjelt työskenteli Teollisuushallituksessa ollen ensimmäinen nainen ammattientarkastajana. Tekla Hultin työskenteli Tilastollisessa päätoimistossa. Virkaurien lisäksi heidän elämänsä ja uransa olivat erittäin monipuoliset: he olivat aikansa merkittäviä yhteiskunnallisia vaikuttajia.

Vera Hjelt ja Tekla Hultin elivät aikana, jolloin yhteiskunta muuttui merkittävästi, ei vähiten naisten asema. He elivät naisten kouluttautumisen, poliittisen osallistumisen, virkauran ja naisliikkeen alkuhistoriaa. Naisten akateeminen ura tuli mahdolliseksi 1890-luvulla – tosin erivapauksin. Vapaan opiskelu-oikeuden yliopistossa naiset saivat vuonna 1901. Yliopistovirat avautuivat naisille vuonna 1916 ja valtioliset virat laajoin oikeuksin vuonna 1926 (Tuomaala). Ääni- ja vaalioikeuden naiset saavuttivat yleisen äänioikeuden säätämisen yhteydessä vuonna 1906.

Lahjakkaita ja periaatteellisia poliitikkoja

Vaikka naisten asema oli Suomessa kokenut, kouluttautuminen ja työelämään sekä yhteiskunnalliseen elämään osallistuminen eivät olleet helppoja Vera Hjeltille ja Tekla Hultinille. Kummankin taloudelliset lähtökohdat olivat niukat, ja he joutuivat eri tavoin itse hankkimaan koulutusra-

hansa (Hjelt-Cajanus 1948; Kiiski 1978).

Vera Hjelt valmistui Tammisaaren seminaarista opettajaksi ja opiskeli Ruotsissa Nääsin veistonopettajaseminaarissa, jossa hän sai veistopedagogin koulutuksen. Hän toimi veiston opettajana mm. Suomalaisessa yhteiskoulussa ja veistopedagogina perustamassaan oppilaitoksessa. Teollisuushallituksen ammattientarkastaja hänestä tuli vuonna 1903. Hänen tehtävänään oli huolehtia teollisuuslaitoksissa työskentelevien naisten ja lasten oloista.

KONKREETTINEN SOSIAALITUTKIMUS JA TYÖVÄENKYSYMYS OLIVAT YHTEYDESSÄ VALTION TILASTOTOIMEN UUDISTAMISEEN.

Ammattientarkastajan työn jälkeen Hjelt oli Sosiaalimuseon – työväensuojelunäyttelyn – intendenttinä vuodesta 1919 vuoteen 1931 aina 75-vuotiaaksi asti. Sosiaalimuseo oli hänen työnsä tunnetuin ja näkyvin saavutus. Kansainvälisten esikuvien mukaan Hjelt alkoi jo vuonna 1906 kerätä erilaisia suojelaitteita ja niiden piirroksia, jotka muodostivat Helsinkiin vuonna 1909 perustetun näyttelyn alkukokoelman. Virallisesti laitos avattiin vuonna 1911.

Hjelt toimi lukuisissa reformiyhdistyksissä, komiteoissa ja kansanedustajana ruotsalaisen kansanpuolueen edustajana vuosina 1908–1917. Hän oli myös perustamansa puusepäntehtaan johtaja, ja joka ensimmäisenä naisena Suomessa sai keksinnölleen patentin. Hänen kirjallinen toimintansa sisälsi kansalaistietoa ja työläinsäädäntöä, mutta myös satuja.

Hjelt toimi Suomen Naisyhdistyksessä, Naisasialiitto Unionissa ja Marttaliitossa ja oli yksi Sosiaalipoliittisen yhdistyksen samoin kuin Virkamiesliiton perustajajäsenistä. (Hjelt-Cajanus 1948; Ivars 1995.)

Myös Tekla Hultin opiskeli ensin opettajaksi, mutta jatkoi opintojaan ylioppilastutkintoon ja korkeakoulututkin-

toon, joihin hän joutui hakemaan vapautuksen sukupuolestaan. Hän väitteli tohtoriksi Suomen kaivostoiminnan historiaa käsitteellä väitöskirjallaan ja sai Suomessa ensimmäisenä naisena filosofian tohtorin arvon vuonna 1896. Hän toimi Päivälehdessä toimittajana ennen viran saamista Tilastollisesta päätoimistosta, johon hänen piti jälleen anoa erivapautta sukupuolestaan. Hultinin työnä päätoimistossa oli köyhäinhuoltoilaston laadinta. Hän teki myös selvityksen avioeroista. (Luther 1993, 121.)

Tekla Hultin oli ennen kaikkea poliitikko. Kun Vera Hjeltiä voidaan pitää sosiaalipoliitikkona, Hultin oli jo nuoresta lähtien kiihkeä fennomaani. Hän oli nuorsuomalaisen puolueen kansanedustaja vuosina 1908–1917 ja kokoomuksen kansanedustaja vuosina 1919–1924. Hän puolusti innokkaasti ensin Suomen autonomiaa ja sitten itsenäisyyttä.

Naisten aseman – mm. äänioikeuden ja oikeuden hakea valtion virkoja – edistäminen oli Hultinille tärkeää. Hän kuului Naisasialiitto Unioniin ja oli Nuorsuomalaisen Naisklubin puheenjohtaja.

Tekla Hultin pidätettiin kaksi kertaa virkansa hoidosta. Ensimmäisen keran vuonna 1912, koska hän oli esittänyt The Manchester Guardian -lehdessä kärkevää kritiikkiä venäläisten suunnitelmaa vastaan erottaa Kivennavan ja Uudenkirkon pitäjät Suomesta. Toinen virasta pidättäminen tapahtui vuonna 1913 Anglo-Finnish Societyssä pidetyn esitelmän johdosta. (Hultin 1935, 478, 489.)

Kiistanalainen naisten työ

Naisten työhön osallistuminen ja sen ehdot olivat osa työväenkysymystä ja yhteiskunnallista keskustelua 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Sivistyneistö oli huolissaan työväen perheistä. Teollistumisen ja kaupungistumisen pelättiin rapauttavan perheitä. Tätä ilmensivät esimerkiksi köyhäinhuoltotarpeen kasvu, naisten ja lasten ansiotyö ja heikot asuinolot. (Vattula 1989, 28; Markkola 1994, 23.)

Perheellisten työläisnaisten lisääntynyt palkkatyö ja sen myötä kärjistynyt ristiriita kodin ja työn yhteensovittamiseen sai asiasta huolestuneet korostamaan kotitaloutta ja sen taitojen merkitystä naisille kuuluvana alueena. Toisaalta naisliike edisti ►

naisille miestenkaltaisia oikeuksia työhön osallistumiseen. Työläisnaisten ja säätyläisnaisten työhön ja tasa-arvoon liittyvät ongelmat poikkesivat toisistaan. Työläisnaisten vaikeutena eivät olleet niinkään rajoitukset työelämään osallistumisessa ja koulutuksessa kuten säätyläisnaisilla, vaan ongelmat työoloissa, toimeentulossa, asumisessa ja lastenhoidossa. Työläisnaisliikkeen tavoitteena olikin vaikuttaa oloihin nostamalla palkkoja, lyhentämällä työaikaa ja parantamalla asuinoloja.

Kiista yötyöstä hallitsi naisten työsuojelusta käytyä keskustelua 1900-luvun alussa. Naisten työskentely teollisuudessa ja yötyössä oli lisääntynyt Keski-Euroopassa ensimmäisen maailmansodan aikana. Naisten yötyötä käsiteltiin useissa kansainvälisissä kokouksissa. Bernin kansainvälisessä työväensuojelukongressissa vuonna 1906 hyväksyttiin sopimus, jolla rajoitettiin naisten yötyötä. Sopimus tuli voimaan vuonna 1911 sen ratifioineissa maissa. Vuonna 1919 sen sijaan kansainvälisessä työkonferenssissa Washingtonissa hylättiin sopimusehdotus, joka olisi kieltänyt naisten yötyön. (Lähtenmäki 1995, 271.)

Myös Suomessa naisten yötyö oli kiistanalainen. Kysymyksestä olivat eri mieltä paitsi työnantajat ja työntekijät, myös porvarilliset ja työväen naiset. Porvarillisten naiskansanedustajien ja sosiaalidemokraattisten naiskansanedustajien esittämistä vaatimuksissa oli linjaeroja. Työläisnaisjärjestöt ja työläisnaiset kiistelivät myös aiheesta. (Lähtenmäki 1995, 271; Ollila 1993, 55.) Porvarilliset naiset halusivat edistää naisten oikeutta työntekoon ja pitivät sen vuoksi kaikkia rajoituksia haitallisina. Työläisnaisille työnteko ei ollut saavutettu etuus, vaan välttämätön pakko.

Naisten työolot tilastollisen tutkimuksen kohteena

Naisasialiitto Unioni vastusti naisten yötyökieltoa, pelkäsi sen heikentävän naisten taloudellista asemaa ja piti yötyön kieltämistä naisten holhoamisena. Unioni ehdottikin tilastollisen tutkimuksen tekemistä niistä seurauksista, jotka yli-työn kieltäminen aiheuttaisi. Teollisuushallitus ehdotti, että Tekla Hultin toteuttaisi kyseisen tutkimuksen. (Kiiski 1978, 185; Lähtenmäki 1995, 276.)

Hultinin tutkimus *Yötyöntekijättäret*

Suomen teollisuudessa julkaistiin vuonna 1911. Sen tavoitteena oli selvittää, kuinka laajaa naisten yötyö oli, minkälaisissa olosuhteissa he elivät ja mitä seurauksia naisille olisi yötyön kieltämisestä. Tutkimuksessa haastateltiin suurta määrää yötyötä tekeviä naisia ja heidän työnantajiaan eri teollisuuden aloilla. Työntekijöiltä kysytyt asiat liittyivät työaikoihin, perheeseen, lapsiin ja elatusvelvollisuuksiin, terveydentilaan, palkkaukseen sekä käsitettiin mahdollisesta yötyökiellosta.

Hultinin tutkimus paljasti ennen kaikkea yötyötä tekevien naisten elinolojen kaikkinaisen puutteellisuuden. Etenkin asuinolot ja lastenhoito olivat huonolla tolalla. Yhdessä huoneessa asui useita henkilöitä, jolloin yötyöntekijän päivälepo oli mahdotonta. Lastenhoito äidin työn ajaksi oli järjestetty usein satunnaisesti ja tavallista oli myös jättää pienet lapset oman onnensa nojaan.

Vera Hjeltin vuonna 1908 julkaisema *Tutkimus koskeva ompelijattarien ammattiloja Suomessa* käsitteli naisten työ- ja elinoloja sekä yötyötä. Työntekijöiden ongelmiksi tutkimuksessa paljastuivat työn kausiluonteisuus ja epävarmuus sekä siitä seuraavat runsaat ylityöt sekä pienet ansiot. Jatkuva lisätyön tarve johtikin yötyön tekemiseen. Työntekijöiden terveys oli Hjeltin mukaan varsin huono. Eriytisesti työntekijöiden terveyteen Hjelt keskittyi tutkimuksessaan, joka käsittelee lumpputyöntekijöiden oloja (*Lumpputyöntekijöiden terveydentilasta Suomessa*), jonka hän julkaisi Työtilastollisessa Aikakauslehdessä vuonna 1909.

Myös mittavassa työläisperheiden toimeentuloehdoista koskevassa tutkimuksessaan (*Tutkimus ammattityöläisten toimeentuloehdoista Suomessa 1908–1909*) vuodelta 1912 Vera Hjelt kuvasi työläisperheiden toimeentulon niukkuutta sekä työläisnaisten ankaraa elämää perheene-lättämisen ja huolehtimisen ristipaineissa.

Kahdeksan tunnin työaika, kunnallista päivähoitoa, ruokaosuuskuntia

Vera Hjelt ja Tekla Hultin osallistuivat naisten yötyökiellon käsittelyyn sekä kansanedustajina että tutkijoina. Heidän eduskunnassa vuonna 1909 asiasta antamansa lausunnot julkaistiin Naisten Ääni-lehdessä (1909). Vera Hjelt piti tunteita he-

rättävän puheenvuoron, jossa hän vastusti naisten yötyökieltoa. Hän vetosi niiden maiden kokemuksiin, joissa kielto oli voimassa. Koska kielto näissä maissa koski ainoastaan suuria tehtaita, yötyö oli siirtynyt pieniin tehtaisiin ja kotiverstaisiin. Muutos oli lisännyt naisten työaikaa entisestään vaikuttamatta kuitenkaan palkkatasoon.

Vera Hjeltin keskeisin peruste naisten yötyön hyväksymiselle oli vaatimus tasa-arvoisista työmahdollisuuksista miesten kanssa. Yötyökielto vähentäisi merkittävästi naisten työmahdollisuuksia. Hän perusteli kantaansa myös naisen yhteiskunnallisella tehtävällä:

"On myöskin monesti muistutettu, että nainen huonosti tulee täyttämään yhteiskunnallisen tehtävänsä äitinä ja lasten kasvattajana, jos hänen ansion puutteesta täytyy elättää itseään satunnaisella työllä huonosti maksetuissa työoloissa ja epäterveellisissä kotiverstaissa." (Naisten ääni 1909.)

Tekla Hultin esitteli eduskunnassa alustavia tuloksia keskeneräisestä tutkimuksestaan. Vera Hjeltin tavoin hän korosti, että yötyökielto vähentäisi merkittävästi naisten työnsaantimahdollisuuksia ja sillä olisi kohtalokkaita vaikutuksia naisten toimeentulolle. Tätä näkemystä tukivat hänen mukaansa myös työnantajilta saadut vastaukset.

Vera Hjelt ja Tekla Hultin esittivät naisten yötyökiellon säätämisen sijaan joukon ehdotuksia, joilla työssäkäyvien naisten asemaa voitaisiin parantaa. Tärkein oli vaatimus kahdeksan tunnin työajan säätämisestä. Hultinin mukaan yötyö olisi mahdollista hyväksyä, jos vuorotyössä noudatettaisiin kahdeksan tunnin työaikaa. Myös Hjelt kannatti yleisen työajan rajoittamista kahdeksaan tuntiin, mikä oli vastoin hänen puolueensa kantaa. Kiistan vuoksi hän erosikin ruotsalaisesta kansanpuolueesta ja kieltäytyi asettumasta enää ehdolle seuraavissa eduskuntavaaleissa.

Tekla Hultin esitti naisten yötyötä koskevassa raportissaan myös vaatimuksia työnantajille kunnollisten työväenasuntojen saamiseksi ja kunnille lastenhoidon järjestämiseksi.

Työssä käyvien äitien työtaakan helpottamiseksi Hjelt esitti radikaaleina pidettyjä ehdotuksia yhteiskeittäisistä ja ruokaosuuskunnista, joissa perheet voisivat käyttää ruokailemassa. Näistä reformiesityksistään hän sai osakseen kritiikkiä jälleen porvariston taholta, joka piti niitä uhkana val-

litsevalle koti-ideologialle (Ivars 1995, 22).

Naisten yötyökieltoa koskeva sopimus hyväksyttiin Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleiskokouksessa vuonna 1934. Asia oli esillä Suomen eduskunnassa lukuisia kertoja, ensimmäisen kerran varsinaisesti vuoden 1909 valtiopäivillä, jolloin se ei edennyt; ei myöskään vuosien 1913 eikä 1914 valtiopäivillä. Suomen eduskunta hyväksyi naisten yötyökiellon vuonna 1946 tietyn poikkeuksen.

Sosiaalitalastojen perintö kantaa

Sosiaalitalastointi jatkui 1900-luvun alun jälkeen sosiaaliministeriön (sosiaali- ja terveysministeriön) tutkimusyksikössä, ja siellä tehtiin lukuisia mm. asumista koskevia selvityksiä (asuntolaskenta vuodelta 1919, maaseudun ja kaupunkien asunto-olot 1930-luvulla, vanhusien asunto-olot 1960-luvulla). Työolojen tutkimus jatkui mm. liikeapulaisten, metsä- ja uittotyöntekijöiden, työtapaturmien ja ammattitautien tutkimuksena. Tekla Hultinin naisten yötyötä koskeva tutkimus sai jatkoa, kun vuonna 1935 sosiaalisia erikoistutkimuksia sarjassa ilmestyi tutkimus *Yötyöntekijättärien työ-, asunto- ja terveysolot*. Aihetta tutkittiin vielä 1970-luvullakin.

Tutkimus kohdistui myös eräisiin väestöryhmiin, kuten työläisnuorisoon, ylioppilaisiin, vanhuksiin, vajaamielisiin, koulukodeissa ja nuorisovankiloissa olleisiin. Mittava kotityötutkimus tehtiin 1980-luvulla.

Vera Hjeltin ammattityöläisten toimeentuloehtoja koskevien tietojen perusteella Suomeen perustettiin vuonna 1919 ensimmäinen elinkustannusindeksi, jonka perusteella voitiin seurata kuluttajahintojen muutoksia. Rahanarvon aleneminen ensimmäisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen kohdisti kiinnostuksen hintatilastoihin. Reaaliansiot laskivat jyrkästi, koska palkat olivat alkaneet jäädä jälkeen hinnoista. Hintatiedoista tuli tärkeitä mm. palkkaneuvottelujen kannalta. Vera Hjeltin esikuvan mukaisesti 1920- ja 1950-luvuilla tehtyjä kulutustutkimuksia perusteltiin lähinnä elinkustannusindeksin tietotarpeella. (Ahlqvist 2010.)

Sosiaalitalastoja siirrettiin sosiaaliministeriön Sosiaalisesta tutkimustoimistosta Tilastolliseen päätoimistoon 1960-luvulla. Siirrettyjen tilastojen jou-

kossa olivat mm. kulutustutkimukset, kuluttajan hintaindeksi, palkkatilastoja ja asuntotuotantotilasto.

Kansainvälinen sosiaali-indikaattoriliike ja lisääntynyt kiinnostus väestön tulojen jakautumista kohtaan sekä hyvinvointi-käsityksen laajeneminen 1950-luvulta lähtien saivat aikaan Suomessakin sen, että sosiaalitalastoja alettiin perustaa jatkuvuuden periaatetta noudattaen. Kulutustilastoinnin lisäksi Tilastokeskus käynnisti mm. tulonjakotutkimuksen vuonna 1977, vapaa-aikatutkimuksen vuonna 1977, työolotutkimuksen vuonna 1977, eri elinolohkoja kokoavan elinolututkimuksen vuonna 1978 ja ajankäyttötutkimuksen vuonna 1979. (Marjomaa 2000.)

Suomessa onkin tämän ansiosta pitkälti ajanjaksolta varsin kattavat sosiaalitalastot, jotka mahdollistavat yhteiskunnallisten rakennemuutosten monipuolisen kuvaamisen. ■

Kirjoittaja on erikoistutkija Tilastokeskuksen väestö- ja elinolutilastot yksikössä.

Lähteet:

Ahlqvist, Kirsti 2010. *Kulutus, tieto, hallinta. Kulutuksen tilastoinnin muutokset 1900-luvun Suomessa. Tutkimuksia 252.* Helsinki: Tilastokeskus.

Alapuro, Risto & Alestalo, Matti 1992. *Konkreettinen sosiaalitutkimus. Teoksessa: Risto Alapuro & Matti Alestalo & Elina Haavio-Mannila (toim.). Suomalaisen sosiologian historia Helsinki: WSOY.*

Haatanen, Pekka & Suonoja, Kyösti 1992. *Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta.* Helsinki.

Hjelt, Vera 1908. *Tutkimus koskeva ompeliattarien ammattioaloja Suomessa.* Työtilasto VI.

Hjelt, Vera 1909. *Lumpputyöntekijäin terveydentilasta Suomessa. Työtilastollinen Aikauslehti 3/1909.*

Hjelt, Vera 1912. *Tutkimus ammattityöläisten toimeentuloehdoista Suomessa 1908–1909.* Työtilasto XIII.

Hjelt-Cajanus, Esther 1948. *Vera Hjelt, uranuurtaja.* Turku: Kustannusosakeyhtiö Aura. Suomentanut Tyyni Brofeldt.

Hultin, Tekla 1935. *Päiväkirjani kertoo 1899–1914 I.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Sanatar.

Hultin, Tekla 1911. *Yötyöntekijättäret Suomen teollisuudessa. Työtilasto XI.*

Ivars, Marja 1995. *Ura ja unelma – Vera Hjeltin valistusprojektit. Pro gradu -tutkielma.* Helsingin yliopisto sosiaalipolitiikan laitos.

Kiiski, Venla 1978. *Tekla Hultin, poliitikko.* *Studia Historica Jyväskyläläisiä 15.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Luther, Georg 1993. *Suomen tilastotoimen historia vuoteen 1970.* Helsinki: Tilastokeskus, WSOY.

Lähteenmäki, Maria. *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa.* *Bibliotheca historica.* Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Marjomaa, Pertti (toim.) 2000. *Tilastokeskus 1971–2000.* Helsinki: Tilastokeskus.

Naisten ääni 1909, 20. Vera Hjeltin ja Tekla Hultinin lausunnot naisten yötyön kiellosta.

Ollila, Anne 1993. *Suomen kotien päivä valkenee... Marttajärjestö suomalaisessa yhteiskunnassa vuoteen 1939.* *Historiallisia Tutkimuksia 173.* Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Sulkunen, Irma 1989. *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen.* Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Hanki ja Jää.

Tuomaala, Saara. *Holhouksenalaisuudesta koulutetuksi ja vapaaksi kansalaiseksi. Naisten täydet poliittiset oikeudet.* <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/aanioikeus/artikkelit/tuomaala.htm>.

Vattula, Kaarina 1989. *Lähtöviivallako? Naisten ammatissatoimivuudesta, tilastoista ja kotitaloudesta.* Teoksessa: Rauno Endén (toim.): *Historian päivät.* Historiallinen Arkisto 93. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

TARJA NIEMINEN

Hyvinvointi edellyttää tasa-arvon ja sosiaalisen pääoman lisäämistä¹

Muutaman vuoden takaisen elämän kurjuudesta kärsivän blogikirjoittajan kommentti ”Raha pyörittää maailmaa, se ohjaa laivaa – ja se on se mikä tätä paikkaa vaivaa” kuvaa oikeastaan aika hyvin sitä arvomaailmaa, jossa yhteiskunnan päätöksenteossa nojaututaan enemmän taloudellisiin kuin inhimillisiin arvoihin. Talousnäkökohdat ohjaavat laivaa ja niiden uskotaan tuovan hyvinvointia. Voisiko asiaa sittenkin katsoa vastakkaisesta suunnasta?

Taloudellinen hyvinvointi on perinteisesti määritelty luonnonvarojen, maanomistuksen ja varallisuuden perusteella. Myös työntekijöitä tarvittiin ja osajia arvostettiin. Töiden monipuolistuessa huomattiin, että ammattitaidon kehittäminen oli tärkeää. 1950- ja 60-luvuilla alettiin puhua inhimillisestä pääomasta eli koulutuksesta ja taidoista, jotka edistivät resurssien tarkoituksenmukaista käyttöä ja talouskasvua. Myöhemmin alettiin kiinnittää huomiota myös työntekijöiden välisiin sosiaalisiin suhteisiin, joilla oli tärkeä merkityksensä työn organisoinnissa ja työn tehostamisessa. Talouskasvua tavoiteltaessa taloudellisen pääoman lisäksi on siis syy-

tä kiinnittää huomiota myös muihin pääomiin. Maailmanpankin laskelmien mukaan jopa kaksi kolmasosaa talouskasvusta johtuu inhimillisestä ja sosiaalisesta pääomasta (Serageldin 1996).

Sosiaalisesta ja taloudellisesta kestävydestä puhutaan nykyään paljon ja niitä pidetään yleisesti hyvinä tavoitteina. Kuitenkin valtiot kehittyvät hyvin eri tavoin, vaikka lähtökohdat olisivat keskeisten tekijöiden suhteen samanlaiset. Asiantuntijoiden mukaan monet yksittäiset tekijät, kuten köyhyys, luonnonvarojen määrä, työllisyystilanne tai koulutus, eivät pysty selittämään eroja eri maiden kehityksen välillä. Miksi jotkut maat tai yhteisöt pystyvät käyttämään tuotantoresurssiaan paljon tehokkaammin ja kehittymään nopeammin kuin muut samoista lähtökohdista? Sosiaalisen pääoman on arveltu olevan selitys näihin eroihin. (Soubbotina 2000.)

Sosiaalinen pääoma mainittiin ensimmäisen kerran kirjallisuudessa vuonna 1916, jolloin Yhdysvalloissa Länsi-

Virginian maalaiskoulujen valvoja Lyda J. Hanifan esitti, että yhteisöllisen osallistumisen merkitys on tärkeää koulujen menestykselle. Hänen mukaansa naapurien ollessa tekemisissä toistensa kanssa syntyy naapuriverkosto, joka kerryttää sosiaalista pääomaa. Sosiaalisesta pääomasta puolestaan on hyötyä niin yksilöiden sosiaalisten tarpeiden kannalta kuin koko yhteisön elinolojen parantamisen kannalta. (Hanifan 1916.)

Vaikka sosiaalinen pääoma mainittiin ensimmäisen kerran jo näin aikaisin, sen kultakausi alkoi vasta 1990-luvulla. Sosiaalista pääomaa pidettiin uutena, lupaavana käsitteenä, josta uskottiin löytyvän ratkaisu lähes kaikkeen talouskasvusta, hallinnon kehittymisestä ja rikollisuuden vähenemisestä terveyden ja yleisen hyvinvoinnin lisääntymiseen. Samalla kiinnostus sosiaaliseen pääomaan ja siihen liittyvä tutkimus alkoivat lisääntyä nopeasti varsinkin Yhdysvalloissa. Erityisesti Robert Putnam on lisännyt tietoisuutta sosiaalisesta pääomasta. Hänen kuulija-

¹ Artikkelin on Tarja Niemisen väitöstilaisuuden avausluento. Hän väitteli filosofian tohtoriksi 17.4.2015 Helsingin yliopiston lääketieteellisessä tiedekunnassa aiheenaan sosiaalinen pääoma, terveyskäyttäytyminen ja terveys. (Nieminen, Tarja: *Healthier together? Social Capital, Health Behaviour and Health*, University of Helsinki, Faculty of Medicine 2015.)

kuntansa on myös laaja, koska Putnam on taitava popularisoimaan tutkimustuloksia. Hän on kuuluisa Pohjois- ja Etelä-Italian vertailututkimuksesta, jossa alueiden taloudellisen menestyksen ja hallinnollisen tehokkuuden erojen päätettiin johtuvan sosiaalisen pääoman määrästä. Etelä-Italian talous perustui pieniin perheyriyksiin, ja ulkopuolisiin ei luotettu samalla tavoin kuin pohjoisessa, jossa yritykset toimivat laajemmalla omistuspohjalla. (Putnam ym. 1993.)

Italia-tutkimuksen lisäksi Putnam tunnetaan myös Pohjois-Amerikan sosiaalisen pääoman muutosta kuvaavasta tutkimuksesta, jossa todettiin, että yhdistyksiin kuuluminen ja vapaaehtoisuus olivat vähenemässä (Putnam 2000). Hänen mukaansa nämä olivat merkkejä kansalaisaktiivisuuden ja yhteiskunnan koheesion rapautumisesta eli sosiaalisen pääoman vähenemisestä.

Yhdysvalloista sai alkunsa myös sosiaalisen pääoman ja terveyden tutkimus. Ichiro Kawachi kollegoineen havaitsi, että sosiaalisen pääoman matala taso ennusti kuolleisuuden kasvua (Kawachi ym. 1997). Tutkimus herätti kiinnostuksen tarkastella myös muita terveyden osoittimia.

Suomessa sosiaalisesta pääomasta kiinnostuivat ensimmäisenä Reino Hjerppe, Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura (Hjerppe 1997; Kajanoja & Simpura 1998). He kirjoittivat uudesta käsitteestä todeten, että sosiaalinen pääoma on ”tutkimisen arvoinen käsite”. Markku Hyypä tutki ensimmäisenä Suomessa sosiaalisen pääoman ja terveyden välisiä yhteyksiä vertaamalla Pohjanmaan suomen- ja ruotsinkielisen väestön terveyttä. Tulosten mukaan ruotsinkielisten parempi terveys selittyy suuremmalla sosiaalisen pääoman määrällä. (Hyypä & Mäki 2001.) Sittenkin Suomen Akatemian Sosiaalinen pääoma ja luottamusverkostot -ohjelman seurauksena sosiaalisen pääoman tutkiminen Suomessa lisääntyi voimakkaasti 2000-luvun jälkipuoliskolla ja samalla Suomesta tuli yksi aktiivisimmista sosiaalisen pääoman tutkijamaista.

”Sosiaalisella pääomalla viitataan sosiaaliseen vuorovaikutukselle ominaisiin piirteisiin kuten yhteisöllisyyteen, sosiaalisiin verkostoihin, normeihin ja luottamukseen. Luottamusverkostot erilaisten ihmisten välillä helpottavat yhteis-

toimintaa ja edistävät vastavuoroisuutta. Sosiaalisen pääoman on nähty parantavan yhteisen ja yhteiskunnan mahdollisuuksia toimia taloudellisesti ja tehokkaasti.” (Nyyssölä 2006.) Erialaisten sosiaalisen pääoman mukanaan tuomien hyötyjen takia aihe on herättänyt kiinnostusta yhtä lailla lehtikirjoituksissa kuin tieteellisessä tutkimuksessa.

TALOUSKASVUA TAVOITELLESSA ON SYYTÄ KIINNITTÄÄ HUOMIOITA MYÖS MUIHIN PÄÄOMIIN.

Toisaalta sosiaalisesta pääomasta voi myös olla haittaa, jos verkosto on liian suljettu ja sille muodostuu omat muutokset yhteiskunnasta poikkeavat normit, esim. suljetut uskonnolliset yhteisöt tai rikollisjärjestöt. Näissä sosiaalisesta pääomasta voi tulla estävä ja vahingoittava voima. Myös Bourdieun teorian mukainen elitistinen sosiaalinen pääoma, jota käytetään taloudellisten etujen ja vallan vahvistamiseksi ja joka kasaantuu harvoille, johtaa oman edun tavoitteluun ja kasvattaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta (Bourdieu 1986). Voidaan kuitenkin kysyä, onko tämä todella sosiaalista pääomaa? Tämä on sosiaalisten suhteiden käyttöä, johon liittyy myös vastavuoroisuutta harvojen ja valittujen välillä, mutta josta puuttuu kokonaan yhteinen hyvä.

Sosiaalista pääomaa kutsutaan usein arkikielessä yhteisöllisyydeksi. Yhteisöllisyys kuulostaa nostalgiselta ja se liitetään usein ”vanhoihin hyviin aikoihin”. Yhteisöllisyys on vähentynyt kaupunkistumisen myötä, mutta viime aikoina sitä on alettu arvostaa ja lisätä erilaisin osallistumisen keinoin, kaupungeissa esimerkiksi kaupunkiviljely tai ruokapiirit.

Toisaalta yhteisöllisyyden nousukaudet sijoittuvat usein kriisien yhteyteen. Sortokaudet ja tsunamit saavat yhteishengen nousemaan. Suomessa puhutaan usein ”talvisodan hengestä”, joka syntyi, kun yhteinen vihollinen yhdisti suomalaisia. Kymmenen vuoden takainen Aasian tsunamin aikaan saama yhteinen hätä puolestaan hävitti kansallisuuksien rajoitukset ja edisti hätään joutuneiden tunteidensa auttamista. Nousukauden aikana puolestaan yksilöllisyys nostaa päätään. Yhteinen hyvä jää silloin helposti taka-alalle. Moderni yhteiskunta korostaa individualismia.

Sosiaalista pääomaa on tutkimusten mukaan enemmän hyvinvointivaltioissa kuten Pohjoismaissa. Mutta kumpi on syy ja kumpi seuraus: onko niin, että maissa joissa on paljon sosiaalista pääomaa, ollaan halukkaita panostamaan yhteiseen hyvään, maksetaan veroja kunnallisen terveydenhuollon ylläpitämiseksi ja pidetään tärkeänä heikoimmista huolehtimista? Vai onko tasapuolinen yhteiskunta edellytys sosiaalisen pääoman lisääntymiselle? Tällöin voidaan ajatella, että tasa-arvo lisää luottamusta.

Helkama ja Seppälä päätyivät OECD-maiden arvomaailmaa tutkiessaan siihen, että luottamus on suurinta tasa-arvoa korostavissa maissa kuten Pohjoismaissa. Niissä pyritään vallan tasaiseen jakautumiseen, mikä lisää tasa-arvoa ja synnyttää luottamusta. (Helkama 2004; Helkama & Seppälä 2004; Nyyssölä 2006.) Vastavasti eriarvoisuus ja epäluottamus korreloivat keskenään. Suuret sosiaaliset ja taloudelliset erot yhteiskunnassa heikentävät ihmisten välistä luottamusta. Se aiheuttaa helposti korruptoituneisuutta sekä lisää harmaata taloutta ja rikollisuutta.

Yhteisöllisyyden käsite on tunnettu myös Afrikassa. Mandelan sanoin: ”Afrikassa on käsite, joka tunnetaan nimellä ubuntu – syvä tunne siitä, että olemme ihmisiä vain muiden ihmisten ihmisyyden kautta ja että jos haluamme toteuttaa mitään tässä maailmassa, se tapahtuu yhtä paljon muiden ihmisten työn ja saavutusten ansiosta kuin omiemme.” Ubuntu tarkoittaa suunnilleen samaa kuin ”minä olen, koska sinä olet” (I am because you are). Sosiaalisen pääoman termein tämä tarkoittaa sosiaalisia verkostoja ja vastavuoroisuutta. ▶

SOSIAALISESTA PÄÄOMASTA VOI MYÖS OLLA HAITTAA, JOS VERKOSTO ON LIIAN SULJETTU JA SILLE MUODOSTUU OMAT MUUSTA YHTEISKUNNASTA POIKKEAVAT NORMIT.

Sosiaalinen pääoma on sosiaalista ympäristöä kuvaava käsite, jota voidaan mitata yksilön tai yhteisön kautta. Väitöskirjassani sosiaalista pääomaa mitataan yksilötasolla. Yksilö ikään kuin investoi osallistumalla ryhmätoimintaan. Niin sanottut heikot sidokset integroivat verkoston jäsenet yhteisöiksi ja sitä kautta yksilöt saavat tietoa ja muita hyötyjä, joita ei olisi käytettävissä ilman näitä verkostoja (Granovetter 1973). Sosiaalinen pääoma on siis sosiaalisiin verkostoihin ja erilaisten ryhmien jäsenyyteen liittyvä resurssi, joka voi hyödyttää sekä yhteisöä että yksilöä.

Jo Durkheim totesi kuuluisassa tutkimuksessaan vuonna 1897, että sosiaalinen integraatio on yhteydessä itsemurhien määrään. Sittemmin sosiaalinen pääoma on yhdistetty sekä fyysiseen että psyykkiseen terveyteen. Sosiaalista pääomaa ja terveyttä koskeva tutkimus on melko tuoretta: 1990-luvulla ilmestyi vielä melko vähän aihetta koskevia artikkeleita, mutta vuodesta 2000 alkaen artikkeleiden määrä on kasvanut hyvin nopeasti. Tulokset ovat pääosin olleet yhteneviä esittäessään, että runsas sosiaalinen pääoma ja hyvä terveys ovat yhteydessä toisiinsa. Terveyttä on mitattu mm. koetun terveyden, sydän- ja verisuonitautien, kroonisen sairauden, psyykkisen terveyden ja kuolleisuuden avulla.

Terveys ei muodostu tyhjiössä vaan siihen liittyy monenlaisia tekijöitä. Terveyden sosiaalisista determinanteista puhuttaessa tarkoitetaan ihmisten elinoloja eli millaisissa olosuhteissa ihminen syntyy, kasvaa ja elää. Näihin olosuhteisiin vaikuttavat taloudelliset tekijät, valta ja erilaiset yhteisöjen resurssit. WHO:n mukaan merkittävä osa terveyseroista johtuu näistä sosiaalisista määrittäjistä. Niin-

pä yhteiskunnan kehittämisen kannalta pitäisi lähteä siitä näkökulmasta, että huolehditaan hyvinvoinnista, yhteiskunnan tasa-arvoisuudesta ja sosiaalisen pääoman lisäämisestä. Sitä kautta myös taloudellinen hyvinvointi voi lisääntyä. ■

Lähteet:

Bourdieu, Pierre 1986. *The forms of capital*. Teoksessa: John Richardson (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press.

Durkheim, Émile. *Suicide 1897/1951. A study in sociology (Le suicide: Étude de sociologie)*. Glencoe, Illinois: The Free Press.

Granovetter, Mark S. 1973. *The strength of weak ties*. *American Journal of Sociology*, 1973;78(6).

Hanifan, Lyda J. 1916. *The Rural School Community Center*. *Ann Am Acad Pol Soc Sci*, 1916;67.

Helkama, Klaus. *Arvot, luottamus ja kilpailukyky OECD-maissa*. Teoksessa: Risto Alapuro & Ilkka Arminen (toim.). *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY.

Helkama, Klaus & Seppälä, Tuja 2004. *Arvojen muutos Suomessa 1980-luvulta 2000-luvulle*. www.sitra.fi/julkaisut/Heiskala.pdf.

Hjerpe, Reino 1997. *Sosiaalinen pääoma: tutkimisen arvoinen käsite*. *Hyvinvointikatsaus* 1997/1.

Hyypä, Markku T. & Mäki, Juhani 2001. *Individual-level relationships between social capital and self-rated health in a bilingual community*. *Prev Med*, 2001;32(2).

Tarja Nieminen väitteli huhtikuussa sosiaalisen pääoman ja terveyden välisestä yhteydestä. Hän on yliaktuaari Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Kajanoja, Jouko & Simpura, Jussi (toim). *Sosiaalinen pääoma*. *Julkaisuja* 27. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kawachi, Ichiro & Kennedy, Bruce P. & Lochner, Kimberly & Prothrow-Stith, Deborah 1997. *Social capital, income inequality and mortality*. *Am J Public Health* 1997;87(9).

Nyysölä, Kari 2006. *Kriisi ja sosiaalinen pääoma hyvinvointivaltiossa*. *Tieteessä tapahtuu* 1/2006.

Putnam, Robert D. 2000. *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

Putnam, Robert D. & Leonardi, Robert & Nanetti, Raffaella Y. 1993. *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Serageldin, Ismail 1996. *Sustainability and the wealth of nations. First steps in an ongoing journey*. *Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs Series No. 5*. Washington, D.C.: The World Bank.

Soubbotina, Tatyana P. 2000. *Beyond economic growth. Meeting the challenges of global development*. The World Bank. http://www.worldbank.org/depweb/english/beyond/beyondco/beg_all.pdf.

**KIRSTI LEMPIÄINEN JA
TIINA SILVASTI (TOIM.).**
ERIARVOISUUDEN RAKENTEET.
TAMPERE: VASTAPAINO 2014. 234 S.

Hauras työ – vahvat markkinat

Yhteiskuntatieteilijät puntaroivat työmarkkinoiden tolaa Kirsti Lempiäisen ja Tiina Silvastin toimittamassa artikkelikokoelmassa *Eriarvoisuuden rakenteet – Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Jotain nykytilanteesta kertoo se, että teoksen tuoreudesta huolimatta työmarkkinoilla on ehtinyt tapahtua varsin paljon painomusteen kuivumisen jälkeen. Tosin kirjan tekstien valossa esimerkiksi työttömyysturvan leikkaussuunnitelmat eivät ole mikään yllätys.

Artikkeleiden aiheet ovat vaihtelevia, mutta niitä sitoo yhteen kriittisyys nykyisiä kehityskulkuja kohtaan. Menetelmällisesti teos painottuu laadulliseen analyysiin. Kirjan välittämä sanoma on varsin yksiaäninen: markkinat ovat ottaneet niskalengin julkisesta vallasta ja jokaisesta yksilöstä on tehty oman onnensa seppä.

Raimo Blom ja Harri Melin kysyvät, mitä keskiluokalle kuuluu nyky-Suomessa. Luokat eivät näytä kadonneen yksilöllistyvästä maailmasta, joskin niiden tarkastelu monimutkaistuu. Toisaalta liikkuvuus luokkien välillä näyttää hidastuneen. Uutta on se, että työväenluokka ja keskiluokka ovat lähestyneet toisiaan eliitin erkaantuessa omille teilleen. Yleisesti ottaen suomalaiset kuitenkin toivoisivat vahvaa keskiluokkaa. Artikkelissa tarkastellaan luokkaa myös ei-työllisten näkökulmasta, mikä on kiinnostavaa, sillä työssä käymättömien osuus on 1980-luvulta lisääntynyt.

Tälläkin hetkellä varsin ajankohtainen työttömyysteema saa teoksessa paljon tilaa. Kirjan seitsemästä artikkelista kolme keskittyy työttömyyteen. Martti Siisiäinen, Tomi Kankainen ja Eeva Luhtakallio tarkastelevat työttömien liikkeen kehitystä 1990-luvulta 2000-luvulle. Potentiaalisesti radikaali sosiaalinen liike on hiljalleen vakiintunut perinteiseksi yhdistystoiminnaksi.

Siisiäinen jatkaa työttömyystarkasteluja tutkimalla työttömien nuorten ristiriitaista asemaa ja

muutoksen mahdollisuuksia tilanteessa, jossa heidän resurssinsa tavoitella yhteiskunnassa yleisesti arvostettuja päämääriä ovat vähäiset. Samoilla linjoilla on pitkäaikaistyöttömiin keskittyvä Sakari Hänninen, joka rinnastaa työttömien aktiivintipolitiikan paroni von Münchhausenin urotekoon: on itse nostettava itsensä suosta.

Tiina Silvasti ottaa esille harvoin tutkitun aiheen: maanviljelijät ja maanviljelystä luopumisen. Maatalouskin on alkanut muistuttaa yhä enemmän markkinaorientoitunutta yritystoimintaa, mikä on saanut osan viljelijöistä luopumaan elinkeinostaan. Maatilojen ja maataloudessa työskentelevien vähentymistä pidetään kuitenkin herkästi itsestäänselvyytenä, eikä aiheesta juuri käydä julkista keskustelua.

Kirsti Lempiäinen luo katseensa varsin erilaisille kentille eli yliopistomaailmaan. Työllisten korkeasta koulutustasosta huolimatta yliopistosta on tullut haurastuneen työn linnake. Ei kuitenkaan ole itsestään selvää, että yliopistolta lähdetäisiin muuallekaan, koska akateemisuus juurtuu osaksi omaa identiteettiä.

Artikkelit tarjoavat mielenkiintoisia katsauksia työmarkkinoiden eri kulmiin. Teos ei kuitenkaan omasta mielestäni tuo tullessaan kovin raikaita oivalluksia, sillä samanhenkistä keskustelua prekariaatista käytiin jo opiskeluaikanani vajaa kymmenen vuotta sitten. Tällä hetkellä työmarkkinoilla ehdottomasti kiinnostavinta olisi etsiä muutoksen paikkoja: mistä voisi syntyä uutta ja parempaa työtä? ■

AURA PASILA

Kirjoittaja on yliaktuaari Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

**JUHO SAARI: HUONO-O
SAISET. ELÄMÄN
EDELITYKSET
YHTEISKUNNAN
POHJALLA. HELSINKI:
GAUDEAMUS 2015. 299 S.**

Monisäikeinen huono-osaisuus

Juho Saaren keväällä ilmestynyt kirja *Huono-osaiset* on tervetullut lisä perinteiseen hyvinvointitutkimuskirjallisuuteen, sillä teos paneutuu kattavasti ja laaja-alaisesti huono-osaisuuden syntymekanismiin, ilmenemismuotoihin ja seurauksiin. Vastaavaa teosta ei Suomessa ole aiemmin julkaistu. Kirjassa tarkastellaan myös huono-osaisten elämänhallintaa sekä huono-osaisuuteen vaikuttavaa sosiaalipolitiikkaa. Saari esittää myös ratkaisuja huono-osaisuuden vähentämiseksi ja ehkäisemiseksi. Kirjan lähtökohtana on jokaisen oikeus ihmisarvoiseen elämään 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa.

Juho Saari on hyvinvointisosiologian professori Itä-Suomen yliopistossa. Hän on kirjoittanut lukuisia teoksia hyvinvoinnista, hyvinvointivalttiosta, eriarvoisuudesta, sosiaalisista suhteista ja yksinäisyydestä. Aiemmassa tuotannossaan hän

on keskittynyt artikkelikokoelmien toimittamiseen. Nyt julkaistu Saaren yksin kirjoittama teos on hieno täydennys niihin.

Kirja pohjautuu vankkaan tieteelliseen tutkimukseen. Empiiriset tulokset ja pohdinnat perustuvat Saaren 2010-luvulla johtamiin tutkimushankkeisiin, joiden aiheina on ollut huono-osaisuus, asunnottomuus, sosiaalinen eriarvoisuus ja hyvinvointi. Tämän lisäksi Saari esittelee sosiaalitieteellistä ja moraalifilosofista teoreettista taustaa huono-osaisuuden määrittämiseen ja tutkimiseen. Tutkimustiedon lisäksi myös huono-osaiset ovat saaneet äänensä kuuluville. Asunnottomien henkilökohtaiset kuvaukset elämästään konkretisoivat havainnollisesti huono-osaisten tilannetta keskiluokkaiselle lukijalle.

Huono-osaisiksi kirjassa määritellään leipäjonoista apua hakevat, diakoniatyön asiakkaat, huumeiden käyttäjät, mielenterveyskuntoutujat, päihdeongelmaiset sekä asunnottomat. Huono-osaisia ovat myös laitoksissa asuvat henkilöt, kuten vangit. Saari käyttää kielikuvaa ”notkelma”, jolla viitataan huono-osaisten poikkeavuuteen, eriarvoisuuteen ja etäisyyteen valtaväestöstä. Notkelmassa olevia eivät otollisten olosuhteiden niemenokassa elävät näe. Huono-osaisista käytetään kirjassa myös nimitystä ”muukalaiset”.

Kirja jäsentää perusteellisesti huono-osaisuutta, sen syitä ja moninaisia seurauksia. Huono-osaisuuden syissä Saari korostaa yhteiskunnallisia jakoja ja eroja, sosiaalista etäisyyttä, hyvä- ja huono-osaisuuden kasautumista sekä elämänhallinnan ongelmia.

Teoksessa huono-osaisuuden keskiössä on asunnottomuus. Asunnottomuus on seurausta huono-osaisuudesta ja myös synnyttää sitä. Asunnottomuus-ilmiön taustalla on rakenteellisia tekijöitä, kuten asuntojen puutteellinen tarjonta, työttömyys ja yhteiskunnan eriarvoisuus. Henkilökohtaisella tasolla asunnottomuus on seurausta mm. alhaisesta koulutuksesta, pitkäaikaistyöttömyydestä ja parisuhteen rikkoutumisesta, jotka voivat johtaa taloudellisiin vaikeuksiin ja päihdeongelmiin, ja sitä kautta asunnon menettämiseen. Asunnottoman on hankala hakea töitä ja solmia sosiaalisia suhteita. Asunnottomuusongelmaa julkinen valta on onneksi tuloksellisesti pystynyt ratkaisemaan.

Yleinen suhtautuminen huono-osaisuuteen vaihtelee: on olemassa hyväksyttävää ja ei-hyväksyttävää huono-osaisuutta. Saari toteaa, että kaikkein huono-osaisimmat eivät juurikaan saa valtaväestöltä empatiaa, eikä heidän olemassaolostaan haluta tietää. Tässä yhteydessä Saari käyttää termiä empatiakuilu. Toinen käsite on solidaarisuusvaje, joka puolestaan liittyy kansalaisten haluttomuuteen osallistua apua vaativien ryhmien tulonsiirtojen ja palvelujen rahoitukseen. Huono-osai-

set nähdään usein syyllisinä omalle tilanteelleen ja siksi heitä ei haluttaisi julkisin varoin tukea.

Saari esittelee monipuolisesti tieteellisen, hallinnollisen ja poliittisen tulokulman huono-osaisuuteen. Hän määrittelee myös huono-osaisuuden, eriarvoisuuden ja köyhyyden väliset suhteet. Saari esittää eriarvoisuuden määrittävän köyhyyttä ja köyhyyden puolestaan huono-osaisuutta. Hieno yksinkertaistus Saarelta mielestäni on se, että köyhyyden ja eriarvoisuuden välinen ero on määrällinen, köyhyyden ja huono-osaisuuden puolestaan laadullinen. Suomalaisen yhteiskunnan sosioekonomisessa rakenteessa köyhät ovat alimpana, hyväosaiset ylimpänä ja väestön valtaosa heidän välissään. Näiden eri ryhmien väliset yhteiskunnalliset erot ja jaot ilmentävät yhteis-

HUONO-OSAISTEN HYVINVOINNIN SUURIMMAT UHKAT LIITTYVÄT SOSIAALISEEN ERISTÄYTYMISEEN, TOIMETTOMUUTEEN JA KÖYHYYTEEN.

kunnan eriarvoisuutta. Köyhyyttä ja huono-osaisuutta voidaan puolestaan tarkastella rinnakkain joko yksilöllisenä tai sosiaalisena ongelmana.

Yksi luku kirjassa käsittelee huono-osaisten kokemaa hyvinvointia, jonka suurimmat uhkat liittyvät sosiaaliseen eristämiseen, toimettomuuteen ja köyhyyteen. Huono-osaisilla on olemassa toimintavalmiuksia ja halua osallistua, mutta heidän inhimilliset resurssinsa jäävät usein käyttämättä.

Saari analysoi huono-osaisuuden institutionaalista hallintaa ja huono-osaisuuden vähentämiseen pyrkivän sosiaalipolitiikan toimivuutta. Hän myös esittää sosiaalipoliittisia ratkaisuja huono-osaisuuden vähentämiseen ja ehkäisemiseen, joita olisivat uudenlaiset, mahdollistamiset ja huono-osaisien aktivoitiin perustuvat yhteiskuntapolitiikan toimenpiteet. Sosiaalieteilijöiden olisi-kin tultava ulos tutkijankammioistaan reaalia-

ilmaan ja esitettävä toteuttamiskelpoisia ja konkreettisia ehdotuksia ongelman ratkaisemiseksi.

Toinen kysymys on tietenkin resurssien löytäminen tässä taloustilanteessa. Poliitikkasuosituksissaan Saari korostaa peruskoulutusta, työmarkkinoiden kehittämistä, universaalien palveluiden laajentamista huono-osaisille, yhteisöjen tukemista, kulutuksen progressiivista verotusta sekä hyvinvointivaltion perusteiden vahvistamista. Huono-osaisuuteen tulisi puuttua siis ennaltaehkäisevästi.

Vaikka kirja on kattava, Saari esittää kirjan loppuun pitkän listan jatkotutkimusaiheita. Kirja ei siis kirjoittajansa mukaan kalunnut loppuun huono-osaisuuden ilmiötä.

Jossain kohdissa tutkija-lukija olisi kaivannut tarkempaa tietoa siitä, mistä esitetyt tutkimustulokset olivat peräisin – varsinkin silloin, kun kuvioissa tai teksteissä esitettiin kertoimia tai muita numeroita. Käytetyt aineistot olivat toki kuvattuna kirjan liitteessä, mutta sieltä tekstissä esitettyjä tuloksia on hankala paikantaa ja arvioida. Esimerkiksi loppuviite Eurostat ilman mitään vuosilukua jäi hämäräksi; mihin sillä oikein viitattiin.

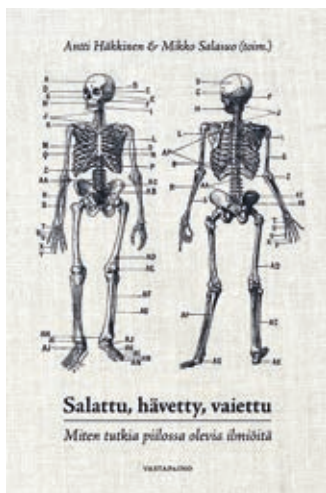
Kirjassa on useita laajoja kokoavia kuvioita, jotka ansiokkaasti vetivät yhteen kirjoitettua tekstiä. Tosin kuvioihin oli kasattu niin valtava määrä tietoa, että siinä lukija-parka ahdistuu yrittäessään tulkita nuolien kohteita ja suuntaa. Muutaman kuvion kohdalla joidenkin laatikoiden poisjättäminen olisi jopa voinut selkeyttää niiden tulkintaa.

Lukijan kannalta ärsyttävä seikka oli viittausten sijoittaminen luvuittain kirjan loppuun. Tutkijana minua kiinnosti, mistä esitetty tieto oli peräisin, ja siksi jouduin usein hyppimään kirjan loppuun ja sitä ennen tarkistamaan, mitä lukua milloinkin olin lukemassa.

Valtavasta tietomäärästä huolimatta Saaren kirja tarjosi myönteisen lukukokemuksen. Sain kirjasta paljon uutta tietoa, ja se muutti myös käsityksiäni tietyistä huono-osaisten ryhmistä, koska oma elämänpiirini – kuten meidän useimpien – on kaukana huono-osaisista. Kirjan eri osia voivatkin hyödyntää monet huono-osaisuuden kanssa tekemisissä olevat tahot. Teoreettisen taustan, määrittelyjen ja luokittelujen vuoksi kirja sopii myös hyvin sosiaalieteilijöiden opiskelijoille ja tutkijoille. Kirjan soisi myös kuluvan sellaista käsissä, joiden pitäisi ymmärtää huono-osaisuuden syntyjä syviä. Tähän ryhmään voisi laskea ainakin poliitikot. ■

ANU RAIJAS

Kirjoittaja on tutkimuspäällikkö Kilpailu- ja kuluttajaviraston markkinatutkimusyksikössä.

ANTTI HÄKKINEN & MIKKO SALASUO
(TOIM.). SALATTU, HÄVETTY, VAIETTU.
MITEN TUTKIA PIILOSSA OLEVIA ILMIÖITÄ.
TAMPERE: VASTAPAINO. 346 S.

Eettiset kysymykset, hiljaisuus, julkisuus – vaiettujen asioiden tutkimisen vaikeuksia

Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo toimittama teos *Salattu, hävetty, vaiettu* pureutuu piilossa pysyttelevien ilmiöiden tutkimiseen. Kirjoittajat esittelevät artikkeleissaan aiheita, joiden esiin saaminen ja tuominen ei ole ollut yksinkertaista. He käyvät läpi menetelmiä ja aineistoja omalla tutkimusalueellaan ja kertovat ”kulissien takaa”, miten tutkimukset ovat syntyneet.

Kirjan artikkeleista neljä liittyy historian tutkimukseen ja muut viisi keskittyvät nykypäivään tai lähimenneisyyteen. Historia-artikkelit kuvaavat kiehtovasti helsinkiläistä alamaailmaa, homoseksuaalisuutta agraarikulttuurin perinneaineistoissa, lastensuojeluarkistojen kuvaamaa maailmaa sekä abortinhakijoita.

Nykypäivään liittyvät artikkelit kuvaavat nekin laajaa kirjoa erilaisia ”salattuja” aiheita: rikollisuutta ja poliisikulttuuria, huumetrenejä, kuntodopingin käyttäjiä, nuorten kokemaa rasismia sekä lastensuojelua. Artikkeleita yhdistävät ne hankaluudet, joita tutkijat kohtasivat tutkimuksia tehdessään.

Vaikeiden aiheiden tutkimuksessa vallitsee usein kontrollinäkökulma – ilmiötä tarkastellaan niitä kontrolloivien tahojen kautta (esim. poliisi, lastensuojeluviranomaiset, jne.). Johdantoartikkelissa Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo esittävät, että vaiettujen aiheiden tutkimuksessa on tärkeää pohtia, miten oman aikansa vallanpitäjät tai nykyajan kontrolliviranomaiset muovaavat käsityksiämme tutkittavasta ilmiöstä.

Kontrolli nousee hyvin esiin Miina Keski-Petäjän abortteja 1950- ja 60-luvuilla koskevassa tutkimuksessa, jossa alun perin oli tarkoitus tutkia aborttia toivoneiden naisten omaa näkökulmaa. Aineisto, eli potilaskertomukset, oli kuitenkin neuvoloiden sosiaalihoitajien tuottamaa, jolloin olikin mahdollista tutkia vain sosiaalihoita-

jien tallentamia tietoja neuvolakohtaamisista ja abortinhakijoiden kokemuksista.

Tabuiksi koetut aiheet herättävät aina tunteita ja saavat usein ristiriitaisen vastaanoton julkisuudessa. Monesti kirjassa esitellyt aiheet ovatkin joutuneet hyökkäysten kohteeksi, kun ne eivät ole sopineet vastaanottajan maailmankuvaan. Utisoinnilla ja sillä, miten media käsittelee vaikeita aiheita, on myös nykypäivänä suuri merkitys. Tästä hyvänä esimerkkinä kirjassa on Pekka Hakkaraisen kuvaama huumetrendien tutkimus, johon liittyy valtava julkisuusarvo. Huumeiden käyttöä koskevat aiheet herättävät usein myös ”moraalipaniikkeja”, kun huumeisiin liittyvät huolet ylikorostuvat.

Heini Kainulainen on tutkintu ”poliiseja ja rosvoja” – eli muun muassa poliisiorganisaatiota ja poliisikulttuuria. Tässä kontrollikoneiston merkitys tuleekin esiin merkittävästi. Suomessa luottamus poliisiin on vahva, ja poliisikriittistä tutkimusta on vaikea tehdä. Tutkija voi joutua ”tunkeilijan” asemaan, ja kohtaa kysymyksen ”kenen puolella olet?”. Tällöin luottamuksellisen suhteen luominen poliisiin instituutiona on tärkeää.

Rikollisuuden tutkimuksessa aineistona voivat olla mm. tilastot. Kainulainen tuo hyvin esiin sen, kuinka tilastot eivät aina kerro kaikkea, ja kuinka tutkijan pitää tuntea tilastojen taustalla olevat ilmiöt tilastoja tulkittaessaan. (Tämä pätee luonnollisesti myös tilastontekijöihin aihealueesta riippumatta.) Tilastotietojen muutokset eivät välttämättä kerro rikollisuuden muutoksista, eivätkä kaikki rikokset tietenkään päädy tilastoihin. Tilastojen merkitys rikollisuuden kuvaajana vaihtelee rikoksittain.

Anne-Mari Souto, Veronika Honkasalo ja Leena Suurpää kirjoittavat rasismista: sen puheeksiottamisesta, ilmiön sanoittamisesta sekä kuun-

telemisestä. Tutkimuskohteena heillä ovat olleet erityisesti nuoret. Aihe on hyvin tärkeä ja ajan-kohtainen, mutta artikkeleissa ei päästä samalla tavalla kiinni tutkimuksen teon arkeen ja sen konkreettisiin ongelmiin kuten muissa artikkeleissa. Kirjoittajat ovat avanneet samaa problematiikkaa myös kirjassa *Ulos kammioista! Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikutamisena* (Etmu ry. 2014), jossa he kuvaavat tunteita herättävän aiheen tutkimukseen ja sen julkiseen esittämiseen liittyviä haasteita.

Mikko Salasuo kertoo artikkelissaan ns. kuntodopingin harrastajien tutkimuksesta. Tutkimus vaikeutui huomattavasti, koska tutkittavia oli vaikea saada suostumaan mukaan tutkimukseen aiheen lisääntyneen medianäkyvyyden myötä. Mielestäni artikkeli tuntui melkein loppuvan kesken ja aiheesta tekee mieli kuulla lisää, mikä kannustaakin tutustumaan itse tutkimukseen.

Informanttien vastahakoisuutta oli kohdannut myös lastensuojelua tutkinut Elina Pekkarinen – lastensuojelun asiakkaat eivät halunneet tutkitaviksi ja heitä oli vaikea tavoittaa. Hänen artikkelinsa on kattava johdatus lastensuojelun tutkimukseen ja sen hankaluuksiin. Se olisi voinut mielestäni mieluummin edeltää Kaisa Vehkalahden artikkelia, joka keskittyy lastensuojelun tutkimukseen historiallisessa mielessä.

Pekkarinen kuvaa, kuinka tutkimuslupia on vaikea saada, tutkittavat ovat vastahakoisia, eivätkä tutkimuksen ”portinvartijat” (viranomaiset, joiden kautta voi saada yhteyden tutkittaviin) suostu auttamaan tutkijaa. Aihe on erityisen herkkä, kun tutkittavana ovat lapset ja nuoret. Tutkijan täytyy käydä läpi monimutkaisia lupamenettelyjä, jotka ovat usein vieläpä erilaisia eri kunnissa. Tutkimuseettiset kysymykset ovat tässäkin aiheessa erittäin tärkeitä, mutta ne ovat toisinaan ristiriidassa akateemisen tutkimuksen vapauden kanssa. Tutkimusluvut joutuvat usein eettisten toimikuntien käsittelyyn, jotka eivät Pekkarisen mukaan ole välttämättä aina perehtyneitä lasten ja nuorten tutkimukseen. Tämän takia tutkimuslupia herkästi evätään. Edistystä on kuitenkin tapahtunut: esitys nuoris- ja lapsuustutkimuksen tutkimuseettisen toimikunnan perustamiseksi on valmistunut artikkelia kirjoittaessa.

Myös Kaisa Vehkalahti kirjoittaa lastensuojelusta, mutta tutkimuskohteena on yli sadan vuoden takaiset aineistot. Vehkalahti esittelee aineistosta ”pikku Maikin kirjeen”, jossa valtion kasvatuslaitoksessa kasvanut nuori kirjoittaa vanhalle opettajalleen, kuinka elämä on sujunut laitoksesta pääsyn jälkeen. Kirje paljastaa hyvin henkilökohtaisia asioita kirjoittajan elämästä. Vaikka kirje on yli sata vuotta vanha, täytyy tutkijan silti pohtia, miten siitä voi kirjoittaa. Pitäisikö tunnepitoisimmat ja ar-

kaluonteisimmat kohdat jättää pois? Toisaalta ne voivat olla sitä kaikkein mielenkiintoisinta sisältöä.

Jan Löfström kertoo mielenkiintoisesti tutkimuksestaan otsikolla ”Miten päätellä, onko hiljaisuus vaikenemista?”. Onko hiljaisuus aina aktiivista vaikenemista vai syvää hiljaisuutta? Aineistosta välittyvä hiljaisuus ei nimittäin ole aina tutkittavien tai tutkimuskohteen vaikenemista, vaan ilmiötä ei vain ole olemassa. Tämä näkökulma kuulostaa aluksi erikoiselta, mutta Löfström kuvailee erinomaisesti tutkimusesimerkinsä avulla, miksi myös hiljaisuuden tutkiminen on tärkeää. Hän reflektoi kiintoisasti omaa tutkimustyötään, josta on nyt jo parikymmentä vuotta aikaa. Artikkelin avaa hyvin myös historiantutkimusta siihen perehtymättömälle lukijalle, kuten myös kirjan muutkin artikkelit.

Löfströmin tutkimuskohteena oli Michel Foucault’n tutkimusperinteen innoittamana homoseksuaalisuuden sosiaalinen konstruointi Suomessa vuosina 1880–1950. Löfström tutki, löytyisikö Suomen kansainvälisesti poikkeuksellisen rikkaista perinneaineistoista merkkejä homoseksuaalisuuden konstruoinnista, esimerkiksi kaskuja, satuja tai kertomuksia. Tällaisia mainintoja ei kuitenkaan merkittävästi löytynyt. Jotta voisi selittää, miksi homoseksuaalisuus ei ollut merkittävä teema kyseisessä kulttuurissa, Löfström muotoili (melko monimutkaisen) teoriakehikon niistä edellytyksistä, jotka ovat tehneet siitä muissa kulttuureissa ja muina aikoina merkityksellisen. Tärkeää oli homoseksuaalisuuden rooli sukupuolijärjestelmän kokonaisuudessa, sekä naisen ja miehen kulttuuriset kuvat sekä niiden muutos.

Tutkimuksen tuloksena tiettyjä elementtejä, mm. sukupuolten polarisointia ja seksuaalista hallitsemista miehen arvovallan lähteenä, ei todistettavasti löytynyt suomalaisesta agraariyhdistyksestä. Tämän takia homoseksuaalisuuden teema ei ollut tarvetta tai tilausta työstää kulttuurisessa kuvastossa. Näin voitiin todeta, että hiljaisuus tosiaan oli kuin olikin syvää hiljaisuutta eikä vaikenemista tai salailua.

Kirjaa markkinoidaan takakannessa tutkijoille ja opiskelijoille, mutta se sopii hyvin myös kyseisistä aiheista ja sosiaalitieteistä sekä historiantutkimuksesta kiinnostuneelle lukijalle. Kirja on julkaistu Nuorisotutkimusverkoston ja Nuorisotutkimusseuran julkaisusarjassa, mutta aiheet kattavat myös paljon muutakin kuin nuorisotutkimusta. ■

MARJA-LIISA HELMINEN

Kirjoittaja on yliaktuaari Tilastokeskuksen väestö- ja elinolotilastot -yksikössä.

Talous vaatimattomaan kasvuun keväällä

Suomen bruttokansantuotteen volyymi kasvoi ennakkotietojen mukaan huhti–kesäkuussa 0,2 prosenttia edelliseen vuosineljänneksen verrattuna. Volyymi tarkoittaa tietoa, josta hintojen muutosten vaikutukset on poistettu.

Vuoden 2014 toiseen neljänneeseen verrattuna työpäiväkorjattu bruttokansantuote kasvoi huhti–kesäkuussa 0,1 prosenttia.

Viennin volyymi kasvoi toisella neljänneksellä 0,5 prosenttia edellisestä neljänneksestä mutta väheni 1,2 prosenttia vuodentakaisesta. Tuonti pieneni 5,0 prosenttia edellisestä neljänneksestä ja 8,8 prosenttia vuodentakaisesta.

Yksityisen kulutuksen volyymi pieneni toisella neljänneksellä 0,2 prosenttia edellis-

tä neljänneksestä mutta kasvoi 0,8 prosenttia vuodentakaisesta.

Kiinteän pääoman bruttomuodostus eli investoinnit vähenivät huhti–kesäkuussa 2,6 prosenttia vuodentakaisesta.

Heinäkuussa taas tasamaalle

Heinäkuussa kansantalouden kausitasoitettu tuotanto pysyi tuotannon suhdannekuvaajan mukaan taas edelliskuukauden tasolla. Vuoden 2014 heinäkuusta tuotanto nousi työpäiväkorjattuna 0,5 prosenttia.

Työpäiväkorjattuna alkutuotanto eli maariista-, metsä- ja kalatalous väheni heinäkuussa kaksi prosenttia. Jalostus eli teollisuus ja rakentaminen pieneni prosentin vuodentakaisesta.

Palvelut kasvoivat prosentin verran vuoden 2014 heinäkuusta.

Lähteet: Kansantalouden tilinpito 2015, 2. neljännes. Tilastokeskus & Tuotannon suhdannekuvaaja 2015 heinäkuu, Tilastokeskus

Teollisuustuotanto vähentynyt kuukausittain 2013 alusta lähtien

Koko teollisuuden työpäiväkorjattu tuotanto oli heinäkuussa 1,3 prosenttia pienempi kuin vuoden 2014 heinäkuussa. Tammi–heinäkuun aikana teollisuustuotanto väheni 3 prosenttia edellisvuodesta. Teollisuuden työpäiväkorjattu tuotanto on vähentynyt yhtäjaksoisesti vuoden takaiseen verrattuna vuoden 2013 tammikuusta alkaen.

Teollisuustuotanto väheni heinäkuussa useimmilla päätoimialoilla. Eniten tuotanto väheni kaivostoiminnassa, runsaat 55 prosenttia. Tämä johtui pitkälti sateisesta alkukesästä, joka vaikeutti turpeen tuotantoa. Sähkö- ja elektroniikkateollisuuden tuotanto väheni 8,5 prosenttia. Kemianteollisuuden tuotanto väheni 1,5 prosenttia. Metalliteollisuuden tuotanto väheni heinäkuussa 0,1 prosenttia vuoden takaisesta.

Tuotannon suhdannekuvaaja*

	Helmik.	Maalisk.	Huhtik.	Toukok.	Kesäk.	Heinäk.
2015						
Muutos edell. kk-sta, kausitasoitettu, ja työpäiväkorjattu, %	0,5	1,3	-0,8	-1,5	2,6	0,0
Muutos edell. kk-sta, trendi, %	0,1	0,1	-0,1	0,1	0,2	0,3
Vuosimuutos, alkuperäinen, %	0,2	2,8	0,8	-1,0	1,6	0,9
Vuosimuutos, työpäiväkorjattu, %	-0,5	3,2	-0,2	-1,1	1,4	0,5

* Tilaston nimi oli aikaisemmin Kokonaistuotannon kuukausikuvaaja.

Kansantalous

TOL 2008	Volymin muutos edellisestä vuodesta, %					
	2014*			2015*		
	2. nelj.	3. nelj.	4. nelj.	1. nelj.	2. nelj.	
Huoltotase						
Bkt markkinahintaan	-0,2	-0,7	-0,5	0,0	0,0	
Tavaroiden ja palvelujen tuonti	4,2	-0,6	-0,2	0,6	-8,7	
Kokonaistarjonta	0,8	-0,7	-0,4	0,0	-2,3	
Tavaroiden ja palvelujen vienti	1,9	0,1	-1,3	1,7	-0,8	
Kulutusmenot	0,1	0,6	0,1	0,6	0,6	
julkiset	-0,7	0,3	-0,8	-0,3	0,0	
yksityiset	0,5	0,5	0,2	1,0	0,8	
Investoinnit	-3,1	-1,4	-5,1	-3,7	-2,9	
julkiset	0,8	-2,3	-3,7	-6,3	-5,3	
yksityiset	-4,1	-1,2	-5,3	-3,0	-2,2	
Kokonaiskysyntä **	1,3	-0,8	-1,0	0,1	-1,4	
Toimialojen arvonlisäykset						
Maa-, metsä- ja kalatalous	-2,3	-1,5	-1,6	-0,7	1,1	
Koko teollisuus	0,6	-1,0	-1,4	-1,5	-1,9	
Rakentaminen	-3,4	-4,6	-4,4	-2,6	-0,1	
Kauppa	0,7	0,0	-1,5	-1,4	-2,3	
Kuljetus ja varastointi	-2,9	-2,2	-2,3	0,2	-0,7	
Kiinteistöalan toiminta	0,3	0,5	1,2	1,8	1,3	

* Ennakkotieto (kausitasoitettu ja työpäiväkorj. sarja)

** Pl. tilastollinen ero

Teollisuustuotannon volyymi-indeksi

TOL 2008	Kausitasoitettu Heinäk. 2015/ Kesäk. 2015*	Työpäiväkorjattu Heinäkuu 2015/ Heinäkuu 2014
<i>Volymin muutos, %</i>		
Koko teollisuus (B,C,D,E)	-0,3	-1,3
Kaivostoiminta ja louhinta (B)	-8,8	-55,5
Teollisuus (C)	0,0	-0,5
Elintarvikkeiden valmistus	4,3	-0,5
Juomien valmistus	7,1	-1,6
Sahatavaran ja puu- ja korkkituotteiden valmistus	-0,3	-2,7
Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistus	-2,3	-0,4
Painaminen ja tallenteiden jäljentäminen	-2,5	-8,2
Muiden ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus	-0,2	1,7
Metallien jalostus	0,6	11,4
Metallituotteiden valmistus (pl. koneet ja laitteet)	-1,0	-7,8
Muiden koneiden ja laitteiden valmistus	3,2	-5,7
Huonekalujen valmistus	1,5	-7,6
Sähkö-, kaasu- ja lämpö- ja ilmastointihuolto (D)	-1,9	10,4
Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto (E)	0,2	0,7
Käyttötarkoituseräluokitus		
Raaka-aineet ja tuotantohyödykkeet	-1,3	-3,3
Investointitavarat	-0,7	-2,5
Kestokulutustavarat	3,7	10,2
Muut kulutustavarat	-0,5	-1,9
Erikoisindeksit		
Elintarviketeollisuus	4,5	-0,7
Metsäteollisuus	-1,8	-1,3
Kemianteollisuus	-1,5	-1,5
Sähkö- ja elektroniikkateollisuus	-2,4	-8,5
Kone- ja metallituoteteollisuus	0,6	-0,5

* Ennakkotieto

Heinäkuussa teollisuuden kapasiteetin käyttöaste oli 74 prosenttia, joka oli 0,1 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuotta aiemmin. Metsäteollisuuden kapasiteetista oli heinäkuussa käytössä 83,8 prosenttia eli 4,2 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuoden 2014 heinäkuussa. Metalliteollisuuden kapasiteetin käyttöaste oli heinäkuussa 72,8 prosenttia eli samalla tasolla kuin vuotta aikaisemmin.

Tilaukset vähenivät vaihteeksi

Teollisuuden uusien tilausten arvo oli heinäkuussa 5,3 prosenttia pienempi kuin vuotta aikaisemmin. Tilausten määrä on vaihdellut reippaastikin plussalta miinukselle kuukausittain tänä vuonna. Arvoltaan suuriakaan uusia tilauksia ei jaeta pidemmälle ajanjaksolle, vaan ne kohdistetaan tilastoitavalle kuukaudelle sellaisenaan. Tammi–heinäkuun aikana tilaukset kasvoivat 6,8 prosenttia edellisvuodesta.

Yritykset saivat heinäkuussa uusia tilauksia vuodentakaista enemmän tekstiiliteollisuudessa, toimialan tilaukset kasvoivat 30,9 prosenttia vuodentakaisesta. Paperin, paperi- ja kartonkituotteiden valmistuksen toimialalla tilaukset kasvoivat 3,2 prosenttia edellisvuodesta. Kemianteollisuudessa tilaukset vähenivät edellisvuodesta 5,8 prosenttia ja metalliteollisuudessa 9,3 prosenttia.

Teollisuuden uudet tilaukset -indeksi kuvaa yritysten uusien tilausten arvon kehitystä niiden hyödykkeiden ja palveluiden osalta, joiden tuotannon on tarkoitettu tapahtuvan Suomessa sijaitsevalla toimipaikalla. Tilasto perustuu

harkinnanvaraiseen otokseen, jonka perushavaintoyksikkönä on yritys tai toimialayksikkö.

Lähteet: Teollisuustuotannon volyyymi-indeksi 2015, heinäkuu. Tilastokeskus & Teollisuuden uudet tilaukset 2015, heinäkuu. Tilastokeskus

Energian kulutus laski 5 prosenttia alkuvuonna

Energian kokonaiskulutus oli tammi–kesäkuussa ennakkotietojen mukaan 660 petajoulea, mikä on lähes 5 prosenttia vähemmän kuin viime vuonna vastaavaan aikaan. Sähkön kulutus oli 42 terawattituntia, prosentin pienempi kuin vuotta aiemmin. Energiantuotannon hiilidioksidipäästöt laskivat 9 prosenttia viime vuoden tasosta.

Yksittäisistä energianlähteistä tammi–kesäkuussa eniten väheni turpeen kulutus, 17 prosenttia. Hiilen (sisältää kivihiilen lisäksi kaksin sekä masuuni- ja koksikaasut) kulutus laski 15 prosenttia ja maakaasun 13 prosenttia. Öljyn kulutus puolestaan nousi prosentin ja puupolttoaineiden laski 4 prosenttia.

Sähkön alhainen hinta Pohjoismaisilla sähkömarkkinoilla heikensi sähköntuotannon kannattavuutta vähentäen polttoon perustuvaa sähköntuotantoa. Lauhdevoimalla tuotettiin sähköä vuoden ensimmäisellä puolikkaalla 18 prosenttia vähemmän kuin viime vuonna vastaavana aikana. Myös sähköntuotanto yhteistuotannolla laski 4 prosenttia. Ydinvoimalla tuotetun

sähkön määrä pieneni 5 prosenttia, mikä selittyi pitkälti vajaan kolmen viikon ylimääräisellä huoltoseisokilla yhdessä ydinvoimalaitosyksikössä.

Tuulivoima tuplaantui

Uusiutuville energialähteillä, vesi- ja tuulivoimalla, tuotettiin puolestaan enemmän sähköä kuin vuotta aiemmin vastaavana ajankohtana. Vesivoiman tuotanto kasvoi runsaiden saateiden vaikutuksesta 9 prosenttia. Uusia tuulivoimaloita on vuoden aikana noussut Suomeen runsaasti ja tuulivoimatuotanto kasvoikin peräti 117 prosenttia.

Sähkön nettotuonti supistui tammi–kesäkuussa 4 prosenttia viime vuoden vastaavaan ajanjaksoon verrattuna. Tuonti Pohjoismaista väheni 12 prosenttia. Venäjältä tuodun sähkön määrä puolestaan kasvoi 95 prosenttia johtuen viime vuoden vastaavan jakson alhaisesta tasosta. Kesäkuussa pieni määrä sähköä vietiin ensimmäisen kerran Venäjälle kaupallisista perusteista.

Tuonti ja vienti supistuivat

Tammi–kesäkuussa Suomeen tuotiin erilaisia energiatuotteita 4 miljardin euron arvosta, mikä oli 37 prosenttia vähemmän kuin vuotta aiemmin. Eniten energiatuotteita tuotiin Venäjältä, jonka osuus tuonnin arvosta oli 59 prosenttia.

Energiatuotteita vietiin 1,7 miljardin euron arvosta, mikä oli 49 prosenttia vähemmän vuotta aiempaan verrattuna. Viennin supistuminen oli merkittäväntä öljytuotteissa johtuen tuotannon huoltoseisokista. Energiatuotteita vietiin Suomesta eniten EU-maihin, joiden osuus viennin arvosta oli 86 prosenttia.

Lähde: Tilastokeskus, Energian hankinta ja kulutus

Liiketoiminnan suhdannekuvaajat

	Liikevaihtokuvaaja		Palkkasummakuvaaja	
	%-muutos Maalis-toukok.	%-muutos Tammi-toukok.	%-muutos Huhti-kesäk.	%-muutos Tammi-kesäk.
2010=100				
TOL 2008	2015/2014	2015/2014	2015/2014	2015/2014
Teollisuus	-3,8	-4,7	0,5	0,8
Rakentaminen	8,3	5,2	3,7	2,9
Kauppa	-2,5	-3,6	0,8	0,3
Muut palvelut	3,9	3,3	2,9	2,3

Kaupan liikevaihto

	Kesäkuu 2015/2014	Tammi–kesäk. 2015/2014
TOL 2008	%-muutos	%-muutos
Kauppa yhteensä (G)	-1,5	-3,2
Moottoriajoneuvojen kauppa ja korjaus (45)	0,7	-0,9
Tukkukauppa (46)*	-3,0	-4,8
Vähittäiskauppa (47)*	0,6	-1,3
tavaratalokauppa	0,6	-2,4
päivittäistavarakauppa	-0,6	-1,9

* Pl. Moottoriajoneuvojen kauppa

Konkurssit

TOL 2008	Tammi-heinäk. 2015	Tammi-heinäk. 2014	Vuosi- muutos, %
Vireille pantuja konkurssseja yht.¹⁾	1 565	1 788	-12,5
Maa-, metsä- ja kalatalous	37	37	0,0
Teollisuus, kaivostoiminta, energia- ja vesihuolto	171	210	-18,6
Rakentaminen	328	386	-15,0
Kauppa	310	374	-17,1
Kuljetus ja varastointi	117	148	-20,9
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	128	118	8,5
Muut palvelut	450	505	-10,9
Toimiala tuntematon	24	10	140,0
Henkilökunta yhteensä¹⁾	6 543	8 127	-19,5

¹⁾ Sisältää yhtiöt, yhteisöt ja yrittäjät

Työttömyys kasvussa

Työttömiä oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan elokuussa 222 000, mikä on 26 000 enemmän kuin vuosi sitten. Työttömyysaste oli 8,3 prosenttia, kun se edellisvuoden elokuussa oli 7,4 prosenttia. Miesten työttömyysaste oli 8,6 ja naisten 7,9 prosenttia.

Työllisyysaste eli työllisten osuus 15–64-vuotiaista oli elokuussa 68,8 prosenttia, ja se pysyi lähes ennallaan vuoden 2014 elokuuhun verrattuna.

15–24-vuotiaita nuoria oli elokuussa yhteensä 643 000. Heistä työllisiä oli 281 000 ja työttömiä 44 000. Nuorten työvoima (työlliset ja työttömät) oli näin ollen 324 000. Nuorten 15–24-vuotiaiden työttömyysaste, eli työttömien osuus työvoimasta, oli elokuussa 13,5 prosenttia, mikä oli 2,3 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuotta aiemmin. Nuorten työttömyysasteen trendi oli 22,9 prosenttia. 15–24-vuotiaiden nuorten työttömien osuus samankäisestä väestöstä oli 6,8 prosenttia.

Kortistossa 350 000

Työ- ja elinkeinotoimistoissa oli elokuun lopussa kaikkiaan 347 000 työnvälityksen säädösten mukaisesti työttömäksi työnhakijaksi tilastoitua. Työttömien työnhakijoiden määrä oli 27 000 suurempi kuin edellisen vuoden elokuussa.

Työttömien työnhakijoiden määrä nousi elokuussa edellisen vuoden vastaavasta ajankohdasta kaikkien muiden ELY-keskusten alueilla, paitsi Kainuussa (–2 %). Eniten työnhakijoiden määrä kasvoi Uudellamaalla (13 %), Pohjois-Savossa (13 %) ja Etelä-Pohjanmaalla (12 %).

Työ- ja elinkeinotoimistoihin ilmoitettiin elokuussa 37 000 uutta avointa työpaikkaa eli 1 000 enemmän kuin vuosi sitten.

Lähde: Työvoimatutkimus 2015, elokuu. Tilastokeskus.

Työttömyyslukujen erosta ks. s. 36

Ansiot nousseet tänä vuonna prosentin verran

Palkansaajien nimellisansiot nousivat huhti–kesäkuussa 1,2 prosenttia edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Reaaliensiot nousivat 1,3 prosenttia, koska inflaatio oli negatiivinen.

Nimellisansiot kohosivat vuoden 2014 huhti–kesäkuusta vuoden 2015 vastaavaan ajanjaksoon yksityisellä sektorilla 1,2 prosenttia, valtiolla 1,7 prosenttia ja kuntasektorilla 1,0 prosenttia.

Lähde: Ansiotasoindeksi 2015, 2. neljännes, Tilastokeskus.

Tuntipalkoissa on paljon vaihtelua

Yksityisen sektorin tuntipalkkaisten palkansaajien säännöllisen työajan ansio oli viime vuoden lopulla keskimäärin 15,70 euroa tunnilta. Kymmenen prosenttia työtunneista tehtiin alle 11 euron, puolet alle 15,40 euron ja kymmenen prosenttia yli 20,10 euron tuntipalkalla. Kokonaistuntipalkka oli keskimäärin 16,40 euroa.

Vuodesta 2008 tuntipalkkaisten lukumäärä on vähentynyt noin kymmenen prosenttia. Tuntipalkat vaihtelevat paljon ammattiluokkien välillä, mutta myös ammattiluokkien sisäinen vaihtelu on suurta. Parhaiten palkattu 10 prosenttia tienaa usein jopa kaksi kertaa enemmän kuin heikoimmin palkattu 10 prosenttia.

Työajat joustavat suhdanteiden ja sesonkien mukaan

Tuntipalkkaisten työntekijöiden työajoissa on suurta vaihtelua ja työajat joustavat suhdanteiden ja erityisesti palvelualoilla sesonkien mukaan. Teollisuus- ja rakennustyöntekijöillä tehtyjen tuntien mediaani on noin 145 tuntia kuukaudessa. Palvelualoilla tuntipalkkaisten työntekijöiden mediaanitunnit jäävät jopa alle 120:n. Tällainen joustaminen pätee myös palvelualojen kuukausipalkkaisiin työntekijöihin, jotka työnantaja-aineistoissa sisältyvät

Työttömyys

	Elokuu		2. nelj.	
	Elokuu 2015	2014/2015 %-muutos	2. nelj. 2015	2014 %-muutos
Työttömät, 1 000 henkeä	222	13,1	295	11,2
Miehet	119	12,8	159	8,6
Naiset	104	13,4	136	14,3
15–24-vuotiaat	44	19,7	115	13,8
Työttömyysaste, %	8,3	0,9 yks.	10,7	1,1 yks.
Miehet	8,6	0,8 yks.	11,2	0,9 yks.
Naiset	7,9	0,9 yks.	10,2	1,3 yks.
Työttömyysaste ikäryhmittäin, %				
15–24-vuotiaat	13,5	2,3 yks.	29,0	3,5 yks.
25–34-vuotiaat	8,6	0,5 yks.	9,4	0,8 yks.
35–44-vuotiaat	7,2	–0,5 yks.	6,9	–0,1 yks.
45–54-vuotiaat	7,3	1,7 yks.	6,9	0,8 yks.
55–64-vuotiaat	8,2	1,5 yks.	8,2	1,4 yks.
15–64-vuotiaat	8,5	1,0 yks.	10,9	1,1 yks.
Työttömyysaste aluehallintovirastojen (AVI) mukaan, %				
Etelä-Suomen AVI	7,6	0,2 yks.	9,7	1,2 yks.
Lounais-Suomen AVI	8,5	0,2 yks.	11,5	1,5 yks.
Itä-Suomen AVI	7,1	0,8 yks.	12,1	2,0 yks.
Länsi- ja Sisä-Suomen AVI	9,1	2,7 yks.	10,8	1,1 yks.
Pohjois-Suomen AVI	9,5	–0,1 yks.	12,2	–0,8 yks.
Lapin AVI	..	.. yks.	13,5	0,1 yks.

Työllisyys

	Elokuu		2. nelj.	
	Elokuu 2015	2014/2015 %-muutos	2. nelj. 2015	2014 %-muutos
1 000 henkeä				
15–74-vuotias väestö	4 101	0,1	4 099	0,1
Työvoima yhteensä	2 691	1,1	2 757	0,1
Työvoimaosuus, %	65,6	0,6 yks.	67,3	0,0 yks.
Työllisyysaste (15–64-vuotiaat), %	68,8	–0,1 yks.	68,9	–0,7 yks.
Miehet	69,4	0,4 yks.	69,4	–0,6 yks.
Naiset	68,2	–0,6 yks.	68,5	–0,8 yks.
Työlliset	2 469	0,2	2 463	–1,1
Miehet	1 267	0,8	1 263	–1,0
Naiset	1 202	–0,5	1 200	–1,2
Työlliset ammattiaseman mukaan				
Yrittäjät ja yritt. perheenjäsenet	340	–2,2	350	2,8
Palkansaajat	2 129	0,5	2 113	–1,7
Palkansaajat työsuhteen mukaan				
Jatkuva työsuhde	1 775	1,3	1 757	–1,3
Määräaikainen työsuhde	355	–2,9	355	–3,9
Palkansaajat työajan mukaan				
Kokoaikatyölliset	1 833	1,3	1 806	–2,2
Osa-aikatyölliset	297	–4,0	307	1,1
Työvoiman ulkopuolella olevat	1 409	–1,7	1 342	0,2

Lisätietoja: www.tilastokeskus.fi/tyovoimatutkimus

kuukausipalkkaisten sopimusosalalle.

Tilaston ansiokäsité, säännöllisen työajan tuntiansio, sisältää aika-, urakka- ja palkkio-työstä säännölliseltä tehdyltä työajalta maksettujen palkkojen lisäksi työaikaan liittyvät lisät (esim. vuorotyö- ja olosuhdelisät) ja muut erilliset lisät sekä sunnuntai- ja ylityöpalkan perusosat. Kokonaispalkka sisältää edellisten lisäksi provisiot, luontoisedut sekä sunnuntai- ja ylityöpalkan korotusosat. Tiedot on kerätty yhteistyössä työnantajajärjestöjen kanssa.

Tilasto kuvaa noin 321 000 tuntipalkkaisen palkansaajan ansioita. Palkansaajista yli 70 prosenttia on teollisuuden ja rakennusalan työntekijöitä. Maatalouden 4 400 tuntipalkkaista työntekijää sisältyvät nyt ensimmäistä kertaa tilastoon yhtenäisin käsittein.

Vuoteen 2013 asti Tilastokeskus on julkaissut erillistä maataloustyöntekijöiden palkkialastoa, joka perustui Maatalouden työnantajat ry:n keräämiin tietoihin.

Lähde: Yksityisen sektorin tuntipalkat 2014, Tilastokeskus

Inflaatio pysyi pakkasella

Kuluttajahintojen vuosimuutos pysyi elokuussa -0,2 prosentissa heinäkuun tavoin. Inflaation pysymiseen negatiivisena vaikutti muun muassa polttonesteiden, asuntolainojen korkojen ja matkaviestintäpalveluiden kuluttajahintojen

halpeneminen vuoden takaiseen verrattuna.

Elokuussa kuluttajahintoja nosti vuoden takaiseen verrattuna eniten vuokrien ja vastikkeiden kallistuminen. Laskua edellisvuoteen verrattuna oli eniten polttonesteiden, asuntolainojen korkojen ja matkaviestintäpalveluiden kuluttajahinnoissa.

Kuukauden aikana eniten nousua oli omakotitalon ja ajoneuvoveron kuluttajahinnoissa. Eniten laskua oli ulkomaan valmismatkojen ja bensiinin kuluttajahinnoissa. Heinäkuusta elokuuhun kuluttajahintojen muutos oli 0,2 prosenttia.

Lähde: Kuluttajahintaindeksi, Tilastokeskus

Vanhon asunon ja omakotitalon hinnat*

Kerrostaloasunon hinta ja hintaindeksi 2005=100	2. nelj. 2014	3. nelj. 2014	4. nelj. 2014	1. nelj. 2015**	2. nelj. 2015**
Koko maa, €/m ²	2 422	2 415	2 384	2 423	2 421
Nimellishintaindeksi vuosimuutos, %	108,4	108,1	106,8	107,0	107,7
Pääkaupunkiseutu, €/m ²	0,3	-0,5	-1,4	-0,6	-0,7
Koko maa, €/m ²	3 720	3 681	3 667	3 743	3 699
Nimellishintaindeksi vuosimuutos, %	112,4	111,3	110,5	111,5	111,3
Muu maa, €/m ²	1,4	-0,7	-0,8	0,4	-0,9
Nimellishintaindeksi vuosimuutos, %	1 698	1 709	1 669	1 687	1 708
Omakotitalojen nimellishintaindeksi 2005=100	104,0	104,6	102,6	102,0	103,5
Koko maa	-1,0	-0,2	-2,1	-1,7	-0,4
Omakotitalojen nimellishintaindeksi 2005=100	121,7	120,9	119,3	120,1	
Koko maa	-2,1	-0,2	-1,2	-1,3	
Omakotitalotonttien nimellishintaindeksi 2005=100	156,4	146,5	153,6	138,7	
Koko maa	7,5	2,2	7,4	-6,2	

* Vanhalla asunnolla tarkoitetaan asuntoa, joka ei ole valmistunut tarkasteluvuonna tai sitä edeltävänä vuonna

** Ennakotieto

Kuluttajahintaindeksi (2010=100)

	Elok. 2015	Kuukausi- muutos, %	Vuosi- muutos, %
Kokonaisindeksi	108,8	0,2	-0,2
Elintarvikkeet ja alkoholittomat juomat	114,2	-0,1	-2,4
Alkoholijuomat, tupakka	116,2	0,0	0,9
Vaatetus ja jalkineet	101,1	4,1	2,8
Asuminen, vesi, sähkö, kaasu ja muut polttoaineet	111,5	0,6	1,0
Kalusteet, kotitalouskoneet ja yleinen kodinhoito	104,4	0,3	-0,5
Terveys	110,7	0,0	2,7
Liikenne	108,4	-1,1	-1,5
Viestintä	82,9	-0,6	-4,2
Kulttuuri ja vapaa-aika	99,3	-0,4	-1,7
Koulutus	112,5	0,0	-0,3
Ravintolat ja hotellit	116,1	0,3	1,1
Muut tavarat ja palvelut	111,4	0,9	0,4
Elinkustannusindeksi 1951=100	1 906		

Palkansaajien ansiotasoindeksi ja ansioiden vuosimuutokset

Palkansaajaryhmä / sektori	2010=100 2. nelj. 2015*	Vuosi- muutos %	Kuukausiansiot ¹⁾ , €** 2. nelj. 2015*
Yhteensä	110,8	1,2	3 329
Tuntipalkkaiset	109,4	0,8	2 690
Kuukausipalkkaiset	111,1	1,3	3 465
Miehet	110,0	1,1	3 634
Naiset	111,5	1,3	3 031
Sektori			
Yksityinen ja muut	110,8	1,2	3 409
Kunnat	110,0	1,0	3 000
Valtio	113,4	1,7	3 789
Muut	111,3	1,3	..

¹⁾ Palkansaajien keskimääräiset kuukausiansiot

* Ennakotieto

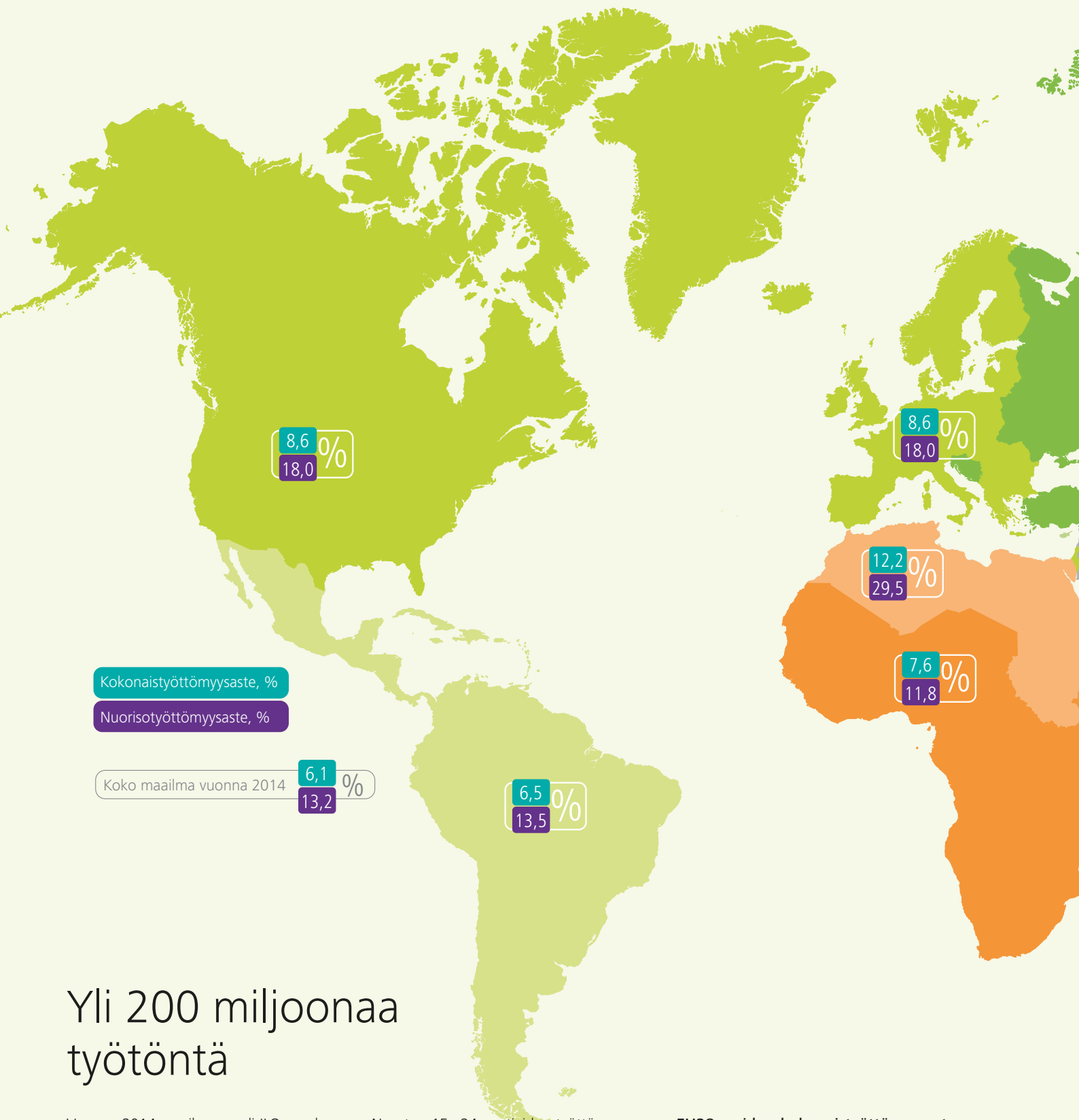
** Reaaliansioiden vuosimuutos oli ennakotietojen mukaan 2. neljänneksellä 1,3 prosenttia.

Tuottajahintaindeksi (2010=100)

	Heinäkuu 2015	Kuukausi- muutos, %	Vuosi- muutos, %
Teollisuuden tuottajahintaindeksi	104,8	0,1	-1,1
Teollisuuden tuottajahintaindeksi, kotimaiset tavarat	106,7	0,2	-1,7
Teollisuuden tuottajahintaindeksi, vientitavarat	102,5	0,0	-0,4
Vientihintaindeksi	102,6	0,0	-0,3
Tuotintahintaindeksi	101,5	-0,7	-6,0
Kotimarkkinoiden perushintaindeksi	105,8	-0,3	-3,0
Verollinen kotimarkkinoiden perushintaindeksi	108,7	-0,2	-2,7

Rakennuskustannusindeksi (2010=100)

	Elokuu 2015	Kuukausi- muutos, %	Vuosi- muutos, %
Ammattimainen uudisrakentaminen			
Kokonaisindeksi	108,7	0,2	0,5
Työ	106,3	0,0	0,7
Tarvikkeet	108,4	0,3	0,3
Palvelut	116,9	-0,2	1,5

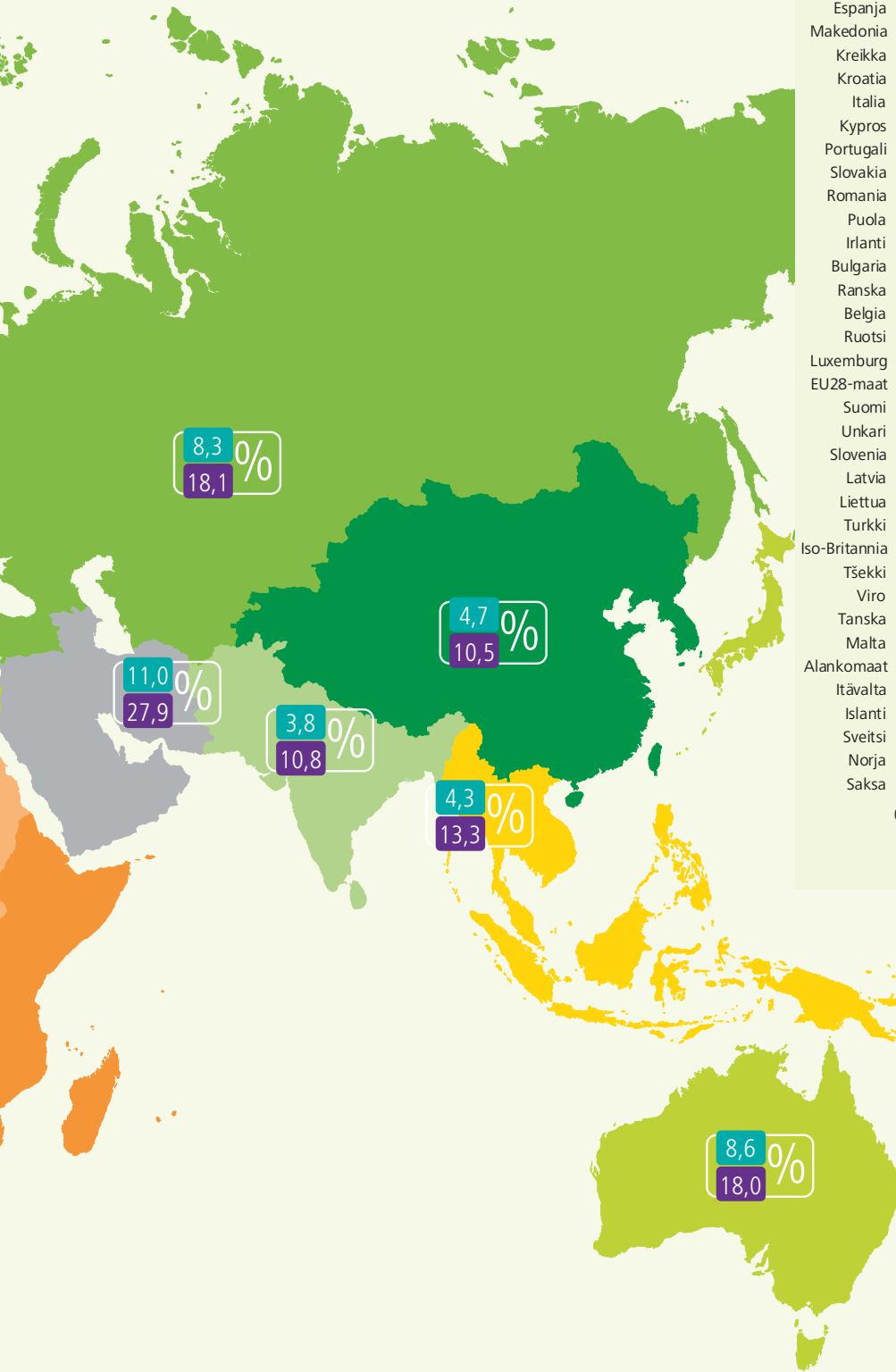
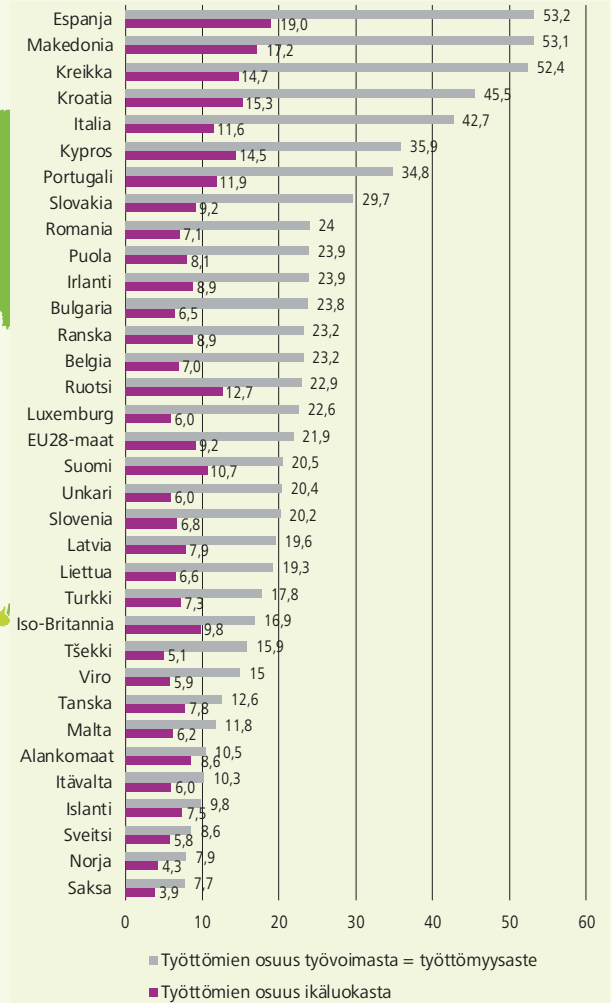
Yli 200 miljoonaa työtöntä

Vuonna 2014 maailmassa oli ILO:n mukaan 201 miljoonaa työtöntä. Vuoteen 2019 mennessä työttömien määrän odotetaan kasvavan 212 miljoonaan. Järjestö arvioi, että reilut 61 miljoonaa työpaikkaa on menetetty globaalin taloustaantumisen myötä.

Nuorten 15–24-vuotiaiden työttömyys on kolminkertainen aikuisiin verrattuna. Vuonna 2014 nuoria työttömiä työnhakijoita oli lähes 74 miljoonaa maailmanlaajuisesti. Globaali nuorisotyöttömyysaste oli 13 prosenttia.

EU28-maiden kokonaistyöttömyysaste oli 10,1 prosenttia ja nuorisotyöttömyysaste 21,9 prosenttia vuonna 2014. Eurostatin aluetason (NUTS 2) tarkastelun mukaan Espanjalle kuuluvissa Andalusiassa, Kanariansaarilla ja Ceutassa kokonaistyöttömyysasteet olivat korkeimmat, yli 30 prosenttia vuonna 2014.

15–24 -vuotiaiden työttömyys vuonna 2014, %

Nuorisotyöttömyysprosentti on suuntaantava. Työttömyysaste lasketaan ILO:n määritelmän mukaan työttömien osuutena työvoimasta (työlliset ja työttömät yhteensä). Nuorten kohdalla työttömyysaste on pulmallinen indikaattori, koska se ei ota huomioon työvoiman ulkopuolella olevien suurta määrää. Nuorista 15–24-vuotiaista suuri osa opiskelee, joten todellisuutta kuvaa paremmin luku, jossa työttömien määrä suhteutetaan koko ikäluokkaan. Kun EU28-maissa 15–24-vuotiaiden työttömyysaste oli 21,9 prosenttia vuonna 2014, se tarkoittaa 9,2 prosenttia koko ikäluokasta. Vastaavasti Espanjan yli 53 prosentin työttömyysaste tarkoittaa 19 prosenttia koko ikäluokasta.

Saksa erottuu NUTS 2 -tason vertailussa selkeästi edukseen: kaikki kymmenen kärkeen sijoittuvaa – alhaisimman työttömyyden – aluetta sijaitsevat Saksassa. Sama pätee nuorten kohdalla. Saksan kokonaistyöttömyysaste viime vuonna oli 5 prosenttia ja nuorisotyöttömyysaste 7,7 prosenttia.

Kreikan Ipeiroksessa nuorisotyöttömyysaste oli lähes 70 prosenttia vuonna 2014. Espanjassa yli 60 prosentin nuorisotyöttömyysasteen alueita olivat Ceuta, Andalusia ja Castilla-la Mancha, Kreikassa myös Dytiki.

Lähteet: ILO, Global Employment Trends 2014, World Employment and Social Outlook – Trends 2015 Eurostat, Newsrelease 73/2015

TILASTOJA SUOMESTA 150 VUOTTA

Tekla Hultin (kuvassa) sai "erivapauden sukupuolestaan" tullessaan 1901 Tilastolliseen päätoimistoon.

Lue Tekla Hultinista ja Vera Hjeltistä kertova juttu sivuilta 90–93.